

**T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

PLEVNE SAVUNMASINDA OSMANLI PİYADESİNİN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS

İSMAİL BÜLENT ELALMIŞ

BURSA - 2020

**T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

PLEVNE SAVUNMASINDA OSMANLI PİYADESİNİN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS

İSMAİL BÜLENT ELALMIŞ

**Danışman:
Doç. Dr. Zeynep DÖRTOK ABACI**

BURSA - 2020

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Bilim Dalı'nda 701542012 numaralı İsmail Bülent ELALMIŞ'ın hazırladığı "PLEVNE SAVUNMASINDA OSMANLI PİYADESİNİN ROLÜ" konulu (Yüksek Lisans / ~~Doktora Tezi/ Sanatta Yeterlik Tezi / Çalışması~~) ile ilgili tez savunma sınavı, 27/12/2019 günü 10:00-11:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının.....~~başarılı~~..... (başarılı / başarısız) olduğuna~~oy birliği~~.....(oybirliği / ~~oy çokluğu~~) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Doç.Dr. Zeynep DÖRTOK ABACI
Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof.Dr. Cafer ÇİFTÇİ
Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr.Öğrt.Üyesi Fırat YAŞA
Düzce Üniversitesi

27 /12 /2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 25.../12.../2019

Tez Başlığı/Konusu: PLEVNE SAVUNMASINDA OSMANLI PİYADESİNİN ROLÜ
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak Sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam762...sayfalık kısmına ilişkin, ..25.../...12.../2019 tarihinde şahsım tarafındanTuzçitiç.....adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı...%0.7.....

Uygulanan filtremeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dâhil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

.....25.../.....12...2019

Adı Soyadı: İsmail Bülent ELALMIŞ

Öğrenci No: 701542012

Anabilim Dalı: Tarih

Programı: Yakın Çağ Tarihi

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora

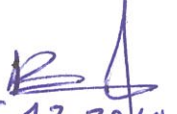
DANIŞMAN

Doç. Dr. Zeynep Dörtok Abacı

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

Yemin Metni

Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak sunduğum PLEVNE SAVUNMASINDA OSMANLI PİYADESİNİN ROLÜ başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

25.12.2019
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: İsmail Bülent ELALMIŞ
Öğrenci No: 701542012
Anabilim Dalı: Tarih
Programı: Yakın Çağ Tarihi
Statüsü: Yüksek Lisans Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : İsmail Bülent ELALMIŞ
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Tarih
Bilim Dalı : Yakınçağ Tarihi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı :
Mezuniyet Tarihi :/...../2019
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Zeynep DÖRTOK ABACI

PLEVNE SAVUNMASINDA OSMANLI PİYADESİNİN ROLÜ

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı (93 Harbi) Osmanlı Devleti'nin katıldığı en büyük savaşlardan biridir. Bu savaşta Osmanlı ordusu gerek Rumeli gerekse Doğu Anadolu cephesinde büyük bir mücadele vermiştir. Rus orduları Rumeli cephesinde Tuna Nehri'ni aşarak Osmanlı topraklarında ilerlemeye başlamışlardır. Fakat Gazi Osman Paşa'nın Plevne'ye gelmesi ve onun kumandası altındaki Osmanlı kuvvetlerinin gösterdiği direniş, Rus ordusunun planlarını bozmuştur. Gazi Osman Paşa Rus kuvvetlerini üst üste üç defa yenilgiye uğratmıştır. Plevne ancak yardım kuvvetlerinin gelememesi ve Osmanlı kuvvetlerinin erzak ve cephanesinin bitmek üzere olmasıyla düşmüştür. Bu mücadelede Osmanlı piyadesi etkili bir performans sergilemiştir. Gazi Osman Paşa'nın kurdurduğu siper sistemine çabuk adaptasyon sağlamışlardır. Siperlerdeki yüksek ateş gücü sayesinde hücumla geçen Rus piyadelerini defalarca püskürtmeyi bilmişlerdir. Plevne'deki başarıları sayesinde Türk kuvvetlerinin savunma savaşlarında ne kadar etkili olabilecekleri bir kez daha görülmüştür. Ayrıca Plevne muharebelerinde siper savaşlarının yoğun hale geleceği ve siperlerdeki piyadelerin yeni silah teknolojileriyle birlikte ateş gücünün çok yüksek olacağı ortaya çıkmıştır. Artık meydan muharebelerinden ziyade siper savaşlarının yaygınlık kazanması ve siperlerde, savunma pozisyonundaki kuvvetlerin avantajda olduğu bir dönem söz konusudur. Bu dönüşümün dünya savaş tarihi bağlamında ortaya çıkmasında Plevne'deki Osmanlı piyadesinin rolü büyük önem arz etmektedir. Ayrıca Plevne'deki Osmanlı piyadelerinin ve diğer birliklerin gösterdiği direniş, dünya kamuoyunun da dikkatini çekmiş, savaşta Osmanlı Devleti'nin lehine olumlu havanın esmesini sağlamıştır.

Anahtar Sözcükler: Muharebe, Plevne, Osmanlı Piyadeleri, Piyade Taburları.

ABSTRACT

Name and Surname : İsmail Bülent ELALMIŞ
University: : Uludag University
Institution: : Social Science Institution
Field: : History
Branch: : Modern History
Degree Awarded: : Master
Page Number: :
Degree Date: :/...../2019
Supervisor: : Assoc. Prof. Dr. Zeynep DÖRTOK ABACI

THE ROLE OF THE OTTOMAN INFANTRY DEFENS IN PLEVNA

The Ottoman Russian War (93 War), which took place in 1877-1878, was one of the greatest wars of the Ottoman Empire. In this war, the Ottoman army fought a great struggle both on the Rumelian and Eastern Anatolian fronts. The Russian armies crossed the Danube on the Rumelian front and began to advance on Ottoman soil. However, the arrival of Gazi Osman Pasha to Plevna and the resistance of the Ottoman forces under his command disrupted the plans of the Russian army. Gazi Osman Pasha defeated the Russian forces three times in a row. Plevna fell only because the aid forces could not come and the supplies and ammunition of the Ottoman forces were almost finished. Ottoman infantry played an effective role in this struggle. They quickly adapted to the trench system established by Gazi Osman Pasha. Thanks to the high firepower in the trenches, they succeeded in repelling the Russian infantry who attacked many times. Thanks to their success in Plevna, they have once again demonstrated how effective Turkish forces can be in defense wars. In addition, the role of the Ottoman infantry in Plevna has now shown that trench battles will be intense in wars, and that infantry in trenches will have a very high firepower with new weapon technologies. There is now a period in which trench battles are intense and the defense forces in the trench are advantageous. The role of the Ottoman infantry in Plevna has great importance in terms of military history. In addition, the resistance of the Ottoman infantry and other troops in Plevna attracted the attention of the world public and ensured the positive atmosphere in favor of the Ottoman Empire in the war.

Keywords: Battle, Plevna, Ottoman Infantry, Infantry Battalions

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	II
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	III
YEMİN METNİ.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİH BOYUNCA PİYADE

1. XIX. YÜZYILA KADAR AVRUPA VE OSMANLI DEVLETİ'NDE PİYADENİN ROLÜ.....	12
1.1. 19. Yüzyıla Kadar Avrupa'da Piyadenin Tarihiçesi.....	12
1.2. Kuruluş Devrinde Osmanlılarda Piyadenin Yeri ve Ordunun Yapısı.....	16
1.2.1 Yükselme devrinden 19. yüzyıla kadar Osmanlı piyadesi ve ateşli silahların kullanımı.....	20
1.3. 19. Yüzyılda Orduda Yapılan İslahatlar	26
1.3.1. Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılması.....	36
1.3.2. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı.....	37
1.3.3. İslahatların Devamı.....	42

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-RUS SAVAŞLARI VE 93 HARBİ

1. OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI.....	48
1.1. Kırım Savaşı.....	55
2. 93 HARBİ ÖNCESİ BALKANLARIN DURUMU VE RUSLARIN PANSLAVİZM POLİTİKALARI.....	67
2.1. Balkan İsyancıları.....	68
2.2. Londra Konferansı.....	70
2.3. Savaş Öncesinde Diğer Devletlerin Tutumu.....	71
2.4. Savaş Öncesi Osmanlı Ordusunun Durumu.....	74
2.4.1. Rus Ordusunun Durumu.....	76
2.4.2. Piyadede Olan Gelişmeler.....	77
2.5. Savaşın Başlaması ve Rusların Tuna'yı Geçmeleri.....	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PLEVNE SAVUNMASI VE OSMANLI PİYADESİ

1. GAZİ OSMAN PAŞA’NIN ÖZGEÇMİŞİ VE KUVVETLERİYLE VİDİN’DEN PLEVNE’YE İLERLEMESİ	86
2. I. PLEVNE MUHAREBESİ	91
2.1 Muharebede Osmanlı Piyadesinin Durumu.....	91
3. II. PLEVNE MUHAREBESİ	93
3.1. Osmanlı Piyadesinin Performansı.....	94
4. III. PLEVNE MUHAREBESİ	102
4.1. Rusların Büyük Yanılgısı.....	105
4.2. Savaşta Doğru Zamanda Doğru Karar Almanın Önemi.....	106
5. RUMELİ VE KAFKAS CEPHESİNDEKİ GELİŞMELER	112
6. PLEVNE’NİN DÜŞMESİ	115
7. SAVAŞIN SONU AYASTEFANOS VE BERLİN ANTLAŞMALARI	121
8. SAVAŞIN DEMOGRAFİK ETKİLERİ BAĞLAMINDA GÖÇLER	127
9. PLEVNE MUHAREBELERİNDE OSMANLI PİYADESİ İLE İLGİLİ GENEL DEĞERLENDİRME	131
10-AVRUPA BASININDA PLEVNE SAVUNMASI	138
11-PLEVNE SAVUNMASI BOYUNCA PİYADELERİN ÇEKTİĞİ SIKINTILAR VE GÖSTERDİKLERİ FEDAKÂRLIKLAR	147
SONUÇ	149
KAYNAKLAR	151
HARİTALAR	159
ÖZGEÇMİŞ	162

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
B	Baskı
C.	Cilt
çev.	Çeviren
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
K.	Kısım
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan Sayfaya
v.d.	Ve diğerleri
Yay.	Yayınları/Yayınevi

Giriş

Dünya savaş tarihine bakıldığında piyadeler hemen hemen bütün dönemlerde bazı istisnalar dışında orduların belkemiğini oluşturmuşlardır. Savaş alanlarında boy gösteren diğer birimler gibi onlar da gerek teknoloji gerekse taktiksel bakımdan gelişmelere ayak uydurmuşlardır. Aynı zamanda piyadeler, kendileri gibi savaşın etkili unsurlarından biri olan süvarinin giderek savaş alanlarında önemini kaybetmesine karşın savaştaki ehemmiyetini korumuş ve orduların temelini teşkil etme özelliklerini devam ettirmişlerdir.

Kuruluşundan başlayarak her dönemde askeri teşkilata ayrı bir önem veren Osmanlı Devleti için piyadeler, Osmanlı öncesi Türk devletlerine nazaran orduda daha fazla yer buldu. Osmanlı öncesi Türk devletlerinde (özellikle Orta Asya ve Maverâünnehir bölgelerinde) orduların ana gücü süvari kuvvetleriydi. Buna bağlı olarak muharebelerde de son sözü süvariler söylüyordu. Ordudaki süvari yoğunluğu Osmanlı Devleti'nde de uzun bir müddet devam etti. Fakat diğer Türk devletlerine kıyasla Osmanlı Devleti'ndeki piyade yoğunluğu fazlaydı ve bu yoğunluk gittikçe arttı.¹ Osmanlılar piyade üzerindeki bu düzenlemeleri yaparken döneminin getirdiği savaş koşullarını dikkate aldılar.

Bu bağlamda çalışmamızın birinci bölümde piyadenin Avrupa ve Osmanlı Devleti'ndeki yerinden bahsedilecektir. Avrupa'da piyadeler birçok muharebede etkili rol oynadılar ve hemen hemen bütün savaşlarda ordunun sayıca çoğunluğunu meydana getirdiler. Ayrıca zaman içerisinde taktik ve donanım anlamında büyük gelişme göstererek savaş meydanlarında etkili bir kuvvet haline geldiler. Savaş tarihi açısından bakıldığında ilkçağda özellikle Roma ve Yunan ordularının gerçekleştirdiği savaşlar genel olarak piyadelerin çatışması şeklinde cereyan ediyordu. O dönemlerde Falankslar ve Roma Lejyonları gibi ağır piyadeler orduların bel kemiğini oluşturmaktaydı. Bu durum uzun bir müddet devam etti.

Roma'nın son dönemlerinde Roma piyadeleri, kavimler göçünün ardından gelen çarpışmalarda pek çok yenilgi yaşadı, gerek Hun atlı okçuları gerekse Got süvarileri karşısında tutunamamışlardı. Ortaçağın ilk yıllarında güney Avrupa'da piyade savaşlarda değerini kaybetti ve daha çok garnizonlarda ve engebeli arazilerde iş

¹ 19 yüzyılda özellikle III. Selim ve II. Mahmud'un askeri ıslahatlarından sonra artık ordunun belkemiği piyade oldu. Zaten dönemin diğer ordularında da bu durum geçerliydi.

görmeye başladı.² Bu şekilde olmasında Avrupa'ya gelen kavimlerin ve özellikle de Hunların süvarileri etkin bir şekilde kullanmasının etkisi vardı. Avrupa, süvari hücumunun ne derece etkili olduğunu görmüştü. Artık savaş alanlarında etkin güç süvari idi. Fakat piyade silahlarında ve sistemlerindeki değişim aradaki farkı yavaş yavaş kapatıp, uzun menzilli silahlardaki gelişmeler piyadelerin savaşma kudretini daha da arttırdı. Uzaktan etkili menzilli silahların gelişmesi ile piyadelerin belirli bir mesafeden süvarileri vurabilme imkânı ortaya çıktı.³ Yüzyıl savaşları ve diğer savaşlarda süvari hala büyük bir önem arz etse de, piyadenin gelişimi olumsuz yönde etkilenmedi. Piyadelerin etkili bir şekilde silahlanmaları süvarinin işini gittikçe zora soktu. Süvariler artık hücumlarını gerçekleştirirken karşı taraftaki menzilli silahlarla donanmış piyadelere daha fazla dikkat etmek zorundaydı.

Ayrıca savaşların birçoğunda sayı üstünlüğü piyadelere aitti. Bu oran Bizans ordularında 4:1 daha oranına yakınken, Batı ordularında ortalama 5:1 ya da 6:1 oranındaydı.⁴ Buradan da anlaşılacağı gibi süvarinin en gözde olduğu dönemlerde bile bazı istisnalar dışında piyade nicelik üstünlüğünü kaptırmamıştı.

Yavaş yavaş piyadelerin Avrupa'da üstünlüğü ele geçirmeye başladığı bir döneme girilmişti.⁵ Artık piyade taktikleri muharebeye yön verecek duruma gelmişti. İyice kök salan piyade taktiklerinin hayli ölümcül olabileceği görülüyordu. Piyadeler muharebe öncesinde hendekler kazıp, arabalardan geçici istihkâmlar kurup ya da araziye çamura çevirip savaş alanını kendi lehine çevirebilirlerdi. Bu şekilde rakiplerine sadece tek bir saldırı açısı bırakırlar ve böylece karşı taraf, sadece açık bırakılan yönden hücumla geçmek zorunda kalırdı. Bunun dışında piyade birlikleri bir veya birden fazla sıkı örülmüş hat ile üzerlerine gelecek süvari saldırılarını karşılamak için gerek olan savunma sisteminde bulunmuş olurlardı. Böyle bir savunma düzenine karşı saldırıya geçen bir süvari birliği çok geçmeden hız kesip dağılmak durumunda kalırdı. Çünkü

² C.W.C. Oman, *Ok, Balta ve Mancınık: Orta Çağda Savaş Sanatı (378-1515)*, (çev. İsmail Yavuz Alogan) Kitap Yay., 4. B., İstanbul, 2013, s.20.

³ Matthew Bennett, vd., *Dünya Savaş Tarihi: Ortaçağ 500- 1500*, Timaş Yay., (çev. Özgür Kolçak), 2. B. İstanbul, 2012, s.8.

⁴ Bernard S. Bachrach, Kâgir Kaleler Çağı Surlarında (300-1300), *Cambridge Savaş Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., ed. Geoffey Parker, (Çev. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç), İstanbul, 2014, s.86 (Bu oranların yanında Ortaçağda Türk ve Moğol ordularında süvariler sayı üstünlüğünü birçok muharebede korumuşlardır.)

⁵ Aslında piyadeler daha önceki dönemde de özellikle sayı üstünlüğü anlamında orduların bel kemiğini oluşturuyordu. Fakat süvarilerin muharebelerdeki düşman üzerindeki psikolojik etkisi savaşlardaki etkinliğini korumaktaydı.

güçlü savunma düzeninde bulunan piyadelere ulaşıldığı zaman hücumun hızı kesilir ve hücumu gerçekleştirenler piyade ya da süvari olsun, piyade savunma hatlarıyla buluştuklarında güçsüz bir çarpışma dışında bir şey elde etmeleri mümkün olmazdı. Ayrıca süvariler, piyade hatlarına vardıklarında atlarının üzerinden düşürülmeleri muhtemeldi. Eğer bir süvari askeri atından mahrum kalırsa karşı taraftan gelebilecek her türlü saldırı karşısında çaresiz kalır, üstünlük tamamen piyadeye geçerdi. Kargı, kılıç, mızrak, balta, goedendag gibi yakın dövüş silahlarına karşı süvari ne kadar iyi zırha sahip olursa olsun kurtulma şansı düşüktü. Flaman, İskoç, Frizta, Liege, İsveç gibi Avrupa'nın çeşitli bölgelerinden piyade birlikleri, önemli sayıda atlı askerlerden oluşan Fransız, İngiliz, Avusturya ve Alman orduları karşısında büyük başarı göstereceklerdi. Piyade taktiklerinin oldukça ölümcül olabileceği görülmüştü.⁶

Osmanlı Devleti'nde piyade en az Avrupa devletlerinde olduğu kadar etkili bir rol oynamış, zaman ilerleyip imparatorluk büyüdükçe bu rol daha da artmış, ordunun büyük bir bölümüne hâkim olmuştur. Osmanlı ordusunun kendisinden önceki Türk devletlerinden ordu teşkilatı olarak en büyük farklarından biri daha önce de belirtildiği gibi ordu bünyesindeki piyade yoğunluğudur. Osmanlı öncesi Türk devletlerinde, gerek Orta Asya'da gerekse Maveraünnehir ya da diğer bölgelerde kurulmuş olsun, genel olarak ordularının ana hatlarını süvari birlikleri teşkil ediyordu. Yaşanılan coğrafya ve göçebe hayat büyük bir etkendi. İklimin sert olduğu göçebe düzende, uzun yolların kat edilmesi gereken sistemde elbette ki at, yaşam için büyük ihtiyaçtı. Böylece at sahibi ve ata çok iyi binen Türkmenlerden savaş sırasında büyük süvari kuvvetleri oluşturmak mümkündü.

Selçuklularda ordunun kalbi yay silahı ile donanmış atlı askerlerdi.⁷ Devletin dört bir tarafına yayılmış, kendilerine ayrılmış olan iktâ topraklarıyla geçinen sipahiyan süvarileri çok kalabalık bir süvari gücünü teşkil ediyordu.⁸ Büyük süvari kuvvetleri muharebelerde orduya hem hareket hem de savaşta rakiplere karşı büyük bir taktik üstünlük kurulmasını sağlıyordu. Bazı durumlarda rakibin ezici sayı üstünlüğüne rağmen zafer yine Türk süvarilerinin oluyordu. Hemen hemen her muharebede büyük süvari çarpışmalarına tanıklık ediliyordu. Yine de süvari baskınlığının yanında

⁶ Bennett, vd., a.g.e.,s.123.

⁷ Cevat Şayin, Gültekin Yıldız, *Osmanlı Askeri Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar Yeni Yaklaşımlar*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2012, s.39.

⁸ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yay., İstanbul, 1997, s.355.

ordularda piyade birlikleri de bulunuyordu. Örneğin Türkiye Selçuklu Devleti'nde ordudaki askerlerin arasında ücretli piyadeler bulunuyordu. Sultan 1. İzzü'd-din Keykavus dönemine ait Halep seferi ikta askerlerine dair bir kayıta, Selçuklu sultanı piyade ve süvarilerden oluşan ücretli askerler tutulmasını, mancınık gibi kuşatma aletleri ile cephanenin tertip edilmesini emreden bir ferman yollamış idi.⁹

Ayrıca Osmanlı öncesi Türk devletlerinde imparatorluklar büyüyüp güçlendikçe, savaflara katılan asker sayısı artarak devasa ordular kurulmuştu. Asker sayısı bakımından Türklerin gerçekleştirdiği muharebeler dönemin en büyük muharebeleri arasındaydı. Örneğin Büyük Selçuklu Devleti'nin son dönemlerinde gerçekleşmiş olan Katvan meydan muharebesinde Karahıtay hükümdarı Gürhan'ın 100.000 kişilik ordusu vardı ve Selçuklu hükümdarı Sancar'ın ordusunun mevcudu da bu sayıya yakındı.¹⁰ Bu savaftaki asker sayıları o dönemin şartlarına göre çok fazlaydı. Ayrıca bu askerlerin çoğu yine süvari idi. Osmanlılarda ortaçağda buna benzer büyük muharebelerde bulunacaktı. Fakat Osmanlı ordularında piyade hem sayı olarak hem de muharebelerdeki etkisi olarak daha fazla önem arz edecekti.

13. yüzyılda Moğol istilası sebebiyle Anadolu'ya göç etmek durumunda kalan birçok Türkmen grubundan biri olan Osmanlılar, yeni geldikleri topraklarda savaştı bölükler halinde teşkilatlanmışlardı. Osmanlılar bu yeni topraklara geldikten sonra savaştı özelliklerini ortaya koyarak, ileride büyük bir güç olacaklarının sinyallerini ilk andan itibaren vermeye başladılar. Aşiret yapısı içindeki savaştı yönlerini gösteren bu bölük denem birlikler teşkilatlarının temel unsuruydu ve bu teşkilatın izleri Selçuklu döneminin kitabi kaynaklarında da görülüyordu.¹¹

Osmanlı Devleti'ndeki en büyük piyade atılımı, Osmanlı ordusuna uzun bir dönem hizmet verecek ve savaflarda önemli rol oynayacak olan yeniçeri ocağının kurulması ile oldu. Bunlar ağır piyade sınıfına giren birliklerdi ve gerek donanım, gerek disiplin anlamında Avrupa tarihinin en güçlü piyade birimlerinden biri idi. Osmanlılar büyüdükçe ve daha büyük savaflara girmek zorunda kaldıkça, ordusunda ağır piyade sınıfının ihtiyacı ortaya çıktı. Bu sorun da devşirme sistemiyle çözmeye çalışıldı.¹² Yeniçeriler sadece savaş meydanlarında değil, merkezi denetimi ve başkent iktidarının

⁹ Erkan Göksu, *Türkiye Selçukluları'nda Ordu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010, s.102.

¹⁰ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu Tarihi İkinci İmparatorluk Devri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C.II, 4.B., Ankara, 2011, s.330.

¹¹ Feridun Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, Timaş Yay., İstanbul, 2010, s.15.

¹² O dönemki ordularda ordu merkezinde bir ağır piyade sınıfının bulunması büyük önem taşıyordu.

gücünü arttırmak içinde oldukça kullanışlı unsurlardı.¹³ Bu ocak için seçilenlerin, Bursa civarındaki Türk köylerine gönderilip Türkçeyi öğrenmeleri ve Müslümanlaşmaları sağlanırdı.¹⁴ Böylece devletin kültür ve geleneklerini benimseyip, hem içeride hem de dışarıda önemli bir unsur haline geldiler. Osmanlıların devamlı bir piyade sınıfının gerekliliğini görüp yeniçeri ocağıyla çözüm bulmaları, sadece ordunun değil devletinde dönüm noktalarından biriydi. Ateşli silahlara geçiş güçlerini daha da arttıracak bir teşebbüstü.

Osmanlılar ateşli silahlara gerek geç ortaçağ, gerekse yeniçağda hiç yabancı değildi, hatta bu silahların kullanılması birçok zaferin kazanılmasında etkin bir rol oynadı. Tüfek kullanımını ilk gerçekleştiren birlikler birçok Avrupa ülkesindeki gibi Osmanlı Devleti'nde de piyadelerdi. Ama şunu da belirtmek gerekir ki tüfeğin erken dönemdeki etkisi yeniçağ savaşlarına nazaran belirgin derecede düşüktü. Zaten daha yeni yeni savaş meydanlarına giren bu silahın etkili bir şekilde kullanılması için elzem olan formasyonların çıkması gerekiyordu. Bu da belirli zaman ve tecrübe gerektiren bir işlemdi.

Osmanlıların tüfekte ilgili ilk resmi kayıtları, İstanbul'un fethi sırasında ve daha sonrasında tutulan tahrir defterlerinde yer alır. Zaten bu tarihlerden sonra artık tüfek, Osmanlıların katıldığı birçok büyük meydan savaşlarında yeniçeri piyadelerinin vazgeçilmez silahı olmuştur. Buradaki kayıtlara bakıldığında Üsküp, Tetova'da, Sobri, Novaberda, Resava ve Güvercinlik kalelerinde tüfek mevcuttu.¹⁵ Buradan da anlıyoruz ki Fatih Sultan Mehmed'in ilk dönemlerinde Osmanlılar ateşli silahları benimsemişti. Yeniçeriler artık tüfekli piyadeler olmuşlar ve bu bakımdan da giderek tüfekli piyadelerin savaş meydanlarında sayıca arttığı Avrupa ordularındaki gibi dönemin şartlarına uyum sağlamışlardı.

Güçlü ve profesyonel bir orduya sahip Osmanlı İmparatorluğu, genel olarak bakıldığında 16. yüzyılın ortalarına geldiğinde cihan politikasına hâkim en büyük güç olarak görünüyordu. Orta Avrupa ve Akdeniz'de yaptığı büyük savaşlardan zaferle ayrıldı. Bu savaşlarla Macaristan alınmış ve Macar hükümdarı elinde bulunan dar bir Macar toprağı için senevi vergi takdimini kabul etmek zorunda kalmıştı. Ayrıca Fas'a

¹³ Bennett, vd., a.g.e., s.62.

¹⁴Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1: Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., C.I, 55.B., İstanbul, 2015, s.58.

¹⁵ Emecen, a.g.e.,s.35

kadar olan bütün kuzey Afrika toprakları da Osmanlı Devleti'nin elindeydi. Barbaros Hayrettin Paşa'nın idaresindeki Osmanlı donanması Akdeniz'in kontrolünü ele aldı. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa ile yaptığı mücadelelerinin bir neticesi de Habsburglar'ın Avrupa'yı hegemonyalarına alma hülyalarını sona erdirmesiydi. Bu hegemonyaya karşı durabilecek başlıca devlet olan Fransa, ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun desteği ile Habsburglar'ın karşısında durabilmişti. Bu bakımdan Osmanlı İmparatorluğu siyasi ve askeri gücüyle yeniçağda Avrupa devletler muvazenesinin ortaya çıkmasında en büyük etkendi. Osmanlıların etki alanı sadece Avrupa'yı değil doğuda Orta Asya'ya, Hint Okyanusu'ndan Sumatra'ya kadar yayılan büyük bir alandı. O dönem birçok kıyıda ve sahillerde saldırılarda bulunan Portekizlilere karşı birçok Asya kavmi Osmanlı İmparatorluğu'ndan yardım istiyordu. Seylan ve Karikut Nacarları, eğer Osmanlılar yardımlarına gelirse İslamiyete geçeceklerini söylemişlerdi. Sumatra Adası'ndaki Müslüman hükümdarlar da Portekiz istilasına karşı yardım için İstanbul'a elçi heyeti göndermişlerdi. Osmanlı Sultanı bu uzak adaya bir donanma ile ayrıca toplar ve ustalar göndermişti.¹⁶

Bu dönemde imparatorluğun büyümesiyle birbirinden çok uzak bölgelere seferler düzenledi. Osmanlı ordusu yükselme döneminde bir yandan doğuda bir yandan Avrupa içlerine birbirinden çok uzak bölgelere seferler düzenledi. Özellikle doğu seferinde birkaç muharebeyle büyük toprak parçaları kazanıldı. Bununla birlikte seferler ve ordunun gittikçe genişlemesi, masrafların giderek artmasına yol açıyordu. Sefer yollarının uzunluğu ve buna bağlı olarak lojistikte yaşanan sıkıntılar, orduyu zora sokuyordu. Ayrıca Osmanlı ordusunun ateş gücü ve disiplinini bilen rakipleri artık onun karşısına çıkmamaya başladı ve bu durum onun rakiplerini yok etmesini engelliyordu.

1683'te Osmanlı ordusu Viyana önlerinde bozguna uğradı. Bu bozgun Osmanlı ordusu için bir dönem noktasıydı. Bundan sonraki çatışmalarda rakip piyadelerin ateş gücünü üzerinde daha çok hissedecekti. Avrupa piyadesinin ateş gücü gün geçtikçe gelişmekteydi ve gelişim 18.yüzyıl boyunca devam etti.

19. yüzyılın başlarına gelindiğinde ordular ve özellikle de piyadeler için talim ve disiplin, tüm dünya savaş tarihi boyunca eşine az rastlanan bir öneme sahipti. Düzenli ordunun kurulabilmesi ve etkili bir ateş gücüne sahip olabilmesi için, disiplinli büyük sayılara ulaşmış tüfekli piyadelere ihtiyaç vardı. O zamanın teknolojisinde bireysel ateş

¹⁶ Halil İnalcık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei Ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)", *Belleten*, C.XII, Sayı 46, Nisan 1948, s.349-350.

gücünün etkisi azdı. Her ne kadar tüfek teknolojisinde büyük gelişmeler yaşansa da gerek isabetlilik gerek menzil ve en önemlisi de doldurma hızı bakımından tüfeklerin gücü yüksek değildi. Bunun içindir ki etkili ateş gücü için disiplinli bir biçimde toplu eş zamanlı ateş gücü şarttı. Askerlerin eşzamanda hareket edebilen saflar oluşturması ateş üstünlüğü bakımından önemliydi. Bu da birlikte savaşma yeteneği ve tecrübe gerektiren bir şeydi. İki taraf karşı karşıya geldiğinde, tüfek ve top atışları karşısında safların bozulmaması muharebede kazananı ya da kaybedeni belirleyecek düzeyde bir meseleydi. Kol düzenini bozmadan cepheye yürüyüş ve muharebede düzeni korumak şarttı. Safları bozmadan rakibin saflarını bozmak zafere giden anahtardı ve o dönemdeki birçok muharebe bu şekilde kazanılmıştı. Piyade, süvari, topçu, top arabacısı birliklerinin aynı birlik şemsiyesi altında eş güdümlü bir şekilde hareket edebilmeleri gerekmektedir.¹⁷

III. Selim öncesi yapılan talimler, döneminin taktik formasyonlarına uygun birlikler yetiştirilmesine imkân vermiyordu. Döneminin Avrupa ordularında uygulanan talim, belirli düzen içinde toplu halde düzenli bir ateş gücüne olanak sağlıyordu. Önceleri 4 sıra, 18. yüzyılın ilk yıllarından itibaren de 3 sıra halinde yayılan piyadelerin saflar bozulmadan ateş ederek düşmanın üzerine ilerleyebilmesi ve yürüyüşün hızlı olması, ancak uygun bir talimle uygulanabilirdi. Düşmanın kanatlarını bozma ve düşman hatlarını yoğun ateş altında tutarak bozulmasını sağlamak yeni taktiğin temel amaçlarıydı. Buna sağlamak içinde hızlı bir biçimde çok fazla toplu halde ateş etmek, isabetli ateş etmekten daha fazla önem arz ediyordu. Buna rağmen III. Selim öncesi Osmanlı ordusunda verilen talimler genelde yeniçerilerin atışlarda isabetini öne çıkaran konuları içeriyordu. Bu eğitim tarzı, askerlerin muharebe şartları altında bütünlüklerini bozmamaları, ateş altında dahi etkili bir biçimde karmaşık manevraları uygulayabilme olanağını vermekten uzak bir eğitim tarzıydı. Yani bu eğitimler toplu halde ateş edebilme ve dönemin tüfeklerinin geç doldurulmasının çeşitli formasyonlarla kapatılmasından ziyade bireysel olarak isabetli ateş edebilen yeniçeriler yetiştirmek üzerine kuruluydu. Tüfeklerin etkili menzilinın ancak 40-50 metre kadar olduğu bir dönem içinde, barut dumanı altında askerlerin üzerine top ve kurşun mermileri

¹⁷ Gültekin Yıldız, "Kara Kuvvetleri", *Dünya Savaş Tarihi: Osmanlı Askeri Tarihi Kara, Hava, Deniz Kuvvetleri 1792-1918*, (ed.) Gültekin Yıldız, Timaş Yay., İstanbul, 2013, s.45.

yağarken, safların korunması ancak etkili bir talim sistemi ile mümkün olabilirdi.¹⁸ Ayrıca büyük askeri güçlerin bu şekilde hareket etmelerini sağlayacak bir düzen içinde etkili bir ateş gücü yapabilmelerini sağlamak için, işin uzmanı bir komuta kademesi gerekiyordu. O dönemin Avrupa ordularında uzman bir general ve subay kadrosu mevcuttu. Bu komutanların gerekli harp bilgisine sahip olmak dışında yeterince fizik ve matematik de bilmeleri gerekiyordu. Askerlerin kullandığı ateşli silahlardan nehirlere üzerine köprülerin kurulması ya da bir muharebe meydanının kaç askerin sığıacağı gibi o dönemin savaşlarında önem arz eden husus, önceden hesaplanması gerekmekte olan teknik bir soruna dönüşmekteydi. ¹⁹ Aslında Osmanlı ordusunun en büyük sorunlarından biri de bu konu yani uzmanı bir komuta kademesinin yokluğu idi. Özellikle Rusya ile yapılan son iki büyük muharebede(1768-1772 ve 1787-1792 savaşları)²⁰ bu sorun daha fazla açığa çıktı. Bunun dışında etkili iktidar yapabilmek için de gerekli yollara, gemilere sahip olmak ve bunları etkili bir şekilde kullanabilmek önem arz etmekteydi. Ayrıca ateşli silahların etkisinin gün geçtikçe artması ve buna bağlı olarak savaşlarda yaralanma oranının büyümesi askeri sağlık hizmetleri gün geçtikçe daha da önemli hale getirdi.²¹

Nizam-ı Cedid ve Asakir-i Mansure-i Muhammediyye gibi ordu üzerinde yapılan çalışmalarla Osmanlı kara gücü, özellikle 18. yüzyılın ilk yarısına kıyasla daha eğitilmiş ve düzenli bir duruma geldi. Nitekim 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda olmasa da Kırım Savaşı'nda bunun sonuçları görüldü. Piyadelere bakacak olursak Osmanlı ordusunda daha önce hiç olmadığı kadar kara gücünde piyade birlikleri ön plana çıktı. Dönemin getirdiği şartlar, yeni savaş sistemlerinde artık süvarinin eskisi kadar savaş alanlarına hükmetmemesi durumu Osmanlı ordusu için de geçerliydi. 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı siyasi ve askeri tarihine damga vuran Osmanlı-Rus Savaşları, özellikle de 19. yüzyıldaki savaşlar, piyadenin öne çıktığı savaşlardı. En büyük rakibi Rusya'nın da kendisi gibi bir kara gücü olmasıyla, Osmanlı ordusu için de savaşlarda piyadelerin büyük rol oynaması kaçınılmaz hale geldi.

¹⁸ Fatih Yeşil, "Nizam-ı Cedid Ordusunda Talim ve Terbiye (1790-1807)", *Tarih Dergisi*, S. 52 (2010 /2), İstanbul, 2011, s. 28-29-30.

¹⁹ Yıldız, a.g.e.,s.45.

²⁰ İki muharebe de Osmanlılar için çok kötü geçmiş ve savaşların sonunda imzalanan antlaşmalarla büyük toprak kayıplarına uğramıştı.

²¹ Yıldız, a.g.e.,s.46.

Çalışmamızın ikinci bölümü Osmanlı-Rus ilişkileri ve 93 Harbi'ni ele almaktadır. İki devlet arasında özellikle 18. yüzyılda büyük savaşlar yaşandı. Bu savaşlar çok uzun ve yıpratıcıydı. 19. yüzyılda da savaşlar hız kesmeden devam etti.

Ruslar Azak Kalesi'ni ele geçirerek Karadeniz'i tehdit etmişler ve Karadeniz'de büyük bir donanma kurmak için de çalışmalara başlamışlardı. Rusların İstanbul Antlaşması'ndan ötürü Karadeniz'de açılma durumları yoktu. Dolayısıyla bu durumu telafi edebilmek için Baltık Denizi'ne yönelmişler ve bundan dolayı Lehistan'a nüfuz kurmak üzere harekete geçmişlerdi. Bununla birlikte İsveç Kralı olan XII. Karl Rusların nüfuzunu kırdı ve bu duruma karşılık Rusya'da İsveç'e karşı savaş açtı. İki devletin karşı karşıya geldiği Poltava Muharebesi'nde İsveç Kralı XII. Karl bozguna uğrayıp Osmanlı Devletine sığındı. Bu durum karşısında Osmanlı-Rus ilişkileri iyice gerilmesine rağmen bir mutabakat sağlanmıştı. Fakat Rusya, Osmanlılara karşı Sırbistan, Eflak, Boğdan Hristiyanlarını isyana teşvik ederek, bu bölgeleri daha sonra Karadağ Hristiyanlarını da katmıştı. Rusya'nın buradaki asıl amacı, eğer iki devlet arasında bir savaş çıkarsa bu savaş sırasında Osmanlı yönetimini bu isyanlarla meşgul etmektir. Bu gelişmeler olurken daha sonra İsveç Kralı'nın sığınma durumu yeniden gündeme gelince artık yeni bir savaşın kapıda olduğu anlaşılmıştı. Kırım Giray Han tarafından da teyit edilen Rusların Azak Denizi'nde gerek donanma ve gerekse sınır boylarında kaleler inşa ettirdiği haberleri Osmanlı Devleti'ne ulaşınca Rusya'ya savaş ilan etti. Prut Savaşı'nda (1710-1711) Ruslar hiç ummadıkları bir anda Osmanlı kuvvetleri ile karşılaşarak çaresiz duruma düşmüşlerdi. Böylece zafer ihtimali bulunmadığı için barış yapmak durumunda kaldılar ve savaş Osmanlı zaferi ile sonuçlandı. Savaş sonu taraflar arasında Prut Antlaşması imzalandı (1711). Antlaşma ile birlikte Osmanlıların en büyük kazancı büyük bir önem arz eden Azak Kalesi'nin Osmanlı Devleti'ne teslim edilmesi ve Rusya'nın Lehistan üzerindeki nüfuzunun kalkması oldu.²²

18. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti 1768-1772 ve 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşları'nda ağır yenilgiler aldı. Bu yenilgilerin imzalanan antlaşmalarla devlet büyük kayıplara uğradı. Alınan yenilgilere 1806-1812, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşları da eklendi. Fakat Osmanlı ordusunda yapılan ıslahatların sonuçları ve

²² Şehdi Osman Efendi, *Rusya Sefaretnamesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, (Haz. Türkan Polatçı), 2011, Ankara, s. 8.

müttefiklerin yardımıyla bir sonraki savaş olan Kırım Savaşı (1853-1856) Osmanlı Devleti'nin galibiyeti ile sonuçlandı ve Rusya yenilgiye uğradı.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Plevne Savunması ve Plevne Savunması'nda Osmanlı piyadesinin rolü üzerinde durulacaktır. Plevne savunmasını da kapsayan 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) başlarken Osmanlı ordusunun Balkan Cephesi'nde 200.000'den fazla askeri vardı ve bu gücün etkili bir biçimde kullanılmasıyla Rus kuvvetleri durdurulabilirdi.²³ Fakat Osmanlı birliklerinin dağınık olmasından faydalanan Ruslar Tuna'yı aşip daha sonra Şıpka Geçidi'ni ele geçirerek üstünlüğü ellerine aldılar. Böylelikle İstanbul'a kadar ilerlediler. Öte yandan savaşın diğer cephesi olan Kafkasya Cephesi'nde de Rus kuvvetleri Erzurum'a kadar hareketlerini genişlettiler. Osmanlı Devleti barış istemek durumunda kaldı. Önce Ayastefanos (3 Mart 1878), bu antlaşmanın kabul edilmemesiyle daha sonra Berlin Antlaşması (13 Temmuz 1878) imzalandı. Antlaşma şartları çok ağırdı ve Osmanlı Devleti'ne büyük kayıplar getirdi. Fakat savaş Ruslar için kolay geçmemişti. Özellikle Plevne'de Gazi Osman Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu düşman karşısında aylar boyunca süren güçlü bir direniş gösterdi.

Plevne Savunmasında Osmanlı piyadeleri Rumeli Cephesi'nde alınan başarısız sonuçlar ile Rusların karşısındaki tek engelin Plevne olduğunu bildiklerinden, üzerlerindeki sorumluluk kat ve kat arttı. Özellikle Gazi Osman Paşa emrindeki birliklere bunu çok iyi gösterdi. Savaşın kaderini artık kendilerinin belirleyeceğini askerlerine hissettirdi ve buna göre canla başla savaşılmaması gerektiğini emrindeki birliklere çok iyi bir şekilde aşıladı. Burada savaşan askerler Plevne'nin önemini ve buranın düşmesiyle düşmanın İstanbul'a yürüyeceğini biliyorlardı. Bu yüzden piyadeler ordunun diğer birimlerinde olduğu gibi canla başla mücadele verdiler. Her türlü zorluğa göğüs gererek düşmanın hücumlarına başarıyla karşı koydular. Üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirebilmek için ellerinden gelen gayreti göstererek açlığa, susuzluğa, düşman hücumlarına karşı dayanmasını bildiler. Plevne Muharebelerinde Gazi Osman Paşa Rus kuvvetlerini üst üste 3 defa yenmeyi başardı. Ruslara ağır kayıplar verdirerek onların savaş planını bozdu ve Plevne'de yaptığı direniş ile tarihe adını altın harflerle yazdırdı.

²³ İbrahim Köremezli, Osmanlı-Rus Harpleri (1768-1878), *Osmanlı Askeri Tarihi Kara-Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918)*, ed. Gültekin Yıldız, Timaş Yay., İstanbul, 2013 , s.200.

Genel olarak bakıldığında bu çalışmanın amacı, Plevne'deki Osmanlı piyadesinin faaliyetleri hakkında bilgi vererek, Osmanlı siyasi ve askeri tarihine yansımalarının gösterilmesi, piyadelerinin savaştaki rollerinin dünya askeri tarihine neler getirdiğinin vurgulanması ve tüm bunların ayrıntılı bir biçimde gösterilmesiyle ileride bu alanda daha fazla çalışmanın yapılmasına katkı sağlamaktır. Bu bağlamda izlenecek *analitik yöntem* bağlamında ilk önce Avrupa ve Osmanlı piyadesinin gelişimi ele alınacaktır. Böylece Plevne'deki Osmanlı piyadesinin durumu daha ayrıntılı biçimde ortaya konacaktır. Ayrıca Osmanlı ordusunun gelişimi de ele alınıp böylelikle Osmanlı piyadesinin ordu içindeki yeri gösterilecektir. Dönemin piyade silahları ele alınıp bu şekilde Osmanlı piyadesinin donanımı açıklanacaktır. Osmanlı piyadesinin Plevne'deki başarılarının nasıl bir etki yaptığını göstermek için dönemin gazete manşetleri ve savaş ile ilgili haberlerine kaynak olarak başvurulacaktır.

Çalışmada, o döneme ait dünyanın çeşitli yerlerindeki gazetelerin 93 Harbi ve Plevne Kuşatması ile ilgili haberleri yanında savaşa bizzat katılmış olan bazı kumandan ve zabıtların günlükleri de kaynak olarak kullanılmıştır. Bunlar dışında Dünya Savaş tarihi, Osmanlı Askeri Tarihi, Osmanlı-Rus Savaşları (özellikle 93 Harbi ve Plevne Muharebeleri), savaş sonrası göçler ve antlaşmalar gibi birçok farklı konuyu içeren kitaplar ve makalelere de yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİH BOYUNCA PİYADE

1.19. Yüzyıla Kadar Avrupa ve Osmanlı Devleti'nde Piyadenin Rolü

1.1. 19. Yüzyıla Kadar Avrupa'da Piyadenin Tarihçesi

Tarihin başlangıcından bu yana orduların bel kemiğini piyadeler oluşturmuştur. Her ne kadar süvarilerin esnekliğine sahip değilseler de, savaşların birçoğunda son sözü söyleyen, neticeyi belirleyen kuvvetlerdir. Dünya savaş tarihinde diğer ordu birimleri içinde en uzun döneme sahip olan piyadeler, gerek ateşli silahlar öncesi, gerekse ateşli silahlardan sonrasında da önemini korumuş, savaşların baş aktörlerinden biri olmuşlardır. Hem Avrupa hem Osmanlı Devleti'nde, süvarinin en aktif olduğu dönemlerde dahi savaşlarda adından söz ettirmeyi başarmışlardır.

Özellikle Avrupa'da düzenli piyade birliklerinin ortaya çıkması, Yunan kent devletleriyle başlayıp, Roma İmparatorluğu ile devam etti. Bu şekilde de Avrupa da ağır piyade sınıfı şekillenmiştir. Bunların içinde belirgin olan ilk örnek Hoplite piyadeleriydi. Yunan kentlerindeki ağır zırhlı, kalkan ve uzun mızraklı Hoplite piyadeleri, muharebelerin ana gücünü oluşturmuştur.

Hoplite piyadeleri, savaşlarda genel olarak taktik ve stratejiden uzak, dayanışma ve disiplin odaklı bir mücadele sergiliyorlardı.²⁴ Bu durum dayanışma ve disiplinin, muharebelerde ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkarıyordu. Birlikte hareket ettiklerinde gerçekten de yıkılması zor bir güç görüntüsü veriyorlardı. Eğitim ve deneyim bir Hoplite savaşçısı için oldukça önemliydi. Öyle ki Bir Sparta savaşçısı 6 yaşında kışlalarda yaşamaya başlar, ancak 30 yaşında normal bir aile yaşantısına girebilirdi.²⁵ Ağır piyade sınıfının en iyi temsilcilerinden olan Hoplite piyadelerinin zırhları 34 kilo kadar gelebiliyordu ve tahtayla metalden yapılmış bu zırhları kendileri

²⁴ Victor Davis Hanson, "Yanaşık Nizam Piyade Çağı (MÖ 600-1300)", *Cambridge Savaş Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., ed. Geoffey Parker, (Çev. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç), İstanbul, 2014, s.21.

²⁵ Nicholas Sekunda, *Antik Yunan Savaşçıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., (Çev. Mete Aksan), İstanbul, 2011, s.7.

satın alıyorlardı.²⁶ Bu kadar büyük bir ağırlık altında savaşabilmek, her savaşçının harcı değildi.

Bununla beraber Hoplite birliklerinin zayıf yönleri de vardı. Her şeyden önce tek başına hantal birlikler olup karşısındaki hareketli birliklere karşı engebeli arazide bozguna uğrayabilir, hatta açık arazide atlılara ya da daha hafif zırhlı birliklere yakalanmaları durumunda yok olabilirlerdi.²⁷ Bu türden çatışmalar ilerideki dönemlerde ağır piyadenin tek başına savaşlarda yeterli olamayacağını, savaş alanlarında başka birimlerin de ağır piyadenin yanında bulunması gerekliliğini göstermişti. Ordulardaki birimlerin artması ve bunların birlikte kullanılmalarıyla savaşların strateji ve taktikleri de değiştirecekti.²⁸

Hoplite birliklerinden sonra Avrupa'da savaşların sistemini değiştirecek ikinci büyük piyade birliği Roma lejyonlarıydı. Bu birlikler farklı silahlar taşıyan disiplinli askerlerdi. Dönemine göre çok iyi donanmışlardı. Teçhizat ve disiplin bakımından rakiplerine karşı bariz bir üstünlükleri vardı. Bu da onları savaşın sonuçlarını belirleyen önemli bir faktör haline getirmekteydi.

Piyadeler dikdörtgen biçimindeki Scutum isimli bir kalkan, Pilum denen cirit ve oldukça keskin, yakın dövüş için ideal olan Gladius adlı bir kılıçla donanarak büyük yuvarlak kalkan ve mızraktan vazgeçtiler.²⁹ Piyade düzenleri dönemin savaşları için büyük bir avantajdı ve o dönemki Roma'nın rakipleri böyle bir taktik üstünlükten yoksundu.

Dönem ilerledikçe piyade sadece silah ve sistem anlamında gelişme göstermemiş, savunma hatlarının tahkimatı anlamında da büyük bir ilerleme kaydetmişti. Mızraklı piyadeler, onların önlerine dikilmiş kazıklar ve çukurlar, geçilmesi güç engellerdi. Bu durum, özellikle süvariler için çok büyük bir sorundu. Kargılı piyadeler ve kazıklardan oluşan bir hatta saldırmak, atlar için ölümcüldü. Bu konuyla ilgili devlet adamı, aynı zamanda askeri strateji uzmanı da olan Machiavelli şöyle demiştir:

²⁶ Hanson, a.g.e.,s.19 (Özellikle yaz sıcağında kızgın güneşin altında açık alanda yapılan muharebelerde bu ağırlık çok daha fazla sorun teşkil etmekteydi. Böyle bir ağırlığın altın bir piyadenin saatler boyunca çarpışmayı sürdürmesi oldukça zordu.)

²⁷ Hanson, a.g.e.,s.19.

²⁸ Eski çağlarda Ordularda tek bir sınıfın savaş alanında başarı getiremeyeceği anlaşılrsa da, farklı birimlerin uyum içinde gerekli taktik ve formasyonda etkili bir biçimde kullanılmalarını ancak belirli ordular başarabilecekti.

²⁹ Hanson, a.g.e.,s.47.

“...Şayet bana, tehevürle hücumla kaldırılan atların, bir kargıyı ancak ve ancak bir mahmuz gibi gördüklerini iddia edecek olursanız, size, bir atın hücumla kalkmış olsa bile, kargılara yaklaştığında yavaşlayıp... nihayet duracağını veya gerisin geriye çark edeceği yanıtını veririm.”³⁰

Piyadelerin hem taktiksel hem de teçhizat anlamında gelişmeleri devam ederken, ortaçağın sonlarında ortaya çıkan yeni bir teknoloji savaş alanlarında yeni bir dönem açtı. Bu yeni dönemi başlatan teknoloji ateşli silahlardı. Tüfekli piyadeler artık bütün orduların bel kemiği haline gelecek ve artık savaşların gözde birimleri onlar olacaktı.³¹ Başka bir deyişle ortaçağ boyunca savaşlarda hep son sözü söyleyen süvarilerin devri artık sona ermişti.³²

Yeniçağda ortaya çıkan iki büyük etken, piyadenin savaşların ana gücü haline gelmesini sağladı. Bunlardan birincisi idarî yapıların, devlete daha fazla sayıda asker celp etme ve piyadelerle dolu düzenli kuvvetler besleme imkânını tanınması, ikincisi ise mızrak ile taşınabilen ateşli silahların birlikte kullanılmasını esas alan yeni bir muharebe sisteminin ortaya çıkmasıydı.³³ Artık yeni idari sistemlerle büyük ve devamlı ordular toplamak mümkündü. Bu bakımdan yeni taktik ve silahlarla donanmış piyadelerin nicelik anlamında da güçlenmesi demekti.

Yeterli bir sayıda olsalar dahi süvarinin piyade karşısında işi zordu. Piyadenin elindeki tüfekler süvarilerin kullandığı ateşli silah olan piştova göre daha uzun menzilliydi ve daha yüksek bir namlu çıkış hızıyla daha ağır bilyeler atabiliyordu.³⁴ Düzen içinde hareket eden tüfekli piyadeler büyük bir ateş gücü oluşturabilme imkânına sahipti. Gerçi o dönem piyadelerin kullandığı tüfek olan fitilli tüfeğin zayıf yönleri de vardı. Bu tüfeklerdeki fitil, yağmur, nem ve rüzgâr gibi koşullardan olumsuz etkilenip yanmıyor, alev aldığı anda kullanıcıda bazen ciddi yanıklara sebep olabiliyordu. Fitilin yakılması gerekliliği çakmaklı tüfeklerin ortaya çıkmasıyla ortadan kalktı. Osmanlı

³⁰ Bennett, v.d., a.g.e.,s.106

³¹ Ateşli silahlar özellikle zırhlı askerlere karşı birçok menzil silahından daha etkiliydi. Bu da zırhlı askerlerin savaş meydanlarındaki avantajının kısıtlanmasına neden olacaktı.

³² Bennett, vd., a.g.e.,s.124 (Süvariler bundan sonra da ordularının önemli bir parçası konumuna gelecekti. Fakat ateşli silahların üstünlüğü ve yeni taktiksel gelişmelerin karşısında gittikçe değerini kaybedecekti.)

³³ Christer Jörgensen, vd., *Dünya Savaş Tarihi: Erken Modern çağ (1500-1763)*, Timaş Yay., (çev. Özgür Kolçak), C.II, İstanbul, 2011, s.7-8.

³⁴ Jörgensen, v.d., a.g.e.,s.75.

ordusunda da 16. yüzyıl sonlarında çakmaklı tüfekler kullanılmaya başlandı ve bunlar 17. ve 18. yüzyıllarda daha da yaygınlaşıp büyük oranda fitilli tüfeklerin yerini aldı.³⁵

Tüfek savaş alanlarına hükmederken en büyük sorunu doldurma hızıydı. İyi bir okçu tüfeğin doldurulup ateşlenmesine kadar geçen sürede 4-5 kez ok yollayabiliyordu. Ayrıca iyi yetişmiş bir okçu 200 metrelik bir mesafeye fena sayılmayacak bir isabet oranıyla dakikada 10 ok atabiliyordu. Okçuda durum böyle iken bir arkebüzü doldurmak çok daha uzun sürüp birkaç dakika sürüyordu ve bu silah 100 metreye kadar etkiliydi. Fakat iyi bir okçunun iyi bir eğitim alıp yetişmesi kolay değildi. Yeterince talim gerekiyordu, ayrıca dayanıklı olmak da önemliydi. Buna karşılık tüfekli bir piyade kısa bir alıştırmaya yaparak fazla eğitim almadan tüfek kullanabilirdi. Ayrıca fazla nişan almaya gerek duymadan yorulmadan defalarca ateş edebilirdi ve okçuda olduğu gibi fazladan bir kas gücüne de gerek duymazdı. Tahta kundağa yerleştirilen, omuza yaslanarak ya da elde tutulup ateş edilen ağır tüfekleri kullanmanın elbette zor yanları da vardı. Fakat zaman geçtikçe tüfekler daha kullanışlı ve hafif bir hale geldi. Ayrıca muharebelerde de tüfekli piyadeler daha da etkin bir rol oynamaya başladı. Cerignola, Ravenna, Beocca, Pavia, muharebelerinde tüfekli piyadeler öne çıkmış, fitilli tüfek ve arkebüz kullanan birlikler muharebelerde bir işleve sahipti. Kısa süre sonra yeni tüfek türleri ile etkili esnek ateş gücü doruk noktasına ulaştı. İspanyollar İtalya Savaşları sırasında 1000-2000 tüfekli piyadelerden oluşan saldırı ve savunma birlikleri kurmuşlardı. Osmanlılar da düzenli piyade alay sisteminde 10'luk ve 100'lük birliklerden oluşan tüfekli birlikleri daha 15. yüzyılın ortalarından başlayarak tesis etmişlerdi. Avrupa ordularına bakıldığında örneğin İspanya'da piyadeler içinde kargılı piyadelerin oranı düşmüş ve tüfekli piyadelerin sayısında artmıştı. Bununla birlikte tüfekli piyade, dağınık saflar halinde saldırılar ve karışık bir düzende yapılan tüfek ateşi ile özellikle hızlı hücum eden süvariler karşısında zor durumda kalabiliyordu. Tecrübeli bir tüfekli piyade tüfeğiyle dakikada 2 kez ateş edebilirdi. Öyle ki hızla hücum eden süvari karşısında piyadenin silahını ancak 1 kere ateşleyebilmesi mümkündü.³⁶

Tüfek teknolojilerine bir de süngü kullanımı da eklenmiş ve bu durum piyadeyi hem süvariye karşı daha dirençli hale getirmiş, hem de piyadeye taarruz gücü vermişti.

³⁵ Serdal Soyluer, Fatih Tetik, "Silah İthalatı Ve Kara Harp Sanayii". *Osmanlı Askeri Tarihi Kara-Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918)*, ed., Gültekin Yıldız, Timaş Yayınları, 2013, İstanbul, s.103-104 (İster fitilli ister çakmaklı tüfekli olsun, tüfekli piyade için en büyük sorun atış hızı olup bu sorun uzun bir süre çözülemeyecekti.)

³⁶ Emecen, a.g.e., s.47-48.

O dönem piyadelerde ateş gücü genelde savunma ağırlıklı olarak kullanılıyordu. Karşı tarafın hatlarını yarmak için saldırı gerekiyordu ve yakın dövüşte süngü etkili bir silahtı. Artık süngünün kullanımıyla generaller daha çok hücumu düşünmeye başlamışlardı. Ömrü savaş meydanlarında geçen ve yeniçağın büyük komutanlarından olan Prusya kralı Büyük II.Friedrich konuyla ilgili şunları söylemiştir:

“ Piyade, müdafaa da ateş gücüne, taarruzda süngüsüne güvenir...

Birliklerimizin bütün kudreti taarruzda yatıyor ve ortada bir sebep yokken taarruzdan vazgeçmek akılsızlık olacaktır.”³⁷

1763’e geldiğinde piyade, gerek nitelik ve gerekse nicelik bakımından Avrupa savaşlarının en belirgin unsuru haline gelmişti. Bu dönemde muharebelere, çizgisel formasyonlarda dizilen piyade güçlerinin, manevra ve çarpışmaları yön veriyordu. Orduların etkin gücü, düzenli olarak takımlar halinde ateş açan piyade taburlarıydı. Süvari ve topçu bölükleri, savaşlarda önemli vazifeleri üstlenseler de esas olarak piyade birliklerinin yedeği olarak faaliyet göstermekteydiler. Ayrıca süvari ya da topçu birlikleri tek başlarına zafer kazanamazlardı. Bunların da ötesinde 16. yüzyıldan itibaren savaş meydanlarında bulunan birçok çeşitlilik gösteren piyade birlikleri(arkebüzçüler, mızraklı askerler, teberciler) savaş meydanlarından çekilmiş ve piyadeler büyük bir değişim içine girmişlerdi. Her ne kadar piyadeler içinde tüfekçi, humbaracı gibi farklı sınıflar olsa da savaş meydanlarında aynı tür birlik ve formasyonlar içinde mücadele eden tek bir cins piyade neferi vardı.³⁸

18. yüzyıl ile Napolyon savaşları arasında geçen dönemde piyade son derece etkin bir savaş gücü haline geldi. Napolyon da bu gücü, 19 yüzyılın başlarında giriştiği savaşlarda çok iyi bir şekilde kullanacaktı. Piyadenin birçok anlamda kendini geliştirmesi ve bunun savaş alanlarına yansması 19. yüzyılda da devam edecekti.

1.2. Kuruluş Devrinde Osmanlılarda Piyadenin Yeri ve Ordunun Yapısı

Anadolu’ya ayak basan Osmanlı cedleri Bizans sınırlarına gelerek ayrıcalıklı bir üstün bir konuma geldiler. Gaza ve fetih için elverişli bir konumda bulunan Osmanlılar bu durumda faydalanmasını bileceklerdi. Bu şekilde yüzyıl içerisinde büyük bir imparatorluk kuracak ve büyük bir başarıya imza atacaklardı. Bu başarılarının temelini

³⁷ Jörgensen, v.d., a.g.e.,s.57 (Büyük Friedrich piyadeleri çok etkili kullanmış ve piyadeler Yedi Yıl Savaşları’nda (1756-1763) önemli rol oynamışlardı.)

³⁸ Jörgensen, v.d., a.g.e.,s.66.

Rumeli fetihleri oluşturacaktı.³⁹ Neticede Osmanlıların sınırdaki en büyük rakipleri olan Bizans, toprak bakımından Osmanlılardan kat kat büyük olsa da, siyasal bileşimini kaybeden bir devletti.⁴⁰

Bizans İmparatorluğun çökmesine kadar olan dönemde, bitmek bilmeyen taht mücadeleleri ve isyanlar mevcuttu. Ayrıca İtalyan devletlerinin de, kendi aralarında olduğu gibi Bizans ile de mücadele ediyordu. Batıdan da artık destek göremeyen Bizans, gittikçe güç kaybediyordu. İç savaşlarla gücünü tüketmiş ve tekrar toparlanmakta zorlanan Bizans'ın karşısına genç ve dinamik Osmanlıların çıkması onlar için bir dönüm noktası oldu. Bu durumda Bizans ancak batıdan yardım isteyebilirdi fakat bu dönemde de batıda da bir birlik söz konusu değildi. Özellikle bu dönemde batı, mezhep kavgaları ile meşguldü.⁴¹

Osmanlılar için hayati önem arz etmiş olan alplar, zırhlı ve silah olarak ok, yay, kılıç ve mızrak kullanıyorlardı.⁴² Alplar Bizans'la girişilen savaşlarda oldukça başarılı oldular ve beyliğin kısa sürede genişlemesinde önemli rol oynadılar. Özellikle Türk savaş taktiklerini çok iyi bilmeleri, bu savaş taktiklerini daha önce savaştıkları Selçuklulardan görmelerine rağmen Bizans İmparatorluğu'nu zora soktu. Bundan da anlıyoruz ki bu süvariler hem gerektiği zaman yakın dövüşte ağır süvari rolünü oynamış, hem de ok ve yayıyla bir okçu süvari görevini üstlenmişlerdi. Her iki görevi de başarıyla yerine getirmeleri, onların ne kadar yetenekli savaşçı olduklarını göstermekteydi.

Beyliğin ilk dönemlerdeki bu savaşlarda piyadeler süvariler kadar etkin bir rol oynamadı. Çünkü genelde savaşlar nispeten kısa sürdüğü ve muharebelerde büyük insan gücü henüz gerekmediğinden, büyük ve devamlı piyade birliklerine gerek duyulmuyordu. Savaş at sırtında yapılıyordu ve süvarinin sağladığı hareketlilik beyliğin ilk yıllarındaki savaşlarda yeterli gelmişti. Öyle ki Osmanlıların ilk büyük muharebesi olan Bafeus savaşında da ana aktör süvari olacaktı.

³⁹ Şerif Baştav, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşunda Bizans Ve Avrupa", XIII. Türk Tarih Kongresi, C.III, I.Kısım, 04-08 Ekim 1999, Ankara, s.11.

⁴⁰ Metin Kunt, Suraiya Faroqhi, Hüseyin G. Yuraydın, Ayla Ödekan, *Türkiye Tarihi 2*, Cem Yay., 8. B., İstanbul, 2005, s.31.

⁴¹ Baştav, a.g.e., s.11.

⁴² İnalçık, *Devlet-İ Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1: Klasik Dönem(1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, s 30. (Donanımlarına bakıldığında bu süvarileri ağır süvari sınıfına koyabiliriz)

Osmanlıların kuruluş aşamasında büyük bir önem arz eden Bafeus muharebesinde (1302), bir tarafta hızlı, hareket kabiliyeti yüksek ve taktiksel yönden hayli elverişli olan Osmanlı süvarileri, diğer tarafta piyadelerin ağırlıkta olduğu farklı birimler ve uyruklardan oluşan Bizans ordusu bulunuyordu. Bir bakıma piyade ve süvarinin karşılıklı mücadelesiydi. Böyle karma bir ordu düzenini Bizanslılar Türklere karşı başka savaşlarda da uygulamışlardı. Paralı askerleriyle beraber Bizanslılar Osmanlı atlıları karşısında tutunamadılar ve Osmanlılar karşısında büyük bir yenilgiye uğradılar. Bafeus savaş Osmanlıların ilk yıllarındaki savaş düzenlerini ve taktiklerini temsil etmesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Ayrıca bu savaş sonunda Osmanlılar Bizans üzerindeki baskısını iyice artırmış, bölgede önemli bir siyasi güç olduğunu da kanıtlamıştı.

Osman Bey'den sonra başa geçen Orhan Bey zamanında Osmanlı fetihleri daha da hız kazandı ve gerek siyasi gerek askeri anlamda buldukları bölgede güçlerini daha fazla hissettirmeye başladı. Orhan Bey babasının fetih politikalarını daha ileri götürerek devam ettirdiğinden Bizans'ı daha da zor duruma soktu. Ayrıca Osmanlı savaş düzeni yavaş yavaş bir değişim içine girdi. Artık savaşlarda etkin bir güç olarak süvarilerin yanında piyadeler de yerini almıştı.

Osman Bey'in döneminde en önemli savaşı nasıl Bafeus savaşıysa, bu dönemin de en önemli savaşı Pelekanon savaşı oldu. İlkindeki gibi bu savaşta da rakip Bizans'tı. İki ordu 1329 baharında karşı karşıya geldi ve bu muharebede Osmanlı ordusuna bizzat Orhan Bey kumanda etti.⁴³ Zafer yine Osmanlı ordusunundu. Bu savaş, klasik Türkmen savaş geleneklerinden giderek piyadelerin de ağır basmaya başladığı yeni sisteme dönüşümü yansıtmaları bakımından da son derece önemliydi.⁴⁴

Piyadeleri gayet etkili bir biçimde kullanan Osmanlı ordusu, ortaçağın en önemli birimlerinden biri olan piyade okçularını da savaşlarda etkili bir şekilde sahaya sürdü. Örneğin 1. Kosova Savaşı'nda I. Murad kendi merkezinde 1000 okçunun sağ kola, 1000 okçunun da sol kola mevzilenmesini emretmişti ve bu birliklerin yaylım halde ok atışları Sırp birliklerini sarsmıştı.⁴⁵ Okçular hem Osmanlı kuvvetlerinde hem de rakiplerinde tüfeklerin çıkışından sonra da savaşlara dâhil oldular. Elbette bu durum

⁴³ İnalçık, *Devlet-İ Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1: Klasik Dönem(1302-1606) Siyasal, Kurumsal Ve Ekonomik Gelişim*, s.43-44 (İleride De Büyük Meydan Muharebelerinde Osmanlı Ordularını Bizzat Osmanlı Sultanları Yönetecekti.)

⁴⁴ Emecen, a.g.e.,s.21.

⁴⁵ Emecen, a.g.e.,s.121.

okçu piyadelerinin uzun bir müddet hem menzil hem de seri atış anlamında arkebüzlü piyadelerinden bariz üstün üstünlüğünden kaynaklandı. Bu iki konuda tüfekçilerin okçuları yakalaması ancak belirli zaman içinde gerçekleşti. Ok ve yay kullanan Osmanlı piyadelerini minyatürlerde tasvir edilen birçok savaş sahnesinde görebilmek mümkündür.

Ayrıca Osmanlı ordusu askeri müziğe de son derece önem vermişti. Osman Gazi'den II.Mahmud'a kadar geçen bir uzun bir dönemde toplumsal ve siyasi işlevi de üstlenmiş geleneksel askeri müziğinin adı mehter olmuştu. Osmanlılar askeri müzik geleneğine Selçuklular vasıtasıyla tanışmışlardı. Selçuklularda askeri müziğin unsuru olan nevbet, Osman Gazi'ye hediye edilmiş ve Osman Gazi maiyetiyle birlikte ilgiyle izlemişti. Bundan sonraki dönemlerde tabl-ı âlem mehterleri Osmanlı ordusunda boy göstermeye başlamıştı. Daha sonra Fatih Sultan Mehmed döneminde tabl-ı âlem mehterleri teşkilat olarak oturmuştu. Osmanlı ordu teşkilatında askeri müzik daha Osman Gazi'nin savaşlarından itibaren örülmeye başlamıştı. Fatih döneminde askeri teşkilat geliştikçe buna bağlı olarak mehterhane de büyümüşü. Ayrıca yine Fatih döneminde devletin güçlenmesi hızlı şekilde genişlemesine bağlı olarak mehteranda büyümeye devam etmişti. Fatih Sultan Mehmed döneminde mehter teşkilatının gelişimi hız kazandı.⁴⁶

Osmanlı ordusunun başarılarının bir diğer sebebi, ordu içinde çok farklı askeri sınıfların olması, dönemi orta çağ ve daha sonraları erken yeniçağa mahsus olan birçok birime sahip olmasıydı. Azaplar(hafif piyade), yeniçeriler(ağır piyade), akıncılar(hafif süvari), kapıkulu süvarileri(ağır süvari) gibi birçok farklı birime sahipti. Hatta bir anlatıya göre Varna meydan savaşında (1444) orduda develi savaşçılardan oluşan Arap hecinsüvar müfrezesi bulunuyordu.⁴⁷ Osmanlı ordusunun esnek yapısı ordunun ateşli silahları maharetli bir şekilde kullanmasına da olanak sağlıyordu. Bundan sonraki dönemlerde artık yeniçerilerin temel silahı tüfektir. Ayrıca Osmanlılar topçulukta da usta olduklarını gösterdiler. Daha topun yeni yeni savaş meydanlarında kullanılmaya başladığı ilk dönemlerinden beri top etkili bir biçimde kullanıldı. Örneğin II. Murad'ın Anadolu askeriyle Rumeli'ye geçmesini engellemek isteyen Haçlı donanmasının bir

⁴⁶ A. Selçuk Bayburtlu, "Türklerde Askeri Müzik Tarihi Hakkında Bir İnceleme", *Çevrimiçi Müzik Bilimleri Dergisi*, C.2, S.1, 2017, s.18-19.

⁴⁷ Kelly Devries, Iain Dickie, v.d., *Dünya Savaş Tarihi-Haçlı Seferleri*, Timaş Yay., Çev.Emir Yener, İstanbul, 2012, s. 207.

gemisi top ateşle batırılmıştı. Osmanlılar yükselme devrinde de topu etkili bir biçimde kullanacaktı. İstanbul Kuşatması'nın da gösterdiği gibi Osmanlılar top ve barut teknolojisini hem kuşatma hem de düşman gemilerini batırmada etkin bir biçimde kullanmışlardı.⁴⁸

1.2.1.Yükselme Devrinden 19. Yüzyıla Kadar Osmanlı Piyadesi ve Ateşli Silahların Kullanımı

Fatih Sultan Mehmet'in tahta geçmesiyle Osmanlı Devleti gerek siyasi gerek askeri anlamda büyük bir yükselişe geçti. Onun saltanat dönemini o dönemin ünlü tarihçileri ayrıntılı bir şekilde yazdılar. İmparatorluk sınırları içinde toprak ve siyasi, ekonomi, askeri alanlarda büyük gelişmeler yaşandı. Bütün imparatorluğun sınırları içerisinde bir düzen ve hukuk politikası yürütüldü. Bunlar olurken imparatorluğunda sınırları gittikçe büyüyor, devletin ünü hem sınır komşuları hem de dünyada gittikçe yayılıyordu.⁴⁹ Bu dönem Osmanlı ordusu için büyük bir gelişme gösterdi. Artık ordunun reçhizat bakımından savaşlardaki en büyük kozu silahı ateşli silahlar olacaktı.

Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren tüfekle bütünleşmiş olan yeniçeriler, daha önce okçu birlikler olarak yaptıkları atış usullerini muhtemelen artık tüfeklere göre ayarlamışlardı. Muhtemelen askerler birbirlerinin görüş mesafesini kapatmadan, saflar halinde düzenli bir biçimde top atışlarını takip edip, silahlarını bir düzen içinde ateşleyebilecek olan uyumu tutturabilmişlerdi. Birçok meydan muharebesinde yeniçeri tüfekli piyadelerinin ateş biçimleri kaynaklarda belirli bir düzen içinde intizamlı salvo olarak nitelendirilebilir. Nitekim Otlukbeli Savaşı'nda (1473) Osmanlı kuvvetlerine nazaran süvari ağırlıklı orduya sahip olan Akkoyunlu ordusu top ve tüfek ateşi karşısında tutunamamıştı. Çünkü böyle bir ateş gücüne askerler alışkın değildi. Ayrıca atlarda top ve tüfek sesinden ürküyordu. Benzer şekilde başka bir anonim Osmanlı kaynağı da Çaldıran Savaşı'nda kullanılmış olan 600 top ve 10.000 tüfeğin çıkardığı büyük gürültünün dehşetinden söz eder. Ayrıca yeniçerilerin ateş sistemiyle ilgili başka bir kaynaktan, bu savaş sırasında yedi defa saflar halinde topluca ateş ettiklerinin bilgisini verir.⁵⁰

⁴⁸ Gabor Agoston, *Osmanlı'da Ateşli Silahlar Ve Askeri Devrim Tartışmaları*, İş Bankası Kültür Yay., Çev., Kahraman Şakul, İstanbul, 2017, s.148.

⁴⁹ Enes Pelidija, "Sultan Mehmet II, Bosna Ve Boşnaklar", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, C.III, I. Kısım, 04-08 Ekim 1999, Ankara, s.39.

⁵⁰ Emecen, a.g.e.,s.55.

Yeniçeri piyadeleri buldukları savaşlarda farklı tip tüfekler kullanıyorlardı. Kuşatma savaşlarında sekiz kenarlı ya da silindir namlulu 130-160 cm. uzunluğunda ağır bir fitilli tüfek, meydan savaşlarında ise 120-135 cm. uzunluğunda 3-4.5 kg. ağırlığında tüfekler kullanıyorlardı. Mohaç savaşını gösteren bir minyatürde olduğu gibi bu tüfekler diz çökerek ya da ayakta ateşlenebilen sehpa gerektirmeyen tüfeklerdi.⁵¹ Bu dönemki tüfeklerin gerek ateş hızı gerekse isabetlilik anlamında oldukça zaafı vardı ve etkili bir ateş gücü için çok fazla savaşçı tarafından kullanılması gerekiyordu. Fakat yeni bir silah olması ve düşman üzerindeki tahrip etkisinin yanında psikolojik etkisi yüzünden hayli etkili silahlardı. Ateşli silahlarla etkili bir ateş gücü oluşturan piyadeler, zaferin kazanılmasında etkili oluyorlardı. Özellikle yükselme döneminde doğuda Şah İsmail ve Memlûklüler karşısında yapılan savaşlarda tüfekli piyadelerin etkisi açıkça görülmüştü.⁵² Bu savaşlardan anlaşılacağı gibi Osmanlı ordusunun gerek top gerek tüfek olsun ateşli silahlardaki üstünlüğü hem doğu hem de batıdaki çatışmalarda ön plandaydı. Osmanlı-Safevi savaşları sırasında bir İspanyol gözlemci, tüfekli piyadenin savaş alanındaki rolüyle ilgili şunları söylemiştir:

*“...Asıl tesirlisi piyadelerin yaylım ateşidir. Orduda her boydan er bulunduğu için bu ateşi sağlayacak etkili bir düzenleme kurmak mümkündür. Mesela bir sıra diz çöker, arkasına kısa boylular, daha arkaya uzun boylular geçer. Ateşe başladıkları zaman fındıklar en az yarı yarıya isabet eder, bundan kurtulabilen az olur...”*⁵³

Doğuda yapılan savaşlarda olduğu gibi batıda yapılan savaşlarda da tüfekli piyadeler önemli rol oynadı. Mohaç meydan Savaşı'nın (1526) sonucunda ateşli silahlar etkili oldu. Bu savaşta saldırıda bulunan kuvvetlere, karşı tüfekli piyadenin belirli bir düzen ve disiplin ile karşı koyması dikkat çekmiştir. Düzenli tüfekli piyadenin etkili bir ateş gücüyle sonucu belirlemedeki etkisi düşünüldüğünde bu savaş Avrupa'daki savaşların dönüşümüne önemli bir katkı sağlaması bakımından önemlidir. Bu bakımdan düşünülecek olunursa bu savaş, klasik muharebe taktiklerinden farklı olarak yeni bir savunma anlayışı getirmiş, modern taktiklere geçilmesine önemli bir zemin hazırlamıştı.

⁵¹ Gabor Agoston, “Avrupa’da Osmanlı Savaşları”, *Top, Tüfek, Süngü: Yeni Çağda Savaş Sanatı*, Kitap yay., ed. Jeremy Black, Çev.Yavuz Alogan, İstanbul, 2003, s.135.

⁵² Yavuz Sultan Selim oğlu Süleyman’a gönderdiği fetihnâmede, Osmanlı sağ kanadının galip geldiğini, fakat sol kanadın başta bozulduğunu, kapıkulu ve yeniçerilerin top ve tüfek ateşiyle durumu düzelttiğini bildirir. İnalcık, *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1: Klasik Dönem(1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, s.138

⁵³ Emecen, a.g.e.,s.57 (Bu dönemdeki tüfeklerin isabet oranı düşük olduğu için toplu halde bir düzen halinde ateş edebilmek son derece önemlidir. Buradan da anlaşıldığı üzere yaylım ateşi bakımından Yeniçeriler gerekli olan eğitim ve disipline sahiplerdir.)

19. yüzyılda bile adından söz ettirecek olan “parlak süvari hücumu”na karşı düzenli tüfekli Osmanlı piyadesinin belirli bir taktik ve düzenle karşı koyması, savaşın neticesini önemli derecede etkilemesi bu açıdan bakıldığında büyük önem arz eder. Ayrıca Mohaç Meydan Savaşı’nda yeniçeri tüfekli piyadelerinin sehpa gereksiz olmadan ayakta ya da diz çökerek düzenli bir şekilde etkili ve seri bir biçimde bir ateş gücü oluşturdukları söylenebilir. Kaynaklardan da saflar halinde bir ateş gücünün tesis edildiği, karşı taraftan gelen süvari hücumları karşısında yerlerini koruyup ateş düzenlerine geçtikleri anlaşılmaktadır. Nitekim Arifini’nin Süleymannâmesi’nde tüfekli yeniçeri piyadelerinin sıralı bir şekilde ayakta ateş ettiklerini gösteren bir minyatür mevcuttur. Bu minyatürde yeniçerilerin öndeki gurubu diz çöküp tüfeklerini doldururken, çapraz arka boşluktaki sırada duranlarda ateş etmektedirler.⁵⁴

Bu arada Osmanlılar yeniçerileri 16. yüzyıl sonu ya da 17. yüzyıl başlarında taşra kalelerinde dizdarların mahiyetinde, yerli kulu, gönüllü gibi muhafız askeri sınıfı haline de getirdiler. Bazı kalelerde yerli kulların içinden topçular ve cebeciler de bulunduruldu. Bu yerli yeniçeriler imparatorluğun sınırları içerisinde Irak, Suriye, Mısır, Kuzey Afrika gibi Müslüman halkın yaşadığı bölgelerle birlikte, Balkanlar’da, Girit’te ve Adalar’da da hizmet ettiler.⁵⁵

Tüfekte olduğu gibi topu da Osmanlı ordusu etkili bir biçimde kullandı. Birçok yerin ele geçirilmesinde top önemli rol oynadı. Güçlü toplar karşısında surlar tutunamayıp ve İstanbul başta olmak üzere birçok şehrin fethedilmesine zemin hazırladı, meydan savaşlarında da neticeyi belirlemede etkisi artmaya başladı.

Fatih Sultan Mehmed’in hükümranlılığı süresince, top döküm teknolojisi bakımından önemli gelişmeler yaşandı. Bu dönemde Tophane-i Amire kuruldu ve bu sayede Osmanlı topçuluğu da kurumsallaşmış oldu. Dünya topçuluk tarihinde de önem arz edecek bazı gelişmeler yaşandı: Örneğin seyyar top dökümhaneleri kavramı bu dönemde ortaya çıktı. Ayrıca iki parçalı muhasara topları dökümü de Fatih döneminde ortaya çıkan dünya topçuluk tarihi için önemli gelişmelerden biriydi. Ek olarak dönemin belgelerinden, Osmanlıların kalıp teknolojisine de çok iyi bilip kullandıkları da anlaşılmaktadır. Öyle ki Fatih Sultan Mehmed dönemi toplarının analizleri ideal bronz (tunç) karışımının Avrupa’dan çok daha önce yaklaşık bir asırlık farkla Osmanlı

⁵⁴ Emecen, a.g.e., s.199-200.

⁵⁵ Nuri Adıyeke, “Girit’te Askeri Ve Toplumsal Bir Kurum: Yerli Yeniçeriler- Gönüllüyan Zümresi”, XV. *Türk Tarih Kongresi*, 11-15 Eylül 2006, Ankara (IV. Cilt, III. Kısım), s. 1611.

ordusunca uygulandığını göstermektedir. Ek olarak yine ilk defa bu dönemde ısınan top ve ateşli silahların yağ ile soğutulması uygulaması da gerçekleştirilmiştir.⁵⁶

Osmanlı Devleti'nin bu dönemdeki savaşları ve zaferleri hem doğu hem batı dünyasının siyasetini belirlemekteydi, özellikle batıya dönük siyasa izlemelerinde o dönemin Avrupa'nın iki büyük gücü olan I. François ile Şarlken arasındaki rekabetin büyük etkisi olmuştu. Şarlken Kutsal Roma İmparatoru seçilmiş ve bu durum Fransa için büyük bir tehlike yaratmıştı. Nitekim Pavia Savaşı'nı (1525) kaybeden François Osmanlılar yardım istemişti. Kanuni'nin Mohaç Seferi'ne çıkmasının bir diğer nedeni de Şarlken'i doğudan baskı altında tutup bu şekilde Fransa'ya yardım etmektir.⁵⁷ Artık Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'nın siyasi tablonun oluşmasındaki en etkili aktörlerden biriydi. Nitekim İmparatorluk Viyana kapılarına dayanmıştı ve genelde rakipleri artık savaş meydanlarında onun karşısına çıkmamaya başlamıştı.

Osmanlı Devleti karada olduğu gibi denizlerde de zirvedeydi ve güçlü bir donanmaya sahipti. En büyük gücüne 16. yüzyılın ortalarında ulaşan Osmanlı donanması gerekli olan inşaat tekniğine, denizcilik bilgisine, geniş bir ikmal üssü şebekesine, çok iyi bir sefer emri teşkilatına ve sefer için gerekli olan güvenilir haritalara sahipti. Denizlerin hâkimiyetinin önemini kavrayan Osmanlı denizcileri, bu uğurda yaptığı çalışmalar sonucunda gemicilik konusunda son derece ustalardı. İmparatorluk strateji olarak önem arz eden deniz üssü ve tersaneler ile nehir ve göller üzerine gemi inşaat tezgâhları ve nehir filoları da kurmuşlardı. Bu sayede 16. ve 17. yüzyıllarda dönemin büyük nehir filoları meydana geldi.⁵⁸ Daha 14. Yüzyılın sonları ve 15. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu, Tuna Nehri'nin aşağı kısımlarına filolar ve cephanelikler de kurmayı ihmal etmedi. Tuna Nehri'nin orta bölgesi ve Macaristan'a doğru ilerlemek için buradaki filolar büyük önem taşıyordu. Bu şekilde bu bölgelere doğru ilerlemek daha kolay hale geldi ve dere filosunun hem askeri hem iktisadi

⁵⁶ Fevzi Yılmaz, "Fatih Sultan Mehmet Dönemi Topları ve Değişen Üretim Paradigması", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S.4, Güz, 2014, s.220.

⁵⁷ Zeki Arıkan, "XVI. Yüzyılda Osmanlı-Fransız İlişkileri", *XIV. Türk Tarih Kongresi*, C.II, I. Kısım, 09-13 Eylül 2002, Ankara, S.43-44.

⁵⁸ Bediz Danyal, "Osmanlı Donanma Ve Ticaret Filolarının İnkişafında Jeopolitik Ve Ekonomik Faktörler", *VI. Türk Tarih Kongresi*, III. Seksiyon, 1961, S.520.

anlamda rolü büyük oldu. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Tuna Nehri filosuna ayrıca ehemmiyet gösterildi.⁵⁹

16. yüzyıl sonları ile 17. yüzyıl başlarında büyük bir bunalım başladı. Bu bunalımın asıl nedenleri büyük nüfus artışı, Avrupa’da savaş teknolojisinin ve gümüşün karşısında hem askeri hem mali anlamda yaşanan sarsıntı, Safevi ve Harsburg savaşları ve onun mali yükünün getirdiği buhrandı.⁶⁰ Avrupa’da tüfekli piyade gün geçtikçe hem nitelik hem nicelik anlamında önem kazanırken Osmanlı ordusunda da buna karşılık olarak yeniçeri piyadeleri sayısı artıyordu, fakat bu da masrafların giderek artmasına sebep oluyordu. Hem İran’a hem de Avusturya’ya karşı uzun süren mücadeleler verilip savaşlar uzadıkça, düzenli orduya ve piyadelere daha çok ihtiyaç duyuluyordu. Osmanlılar, 1593-1606 Avusturya ile savaşlarında düşmanın tüfekli piyadesinin karşısına yeniçerilerin sayısını yaklaşık 30.000’e, daha sonraları 50.000’e çıkarmak zorunda kaldı ve İstanbul’a iş gücü için gelen fakir delikanlıları ocağa alarak bu açık kapatıldı.⁶¹ Ocağın bu şekilde büyümesi başta ekonomik sıkıntılar olmak üzere bazı problemleri de beraberinde getirdi. Ayrıca ilerleyen yıllarda devşirmelerinde sayısı azalacaktı. Örneğin Evliye Çelebi’nin verdiği bilgilere göre IV. Murad zamanında 8.000 kişi devşirilmiş, 18. Yüzyılda III. Ahmet zamanında ise sadece 1.000 kişi devşirilmişti.⁶² Tüfekli piyadelerin sayısının arttırılması ve savaşlar daha çok kullanılması, süvariye ve tımarlı sipahiyi de giderek zayıflattı.⁶³

Osmanlı orduları 1683’te Viyana önlerinde bozguna uğrayarak müttefik Avrupa devletleriyle tam 16 sene sürecek olan büyük bir mücadelenin içine girmek durumunda kaldı. Yaptığı savaşlar neticesinde devlet, daha önce hiç içinde olmadığı bir durumla yüz yüze kaldı. Bu mücadeleler sürerken Rusya’da bölgede büyük bir kara gücü olarak yeni istekler ve iddialarda bulunuyordu. Bu büyük savaşta Avrupalı müttefiklerin saflarına katılarak, Osmanlı Devleti’nden toprak alabilmek için mücadeleye dâhil oldu. Böylece Azak Kalesi’ni zapt ederek, Karadeniz’e açılmanın fırsatını yakalamıştı. Ayrıca

⁵⁹ Gülderen Yusuf, “Kanuni Sultan Süleyman Döneminde(1520-1566) Tuna Ve Tuna’ya Akan Diğer Nehirlerdeki Türk Filosu Ve Gemilikleri(Tersaneleri)”, *X. Türk Tarih Kongresi*, C.IV/B, Ankara, 22-26 Eylül 1986, S.1773.

⁶⁰ İnalçık, *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I: Klasik Dönem(1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, s.191.

⁶¹ Halil İnalçık, *Devlet-İ Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II: Tagayyür Ve Fesat(1603-1656): Bozuluş Ve Kargaşa Dönemi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2014, S.123.

⁶² İlber Ortaylı, *Osmanlı’yı Yeniden Keşfetmek*, Timaş Yay., 35. B. İstanbul, 2012, S.34.

⁶³ Mesut Uyar, Edward J. Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, İş Bankası Kültür Yay., 2. B., İstanbul, 2017, S.144-145.

Azak Denizi'nde bir donanma kurmak için Venedikli uzmanlarının yardımını da alıp birçok gemi yaptırdı. Rusların Karadeniz'deki emellerinden dolayı Karlofça'da (1699) Osmanlı Devleti Avusturya ve Venedik gibi barış antlaşması imzalamadı, antlaşma sadece ateşkes düzeyinde olup asıl antlaşmanın daha sonra imzalanması kararına varıldı.⁶⁴ İmzalanan Karlofça Antlaşması sadece moral bozukluğu getirmede. Bu çok ağır olan antlaşma aynı zamanda İmparatorluğun batı sınırlarının değişmesine ve artık birçok devletle aynı anda mücadele etmesine yol açtı. Özellikle Avusturya ve Rusya karşısında büyük bir mücadele verilecekti. Avrupa'yı etkileyen çatışmalardan uzak duracak olan Osmanlı Devleti, gücünü daha çok kendi sınırlarındaki çatışmalara harcamak zorunda kalacaktı.

Bu savaşlar cereyan ederken 18. yüzyılın ikinci yarısı, modern Avrupa ordularının gelişmesinin en önemli evrelerinden biri olduğu ileri sürülür ve Osmanlılar özellikle yedi yıl savaşının muharebelerinin dışında kalarak askeri anlamda çok önemli gelişme kademelerinden birini kaçırmıştı.⁶⁵ Bu dönemde Prusya ile Osmanlı Devleti arasında bir yakınlaşma başladı. Prusya kralı Friedrich, Osmanlı Devleti'ni kendi tarafına çekmek için büyük bir çaba harcamış, elçisi Avrupa için olduğu gibi Avusturya ve Rusya'nın Osmanlılar içinde büyük bir tehdit olduğunu ileri sürmüş, ayrıca kral, hem padişaha hem sadrazama bu konuyu gönderdiği mektuplarla kendisi de bu konuyu dile getirmişti.⁶⁶ Fakat bu yakınlaşmadan kesin bir sonuç alınmadı.

Osmanlı Ordusu bu dönemde gerek lojistik, gerek taktiksel ve stratejik anlamda büyük sorunlarla boğuşmuştu ve muharebelere sürülen askerde yeterli verim alınamamıştı. Nihayetinde alınan ağır yenilgiler ve buna bağlı olarak imzalanan ağır antlaşma şartları, devletin yeni çözüm yolları aramasına yol açtı. Büyük yenilgiler ve toprak kayıplarından sonra yapılacak olan ıslahatlar, daha önceki yapılardan farklı olmak durumundaydı. Bu koşullar III. Selim ve II. Mahmud döneminde yapılacak olan büyük askeri reformların önünü açmıştı.

⁶⁴ İdris Bostan, "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması Ve Osmanlı İmparatorluğu (1700-1787)", *Bellekten*, C.LIX, S.225, 1995, s.354.

⁶⁵ Virginia H. Aksan, *Kuşatılmış Bir İmparatorluk: Osmanlı Harpleri 1700-1870*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., (Çev. Gül Çağalı Güven), İstanbul, 2010, s.137.

⁶⁶ Salâhaddin Tansel, "Osmanlı-Prusya Münasebetleri Hakkında", *Bellekten*, C.X, S.38, Nisan 1946, s.274.

1.3. 19. Yüzyılda Orduda Yapılan İslahatlar

Ziştovi (1791) ve Yaş (1792) antlaşmalarından sonra Osmanlı Devleti'nde tüm büyük savaşlardan sonra olduğu gibi bir dinlenme ve huzur dönemi başladı.⁶⁷ Yine de ıslahatlar daha da yoğun bir şekilde devam edecekti.

Yeni askerî sistem çok yönlü olmalıydı. Sadece cepheyi değil, savaşı ve savaş için gerekli olan bütün unsurları içermeliydi. Bunların tamamının ilk etapta yapılması zor gözüküyordu Her şeyden önce muharebelerde başarıya ulaşmak için etkili, düzenli ve döneminin savaş düzenlerine uygun bir piyade sisteminin kurulması gerekiyordu. Zaten kaybedilen savaşların en büyük sebeplerden biri döneminin özelliklerini taşıyan talimli bir piyade sınıfının eksikliğiydi. Osmanlı Devleti'nin rakipleri bu konuya ehemmiyet vererek piyadeyi birçok ve piyadeyi birçok muharebede etkili bir biçimde kullanmışlardı. Ayrıca rakipleri yeni teknik ve taktiklerde güncel bir şekilde takip ediyorlardı. Etkili ateş gücü olan, safları bozmayan, itaatkâr, düzenli ve devamlı olan bir piyade sınıfı, o zaman ki Osmanlı askerî gücünün birinci önceliğiydi. Nitekim bu önceliği Osmanlı-Rus muharebelerinde açıkça gören Sadrazam Koca Yusuf Paşa, nasıl bir askeri gücün olması gerektiğini Sultan III. Selim'e yazdığı satırlarda şu şekilde belirtmişti:

*“ Bize bir takım asker lazımdır ki, emrimize bağlı, hükmümüzü yerine getirir ola, padişah ulûfesi yiyip, gece gündüz tüfeği elinde bıçağı belinde olup, dur dediğimiz vakit dura, git dediğimiz vakit gide, gereğine göre bir yerde beş sene bekleye ve savaştan başka bir işi olmaya. Eğer bizim devletimizde talimli, birbiriyle bağlantılı, düzenli kâfire karşılık verebilecek kadar asker tedarik edilirse, ihtiyaç olduğunda düşmana cevap verip, yedi kralı feth eyeriz.”*⁶⁸

III. Selim tahta çıktığında Rumeli'de ve Anadolu'da yer yer iç isyanlar oluyordu. Ayrıca hem Avusturya hem Rusya'ya karşı amansız bir savaş veriliyordu. Bu savaşlar yıkım dışında büyük de bir mali bunalım getirmişti. Ayrıca gerek içte gerekse dışta ordunun asıl gücünü oluşturan yeniçeriler, asıl amaçlarından uzaklaşarak mevcut görevlerini geçim yolu olarak görüyorlardı. Bu dönemde resmiyette oldukça kalabalık gözükse de bu birliklerin gerçekte ancak küçük bir kısmı görevinin başındaydı. Bunlar da gerekli harp bilgisi ve disiplinden uzaktı. III. Selim içinde bulunulan bu bunalımlı

⁶⁷ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1774-1802)*, Yeditepe Yay., (Çev. Nilüfer Epeçeli), C. 6, İstanbul, 2011, s.581.

⁶⁸ Yıldız, a.g.e.,s.42.

durumdan kurtulmak için çalışmalara başladığında devletin ileri gelenlerinden çoğu ilk etapta orduya çeki düzen verilip nizama sokulması gerektiğini söylemişlerdi. Sultan da her şeyden önce güvenilir bir ordu kurmayı istemekteydi.⁶⁹

III. Selim ordu için düşündüğü modernleştirmeye yönelik bu projeyi hayata geçirmeye başladı. III. Selim ilk olarak ocaklara bir nazır atadı ve birliklerde bulunan yetersiz subayları ayıklattı. Ayrıca yeniçeri örgütlenmesini de ıslah etmeye girişti. Bununla da kalınmayarak birlikleri orta ve bölüklere ayırıp bir düzene koymaya çalıştı. Ayrıca bunların her birine top veya humbara birlikleri tahsis etti ve bu şekilde kumanda hiyerarşisi oluşturuldu. Yeniçerilere haftada iki kez, topçu birliklerine haftada beş kez talim yapma zorunluluğu getirildi. Bunların dışında III. Selim, Boğaziçi ve Karadeniz üzerinde bulunan garnizon askerlerine düzenli tüfek talimini sağlayan emirler yolladı.⁷⁰ Ayrıca çıkartılan nizamnâmelere rağmen yeterli derecede verim alınamayan olan Humbaracı ve Lağımcı gibi kadim ocaklardaki uygulamalar gözden geçirilerek, bu ocaklardan daha fazla verim alınması için gerekli ek nizamnâmeler de çıkartıldı.⁷¹ İslahatların ordu içinde çok yönlü bir olmasına özen gösterildi. Bununla beraber piyade üzerindeki ıslahat çalışmaları, özel bir yer teşkil etmişti.

Mevcut bulunan ağalar ve diğer subaylar gönderilecek olan özel memurlar tarafından imtihana sokulacaktı. Bunların içinde başarısız olanların yerine, Avrupalı danışmanların eğittikleri birliklerde görev yapmış olan tam talimli askerler yerleştirildi. Ağaların ve diğer subayların hizmet süresi üç yıl olarak belirlendi ve belirlenen hizmetlere atanmalarında ehliyet sahibi olmaları öngörüldü. Ayrıca her bölüğe komuta için bir bölükbaşı tayin edildi. Bu bölükbaşılara çavuşlar ve daha alt rütbede olanlar yardım edecekti. Bütün mevkilerde bir hiyerarşik düzen söz konusuydu. Eğer mevkilerden biri boşalırsa silsile içinde bir altta görev yapan tarafından dolduruluyordu. Bu durumda da silsile içinde bulunan herkes bir kademe atlamış oluyordu. Alt mevkilerde ortaya çıkan boşluklara da, bölükte bulunan en üst rütbedeki astsubaylar geçiyordu.⁷²

⁶⁹ Musa Çadırcı, “Ankara Sancağında Nizâm-ı Cedîd Ortasının Teşkili ve “Nizâm-ı Cedîd Askeri Kanunnâmesi”, *Bellekten*, C.XXXVI, S.141, Ocak 1972, s.1.

⁷⁰ Aksan, a.g.e.,s.202-203.

⁷¹ Yunus Koç, Fatih Yeşil, *Nizam-ı Cedid Kanunları (1791-1800)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2012, s.XVIII.

⁷²Stanford J. Shaw, *III. Selim: Eski Ve Yeni Arasında: Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu (1789-1807)*, Kapı Yay., (Çev. Hür Güldü), İstanbul, 2008, s.149-150.

Buraya kadar yapılan ıslahat çalışmaları bir yandan eski ordunun eksiklerini gidermek ve daha etkili hale getirmek diğer yandan da yeni orduyu çağın getirdiği yeniliklere göre eğitmek üzerinedir. Bu ıslahatların öncekilerden farkı daha kapsamlı ve daha düzenli olmasıdır.⁷³

Ocaklarda bulunan erler için de bazı düzenlemeler yapıldı. Silah altındaki askerler imtihandan geçirildi. Bunlar arasında sınava girmeyenler ya da yetersiz olanlar gönderildi. Ocaklarda görev yapan ya da yeni standartlarda eğitim almamış erlerin bu eğitimi için bir ile iki yıl arası bir süre tanındı ve bu eğitimden geçemeyenlerin ilişkileri kesildi. Ayrıca İstanbul'daki ocakların hepsine kışla verildi. Mevcut kışlalar büyütüldü ve modernize edildi. Askerler için her kışlanın etrafına talimgâhlar yapıldı. Talimgâhlar için bazı kışlaların yeterli mekân olmadığından bu kışlalara yer açmak için civarlarındaki evler ve dükkânlar istimlak edildi. Gerek subaylara gerekse erlere maaşına ek olarak ekmeke, et ve katık istihkakı verildi. Maaşlar, Divan'da ocakların kâtiplerine verilir, daha sonra kâtipler de bunları kışlalarda bulunan subay ve askerlere dağıtırlardı.⁷⁴

Tedarik sorununun halledilmesi için de çalışmalar yapıldı. Tuna bölgesinde Osmanlı-Rus orduları, Akdeniz bölgesinde ise Fransız-İngiliz garnizonları arasında tahıl için ciddi bir çekişme söz konusuydu. İmzalanan Edirne Antlaşması'na kadar İstanbul'a gönderilen tahılın büyük bir kısmı Tuna aşağısı ve Karadeniz üzerinden gemilerle ve kötü yollardan arabalarla taşınıyordu. Uzun süren savaşlarda ordunun beslenmesi ve tedarik sorununun olmaması çok önemliydi. III. Selim tedarik sistemini yeniden güvenilir hale getirmeye çalıştı. Prensliklerde tahıl ambarları inşa edilmesini istedi. İstanbul'a temel tedarik sistemini yeniden örgütledi ve tahıl idaresini kurdu.⁷⁵

III. Selim aynı zamanda mühimmat ve barut imalatı sorunlarını da ele aldı.⁷⁶ İstanbul'daki fabrikanın donanımı yenilendi. Ayrıca Azadlı'da yeni bir tesis kuruldu. Azadlı'daki üretim tedarike yetmiş ve Gelibolu, İzmir, Selanik'te olan daha eski tesislerin yerlerini almıştı. Top dökümhaneleri de geliştirildi. İngiltere ve Fransa'dan

⁷³ Aslında Orduda ıslahatlar yapmak isteyen Avrupa'daki diğer birçok ordu da bu süreçlerden geçmişti. 93 Harbi'nde Osmanlı Devleti'nin rakibi olacak Rusya da ordusu için ıslahatlara başvuracaktı.

⁷⁴ Shaw, a.g.e.,s.150-151.

⁷⁵ Aksan, a.g.e.,s.203 (Tedarik sorunu hemen hemen bütün Osmanlı-Rus Savaşlarında ciddi bir mesele olmuştur. Özellikle ileriki dönemlerde savaşın hem Balkanlarda hem Kafkasya'da cereyan etmesiyle bu mesele daha mühim bir hal almıştır.)

⁷⁶ Özellikle uzun savaşlar karşısında yeteri kadar mühimmatın bulunması çok önemli bir meseleydi. Osmanlı-Rus savaşlarının uzun yıllar boyunca sürdüğü göz önüne alınırsa yeterli mühimmatın bulunması Osmanlılar için daha da önemli bir mesele haline geliyordu.

ithal edilen makinelerle bu konuda önemli adımlar atıldı. Özellikle top dökümhanelerinde yapılan düzenlemeler ve Osmanlı topçuluğunun modernleşmesinde Baron de Tott'un büyük katkıları oldu. Bu çalışmalar dışında 3 Selim'in emriyle Osmanlı cephanesinde standart unsuru olan küçük çaplı toplarında imalatı yapılmıştı(4,8 ve 12 kalibrelik). Topçuluk dışında ateşli silahlarda da çalışmalar yapıldı. Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesine kadar olan dönemde Fransız nezareti altında tüfek fabrikası kuruldu. Fakat gerek yeniçerilere, gerekse Levend Çiftliği'ndeki yeni birliklere hizmet için kurulan bu fabrika, daha sonra gelen İngiliz ve İsveçli gözetmenlerin aralarındaki rekabet yetersizliği yüzünden yerel küçük ateşli silahların imalatının dönüştürülmesinde topçuluk üzerine kurulan tesislere nazaran o kadar da başarılı değildi.⁷⁷

Sipahilerin için de adımlar atıldı. Sancaklarda bulunan alay beyleri ve subayların dirlikleri yeniden tasnif ettiler. Ayrıca bunlar tahsis olunan kişilerin bilgilerini de kayda geçirdiler ve kendi sancaklarında da teftişlerde bulundular. Bu sayede dirlik sahiplerinin orada ikamet edip etmedikleri, tarımsal ve idari görevlerle meşguliyetleri, zamanı geldiğinde ordu için gerekli kişileri toplayacak kabiliyette olup olmadıkları bu şekilde anlaşılacaktı. Ayrıca cebelü sisteminin canlanması içinde çalışmalar yapıldı. Cebelü sayısı bulunduğu sancaktaki dirlik sahibi sayının yüzde onunu geçmeyecek şekilde sisteme konuldu. Eğer dirlik boşalacak olursa bu dirliğe sipahinin yerine cebelü geçecekti. Bu koşul sipahinin doğal bir sebepten ötürü öldüğü durumda da geçerliydi. Bir sipahi hizmet esnasında ölürse o zaman yerini cebelü değil, sipahinin varisi alırdı. Sipahi oğullarının dirliği alabilmesi için yaşlarının tutması gerekirdi.⁷⁸

Sipahiler klasik dönem Osmanlı muharebelerinde ordunun ana unsurlarından biri olmalarına karşın taktiksel anlamda geç ortaçağ ve erken yeniçağ sistemlerine uygun bir biçimde savaşmışlardı. Gerek formasyon, gerek taktiksel ve teçhizat anlamında 19. Yüzyıla girerken birçok konuda yenilenmeleri gerekiyordu. Yüzyıllar boyunca aynı sistemde savaş meydanlarında oldukları için yeni sisteme geçilmesi de kolay değildi.⁷⁹

⁷⁷Aksan, a.g.e.,s.204 (Tüfek tedariki konusunda 19. Yüzyılın ikinci yarısında önemli atılımlar yapılacaktır. Özellikle tüfek donanımı bakımından asıl konumuz olan Plevne Muharebelerinde Osmanlı piyadesi düşman karşısında ayrıcalıklı bir durumda olacaktır. İleride konuyla ilgili ayrıntılı bir şekilde bahsedeceğiz.)

⁷⁸ Shaw, a.g.e.,s.154-155.

⁷⁹ Bu dönemde piyadenin süvariye karşı savaş meydanlarında eli daha da güçlenmiş, ayrıca süvariler için artık yeni formasyonlar ortaya çıkmıştı. Yine sipahilerin dönem şartlarında daha nitelikli savaşçılar olmaları için birçok çalışma yapılarak bu konuya önem verildi.

Sipahiler savaş zamanlarında kış aylarında dirlikleriyle ilgilenmek için evlerine dönmek istiyorlardı. Bu durum Avusturya ve Rusya karşısında alınan mağlubiyetlerin temel sebeplerinden biriydi. Gerçi kendilerini geçindirebilmeleri ve gerekli kuvvetlerin sağlanması için dirliklerine gitmek istemeleri normaldi. Fakat savaş ortasında dirliklerine gittiklerinden yazın düşman karşısında alınan başarılar ve topraklar kış ayları geldiğinde bazen hiç çatışma olmadan tekrar düşmanın eline geçiyordu. III. Selim bu durumu da düzeltmek istiyordu. Bu konuyla ilgili yeni fermanlar çıkardı: böyle sipahiler kışın evlerine dönmek için mutlak bir hakka sahip olmayacaklardı. Bu hak sultanın uygun görmesi durumunda hayata geçirilecekti. Böylelikle sipahilerin ihtiyaçlarının orduyu bozmayacak bir şekilde giderilmesine çalışılacaktı. Her on sipahi (bunlar aynı sancakta ya da komşu bir sancakta olabilir) aralarından birini seçecek, seçilen kişi hem kendisinin hem de diğer kişilerinin toprakları ile ilgilenmek için evine gidebilecekti, geridekiler de ordu da kalacaktı.⁸⁰

Humbaracı⁸¹ ve lağımçı ocakları için de önemli çalışmalar yapıldı. Humbara ocakları kuruluşundan itibaren dirlikler tarafından finans edilmişti. 1792'den itibaren bu ocağın ıslahatı için yoğun bir çaba sarf edildi. Haliç'in kuzey kıyısında bulunan Hasköy ve Sütlüce'ye yeni kışlalar yapıldı. Ayrıca ahır ve cephanelikler inşa edildi. Diğer ocaklarda yapıldığı gibi bu ocağa da idari ve mali işlerden sorumlu olmak üzere bir nazır atandı. Diğer ocakların nazırlarına göre humbaracı ocağı nazırı, divana sormadan meslekte yetersiz olduğu veya kuralları ihlal ettiğini düşündüğü dizdarı görevden alabilirdi. Diğer ocaklarda müşterek komuta varken humbaracı ocağında nazır dizdarın üstüydü. Bu ocaktakilerin maaşları diğer ocaklara kıyasla nispeten daha fazlaydı ayrıca emeklilik ikramiyeleri de daha iyiydi. Dirlikleri olan humbaracıların sadece üç yılda 1 kez dirliklerine gitmelerine izin verildi. Bu şekilde bir sefer sırasında üçte birden fazla humbaracının kışladan uzaklaşması engellenmiş oluyordu. Dirliklerle ilgilenmesi için dizdar tarafından özel görevliler tahsis ediliyordu.⁸²

Sultan III. Selim yeni kurulacak olan Nizam-ı Cedid'in başlı başına bir ordu olmasından yanaydı. Fakat bunun yeniçeriler tarafından hoş karşılanmayacağını da biliyordu. Zaten devlet adamları da tehlikeyi sezerek Sultanı uyarılmıştı. Bunun üzerine

⁸⁰ Shaw, a.g.e.,s.155.

⁸¹ Avrupa birçok ordu da humbaracıları benzer el bombası atan piyadeler(granadiers) birlikleri vardı ki Ruslar bu birlikleri Plevne Muharebeleri'nde de kullanacaklardı.

⁸² Shaw, a.g.e.,s.164-165.

devlet yetkililerinin de tavsiyesine uyarak kararından vazgeçti. Ayrıca ocağa yeniçerilerden genç olanların alınması istenmişse de yeniçeriler bunu kabul etmediler. Çünkü bağımsız bir teşekkül ortaya çıkacak ve böylelikle yeniçerilerin onlarla mücadelesi de kolaylaşacaktı. Padişah da Nizam-ı Cedid'i Bostancılar Ocağı'na bağlı olarak kurmaya karar verdi. Askerlerin de kıyafetleri bostancıları andırıyordu. Hem Nizam-ı Cedid askerlerinin hem de bostancıların kıyafetleri kırmızı ve maviden müteşekkildi. Askeri birliklerin sayısı 12.000 olarak düşünülmüştü. Bu askerlerin 1.600'ü İstanbul'da bulunacaktı. Geri kalan birlikler hem Anadolu'nun hem Rumeli'nin çeşitli yerlerine dağıtılıp şartlar doğrultusunda 800 ya da 1.500 kişi şeklinde çalışacaklardı. İlk olarak İstanbul'daki birliklerin eğitimlerine başlanacaktı. Ayrıca bunlar dışında yapılan çalışmalardan birisi de Fransa'ya farklı sınıflara mensup 15 zabitanın gönderilmesi için talepte bulunulmasıydı. Bunun dışında Prusya, İsveç, İngiltere'den de askeri uzmanlar getirilecekti. O dönemde askeri alanda Fransa en ileri devlet olarak görülüyordu. Bu yüzden genelde Fransa'dan uzman talep ediliyordu. Ayrıca önceki dönemlerle kıyaslandığında uzmanlar kadar çok sayıda zanaat işçisi de orduya getirildi.⁸³

Birlikler İstanbul şehir merkezinin dışında olan Levend Çiftliği'nde çalışmalara başladı. Talim anlamındaki çalışmaları daha önceden savaş sırasında Koca Yusuf Paşa da savaşta esir düşen Rus subaylarına yaptırtmıştı. Böylece askerlerini düşmanın metotlarıyla eğitmeye başlamıştı. Yani Nizam-ı Cedid birliklerinin ilk talimcileri, yine savaş sonrasında başkente getirilen esir düşmüş Rus subaylarıydı. Bunların yanında talimciler arasında Avusturya'dan da esir düşmüş bazı subaylar ile Fransız danışmanlar da vardı.⁸⁴Zaten düzenleme çıkarılıp Nizam-ı Cedid ordusu resmen ilan edildiğinde daha Levend Çiftliği'ndeki kışla henüz tamamlanmamıştı. Burada eğitim gören 468 asker ve 20 subay çadırlarda ve derme çatma barakalarda yaşıyorlardı. Fakat daha sonra asker sayısında önemli artış gözlemlendi. İstanbul'daki birçok işsiz genç ve Anadolu âyânlarına bağlı birçok asker ocağa kaydedildi. İlk etapta birlik beklenen güce kavuşmaya başladı. Ayrıca bina inşaatları da tamamlandı. Bunların içinde bir cami bir okul üç kışla ve bir tüfek fabrikası bulunmaktaydı ve birliklere yeni üniformalar dağıtılmıştı. Üniformalar Fransız tarzında, mavi bere, kırmızı ceket ve pantolondan

⁸³ Uğur Ünal, *III. Selim Dönemi Islahat Çabaları: Nizam-ı Cedid*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001. s.43-44.

⁸⁴ Yıldız, a.g.e., s.47.

oluşuyordu. Birliklerin eğitimi, Sultan ve devlet erkânının gözetiminde gerçekleştiriliyordu.⁸⁵

Nizam-ı Cedid birlikleri İstanbul'da konuşlanmışken ileriki dönemlerde Anadolu'daki kışlalarla taşra teşkilatına da sahip olacaktı. Bu yeni projeye Anadolu âyânları destek vermişti. Bununla beraber İstanbul'un batısındaki Rumeli topraklarında yeni projeye karşı ciddi bir direniş vardı. Yeni vergiler getiren bu projenin bu bölgede yürürlüğe sokulmasına Rumeli âyânları ve yeniçeriler şiddetle karşı çıkıyorlardı. Yapılan çatışmalara rağmen yeni proje Tekirdağ'ın batısından öteye sokulamadı. Nizam-Cedid birliklerinin sadece belirli bir bölümde bulunmaları buldukları sınırın genişletilememiş olması, onları bir kitle ordusu olmaktan uzaklaştırarak daha küçük bir profesyonel ordu niteliğinde kalmasına yol açtı. İlaveten askeri gücün insan, nakit ve malzeme ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli alan da kısıtlı kaldı.⁸⁶

Nizam-ı Cedid birliklerinin kıta kuruluşundaki ana birim, aynı Yeniçeri Ocağı'nda olduğu gibi orta olarak tanımlanıyordu. Nizam-ı Cedid ortası, Avrupa askeri terminolojisinde *regiment* olarak adlandırılan ve kendi kendine yetebilen askeri birliğin karşılığıydı. Ayrıca Yeniçeri ortasından da farkı vardı. 1802 yılından itibaren süvarinin de katılımıyla piyade, topçu ve süvari sınıflarının aynı anda birlikte kullanılmasına olanak sağlayacak bir şekilde biçimlenmişti. 2 beşyüzbaşı komutasında 2 kola ayrılabilir bir yapısı da muharebelerde yapılacak taktik hamlelere uygundu.⁸⁷

Nizam-ı Cedid birliklerinin askerleri ve danışmanları için de birçok yabancı asker bulunuyordu. Bu yabancı askerler ve askeri uzmanlar farklı rütbelerde yer almaktaydı. Bunların önemli bir kısmı ya Avrupa ya da denizaşırı ülkelerde yapılan uzun süren savaşları kıdemlileri olmuştu. Bunlar terhis edildikten sonra danışman ya da paralı asker olarak görev yapıyorlardı. III. Selim'in döneminde bu askerler ve danışmanlar askeri reformların ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdi. Nizam-ı Cedid birliklerinin eğitimlerinde birçok yabancı eğitimci yer alıyordu. Özellikle bu eğitimciler

⁸⁵ Shaw, a.g.e.,s.175(Daha önce savaşlardan alınan kötü tecrübelerden sonra bu birliklerin eğitimi ve savaş meydanlarında neler yapabilecekleri çok fazla önemseniyordu. Bunda o sıralarda yeniçerilerin savaş performansının beğenilmemesinin de etkisi vardı.)

⁸⁶ Yıldız, a.g.e.,s.47-48.

⁸⁷ Yıldız,, a.g.e.,s.52 (Buradan bakıldığında Nizam-ı Cedid yapı olarak da dönemine uygun bir orduydü. Aslında asıl problem nitelikten ziyade nicelik olarak bu sayılara ulaşamamasıydı.)

arasında önemli bir sayıda Fransız askeri uzman vardı. Hatta Napolyon, 1795 yılında Osmanlı Devleti'ne gidecek Fransız teknik misyonuna katılmayı düşünmüştü.⁸⁸

İlk Nizam-ı Cedid alayının tüfekleri de Fransız tüfekleri idi.⁸⁹ Fransız askeri eğitiminin Nizam-ı Cedid üzerinde birçok konuda etkisi vardı. Sadece Napolyon savaşları boyunca sürekli değişecek olan ittifaklar neticesinde Fransa'ya olan askeri münasebetler bazen sekteye uğramıştı. Bununla birlikte Osmanlı Devleti savaş sırasında Fransa'dan uzaklaşıp İngiltere ve Rusya'yla yakınlaştığı zamanlarda da bu devletlerden de danışman anlamında faydalanmasını bildi.

Nizâm-ı Cedid birliklerinin talimlerine son derece önem verildi. Bu arada Nizâm-ı Cedid ocağının sayısı da zamanla artmaktaydı. İstanbul'da dört ortadan oluşan ocağın her ortası 12 bölükten oluşuyordu. Her bir ortanın altı bölüğü her gün Üsküdar ve Levend Çiftliği kışlalarında yabancı çavuşların nezaretinde talime çıkıyorlardı. Bu çalışmalarda askerler iki günde bir kere olmak üzere dolu silahlara muharebe manevralarına yönelik atış yapıyorlardı Ayrıca nöbet tutmadıkları günlerde o dönemin literatürüne uygun şekilde kuru talim denilen temel manevra ve hareketlerini boş silahlarla tekrar etmek suretiyle talim yapıyorlardı. Kışlalardaki askerlerle ilgili nizamnâmelerde talimleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermese de, askerlerin orduya katıldıktan sonra aldıkları eğitimin neticesinde temel yanaşık düzen hareketlerini öğrendikleri, sabah ve akşam olmak üzere günde iki defa bu hareketleri tekrar ettikleri muhtemeldir. Acemi talimlerine verilen önem, şüphesiz askerlerin muharebe alanında birlik halinde yapması gereken manevraların temel hareketlerini eksiksiz bir biçimde yerine getirebilmesi ile alakalıydı. Temel askerlik eğitimi olarak görülen acemi talimleri, askerler arasındaki birlik ruhunun gelişmesi, daha sonra yapılacak eğitim ve manevraya sağlam bir temel teşkil etmesi sebebiyle her fırsatta yaptırılmaktaydı.⁹⁰

Ayrıca avcı ve hafif piyade talimlerine de önem verildi. Bunların talim ve manevraları önceki Osmanlı savaş sistemine de yakındı. Bu birliklerin talim ve manevraları Osmanlı askerlerinin ve Paşalarının alışık oldukları taktik organizasyonlarını içeriyordu. Bu bağlamda avcı birliklerinin manevraları uygulanabilirliği açısından dönemin diğer taktik formasyonları ile kıyaslandığında

⁸⁸ Aksan, a.g.e.,s.207-208.

⁸⁹ David Nicolle, *Osmanlı Ordusunda Nizam-ı Cedid 1793-1826*, İş Bankası Kültür Yay., (Çev. Özgür Kolçak), İllüstrasyonlar: Angus McBride, İstanbul, 2015, s.40.

⁹⁰ Yeşil, a. g. m., s.43-44. (Burada yapılan çalışmalar diğer Avrupa ordularında da görülmekte olup düzenli bir piyade ateş gücü için son derece önem arz etmekteydi.)

büyük bir kolaylık sağlıyordu. Bu talimler dönemin gerektirdiği senkronik olarak ateş edebilmeden çok, hızlı ateş edebilmeyi öne çıkarmıştı. Bununla birlikte eşzamanlı atış düzeni daha önce yapılmadığı için ilk etapta senkronik atış talimleri yapmak şartıyla ilk olarak ateş hızına yoğunlaşması doğal bir durumdu.⁹¹

Başlarda modern yanaşık düzen taliminde Rus ve Avusturyalı esirlerden yararlanan Osmanlılar gittikçe Fransızlardan askeri konularda yaralanmaya başladılar. Modern tüfek imalathaneleri kuracak, bunu dışında top ve gülle dökümü ve süvari eğitimi üzerinde çalışacak uzmanlar Fransa'dan İstanbul'a gönderildi. Ne var ki askeri anlamda iki devlet arasındaki bu ilişki Napolyon'un Mısır'ı işgali sebebiyle sekteye uğradı. Daha sonra Osmanlı Devleti koalisyon güçlerinden uzaklaştı ve bunun sonucunda Fransa ile tekrar güçlenerek, General Sebastiani elçiliğinde ilişkiler canlandı.⁹²

Birçok reform yapılmakla birlikte bu yeniliklerin uygulanmasında birçok sorun çıktı. Her şeyden önce yeniçerileri modern bir tarzda eğitim almalarını sağlayabilmek çok zordu. Hatta sırf yeniçerilerin hışmına uğramamak için yeni talim verilecek ve disiplin altına alınacak taze birlikler, yeniçeri ve sipahi birliklerinden uzakta ve onlardan ayrı garnizonlarda tecrit edilmek durumunda kalındı. 1798 yılına gelindiğinde ilk olarak 12.000 asker hedefleniyordu. Fakat Levend Çiftliği'ndeki kışlalarda bu sayının ancak yarısından azını ulaşıldı. Bu acemi birlikler yeniçerileri kaydetmekten kaçınmak için İstanbul ve taşra sokaklarından toplanmışlardı. Yine de birliklerin talimlere başlamasıyla yeni ordunun ilk adımları atılmış oldu. Aldıkları maaş, genelde yeniçerilerden daha iyiydi. Bununla beraber ordu ağır geliyordu. Napolyon Mısır'ı istila ettiği zaman Osmanlılar bu yeni dönüşümü henüz başlatmış sayılırlardı. Zaten iki sistem, yani yeniçeri ve Nizâm-ı Cedid ordusu aynı anda yürüyordu ve düşmanlarla yapılan çatışmalarda üçüncü bir kuvvet olan kırsal milisler ön plandaydı.⁹³ Nizâm-ı Cedid birlikleri ile Yeniçeriler arasında sürtüşme devam ederken bu yeni birliklerin ünlerini pekiştiren asıl olay Akka savunmalarına katılmaları ve buradaki performansları oldu.

⁹¹ Yeşil, a. g. m, s.54-55.

⁹² Fatih Yeşil, Kara Kuvvetlerinde Avrupalı Danışmanlar, *Osmanlı Askeri Tarihi Kara-Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918)*, Timaş Yay., (ed. Gültekin Yıldız), İstanbul, 2013, s.84-85.

⁹³ Aksan, a.g.e.,s.205.(Nizam-ı Cedid birlikleri düzenli asker olma yolunda büyük adımlar atmış iseler de büyük savaşları kaldırabilecek sayıya ulaşmamışlardı. Bu yüzden savaş sırasında ancak yeniçeri ve diğer kuvvetlerle birlikte mücadeleyi sürdürebilirdi.)

Akka'dan sonra Fransızların Mısır seferi başarısızlıkla sonuçlanmış, ne Mısır ne de Akdeniz'de üstünlük kuramamışlardı. Hindistan'a varamayan Fransızlar ayrıca büyük bir donanmayı da yitirmişlerdi. Bu bölgede Fransız ve Akdeniz kuvvetleri karşı karşıya gelmiş, bölge büyük savaflara sahne olmuştu. Bölge Fransız tehlikesinden uzaklaşmış bununla birlikte bu bölgede İngiltere ve Rusya tehlike olmaya başlayacaktı. Daha önceden buradaki topraklar tehlikeden uzak görülüyordu. Artık Avrupalıların buralarda da emelleri olduğu görülmüştü. Nizâm-ı Cedidler için bu seferin en büyük getirisi talimli asker ile talimsiz asker arasındaki fark daha çok ortaya çıkması oldu. III. Selim bunu görmüş ve talimli piyadenin yanında ayrıca muallim süvari birliklerinin yetiştirilmesi için çalışmalara başlanmasına karar vermişti. Bu arada çarpışmada sağ kalan Nizâm-ı Cedid askerleri İstanbul'a yollandı. Yaralanarak sakat kalan askerlerde tekaüd sayıldı. Nizâm-ı Cedid'in Akka önlerindeki başarısı ile yeniçerilerin onlara karşı olan hoşnutsuzluğu daha da arttı. Bundan sonra onlarla birlikte savaşmayacaklarını açıkladılar. Hatta 1806-1812 Osmanlı-Rus savaşı başladığında İstanbul'da kaldılar savaşa gitmediler. Bunun karşılığında askeri eksikliklerden dolayı yavaş yavaş denge politikasına geçilmek zorunda kalındı⁹⁴

III. Selim'in Nizâm-ı Cedid ordusu ile ilgili önemli bir adım attı. Bu adım, şimdiye kadar Nizâm-ı Cedid birlikleri için uygulanan gönüllü askere alımlarının yerini artık genel bir zorunlu askere alma ile değiştirmesini sağlayan 1805 Mart ayı tarihli hatt-ı hümayun idi. Bu şekilde devletin her yerinden gerek yeniçeriler, gerek halkın diğer kısmından yaşları 20 ile 35 yaş arası olan bütün yetenekli olan gençlerin askere alınması ve mevcut olan birliklere dâhil olması öngörülmüştü. Fakat bu duruma yeniçerilerin sıcak bakması zordu. Yeniçeriler başından beri bu sisteme karşı olduğundan bu durumu da tepki gösterdiler. İstanbul'da da gerginlikler bastırılmaya çalışıldı ve silah taşımak defalarca yasaklandı. Yeniçeriler ile özellikle Edirne, Belgrat ve Kıbrıs'ta defalarca yasaklandı. Bu arada Küçük Hüseyin Paşa öldüğünden ıslahatların planlamasındaki baş aktörlerden biri de kaybedilmişti.⁹⁵

III. Selim tarafından yapılmaya çalışılan Nizâm-ı Cedid projesinde siyasi, askeri ve ekonomi anlamında önemli atılımlar yapılmış olursa da istenilen başarı gerçekleşmemişti. Bundaki en büyük sebep yapılan ıslahatların derine inememesi

⁹⁴ Ünal, a. g. t., s.104-105.

⁹⁵ Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1774-1802)*, Yeditepe Yay., (Çev. Nilüfer Epeçeli), C. 7, İstanbul, 2011, s.242.

yüzeysel kalmasıydı. Yeni düzenlemeler esnasında içeride ve dışarıda barışın tesis edilmesi gerekirken bu koşullar sağlanamadığından yapılan çalışmalarda istenilen hedeflere ulaşılamamıştı. Ayrıca Nizâm-ı Cedid'e büyük bir tepki daha gelişti. Öyle ki 1807 bunalımı ile Nizâm-ı Cedid'e karşı Kabakçı Mustafa isyanı patlak verdi. Bu isyan çok geçmeden büyüdü ve asiler Nizâm-ı Cedid'in kaldırılmasını istedi ve III. Selim bu talebi kabul etmek zorunda kaldı. Lâkin İsyancılar bununla da yetinmeyerek III. Selim'i tahtan indirip yerine IV. Mustafa'yı tahta çıkardılar. Bu şekilde Nizâm-ı Cedid sona ermiş oldu. Ayrıca bu isyanda Nizâm-ı Cedid'in önde gelenleri de öldürüldü. Bu olaylar sırasında Osmanlı-Rus savaşı da (1806-1812 savaşı) sürmekteydi. Bu savaşta cephede bulunan yenilik taraftarları kendisiyle aynı doğrultuda olan Alemdar Mustafa Paşa'ya sığınmışlardı. Alemdar Mustafa Paşa ve onun yanında bulunanlar İstanbul'daki olayları bastırmak ve III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak için yola koyuldular. IV. Mustafa ve III. Selim ölünce Alemdar II. Mahmud'u tahta çıkardı ve kendisi de sadrazam oldu.⁹⁶ III. Selim ordudaki ıslahatlar uğruna hem tahtını hem de canını vermesine karşın reformları yarım kalmıştı. Yaptığı ıslahatlar yarım kalmıştı. Ama başlattığı reformlara yeni sultan II. Mahmud tarafından devam edilecekti.

1.3.1. Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılması

Sultan II. Mahmud başa geçtiğinde Osmanlı Devleti hem içte hem dışta büyük sorunlarla boğuşuyordu. Bir yandan devam eden savaşlar öbür yandan Fransız devriminin getirdiği milliyetçilik fikirleri Osmanlı topraklarında yayılmaya devam ediyordu. Bu sırada devletin merkez ordusu niteliğindeki yeniçeriler de görevlerini yapamaz hale gelmişti. Hem iç isyanları bastırmada hem de başka devletlerle yapılan savaşlarda etkili değillerdi. Zaten 18. Yüzyıldan beri bu sebepten ötürü nitelikli bir ordu kurma yoluna gidilmiş fakat bu henüz gerçekleştirilememişti. II. Mahmud daha önce yapılan askeri ıslahatları yakından takip etmişti. Geçmişte yapılan aynı hataları yaşamamak için yeniçerileri kademeli olarak ıslah etmekten yanaydı. Bu mümkün olmazsa ocağı kaldırmayı düşünmüştü. Bu yüzden ilk etap yeniçerileri bir yana bırakarak onların dışında yeni bir ordu kurma yoluna gitti. Özellikle Bu fikri benimsemesinde Bayraktar Mustafa Paşa'nın etkisi vardı. Buna dayanarak Nizâm-ı Cedid'e benzer bir biçimde Sekbân-ı Cedid ocağı kuruldu. Bu ocakta dönemin şartlarına uygun şekilde modern bir eğitim verilmeye başlandı. Ayrıca ocak eğitimlerini

⁹⁶ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih(1789-1994)*, Filiz Kitabevi, 4.B, İstanbul, 1995, s.109-110.

sürdürürken yeniçerileri de düzene sokmak için gayret gösterildi. Fakat yeniçeriler ile ilgili girişimler onların ayaklanmalarına ve yeni sistemde önemli rol oynayan Bayraktar Mustafa Paşa'yı öldürülmelerine sebep oldu. Bu olaydan sonra yeniçerilerin etkisi daha da arttı. Ayrıca başarısız oldukları Yunan isyanlarından sonra yeniçerilere karşı tepki giderek büyüdü. Yeni bir düzenleme için tekrar çalışmalara başlandı ve bu sefer Eşkinici Ocağı kuruldu. Bu ocak daha öncekilere benzemekle birlikte askerler, mevcut bulunan yeniçeri ortalarından seçilecek ve her ortadan 150 kişi Eşkinici Ocağı'na katılacaktı. Ocağa katılan askerler burada gerekli eğitimi alacaklardı. Fakat yeniçeriler bu ocağa da karşı çıktılar.⁹⁷

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması meselesi bu ocağın, Eşkinici Ocağı'na yaptıkları itirazla başladı. Eşkinici Ocağı'na yazılan bazı Yeniçeri ortalarına mensup kişilere elbise ve silah dağıtıldı. Daha sonra bunlar sembolik olarak eğitime başladı. Fakat birkaç gün sonra isyana kalkıştılar. Nitekim 18 Haziran 1826 Çarşamba akşamı Yeniçeriler kazanlarını çıkardılar ve Et Meydanına çıkararak isyana başladılar. Sultan II. Mahmud karşı hamle olarak ulema ve medreselilerle birlikte Ağa Hüseyin ve İzzet Mehmed Paşa'nın askerleri ile karşı koymayı planladı. Ertesi gün yani 16 Haziran Perşembe günü büyük bir mücadele yaşandı. Üçüncü gün 17 Haziran'a geldiğinde ise Yeniçeriler büyük bir bozguna uğramış "Yeniçerilik nam ve nişanı" yok edilmişti. İstanbul'da bulunan diğer yeniçeriler ve taşra bulunan yeniçerilerde takibata uğramışlardı. Bu büyük olayda binlerce kişi öldü, çok az yeniçeri kaçarak kurtulmayı başardı, bir kısmı da memleketlerine yollandı.⁹⁸ Böylelikle yeniçeri ocağı kaldırıldı.

1.3.2. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı

Yeniçeri ocağı kaldırıldıktan sonra Osmanlı-Rus savaşı öncesi Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye ordusu kuruldu. Bu ordu, uzun bir süre devletin düzenlinordusu olarak hizmet verecekti. Sonuç alınamamış Nizâm-ı Cedid uygulamasından sonra ıslahatlardan vazgeçilmemiş ve bu yeni ordu kurulmuştu. Piyadelere aynı yeniçeri Kapıkulu ocağında olduğu gibi dönemin şartlarına da uygun

⁹⁷ Musa Çadırcı, "Anadolu'da Redif Askeri Teşkilatının Kuruluşu", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 14, 1972, s.63-64.

⁹⁸ Tuncer Baykara, "Osmanlı Reformunun İlk Zamanları: Yeniçeri Ocağının Kaldırılması Ve İlk Tatbikat", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 10, S. 1, 1995, s.2-3.

olarak önem verilmişti. Aslında bu ordunun kurulmasının nedeni sadece ıslahatların devamı olarak dönenim ordularına uygun yeni bir ordu kurmak için değil, içte ve dıştaki tehlikeleri savuşturmak için de yeni bir askeri güce ihtiyaç duyulmasıydı. O sıralar dışta Osmanlı Devleti üzerinde büyük bir baskı vardı. Bu baskılar sonucu bazı batılı devletlerin elçilerinin yeni bir tasarıyla Babıali'ye gelmesi yeni sorunların başlangıcı oldu.

Elçiler Bâbîâli'nin tasarısını kabul etmesi için 15 günlük bir süre verdiler. Fakat bundan bir sonuç alınmadı. Bunu üzerine elçiler Mısır ile Yunanistan arasındaki bağlantıyı kesmeyi denediler. Avrupa elçilerinden biri, Mehmed Ali Paşa'ya İskenderiye Limanı'ndaki donanmanın limandan çıkmasına izin verilmediğini söylemek üzere Kahire'ye yola çıkmıştı. Ama elçi daha Kahire'ye varmadan gemiler sözde Çamlıca'ya saldırmak için Mora'ya doğru yola çıktı. Bu yolculuk esnasında gemileri geri döndürmesi için hiçbir müttefik gemisine de rastlanılmadı. Avrupalı liderlerden Codrigo, hiçbir geminin askeri operasyonuna izin verilmeyeceğini söylemişti. O ve Fransız askeri vekili, Navarin önlerinde İbrahim Paşa'ya antlaşma uyarınca askeri tedbirler ile tüm faaliyetleri engelleme yetkileri olduklarını açıkladılar. Buna karşılık İbrahim Paşa, eğer Rumlardan saldırı gelirse kendisinin yetkisi olmayıp Babıali'nin talimatlarına göre hareket edebileceğini söyledi. Avrupalı komutanlar da kendileri için güvenli bir liman bulmak üzere yola koyulmuşlardı. Osmanlı gemileri de Navarin limanından ayrıldılar. Bu arada İngiliz, Fransız ve Heyden emrindeki Rus donanması da Mısırlıları ve Türkleri gözetim altında tutmak amacıyla Navarin limanına gelmişlerdi. İbrahim Paşa'nın niyeti saldırı değildi. Başkomutan da kendisi olmadığı için muharebeye girmek istemiyordu. Bunun için donanmasıyla saldırı pozisyonuna geçmedi ve müttefik gemilerine yer açmak niyetiyle düzene girmişti. Fakat buna rağmen bir İngiliz gemisi burlotaların üzerine doğru gelip donanmanın uzaklaşmasını emretti. Bununla da kalmayıp geri çekilişleri denetlemeye kalkışınca ateş açıldı. Biri İngiliz Biri Fransız firkateyni, bu ateşin ne olduğunu bilmeden ve açıklama da beklemeden saldırıya geçtiler. Birkaç saat içinde hasta ve yaralıların da bulunduğu Osmanlı gemileri büyük bir saldırıyla karşılaştılar. Böyle bir saldırı beklenilmiyordu. Gemiler ağır ateş altında sulara gömüldü.⁹⁹ Bu kanlı Navarin Baskını hiç beklenilmemişti.

⁹⁹ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 5 (1774-1912)*, Yeditepe Yay., (Çev. Nilüfer Epçeli), C. 5, 4. B., İstanbul, 2012, s. 276-277-278.

Sultan II. Mahmud'un kanun dışı olarak nitelendirdiği bu saldırı şok etkisi yarattı. Çok büyük fedakârlıklarla meydana getirilmiş büyük çalışmaların sonucu ortaya çıkmış olan bu donanma, bu baskınla büyük bir yıkıma uğramıştı. En seçkin Türk denizcileri ve güçlü Osmanlı gemileri baskınla kaybedilmişti. Örneğin donanmada bulunan iyi eğitilmiş, topçu sınıfı 300 askerden 200'ü bu baskında şehit düşmüştü. Ayrıca Tahir Bey'in Kullandığı gemideki 600 askerden 500'ü şehit olmuştu. Osmanlı Devleti kaybedilen personel ve gemilerin yerlerini doldurmak için büyük çaba sarf edecekti. Ayrıca gazi olan askerlerin de tekaüt işlemleri de yerine getiriliyordu. Navarin baskını gazilerinin bir kısmına maaş bağlandı, bazıları da devletteki bazı görevlere getirildi. Tersane bütçesine ilave gösterilen gazi maaşları, ileriki savaşlar içinde emsal olarak gösterilerek, Rum isyanı sürerken Eğriboz, Misolongi, Mora, İpsara ve diğer çatışmalarda yaralanan askerlere de gazi maaşı bağlanacaktı. Navarin'deki yıkım Osmanlı donanmasının bir dönüm noktası olmuş, büyük deniz kıyılarına sahip üç denizlerle birbirine bağlanmış 3 kıtaya hükmeden imparatorluk en müşkül durumda donanmadan mahrum kalmıştı. Böylece Akdeniz'deki hâkimiyet daha da azaldı. Bu baskının bir diğer olumsuz tarafı da Mora'daki Rum isyanına karşı Osmanlı üstünlüğünü sarsılmış olmasıydı.¹⁰⁰Yine de Osmanlı Devleti, özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısında donanma üzerine yaptığı çalışmalarla güçlü bir deniz gücü kurmayı başaracaktı. Fakat bu felaketin yaraları sarılırken ufukta yeni bir Osmanlı-Rus savaşı belirecekti.

Osmanlı-Rus savaşı patlak verdiği zaman Yeniçeri ocağının kaldırılışının üzerinden henüz 2 sene geçmişti. Yeni kurulan ordu da henüz yeterli değildi. Ayrıca Navarin'de donanma da yakılmıştı. Yani savaş çok kötü bir döneme denk gelmişti. Rusya'nın bu savaştaki amaçları Yunanistan, Sırbistan ve Tuna Prenslüklerine siyasi haklar tanınması, savaş tazminatı alma, ayrıca Anapa, Poti'yi ele geçirme ve Tuna'daki bazı kalelerin yıkılmasıydı. Bunun için de en kısa zamanda Balkan dağlarını geçip İstanbul'a varmayı düşünüyorlardı. Bu planda Kiselev ve Diebitsch önemli rol oynamıştı. 120.000 kişilik bir gücün savaşa sağ kol ve merkez kanatlardan katılması öngörülmüştü. Osmanlı tarafında ise bir savunma savaşı uygulama görüşü hâkimdi. Çünkü savaş için ayrılacak kaynaklar sınırlı durumdaydı. Bununla birlikte Osmanlı tarafının savunmaya önem vermeleri daha önceki Osmanlı-Rus savaşlarındaki

¹⁰⁰ Ali Fuat Örenç, "1827 Navarin Deniz Savaşı ve Osmanlı Donanması", *Tarih Dergisi*, Sayı 46, 2007, 77-78.

stratejilerine benzer olduğundan aslında gerçekçiydi. Çünkü uzun savaşlardan sonra bu konuda tecrübe kazanılmıştı. Savaş için gerekli olan askeri toplama işi yavaş ilerlemekteydi. Gerek düzenli gerek düzensiz kuvvetler için asker toplamak hızlı ilerleyemedi. Ordunun başına Tuna Seraskeri Hüseyin, Varna Muhafızlığına Derya Kaptanı İzzet Mehmet, Anadolu'ya ise eski Sadrazam olan Galip Paşa getirildi.¹⁰¹ Uzun süren hazırlıklardan sonra da kuvvetler toplandı.

Savaş öncesinde Osmanlı kuvvetleri şu şekildeydi:

İstanbul ve Boğaziçi: 30.000 (10 Asakir-i Mansure taburu içinde)

Çanakkale Boğazı: 7.000

Teselya:10.000 (8 veya 9 Asakir-i Mansure taburu içinde)

Edirne: 30.000 (İhtiyat güçleri)

Şumnu: 25.000 (10 Asakir-i Mansurei taburu içinde)

Varna: 10.000 (Başibozuk ve Arnavut birlikleri)

Dobruca ve Tuna: 30.000 (Başibozuk ve Kazak birlikleri)

Diğer Avrupa Kaleleri: 10.000

Anadolu ve Kafkasya: 30.000 (2 Asakir-i Mansure taburu içinde)

Toplam Kuvvet: 182.000¹⁰²

Tuna cephesinde Ruslar İsakça'ya yönelmiş ve kale içindeki bir patlama sonucu kale muhafızı olan Cafer Paşa, burayı teslim etmek zorunda kalmıştı. Daha sonra hem karadan hem nehirden kuşatılan Maçın kalesi de Rusların eline geçti. Nihayetinde zahire ve mühimmat açısından çok güçlü ve Tuna'nın en müstahkem kalesi olan İbrail de düştü. Bu arada kalenin muhafızı Süleyman Paşa yerine Silistre valisi olan Ahmet Paşa, Tuna Seraskeri unvanını alarak cepheye atandı. Kaleden çıkarılan 1000 kişilik gücündeki kuvvet Silistre kalesini savunmakla görevlendirilmişti. Ayrıca İbrail kalesindeki halk Rusçuk bölgesinde iskân edilecekti. Ruslar Haziran'da Dobruca'nın önemli bölgelerini ele geçirmişlerdi. Bununla birlikte Kozluca'ya yakın bir mevkiye iki ordu karşı karşıya gelmiş ve uzun süren çarpışmaların neticesinde zafer Ali Paşa komutasındaki Osmanlıların olmuş ve Rus ordusunda ciddi firar olaylarıvuku bulmuştu. Daha sonra Şumnu'dan Osmanlı takviyelerinin gelmesiyle Yassı Tepe'de Ruslar bir kez daha yenilgiye uğratılmış ve Rus ordusu Kozluca'ya çekilmek durumunda kalmıştı.

¹⁰¹ Ayla Efe, "Silistre Eyaletinde Osmanlı-Rus Savaşları Küçük Kaynarca'dan Berlin'e", *OTAM*, S.19, , 2006, s.148, 150, 151.

¹⁰² Aksan, a.g.e.,s.360.

Fakat bundan sonra Hırsova kalesi düşmüş zaferlerin devamı gelmemiştir. Ruslar Tuna'da başarılar elde etse de bir ara İstanbul'daki diğer devletlerin aracılığı ile barış istemiştir. Bununla beraber savaş kaldığı yerden devam edecekti. Rusların barışa iten sebepler önemli kayıplara yol açan veba ve dizanteri salgını ile devam eden Osmanlı direnişinin yeterince kırılmaması idi.¹⁰³

Karadeniz'in kontrolü halen Rusların elindeydi. Çünkü Savaş öncesi Navarin'de Osmanlı donanması yok edilmişti. Karadeniz'in kontrolünü aldıklarından dolayı Ruslar Tuna Cephesi'ne lojistik destek sağlayabiliyorlardı. Çar ordusuyla Şumnu'ya yürüdü fakat burayı alamadı. Zira Rus ordusu Osmanlı saldırıları, açlık ve salgın hastalıklardan ötürü yıpranmıştı bu yüzden kuşatma kaldırılmış ve Odessa'ya geri dönmüştü. Bundan sonra Ruslar donanmanın da desteğini alarak Varna üzerinde yoğunlaştılar. Kuşatma yarılamayınca kale Rusların eline geçti. Bu sırada da Silistre'de de kuşatma sürüyordu. Soğuk hava ve buradaki Osmanlı hücumları sonucunda Ruslar 2000 kayıp vererek geri çekilmek zorunda kaldılar. 1829 baharında savaş tekrar başlarken Balkanlardaki Osmanlı kuvvetlerinin kumandası Ağa Hüseyin Paşa'dan Mehmet Reşid Paşa'ya verilmiş, Rus tarafında da kumandayı General Diebitsch almıştı. Sadrazam Mehmed Reşid Paşa o sırada kuşatma altında bulunan Silistre'yi kuşatan Rus birliklerine karşı savunmada kalmayıp saldırı kararı verdi. Şumnu'dan çıkarak Rus öncü birliklerine saldıracaktı. Çıkan muharebede Osmanlılar ciddi kayıplar verdi. General Diebitsch açık bir muharebeye girişmek için Silistre'den Pradavi'ye harekete geçti. Reşid Paşa da Varna'daki Rus birliklerini yarmak için bir başka kanat saldırısında bulunup daha sonra kuzeye doğru yönelip Silistre'yi kurtarmayı düşünüyordu. Fakat Sadrazam'ın dönüş Pravadi'den Şumnu'ya olan dönüş yolunun kapatılması ve ordunun ağır topçu ateşi altında kalması sonucu ağır bir yenilgi alındı, sonrasında da Silistre düştü. Dış tabyaları ile oldukça genişleyen bir savunma tertibatı olan Şumnu ise direnmeye devam ediyordu ve Ruslar burayı ablukayla alabilmeleri mümkün gözükmediğinden bir miktar askeri Şumnu önlerinde bırakarak ileri harekâtlarını sürdürdüler.¹⁰⁴

Ruslar için işler yolunda giderken İngiltere ve Avusturya'nın Rusya'nın ilerlemesinden tedirgin olması ve Rusya'da kargaşa çıkmasının neticesinde ileri harekât durmuş, Çar Osmanlı isteklerini kabul etmeye zorlanarak barış görüşmelerine girmişti. Taraflar Edirne'de görüştüler ve neticede Edirne Antlaşması imzalandı (1829). Bu

¹⁰³ Efe, a. g. m., s.151,152.

¹⁰⁴ Köremezli, a.g.e, s.194, 195, 196.

antlaşmaya göre Rus kuvvetleri işgal ettikleri Bulgaristan, Dobruca ve Prenslikleri boşaltacaktı. Fakat Rusya Tuna Nehri'nde ticaret yapma hakkına sahip olacaktı. Osmanlılar da Tuna ve Prut boyunca kale yapmayacaktı. Bu madde ile daha sonra olacak olan Osmanlı-Rus savaşlarında Rusları sınırdan uzak tutmak daha da zorlaşacaktı. Osmanlılar Rusya'nın Kafkaslar, Gürcistan ve İran'dan aldığı Erivan ve Nahçıvan'daki varlığını kabul edecekti. Buna karşılık Ruslar da Osmanlılardan aldığı Kars ve Bayezid'i geri verecekti. Ayrıca bu antlaşma ile Rusya'nın koruması altında olarak Yunanistan, Sırbistan ve Prenslikler özerklik kazanmış oluyorlardı. Ek olarak Osmanlı Devleti 10 yıl içinde 400 milyon kuruş tazminat ödeyeceklerdi. Bütün olarak ele alındığında Edirne Antlaşması birçok yönden çok ağır bir antlaşmaydı. Çünkü Ruslar gerek Tuna'da gerek Doğu Anadolu'da tutunabilmelerini sağlayacak bazı yerleri elde etmişlerdi. Bu antlaşmanın en önemli maddelerinden biri de Yunanistan'a bağımsızlığının verilmesiydi. Ayrıca devletin ödemek zorunda kaldığı yüklü tazminat da uzun yıllar ekonomik baskı ve sıkıntıya girileceği anlamına geliyordu.¹⁰⁵

1.3.3. Islahatların Devamı

Yeniçeri ocağı kaldırılmasından sonra devlet ordusuz kaldı ve bu duruma bir çözüm bulunması gerekiyordu. Yapılan çalışmalar neticesinde II.Mahmud döneminde Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu kuruldu. Böylece yeniçerilerden sonraki yeni ordu kurulmuş oldu.

Ordunun taktik birim saf olarak kuruluş kanununda tanımlanmıştı. Her saf 100 piyade ve 5 yardım ihtisas ile 105 kişiden oluşacaktı. Ayrıca her safta Yüzbaşı olacaktı. İlk olarak ordunun 12 saftan meydana gelmesi planlanıyordu. Bu şekilde altışar saflık iki kol olacak, her kolda bir kolağası (sağ kolda ağa-yı yemin unvanıyla, sol kolda ağa-yı yesar unvanıyla) bulunacaktı. Bu iki saf tertib olarak adlandırılmış ve bir binbaşının emrine verilmesinde karar kılınmıştı. Bu sisteme göre binbaşılar altında bulunan sağ ve sol kolağalarına, topçubaşı ve arabacıbaşılara diğerlerine amir ve zabıt olurken kolağaları safları kumanda eden yüzbaşılara amir oluyor, yüzbaşılar saflarda bulunan onbaşılara, onbaşılarda kendi astların amir oluyordu. İstanbul'da kurulması planlanan sekiz tertip ile birlikte ordunun 12.000 kişiye ulaşması beklenmişti. Bunların yanında Serasker Hüsrev Paşa teşkilat yapısını değiştirdi. 1827'de 800 kişiden oluşan bir birliğin

¹⁰⁵Adem Kara, "1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı Ve Anadolu'da Alınan Tedbirler", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.8, S.14, Aralık 2005, s.122-123.

tabur olarak nitelendirilmesi 3 bütün taburun 1 tam tertip olarak adlandırılması kararlaştırıldı. 1 tam tertip 3 binbaşı ile toplam 2580 kişiden oluşacaktı. Bunların üzerine miralay, miralay mülazımı, alay emini tayin edilecekti. Bu düzenleme ile kol kaldırılmış, saf yerine de bölük tabiri ikame edilmişti. Ayrıca her tabur sekiz bölükten müteşekkildi. 3 tabur 1 alay çatısında olacaktı, ayrıca İstanbul’da taburlar 4 alay çatısı altında birleştirilecekti. Davutpaşa Kışlası’nın yanında bulunan talim meydanında tatbikatlara “Alay Talimi” adı altında başlandı. İlk tatbikata 4000 kişi katılmıştı. İlk muntazam alaylar ise Şubat 1829’da ancak kurulması mümkün olabildi. Osmanlı-Rus savaşının bitimine yakın sevk ve idareyi kolaylaştırmak adına 15 tabur Asakir-i Mansure’nin 5 taburdan oluşan 2 alayın altında toplanılmasına ve bu alayların başına birer miralay getirilmesine karar verildi. Savaştan sonra alaylara bağlı olan taburlar 5’ten 4’e indirildi. Tabur mevcudu 822, alay mevcudu ise 3328 olarak belirlendi. Bir yabancı gözlemcinin bilgisine göre Alayların dördüncü taburu keskin nişancı ya da avcı taburu olarak eğitiliyordu.¹⁰⁶

Yeniçeri ocağının kaldırılmasından önce 1826 yılında II. Mahmud dikkatini topçu ocağına odakladı. İstanbul’da bulunan birliklerin sayısını 10.000 topçuya ve 4.400 top arabasına yükselterek bu birliklerin sayılarını arttırdı. Ocak içinde 1806-1812 savaşında büyük hasar görmüş olan küçük bir hareketli topçu alayı tekrar düzenlendi ve eğitimlere devam edildi. Bu alayın gücü savaştan sonra 1000 subay ve askere çıkarıldı ayrıca 70 hafif sahra topuyla da donatıldı. Sultana karşı sadakatlerini kazanma amacıyla bu birliklere iyi maaş verilmekteydi. Ayrıca evlerine uzun sürelerle dönmelerine de izin veriliyordu. Topçu ocağı dışında Sultan, Tuna’da ve boğazlarda bulunan istihkâmların güçlendirilmesini emretmişti. Barut üretimi de arttırılmıştı. Ayrıca Liege’den sipariş edilen 50.000 tüfek Avrupa’dan ithal edildi.¹⁰⁷ Yapılan çalışmalarla ordunun niteliğinin artmasına büyük çaba sarf ediliyordu.

Aslında Nizâm-ı Cedid’in benimsenmemesi ve onun dehşetli sonuçları bir bakıma Sultan II. Mahmud’a ders olarak ona yeniliklerini gerçekleştirmeden önce sağlam bir zeminin hazırlanması gerektiğini göstermişti.¹⁰⁸ Sultan II. Mahmud yeniçeri

¹⁰⁶ Gültekin Yıldız, *Osmanlı Kara Ordusunda Yeniden Yapılanma ve Sosyo-Politik Etkileri (1826-1839)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Bölümü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı (Doktora Tezi), İstanbul, 2008, s.171, 172, 173.

¹⁰⁷ Aksan, a.g.e.,s.331.

¹⁰⁸ Caroline Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı: Osmanlı İmparatorluğu’nun Öyküsü (1300-1923)*, Timaş Yay., (Çev. Zülal Kılıç), 7. B., İstanbul, 2017, s. 385.

ocağını kaldırdıktan sonra merkezi otoriteyi her alanda güçlendirmek için çalışmalara başladı. Gerek yeniçeri ocağının yerine geçen yeni ordunun teşkilatlanması, gerekse silah ithalatı ve imalatı konularında merkezi otoritenin gücünü arttırmak için çalıştı. II. Mahmud, kendisi dışındaki bir merciinin birinci elden silahları üretmesi ve silahların ithalatı konumunda olmasını istemiyordu. Bunun için Asakir-i Mansure birliklerinin teçhizatlarının merkez tarafından gönderileceğine dair kanunnameye şerh koydurmuştu. Ayrıca Rumeli’de tüfek imalatı ile ünlenmiş kazalarda bulunan birçok tüfekçi ustalarının da derhal İstanbul’a gönderilmeleri için mahalli idarecilere talimatlar gönderildi.¹⁰⁹

Yeniçeri ocağı kaldırıldıktan yeni kurulan ordunun tüfek ihtiyacını karşılamak adına ilk olarak dış alım yoluna başvurulmuştu. Aynı dönemde Rum meselesi yüzünden İngiltere ve Fransa ile siyasi ilişkilerin askıya alınmasından ötürü Osmanlı Devleti’ne silah bu devletler tarafından silah satılmıyordu. İlk aşamada Avusturya ve Belçika’dan yivsiz kaval tüfeği satın alındı. Daha sonra da Frenk tüccarlar vasıtasıyla silah ithaline devam edildi. Ayrıca buharlı makine ve tezgâhlarından ithaline de girişildi. Bu sayede İstanbul’daki tüfek manifaktürünü seri imalat yapar hale getirebilmek mümkün olacaktı.¹¹⁰

II. Mahmud döneminde yapılan askeri yeniliklerden biri de orduda uzun dönem hizmet edecek olan Redif Askeri Teşkilatının kurulması oldu. Taşrada Redif-i Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla birliklerin oluşturulması 1834 Mart ayında gündeme alınmıştı. Daha sonra Ağustos ayında hazırlıkların tamamlanmasıyla uygulamaya geçildi. Başlangıçta bu askerler, bir yedek kuvvet olarak düşünülmemişlerdi. Ana kural olarak kentlerde nöbetleşe eğitim görmeleri tasarlanmıştı. Halktan toplanan kişiler buralarda eğitim gördükten sonra işlerinin başına dönecekler, onlar gidince bir başka grup yerini alacaktı. Bu şekilde ticaret ve ziraat işlerinde bir aksama olmayacaktı. Ayrıca kent merkezlerinin güvenliği de sağlanmış olunacak, nöbetler tutulup ihtiyaç olduğunda savaş için hazır askerler bulunmuş olacaktı. Redif birlikleri piyade ağırlıklı birliklerdi. Ayrıca süvari birlikleri de mevcuttu. 1836 Haziran ayı itibarı ile Redif teşkilatının kuruluş ve işleyişi ile ilgili önemli düzenlemeler yapıldı. Devlette Redif birliklerinin konumları göz önüne alınarak yeni eyaletler oluşturuldu. Valilik

¹⁰⁹ Fatih Tetik, Serdal Soylyuer, Silah İthalatı Ve Kara Har P Sanayii, *Osmanlı Askeri Tarihi Kara-Deniz Ve Hava Kuvvetleri (1792-1918)*, Timaş Yay., (Ed. Gültekin Yıldız), İstanbul, 2013, s.104.

¹¹⁰ Tetik, Soylyuer, a.g.e.,s.104.

unvanı müşirliklere dönüştürüldü. Bu şekilde müşirlere redif alaylarının başkumandanı olma yetkisi verilmiş idi. Redif askerinin taşra ordusu olma niteliği bu düzenleme ile kesinleşti.¹¹¹

Sultan II.Mahmud'un Redif teşkilatı ile ilgili kuruluş esaslarını yayınladığı fermanla, imparatorluk sınırları içerisindeki tüm sancaklarda toplam 1400 kişiden müteşekkil redif taburları olacaktı. Eğer bir kaza bu kadar askeri çıkaracak nüfus büyüklüğüne sahip değilse o zaman etrafındaki diğer kazalarla birleşip taburu kuracaklardı. Bu taburları oluşturacak askerler 23 ile 32 yaş arasındaki kişilerden kur'a ile seçileceklerdi. Askere alma işlemleri ile ilgili defterlerin tutulup İstanbul'a gönderilmesi işini sancak mutasarrıfları ile valiler yapacaklardı. Taburların subayları ise kazaların ileri gelen ailelerinden seçilip bunların onay alması için isimleri İstanbul'a gönderilecekti. Seçilen subaylar İstanbul'a gönderilerek burada kısa bir eğitimden geçtikten sonra Redif taburlarının başına subay olarak göreve başlamışlardı. Bunların yanında Redif ordusunun gerekli olan eğitimleri için Asakir-i Mansure'ye mensup olan askerlerden de yaralanma yoluna gidildi. Bu askerler izinlerini kullanıp kendi memleketlerine gittiklerinde orada bulunan Redif taburlarına katıldılar. Burada Redif taburlarının gerekli olan talimleri için onlara yardımcı oldular. Ayrıca Asakir-i Mansure-i Muhammediye subayları yılda iki defa, sancak merkezlerinde yapılacak olan genel talimlerde katılacaklardı.¹¹²

Redif ordusunun kurulmasındaki amaçlardan biri, Avrupa'daki yüksek sayıdaki ordular ile aradaki sayı farkını kapatmak ve bu bağlamda ordunun mevcudunu yeterli seviyeye çıkarmaktı. Nitekim Rusya ile Fransa'yla kıyaslandığında daha az nüfusa sahip Prusya'da, askerlik yapacak bireylerden ileri yaşlara kadar yararlanılması ile kademeli bir yedek milis gücü kurulmuştu. Sefer gücü toplam 110.000'e ulaşan ve muvazzaf ile Landwher kuvveti olarak iki kısımdan oluşmaktaydı. Prusya ordusunun her sene üçte biri yenilenmekteydi. 13 milyon nüfusa sahip olan ülkede askerlik çağına gelmiş 90.000 kişiden alınan 36.000 acemiyle ihtiyata ayrılmış olanların yerleri doluyordu. Sefer gücünün üzerine 60.000 kişilik ihtiyat gücü ve Landwehr birliklerinin de katılımıyla bu sayı 460.000 mevcuda ulaşan devasa bir askeri güç demektir. Osmanlılar için de sayı dezavantajını kaldırmak için bir yedek kuvvet gücü önemliydi.

¹¹¹ Abdülkadir Gül, "Eğin Kazasından Redif Taburlarına Asker Alımı (1834-1848)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXV, S.1, 2010, s.232.

¹¹² Çadircı, Anadolu'da Redif Askeri Teşkilatının Kuruluşu, s.66-67.

Redif ordusu kurulduktan sonra 19'u Anadolu'da 8'i Rumeli'de olmak üzere toplam 27 taburdan meydana gelmişti. Daha sonra bu sayı Anadolu'da 27 tabura yükselerek toplam tabur 39'a çıkacaktı. Toplam asker 37.000'den 51.000'e yükselmişti. İlk etapta dörder bölükten müteşekkil 1426 kişi mevcudunda olan redif taburlarını daha sonra aynen Asakir-i Mansure-i ordusunda olduğu gibi alaylar halinde kurulmaya geçildi. Ayrıca taburlardaki asker sayısı da 860'a çekildi. Her sancak 3 taburdan oluşacaktı. Mart 1838'e gelindiğinde ordunun toplam mevcudu 85.000 kişiden oluşuyordu.¹¹³

Teşkilatta yapılan değişiklikler neticesinde Redif taburlarının sayısı 860'a indirildi. Her sancakta 1 tabur yerine 3 tabur olacaktı ve bu şekilde toplam asker sayısı 2560 kişiye yükselecekti. Aradaki asker farkının kapatılması için yeni askerlerin yazılması gerekiyordu. Bu durumu çözmek için sancakların nüfus defterlerine başvuruldu ve işe yarayacakların Ceride Odası'nca tespitinden sonra yeni asker yazılması yoluna gidildi.¹¹⁴

Redif birlikleri zaman içerisinde bütün sancaklarda kurulmuştu, ancak teşkilatla ilgili sorunlar gittikçe daha çok artmıştı. Redif taburlarının sancak ve kazaların ileri gelenlerinin idaresine verilmesi taburların eğitimini sekteye uğratmıştı. Ayrıca buldukları bölgenin sakinlerinden de şikâyetler geliyordu. Bu sorunları engellemek ve teşkilatı daha verimli bir hale getirmek için gerekli önlemler alınmaya çalışıldı. Bu konuyla ilgili Sultan ve diğer devlet adamları toplantılar yapmış ve çözüm yolları aramışlardı. Yapılan çalışmalardan sonra Haziran 1836 yılında teşkilatın işleyişinde bazı değişiklikler yapıldı. Sancak merkezlerinde yılda iki defa toplu yapılan talim çalışmalarına bütün taburlar toplu olarak katılmayacak, münavebe usulü ile üçer ay buldukları merkezde eğitim görecektlerdi. Bu şekilde şehir merkezleri askersiz kalmayacaktı, ayrıca taburlar daha iyi bir eğitimden geçecekti. Halkın ziraat mevsiminde zarar görmemesi için taburlara verilen eğitimin ziraatın yapılmadığı aylarda gerçekleştirilmesine özen gösterilecekti. Eğer bir bölük gerekli olan eğitim için ziraat mevsiminde merkeze gitmek zorunda kalırsa, o birliğe mensup olan erlerin, ziraat ve benzer işleri komşuları tarafından halledilecekti. Büyük talim denilen talim çalışmaları için ise yılda iki kez sancak merkezlerinde bir araya gelecekti ve eğitim

¹¹³ Yıldız, Osmanlı Kara Ordusunda Yeniden Yapılanma Ve Sosyo-Politik Etkileri (1826-1839) ,s.164,166.

¹¹⁴ Mübahat S. Kütükoğlu, "Sultan II. Mahmud Devri Yedek Ordusu Redîf-i Asâkir-i Mansûre", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 12, 1982, s.141.

süresi boyunca askerlerin silah, yiyecek, yatacak ve diğer giderleri devlet tarafından karşılanacaktı.¹¹⁵

1839 yılında taşra ordusunun yapılanmasında değişiklikler meydana geldi. II. Mahmud'dan sonra Abdülmecid döneminde Mabeyn-i Hümayun ve Hassa Müşiri Rıza Paşa askerlik alanıyla ilgili işlerin başına getirildi. Yapılan yeni düzenlemeler ile toplam beş ordu bölgesi tesis edilecekti. Hassa ordusu İstanbul'da, Dersaadet ordusu Üsküdar'da, Rumeli ordusu Manastır'da, Anadolu ordusu Sivas'ta, Arabistan ordusu Şam'da olacak bulunacaktı. Bu sistem 1848 yılına kadar devam edecekti. Aynı süreçte redif birliklerinde de köklü değişiklikler oldu. Anadolu ordu komutanlığına bir komutan atanarak ordunun tertip ve tanzimine gidildi. 1844'de Anadolu ordusunun merkezi Sivas olarak belirlenmiş daha sonra merkez Harput'a taşınmıştı. Bu yeni yapılanma ile her ordu bir müşir tarafından yönetilecek, ayrıca bir de ordu meclisi yer alacaktı. Bu mecliste bir refik, bir mirliva, üç miralay, biri sekreterlik görevi yapmak üzere iki sivil memur bulunacaktı. 1848 yılında Anadolu ordusu muvazzaf alaylarının miktarı kadar redif bölgesine ayrıldı. Her redif bölgesinde dört taburdan oluşan bir redif alayı oluşturuldu.¹¹⁶

¹¹⁵ Çadırcı, Anadolu'da Redif Askeri Teşkilatının Kuruluşu, s.69.

¹¹⁶ Gül, a. g. m., s.232,233,234.(Redif birlikleri kuruluşundan Balkan Savaşları'nın sonuna kadar birçok savaşta Osmanlı kara gücünün önemli parçası olacaktır.)

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-RUS SAVAŞLARI VE 93 HARBİ

1. Osmanlı-Rus İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı

Kuruluşundan itibaren Osmanlı Devleti, hem doğu da hem batıda büyük mücadelelere girerken büyüyüp güçlendiği dönemde kuzeyde bulunan Altın-ordu İmparatorluğu çökmüştü. Doğu Avrupa’da bu güçlü devletin yerine Kırım, Litvanya, Kazan Hanlıkları, Moskova Büyük Knezlikleri gibi birbirine rakip siyasi kuvvetler ortaya çıkmıştı. Bunlar birbirlerine rakip kuvvetlerdi. 16. yüzyılın ortalarına doğru bu kuvvetler arasında kurulan siyasi muvazenenin Moskova lehine bozulması, dengeleri değiştirmişti. Bu durumla Moskof Çarlığı, Kafkaslarda Hazar Denizi’ne ve Karadeniz’e sarkmasıyla Osmanlı Devleti ilk kez kuzeyden bir Rus tehlikesi ile karşılaşmış oluyordu.¹¹⁷

Ruslar 1552’de Kazan’ı, 1556’da da Astrahan’ı ele geçirdiler. Bu durum, bölgedeki Rus gücünün daha da artmasına yol açtı. Başta İdil-Ural bölgesindeki gelişmelere müdahale etmeyen Osmanlı İmparatorluğu, Rusların giderek güney sınırlarını tehdit etmesi ve yayılmacılık politikalarını sürdürmesiyle harekete geçti. Ruslara karşı Astrahan seferi düzenlendi. Hedefte Don ve Volga nehirlerinin kıyılarına birer kale yapmak vardı. Ayrıca kanal kazılarak iki nehri birleştirmek planlanmaktaydı. Astrahan yakınlarına da üçüncü bir kale yapılacak ve bölge kontrol altına alınacaktı. Böylelikle Rus ve Kazak hücumlarına da engel olunacaktı.¹¹⁸ Fakat Astrahan seferinden bir sonuç alınamadı.

1725 yılında ölen Rus Çarı I. Petro’nun yerine sırasıyla II. Petro’nun, onun da ölümüyle de Petro’nun kızı Anna İvanovna tahta oturdu. Aynı dönemde Osmanlı Devleti bir yandan iç karışıklıklarla uğraşüyor, bir yandan da İran’la mücadele ediyordu. Rus Çariçesi önce evvelden işgal ettiği toprakları geri vererek İran’la ilişkilerini güçlendirdi. Ayrıca Osmanlı’nın ezeli düşmanı Avusturya İmparatorluğu ile de ittifak yaptı. Uygun koşulları gören Rusya Lehistan’a da müdahalede bulundu. Ruslar esasen

¹¹⁷ İnalçık, Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei Ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569), s.352.

¹¹⁸ İlyas Kemaloğlu, “XVI. Yüzyılda Rus Elçisi İvan Novosilytsev’in Osmanlı Devleti’ne Seyahati Ve İlgili Raporu”, *XVI. Türk Tarih Kongresi*, C. IV, II. Kısım, 20-24 Eylül 2010, Ankara s.587.

Prut ve Edirne Antlaşmalarına uymayarak kendilerine yakın gördükleri III. Auguste'un Lehistan tahtına çıkmasını sağlamışlardı. Ardından Kırım Yarımadası'na sarkma politikalarını adım adım hayata geçirdiler. Önce Azak ve Kılburun Kalelerini zapt ettiler. Bununla da yetinmeyip Kırım'a bir ordu yolladılar ve Bahçesaray'ı yakıp yıktılar. Osmanlı Devleti ile İran arasındaki savaş devam etmesine rağmen Rusların bu saldırıları, bardağı taşıran son damla olmuş ve savaşı artık kaçınılmaz hale getirmişti. Bu arada Lehistan veraseti meselesi yüzünden Avusturya ile Fransa arasında savaş çıkmıştı ve Fransa'nın Osmanlı Devletini Rusya'ya karşı savaşımaya teşvik etmesi neticesinde 1736 yılında Rusya'ya savaş ilan etti ve savaş halinde bulunduğu İran'la Kasr-ı Şirin Antlaşması'nı (1639) imzalayıp buradaki savaşı da sonlandırdı. Lâkin yaptıkları gizli antlaşma gereğince Rusya ile beraber Avusturya da Osmanlılara karşı savaşa girişti. Savaş, başta iki devletin üstünlüğü ile devam etse de Osmanlı ordusu kısa sürede toparlanarak kaybettiği toprakları geri aldı. Ruslar Hotin'i almalarına rağmen bu sıralarda gündeme gelen Osmanlı-Prusya ve İsveç-Fransa ittifakları devletler arasındaki siyasi havayı tersine çevirdi. Bu durum karşısında Avusturya Osmanlı Devleti ile anlaşmak durumunda kalması Rusya'nın da barış Osmanlı Devleti ile Rusya 1739'da Belgrad Antlaşmasını imzalamasına sebep oldu. Antlaşma ile Ruslar Azak Kalesi'nin yıkılmasını taahhüt etmiş ve Osmanlılar daha önceki kayıplarının bir bölümünü telafi etme güvencesi vermişti.¹¹⁹

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Karadeniz'deki Rus deniz gücünün faaliyetlerinden ötürü Karadeniz'deki Anadolu ve Rumeli sahillerinden İstanbul'a gelen eşyalarda büyük bir kesinti yaşanması, ayrıca üst üste gelen yenilgiler huzursuzluğun ve üzüntünün iyice artmasına yol açmıştı. Böylece Karadeniz'in kontrolünün elden çıktığı ve İstanbul'un tehlikede olduğu görülmüştü. Hatta İstanbul'un muhafazası için birçok önlem bile alındı. Özellikle İstanbul'a gıda sevkiyatı ile ilgili tedbirlere özel ihtimam gösterildi. Bu zor dönemde Karadeniz sahillerindeki şehir, kasaba ve iskelelerden arpa, buğday, pirinç, darı, yağ gibi çok önemli besin maddeleri, eşya ve sebze serbestçe gelemiyordu. İstanbul için gerekli gıda ve eşyanın temini için Karadeniz sahillerinden birçok gemi ve kayık birçok tehlikeyi göze alarak olabildiğince eşyayı İstanbul'a getirmeye çalışıyorlardı.¹²⁰

¹¹⁹ Polatçı (haz.), a. g. e, s.9-10.

¹²⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Kaynarca Muahedesinden Sonraki Durum İcabı Karadeniz Boğazının Tahkimi", *Bellekten*, C. XLIV, S. 175, Temmuz 1980, s.511-512.

Osmanlı Devleti Rusya'ya karşı başta askeri tedbirler olmak üzere çalışmalara başladı. Bu konuda Halil Hamid Paşa, askeri önlemler ve teknik konular için Avrupalı teknisyen ve uzman askerlerden faydalanma yollarını aradı. Halil Hamid Paşa'nın düşüncesi Rusya'ya karşı verilecek savaşa hazırlıksız yakalanmamaktı. Bu dönemde Rusya'nın Karadeniz üzerindeki baskısından dolayı Fransa ile bir yakınlaşma söz konusuydu. Karadeniz ticaretinde söz sahibi olmak isteyen Fransa, Rusların Karadeniz'deki baskısı karşısında Osmanlı Devleti'nin sınırlarını koruma taraftarı olduğundan Osmanlı Devleti'ne askerî anlamda destek sundu. Bundan dolayı çok sayıda Fransız uzman Osmanlı hizmetinde çalışmaya başladı. Topçuluk, istihkâmcılık, denizcilik, gemi inşa sahalarında uzmanlar istihdam edildi. Baron De Tott'un inşa ettirdiği Hasköy'deki dökümhane tekrar faaliyete girdi. 1783'te Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesi üzerine Karadeniz'deki istihkâmın güçlendirilmesi için çalışmalar yapıldı. İstanbul Boğazı'nı bir Rus saldırısına karşı boğazın savunmasını daha da güçlendirmek için Halil Hamid Paşa Fransa'dan istihkâm mühendisi talep etti.¹²¹

18. yüzyılda Rusya, özellikle I. Petro ve II. Katerina dönemlerinde daha güçlü bir konuma gelmiştir. Bu dönemde Rusya'nın asıl hedefi Osmanlı Devleti'ni parçalayıp İstanbul ve boğazların kontrolünü almaktı. Bu bakımdan 18. yüzyıl boyunca tam 4 Osmanlı-Rus savaşının patlak vermesi bir tesadüf değildi. 1768-1774 savaşı ile II. Katerina sömürgecilik siyasetini gerçekleştirmek istemişti. 1769 senesinde Yunanistan'a çıkartma yapan Rus birlikleri başarılı olmaları takdirde Bizans İmparatorluğu tekrar kurulacak ve başına Graf Orlov geçecekti. II. Katerina'nın ikinci torununa Bizans İmparatorluğu'nun son İmparatoru olan Konstantin ismi verilmişti.¹²²

Siyasi ve ticari ilişkilere genel anlamda bakıldığında, 18. yüzyıl Osmanlı-Rus mücadelesinin zirveye çıktığı bir dönemdi. Bu dönemde Rusya'nın büyük devletler arasına girmek adına izlediği yayılmacı siyaset anlayışı, sınırındaki Osmanlı Devleti'yle büyük ve uzun soluklu savaşların yaşanmasını kaçınılmaz hale getirdi. Büyük savaşlar ve mücadeleler sonunda Osmanlılar büyük toprak kayıpları ile beraber ticari anlamda da önemli imtiyazlar vermek durumunda kaldı. Rus tüccarlar için Karadeniz'den boğazlar yolu ile Akdeniz'e inebilmek büyük önem arz ettiğinden, Rusların öncelikle Karadeniz

¹²¹ Mustafa Kaçar, "Osmanlı Ordusunda Görevli Fransız Subayı Saint-Rémy'nin İstanbul'daki Top Döküm Çalışmaları (1785-87)", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, V/1, 2003, s.35.

¹²² Tofig Mustafazade, "Osmanlı Tarihi İle İlgili Rus Arşiv Belgeleri Üzerine", *XIV. Türk Tarih Kongresi*, C.II, K.II, 09-13 Eylül 2002, Ankara, s.1559.

açılabilmesi gerekiyordu. Bu yüzyıl boyunca Rus liderler fırsat yakaladıkları anlarda savaş olsun ya da olmasın, ticari imtiyaz koparmak için büyük çaba sarf etmişlerdi. Bu amaçları uğruna Küçük Kaynarca Antlaşması bir dönüm noktasıydı. İki devletin Kırım sorunu yüzünden karşı karşıya gelmesi, Rusların ticari anlamda yeni imtiyazlar almasına zemin hazırlamıştı. Rusya meselesinin halli için Aynalıkavak Antlaşmasınının 6. maddesine ticari ayrıcalıklar koydurmuş, Kırım Hanlığı'nın işgal edilmesinden sonra da daha kapsamlı bir ticaret antlaşmasını kabul ettirmişti. Kazandığı her zafer sonrası toprakla birlikte Ruslara siyasi ve ticari önemli imtiyazlar da verilmişti.¹²³

Bu dönemdeki savaş ortamı, Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu durum, onu 19. yüzyılın başlarında yeni bir ittifak arayışına itmmişti. Napolyon'un tehdidi karşısında 1798 ve 1805 yıllarında Osmanlı Devleti ve Rusya arasında Fransa'ya karşı bir ittifak ve karşılıklı yardım antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya rağmen Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı genel politikası değişmedi ve işgalci emelleri devam etti. Hatta Rusya bu dostluğu kullanarak, Balkan topraklarında Osmanlı Devleti'ne karşı propaganda yapmaya başladı. Bu arada Osmanlı Devleti de Rus gemilerinin boğazlardan geçmesini kendi güvenliği açısından tehdit olarak görüyordu. Bu sebeple ilişkiler daha da gerildi ve 1806 yazında boğazlar Rus gemilerine kapatıldı. Ruslar da Boğdan ve Eflak'da faaliyetlerine hız verdiler. Bu arada Boğdan ve Eflak voyvodaları değiştirildi ve bu durum Osmanlı Devleti'nin kendi iç meselesi olmasına rağmen Rusya tarafından ciddi bir itirazla karşılandı.¹²⁴

Böylece Avrupa'da Napolyon'un giderek yükselmesi ile Fransa'nın hem Osmanlı Devleti hem Rusya için tehdit oluşturması ve bunun sonucunda da iki devlet arasında 1798 ve 1805 yıllarında ittifaklar yapılsa da iki devlet tekrar karşı karşıya geldi. Bu sefer de tarafları yine uzun yıllar sürecek bir savaş bekliyordu. Rusların bazı güçlü kaleleri almasıyla mücadele Güney Kafkasya'ya da sıçradı. Daha sonra Kars ve Ahıska'ya da sıçradı ve savaş geniş bir coğrafyaya yayıldı. Rus birlikleri bugünkü Romanya sınırında bulunan Obileşti'de yapılan muharebeyi kazandı. Tuna üzerinde bulunan Silistre, İbrail ve İsmail'deki direncin kırılmasıyla Rusların bölgedeki etkinlikleri arttı. Bu durumda Rus ordusu Bulgaristan ile Memleketeyn'de, hâsılı

¹²³ Serhat Kuzucu, "Rusya Ahidname Defterine Göre XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Rus Ticari İlişkilerinin Seyri", *TAD*, C. 35/ S. 59, 2016, s.63,81.

¹²⁴ Günal Teymurova, "1806-1812 Osmanlı-Rusya Savaşı Ve Azerbaycan", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.2, Ocak 2016, s.46-47.

Tuna'nın iki tarafında da etkin durumdaydılar. Buna karşılık Ahmed Paşa emrindeki Osmanlı ordusu 1811'de Tuna'yı geçerek Eflak'ta bulunan Rus kuvvetlerine saldırdı. Fakat bu sıralarda Rus kuvvetlerinin Rusçuk'u işgal etmesi üzerine Osmanlı kuvvetlerinin Tuna'nın sağ yanı ile bağlantısı kesildi ve bu birlikler çevrelendi. Bu arada kışın da bastırması ile askerler hastalık ve açlıkla boğuşmak zorunda kalınca saldırıdan da netice alınamadı. Savaşın son yılı olan 1812'ye gelindiğinde Ruslar hem Tuna hem Kafkas cephesinde ağırlıklarını koymuşlar ve ayrıca denizlerde de başarılar elde etmişlerdi. Fakat yine de savaş bitmemişti ve mücadelede oldukça geniş bir alanda devam etmekteydi. Rus Çarı I. Aleksandr barış yapabilmek için her yolu denedi fakat en sonunda ordunun başına Mihail Kutuzov getirilerek barışın yapılması mümkün oldu. İmzalanan Bükreş Antlaşması (1812) ile Ruslar Besarabya'yı aldı ve Sırbistan için imtiyazlar elde etti.¹²⁵

Osmanlı askeri tarihi bakımından bu savaşın özelliği, yeniçerilerin yer aldığı son Osmanlı-Rus Savaşı olmasıdır. Bundan sonraki 19. yüzyıl içerisinde cereyan eden 3 Osmanlı-Rus savaşında Osmanlının yeni ordusu savaş sahnesine çıkmıştır. Daha önceden de bahsettiğimiz gibi bu savaşta yeniçerilerin karşı çıkmasından dolayı halihazırda bulunan Nizâm-ı Cedid birlikleri bu savaşa girmemiş ve II. Mahmud devrinde yeniçeri ocağı kaldırılıp devletin yeni ordusu Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye kurulmuştu.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki çekişmenin görüldüğü bölgelerden bir diğeri Kafkas ötesiydi. Osmanlı Devleti Dağıstan ve Azerbaycan hanlıkları ile Kafkasyalıları öne sürerek Kafkas-ötesinde nüfuz kurmaya çalıştı. Fakat Rusya'nın Gürcistan'ı ilhak etmesiyle dengeler değişti ve Ruslar neredeyse bir asırlık bir bekleyişten sonra Terek ve Kuban Nehirleri'nin ötesine geçti. Rusya'nın bu bölgeye dikkat çekmesi ve Kafkas ötesi bölgelerde bir coğrafi bütünlük sağlamasının sebebi, asıl hedefleri olan sıcak denizlere inme politikasından kaynaklanıyordu. Bunun farkına varan Osmanlı Devleti Kuzey Kafkasya halklarını Rusya karşısında destekledi. Ancak Rusya bu duruma engel olmak için bir asır boyunca hazırlanmıştı. Çünkü Rusya'nın Kafkasya'yı ele geçirmeden Orta Asya'ya girmesi de zordu. Rusya'nın işgali ile Orta Asya'da da işi kolaylaşacaktı. Diğer taraftan İngiltere ve Fransa gerek Rusya'nın Karadeniz'de güçlenmesini istemediklerinden, gerekse İngiltere Osmanlı Devleti ile

¹²⁵ Köremezli, a.g.e., s.192-193.

ilgili ticari çıkarlarının zarar görmesinden endişe ettiğinden Rusya'nın Osmanlı Devleti aleyhine yayılması karşısındaydı ve olup bitenleri daha yakından takip ettiler.¹²⁶

Siyasi açıdan olduğu kadar kısa aralıklarla devam eden Osmanlı Rus mücadelesi hem maddi hem manevi kayıplara sebebiyet veren savaş sürecinin sosyal açıdan da Osmanlı Devletini zora sokan sonuçları ortaya çıkmıştı: büyük göç hareketleri. Göç olgusu birçok ayrıma tutulmakla birlikte bu dönemdeki göçler istek üzerine yapılanlardan ziyade zorunlu bir yer değiştirme niteliği göstermekteydi. Sayıları yüzbinleri hatta milyonları bulan insan kitleleri, işgal edilen topraklarını terk ederek daha güvenli bölgelere göç etmek durumunda kalmıştı. Rusya hüküm sürdüğü bölgelerde yaşayan Müslüman halkı yurtlarından zorla çıkarıp, yerlerine Hristiyan unsurları getirme politikası gütmüştü. Ruslar Ortodoks hamiliğine soyunarak özellikle Kırım'da Müslüman halka karşı büyük bir baskıda bulunmuştu. Bu baskı karşısında bunalan Müslüman halkın göç etmekten başka çaresi kalmamıştı. İlk Kırım'dan Osmanlı topraklarına gerçekleşen göç, belki de ilk defa Osmanlı Devleti'ne yönelik bir Müslüman nüfus göçüydü ve 1812 Osmanlı-Rus savaşından sonra artarak 1853'e kadar devam etti. Rusya istemediği unsurları baskılarla Osmanlı Devleti toprak gönderirken, boşalttığı bölgelere sadece kendisinden değil, Osmanlı tebaasından olan Hristiyan unsurları da bu bölgelere doldurmaya çalışıyordu. Osmanlı topraklarına yapılan göçler Rumeli'de Balkanlar'dan, Doğu Anadolu tarafında ise Dağıstan, Azerbaycan, Şirvan ve diğer Türk ülkelerinden gerçekleşmekteydi.¹²⁷

Anadolu'ya doğru yapılan zorunlu göçler 18. yüzyılda başlayıp 19. yüzyılda da hız kazanarak devam etti. Rumeli, Kafkasya ve Kırım bölgelerindeki Müslüman halklar çeşitli baskılardan dolayı Anadolu'ya doğru göç etmişti. 19. yüzyılda Osmanlı büyük göç dalgaları Kırım Savaşı ile daha geniş boyutlara ulaştı. Kırım ve Kafkaslarda bir kısım Müslüman halk can korkusu ile dolayı göç etmek durumunda kalırken bir kısmı da göç etmek istemeyip zorla topraklarından sürüldüler. Balkanlarda da on binlerce Müslüman gerek baskılar gerekse zorla Osmanlı Devleti'ne göç etmek zorunda kaldı. Neyse ki Anadolu'ya yapılan göçlerin Osmanlı Devleti için olumlu yönleri de vardı. O dönemde süre gelen savaşlar ve diğer etkenlerden dolayı Anadolu nüfusunda

¹²⁶ Abdullah Temizkan, "Rusya Ve Osmanlı Devleti'nin Kafkas-Ötesinde Nüfuz Mücadelesi", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C.VI, S.2, 2006, s.460.

¹²⁷ Murathan Keha, "1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'ne Kadar Yaşanan Kırım Kafkas Göçleri Ve Erzurum'un Durumu", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:17, S.57, Güz 2013, s.92-93.

belirgin bir azalma söz konusuydu. Özellikle erkek nüfusunun azalması ile hem savaşacak insan gücü giderek azalmış, hem de üretim düşmüştü. İşte bu gelen göçmenlerle Anadolu nüfusu takviye oluyordu. Osmanlı Devleti bu göçmenleri iyi karşılayarak onları Anadolu'ya yerleştirdi. Bu yerleştirme politikasının ardında hem Anadolu'daki Türk nüfus arttırmak hem de üretim ve savaş için insan gücünün takviyesi isteği yatmaktaydı.¹²⁸

Nüfus kaybı önemli bir sorundu. Öyle ki son bahsettiğimiz Osmanlı-Rus Savaşı ile birlikte bu savaşların son üçü oldukça uzun sürmüş ve bu uzun ve yıpratıcı savaşlar iki devleti de büyük kayıplar verdirmişti. Ayrıca savaşların gittikçe daha geniş alanlara yayılması, birbirinden uzak iki cephede cereyan etmesi hem daha çok askere ihtiyaç duyulmasını, hem de büyük kuvvetlerin uzak bölgelere sevk edilmesiyle ilgili birçok sorunu da beraberinde getirmişti. 1828-1829 gibi Kırım Savaşı da iki cepheli, geniş alana yayılan ve büyük kuvvetlerin sevkini gerektiren savaşlardı. Osmanlılar 19. yüzyıl boyunca yeni askeri gelişmeleri imkânlar doğrultusunda takip etmişler ve mümkün olduğunca bunu askeri gücüne uygulamaya çalışmışlardı. Nitekim bu yüzyılın bazı muharebelerinde silah teknolojisi olarak rakibinden üstün durumdaydılar. Özellikle bazı kara muharebelerinde Osmanlı ordusunun bu teknolojik üstünlüğü kendisi gösterecekti. Ancak halen cepheye mümkün olduğunca fazla asker sev edebilmek galibiyet için şarttı. İşte göçler askeri açıdan aynı zamanda böyle bir potansiyel anlamına da geliyordu. Son olarak bu yüzyıldaki Osmanlı-Rus savaşlarının bir diğer özelliği ise savaş sonrası antlaşmalara diğer devletlerin daha fazla müdahale etmesiydi ve Rusya'nın aleyhineydi.

Diğer devletlerin müdahalelerinin etkisini genel olarak antlaşmalar çerçevesinde değerlendirecek olursak 1878 Berlin Antlaşması'ndan önce Osmanlı Devleti'nin Rusya karşısındaki en büyük kaybı Küçük Kaynaca Antlaşmasıydı. Bu antlaşma ile yalnızca Kırım elden çıkmamış, İstanbul'da dâhil olmak üzere Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki bütün Karadeniz kıyıları da Rus tehlikesinin etkisi altına girmişti. Anadolu Karadeniz kıyılarında olan Samsun, Trabzon, Amasra ve Sinop'tan başlayıp Bucak ve Boğdan bölgesindeki önemli yerler olan Bender, Özi, Hotin, Akerman ve Kili'ye kadar birçok kale tehlikeyi sezmiş ve üzerinde hissetmişti. Daha sonra Rusya, artık Avusturya'nın kendisini bir tehlike olarak görmesi ve Avusturya'nın Zıştovi

¹²⁸ Hakkı Yazıcı, Muammer Demirel, "93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı)'nden Sonra Eskişehir'e Yerleştirilen Göçmenler", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C.12, S.29, 2006, s.267.

Antlaşması'yla Osmanlı Devleti barış yapmasından sonra yardımcı bir güce ihtiyacının kalmadığını düşünerek tek başına hareket etmeye başlamıştı. Küçük Kaynarca'dan sonra kazandığı her savaşla daha da ileriye giden Ruslar karşısında Osmanlıların elinde bulunan Özi, Kılburun Hocabey 1792 Yaş Antlaşması, Hotin, Bender, Kili, Akkerman da 1812 Bükreş Antlaşması elden çıkmıştı. Tüm bunlardan sonra Rusya'nın sıradaki hedefi Balkan milletlerini Osmanlı Devleti'nden ayırmak olmuştur ve bu konuda da 1878'de başarıya ulaşacaktır.¹²⁹

1.1.Kırım Savaşı

Napolyon savaşlarından Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen uzun bir dönemin en kapsamlı ve en kanlı savaşı olan Kırım Savaşı, Osmanlı Devleti açısından hem siyasi hem de askeri tarihi açısından da büyük bir önem taşır. Ayrıca bu savaş asıl konumuz Plevne Muharebelerini barındıran 93 Harbi öncesi Osmanlı ordusunun yaptığı son büyük savaş olması bakımından da önemlidir.

Çar Petro döneminden beri Rusya sıcak denizler inme politikasını gerçekleştirmek için birçok yol denemiş, bu amaç uğruna defalarca (1711, 1736, 1787, 1806, 1828 savaşları) Osmanlı devletine savaş açmıştı.¹³⁰ Bu savaşlar çok kanlıydı fakat Rusya kazandığı savaşlardan sonra bile çeşitli sebeplerden ötürü sıcak denizlere inme hedefine ulaşamamıştı. Ancak yine de emellerini gerçekleştirmekten vazgeçmemişti.

Devam eden süreçte Rusya, Osmanlı Devleti üzerinde nüfuz kurabilmek için Müslümanlara karşı Hıristiyanları koruma bahanesini ortaya atarak, onların koruyuculuğu hakkını elde etme yoluna başvurmuştu. Bu durum ise Osmanlı Devleti'nin parçalanması anlamına geliyordu ve Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya, bu konuda önemli adımlar atmıştı. Çar Nikola'nın kendisini Ortodoks Kilisesi'nin lideri sayması ve Küçük Kaynarca'ya dayanarak Osmanlı toplumu içerisindeki bütün Ortodoksların hamisi olduğunu iddia etmesi, Osmanlı-Rus ilişkilerini iyice germişti. Osmanlı Devleti Rusya'nın bu tehlikeli tutumu karşısında İngiltere ve Fransa'ya yakınlaşmayı seçmişti. Ayrıca Londra Antlaşması ile Osmanlı üzerinde nüfuzunun düşmeye başladığını gören Ruslar, imparatorluğu parçalama siyasetine girişmiş, bunun

¹²⁹ Mahir Aydın, "Kaleler", *Dünya Savaş Tarihi: Osmanlı Askeri Tarihi Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri 1798-1918*, Timaş Yay. (ed. Gültekin Yıldız), İstanbul, 2013, s.31-32.

¹³⁰ İbrahim Caner Türk, *Kırım Harbi Esnasında: Osmanlı-İran Münasebetleri*, Arı Sanat Yay., İstanbul, 2013, s.33.

için İngiltere'ye teklifte bile bulunmuştu. 1848 İhtilallerinin hız kazandığı süreçte Avrupa devletleri için de Rusya'ya rakip olabilecek tek devlet İngiltere'ydi. Fakat İngilizler buna yanaşmamıştı. Zaten İngiliz kamuoyunda 1848 ihtilallerinden sonra Rusya aleyhtarlığı yükselişe geçmişti.¹³¹

Rusların baskı kurduğu ve başta Kutsal Yerler Meselesi olmak üzere Osmanlı Devleti'nden istekleri yüzünden ilişkilerin iyice gerildiği bir ortamda Rus kuvvetleri Eflak ve Boğdan'a girdi. Osmanlı Devleti başlangıçta bir savaş girişiminde bulunmayarak İngiltere'nin tavsiyesiyle sadece durumu protesto etti. Avrupa'da savaş çanlarının çalındığı bir sırada Avusturya savaşı önlemek için Viyana'da bir konferans düzenledi fakat konferans iki tarafı da memnun etmedi. Artık savaş kaçınılmazdı. Bu arada savaşa dâhil olmaları beklenen Avusturya ve Prusya savaşa girmeyince Osmanlı Devleti de çok geçmeden Rusya'ya savaş ilan etti.¹³²

Rusların çatışmaya girmeden önceki Tuna ordusu, Tümgeneral Gorçakov komutasında bütün birimleriyle birlikte 4. piyade kolordusu, 15. piyade tümeni ve 5. piyade kolordusunun 5. hafif süvari tümeni ile 3 kazak alayından müteşekkildi. Tuna ordusunda toplam 60 tabur, 64 süvari bölüğü, 18 kazak alayı, 168 piyade 40 atlı topluk bir güç ve iki istihkâm bölüğü bulunuyordu. Ordunun tamamı ise 80.00 kişiydi. Bunun yanında 89 topu ve 116 adet 3 librelilik falkonetlerle 27 kürekli gambottan oluşan Tuna filosu da bu ordunun emrindeydi. Gambotların çekimi için de 3 vapur tahsis edilmişti.¹³³

Buna karşılık Ömer Paşa savaşa Şumnu'da kumandası altındaki 18.000-20.000 düzenli askerle başlamıştı ve ana stratejisi Tuna ırmağı havzasının alt geçitlerini koruyup, Tuna'yı geçip Eflak'taki Rus kuvvetlerini taciz edip Sırbistan ile iletişimlerini kesmekti.¹³⁴ Savaşın başlarında Tuna'nın sol kıyısındaki Kalafat işgal edilmiş, bununla da kalınmayarak müstahkem bir kale haline getirilmişti. Ruslar ikilemde kalmıştı. Bir yandan Balkanlarda bir isyan çıkarmayı düşünüyor, öbür yandan eğer böyle bir hamle yaparlarsa karşılıklarına Avusturya'yı almaktan korkuyorlardı. Ayrıca Osmanlıların Vidin ve civarında güçlü bir askeri gücü vardı ve Ruslar bu yönden bir saldırı gelmesinden endişe ediyorlardı. Bu arada Ömer Lütfi Paşa Olteniçe'ye bir harekât düzenlemeye karar verdi. Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra Olteniçe'ye saldırıldı ve ani bir baskınla

¹³¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, 31. B., Ankara, 2016 s.307.

¹³² Uçarol, a.g.e.,s.199-200.

¹³³ Şirakorad, A.B., *Rusların Gözünden Kıran Kırana Osmanlı Rus Savaşları: Kırım-Balkanlar-93 Harbi Ve Sarıkamış*, Selenge Yay., Çev.D.Ahsen Batur, İstanbul, 2009, a.g.e.,s.359-360.

¹³⁴ Aksan, a.g.e.,s.480.

burası ele geçirildi. Yaklaşık 8.000 kişilik Osmanlı kuvveti Tuna'yı aştı, ayrıca 16.000 kadar asker de Ömer Paşa komutasında Tutrakan'da mevzilenmişti. Olteniçe'nin Bükreş'teki Rus ordusunun ordugâhına çok yakın bir yer olması Rus ordusunu telaşa düşürmüştü. Dolayısıyla Ruslar hemen harekete geçti.¹³⁵

Osmanlı ordusu bu savaşta Kalafat'a girerek üstünlüğü ilk etapta eline almayı bilmişti. Düşmanın Tuna üstüne henüz yerleşmeden ve daha kuvvetlerinin tamamını Tuna'ya konuşlandırmadan harekete geçilmesi çok doğru bir stratejiydi.¹³⁶ Olteniçe'nin düşmesinden sonra Ruslar karşı taarruza geçmeye karar verdi. General Dannenberg ve General Pavlov komutasında 20.000 kişiyi bulan Rus gücü Osmanlı mevzilerine saldırdı, fakat bu hücum püskürtüldü. Ömer Paşa istediğini aldığını düşünmüş ve kuvvetlerini Tuna'nın güneyine çekmişti. Çatışmalar devam etti ve bu sefer kuvvetler Çatana'da karşı karşıya geldi. Bu karşılaşmada Osmanlı kuvvetleri Ahmet Paşa, Rus kuvvetleri ise Albay Baumgarten komutası altındaydı. Ruslar 2000'den fazla zayıat verirken Osmanlıların ölü ve yaralıları 1000 civarındaydı. Osmanlı ordusu savaşın Ruslara karşı başarı kazanmışlardı. Olteniçe'de sağlam istihkâmlar sayesinde düşman püskürtülmüş, Çatana'da ise ani bir taarruzla düşmanın takviyeleri gelene kadar onlara ağır zayıat verdirilmişti. Bunların da ötesinde elde edilen başarılarından sonra ordunun kendine güveninin artması asıl kazançtı.¹³⁷ Savaş Osmanlı ordusu lehine geliyordu ve bunda düzenli Osmanlı piyadesinin sergilediği savaş performansının büyük etkisi vardı. Osmanlı ordusu, önceki Osmanlı-Rus savaşlarına kıyasla daha başarılı bir performans sergilemişti.¹³⁸

Karada iki devlet arasında çarpışmalar sürüp giderken fırtınadan dolayı Sinop'a sığınmak zorunda kalan Osmanlı donanması Ruslar tarafından yakıldı. Bu durum şok etkisi yarattı.¹³⁹ Rusya'nın Osmanlı donanmasını bozguna uğratmasıyla İstanbul ve boğazlar tehlikeye açık hale gelmişti ve bu durum Fransa ve İngiltere'nin çıkarlarına da

¹³⁵Köremezli, a.g.e.,s.197.

¹³⁶ Ne var ki aynı durum 93 Harbi'nde söz konusu olmayacak düşman Tuna'ya yerleşirken kuvvetler savunmada kalıp bekleyeceklerdi. Bu da savaşın kaderini belirleyecekti.

¹³⁷ Köremezli, a.g.e.,s.197-198.

¹³⁸ Bunun en büyük sebebi Osmanlıların daha önceki Osmanlı-Rus savaşlarına göre daha çok saldırıyı düşünmesi ve düşmanın hamlelerini bekleyerek savunmada kalma anlayışı yerine karşı taarruza geçme anlayışını gerçekleştirmesi olmuştu.

¹³⁹ Sinop Baskını, Navarin deniz savaşından bu yana denizlerde uğranılan en büyük felaketti.

ters düşüyordu.¹⁴⁰ Ayrıca bu muharebe, dünyada yelken çağında yapılan son büyük deniz muharebesiydi.¹⁴¹

Tuna Cephesi'ndeki kara savaşlarında Nisan ortalarında General Paskevic komutasında 50 bin kişilik bir kuvvet Tuna adalarını işgal etti. Bununla birlikte General Paskevic'in Silistre'yi kuşatmadaki isteksizliği yüzünden saldırı gecikmişti. Hatta bu durumdan Çar Nikolay da memnun değildi. Paskevic'in en büyük endişesi Avusturya'nın saldırmasıydı. Çar, Paskevic'e hücum etmesi için baskı yaparak Avusturyalıların müdahalesi durumunda onları dört kolordu ve ağır süvarilerle karşılaşmasını ilettili.¹⁴² Avusturya faktörü, Rus ordusunun bütün planlarını sekteye uğrattıyordu.¹⁴³

Silistre Kuşatması başlarken Paskevic'in 90.000 askerine karşılık kalede 12.000 kişilik bir Osmanlı kuvveti vardı ve bunların önemli kısmı düzensiz birliklerden müteşekkildi.¹⁴⁴ 3 hafta süren çarpışmalardan sonra Ruslar şehrin güneybatısında bulunan yüksek mevkiye hâkimdi. 16 Mayıs'ta şehre Rus bombardımanı başladı. Fakat Paskevic'in bu bombardımanı kaleye değil, birkaç kilometre uzakta bulunan dış savunma hattına doğrudu. Savunmanın iyice zayıflamasını umuyordu böylece şehre büyük kayıplar verilmeden hücum düzenleyebilecekti. Ama Osmanlı ordusunun mukavemeti oldukça güçlüydü ve daha savaş ilanını izleyen aylarda savunma hatları güçlendirilmişti. Bu yüzden mevziler Rusların bombardımanından nispeten az hasar gördü. Fakat Arap tabyası, büyük bir topçu ateşi ve mayın saldırısına uğramıştı ve çatışmalar süresince birkaç defa tekrar inşa edilmek zorunda kalındı.¹⁴⁵ Bu savaşta Osmanlı ordusunda bulunan ve Türklerin soğukkanlılığına hayran olduğunu belirten Yüzbaşı James Butler konuyla ilgili şunları söylemiştir:

“ Üç asker tam korunma açısından aynı anda ancak iki adamın çalışabileceği yeni siperlere toprak atarken beş dakika içinde vuruldu; yerlerine geçen en yakındaki asker,

¹⁴⁰ Uçarol, a.g.e., s.201.

¹⁴¹ Emir Yener, Deniz Muharebeleri ve Müşterek Harekatı (1792-1912), *Osmanlı Askeri Tarihi Kara-Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918)*, Timaş Yay., (ed. Gültekin Yıldız), İstanbul, 2013, s. 234.

¹⁴² Orlando Figes, *Kırım: Son Haçlı Seferi*, Yapı Kredi Yayınları,(Çev. Nurettin Elhüseyni), İstanbul, 2012, a.g.e.,s.191.

¹⁴³ Rusya'nın Avusturya'yı yanına çekmemesi ve savaşa katılıp katılmayacağını kestirememesi, savaş boyunca Rusya için büyük bir problem olmuş, onun özellikle Tuna cephesinde rahat hareket etmesine engel olmuştur. Avusturya savaş boyunca direkt bir sıcak çatışmaya girmemiş olsa da dolaylı olarak Rusya'yı rahatsız etmesi bakımından savaşın sonucunu etkilemiştir.

¹⁴⁴ Köremezli, a.g.e.,s.198.

¹⁴⁵ Figes, a.g.e.,s.191-192.

can çekişmekte olan arkadaşının elinden küreği aldı ve yol kenarında bir hendek açıyormuşçasına sakince çalışmaya koyuldu.”¹⁴⁶

Bu arada Rus ordusunda Silistre kuşatmasının komutanı Paskevic görevden ayrılmıştı. Rusların son hücumu da başarısızlığa uğradı ve Rus ordusu kuşatmayı kaldırdı.¹⁴⁷ Güçlü bir direniş gösteren Osmanlı ordusu sonunda zafer kazanmış ve Silistre düşmemişti. Teğmen Nasmyth Osmanlı ordusunun direnişine karşın Rus ordusunun başarısızlığı ile ilgili şunları söylemiştir:

“ Türk ordusu kendisiyle gurur duyabilir. Hasımlarının Tuna'nın sağ kıyısında bir seferde 60.000 askere ulaşan bir ordusu vardı. Mevzilenmiş altmış topları, sayısı bilinmeyecek kadar küçük çaplı silah mühimmatının yanı sıra 50.000 mermi ve gülle attılar. Üç mili aşkın bir mesafeye sıçan yolları inşa edip altı lağım döşemişlerdi: Gene de kırk gün boyunca bir karış toprak bile kazanmadılar; lağımlarının ve bataryalarının etkileri sonucu şekilsiz bir yoğun olan, ama hâlâ ilk savunmacılarının elinde kalan, başlıca çabalarının yöneldiği küçük arazi çalışmasını terk ederek kuşatmayı kaldırdılar.”¹⁴⁸

18. yüzyılın ikinci ve 19. yüzyılın ilk yarısındaki Osmanlı-Rus savaşlarıyla kıyaslarsak bu savaşın gidişatı diğerlerine hiç benzemez ve mücadelenin ileriki safhalarında Ruslar için işler daha da kötüye gitmiştir. Bir yanda Osmanlı ordusu bir yandan Varna'da bekleyen müttefikler ve öbür tarafta tehlike arz eden Avusturyalılar, Rus ordusunun etrafını çevrelemiştir. Ayrıca Osmanlı yönetimi savaşta yalnız değildir ve başarılarının karşılığını sadece muharebe alanlarında değil, siyasi arena da alacaktır.

Haziranda Avusturya, Macaristan ve Galiçya kuvvetlerinin seferberliğini emrederek bir Ruslara bir kesin uyarı vermiş, ayrıca Osmanlı Devleti ile bir sözleşme imzalamıştı Rus ordusu çekildikten sonra da Avusturya, Osmanlı kuvvetleri ile birlikte Bükreş'i işgal etmiştir.¹⁴⁹ Silistre düşmeyip, Ruslar kuzeye çekilince artık saldırı için herhangi bir engel de kalmamıştır.

¹⁴⁶ Figes, a.g.e.,s.192.

¹⁴⁷ Silistre kuşatması Kırım Savaşı'nın dönüm noktalarından biri olmuştur. Çünkü bu kuşatma hem Osmanlı Devleti lehine Avrupa kamuoyunun oluşmasına katkı sağlamış, hem Osmanlılar ve müttefiklerin toparlanıp Ruslara karşı ortak bir saldırı düzenlemeleri için gerekli zamanı kazandırmış, bu bakımdan da savaşın Rusya topraklarına sıçramasında önemli bir rol oynamıştır.

¹⁴⁸ Aksan, a.g.e., s.484 (Ruslar böylesine büyük bir bombardıman yapmalarına rağmen Türk istihkamlara fazla zarar vereme durumunu Plevne'de yaşayacaklardı).

¹⁴⁹ Aksan, a.g.e.,s.484.

Bu arada Varna'daki İngiliz, Fransız ve Osmanlı birliklerinin sayısı 130.000'e ulaşmıştır, fakat altı haftayı aşan bu sürede kolera salgını baş göstermiş ve askerler salgının yayıldığı limanda açık ordugâhta kalmışlardır.¹⁵⁰ Oysa Kırım'a buradan çıkarma yapılacaktır. Artık çarpışmalar savaşa adını veren Kırım yarım adasında devam edecekti. Aslında her ne kadar 1848 ihtilâllerinden sonra bir sürtüşme yaşanmış olsa da, müttefikler ile Rusya arasında bir sıcak çatışma ihtimalini kimse tahmin edememişti.¹⁵¹ Ayrıca Mustafa Reşit Paşa, dâhiyane bir diplomatik manevrayla Fransız İmparatoru III. Napoleon'u savaşın içine sokmuştu.¹⁵² Artık savaş Osmanlı topraklarından çıkarak Rusya topraklarında devam edecekti.

Bundan önceki bazı Osmanlı-Rus savaşlarında olduğu gibi Kırım savaşında da Kafkaslarda iki taraf karşı karşıya geldi. Savaş önce Balkanlarda daha sonra Kırım bölgesinde devam ederken bu arada Kafkasya'da da çatışmalar yaşandı, bu sebeple iki taraf da bir kısım birliklerini buradaki cepheye sevk etmeye çalışmışlardı.

Kafkasya cephesinde en son 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşında büyük çatışmalar meydana gelmişti. Buradaki savaş Osmanlı kuvvetleri için iyi geçmemişti. İki taraf da buradaki mücadelede bazı zorluklar yaşamıştı. Bölgeye asker ve erzak göndermek zordu. Ayrıca arazi dağlık olduğu için orduların ilerleme alanları da sınırlıydı. İlâveten dağlık arazi süvarilerin kullanımı için de olumsuzluk teşkil ediyordu. 1828-1829 savaşında bölgenin asıl çatışmaları Kars'ın etrafında yoğunlaşmış ve buranın kuşatılmasıyla da devam etmişti ve buradaki mücadele savaşın sonucun belirlenmesinde hayati bir etkiye sahipti. Bu savaşta da Kafkasya cephesinin asıl çatışmaları Kars ve çevresinde vuku buldu. Öyle ki Kırım Yarımadası'ndaki mücadele sonuna kadar bu bölgedeki mücadele devam edecek, yarım adadaki alınan sonuçlardan sonra da savaşan tüm devletler dikkatlerini bu bölgeden gelecek neticeye çevireceklerdi.

Ruslar için Kars'ın alınması çok önemliydi çünkü savaşın onlar için iyi gitmiyordu. Moraller bozuktu. Balkava işgal edilmiş, öte yandan ağır kayıplar verilmesine rağmen Sivastopol düşmüştü. Yeni tahta geçen II. Aleksander halka bir zafer armağan edip moralleri yükseltmek istiyordu. Bunların dışında Kars, Doğu Rus hududu ile İstanbul arasındaki güçlü bir savunma noktasıydı. Dolayısıyla bölgede güçlü

¹⁵⁰ Aksan, a.g.e.,s.486(Ayrıca eserde,1ay içinde Fransızlardan 5000, İngilizlerden de 850 kişinin koleradan öldüğünü yazar. Aksan, a.g.e.,s.486)

¹⁵¹ Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-IV: Klasik Dönem Ayanlar, Tanzimat, Meşrutiyet*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., C.4, 3.B., İstanbul, 2017, s.204.

¹⁵² İlber Ortaylı, *Son İmparatorluk Osmanlı*, Timaş Yay., 23. B., İstanbul, 2017, s.202.

Rus kuvveti bulunuyordu. Kars önlerinde 28.000 piyade, 7500 süvari, 64 topa sahip bir Rus gücü varken buna karşılık Osmanlı gücü 13.000 piyade, 1500 süvari ve 42 toptan ibaretti. Kars'ın düşmesi barış masasında Rusya'nın elini güçlendirmesi dışında moralleri de yükseltebilirdi. Ayrıca Sardunya Krallığı'nın savaşa girmesi, Avusturya'nın bir şeyler alabilme ümidi ile Fransa ile yakınlık kurması, Rusları daha da zora sokmuş ve yeni bir zafere ihtiyaç daha da artmıştı.¹⁵³

Kafkas cephesinde Doğu Beyazıt'ın düşmesi İngilizleri telaşlandırmıştı. Çünkü burasının kaybı Rusların Trabzon'dan İran'a giden büyük ticaret yoluna hükmetmesi anlamına geliyordu. Böylelikle İngiliz mallarının İran'a sevki tehdit altına girecekti. Bunun yanı sıra bölgedeki Rus prestij ve nüfuzu da artmıştı. Bunun üstüne eğer Kars da düşerse Ruslar Anadolu'yu işgal edebilirlerdi.¹⁵⁴

Ruslar Kars'ı kuşattıklarında aynı Silistre'de olduğu gibi güçlü bir direnişle karşılaştılar. Kuşatma beklediklerinden zorlu geçiyordu. Fakat kuşatmanın kırılabilmesi için Osmanlı ordusuna da takviyeler gerekiyordu. Bunun için de öncelikle Kırım'dan bir sonuç gelmesi şarttı.

Sivastopol düştükten sonra Çar Aleksander için Kars kuşatması daha mühim bir mesele haline gelmişti. Çünkü yapılacak antlaşmada buranın alınması elini güçlendirebilirdi. Bu yüzden Rus ordusuna kaleye olan baskının arttırılmasını ve bir önce alınmasını emretmişti. İngilizler de bu cepheyi ihmal etmiş olduklarından, artık onların da birinci meselesi Kars kuşatmasıydı. Şayet Kars düşerse Ruslar Anadolu'ya ayak basıp Hindistan kara yolunu tehdit altına sokabilirdi ve bu ihtimal İngilizler için riske atılacak bir durum değildi. Çar, Kars üzerine yapılacak bir müttefik baskısını kırmak için bölgedeki büyük bir orduya saldırı emrini verdi. Kars'ta bulunan Türk kuvvetlerinin bünyesinde birçok yabancı subay vardı ve ayrıca aralarında usta istihkâmcılar da bulunuyordu. Rus ordusu 16 Haziran'da şehre saldırdı fakat sert bir savunmayla Rus saldırısı geri püskürtüldü. Ruslar aynı zamanda bu kuşatmayı Sivastopol'e bir cevap olarak görüyorlardı.¹⁵⁵

¹⁵³ Fuat Andıç, Süphan Andıç, *Kırım Savaşı: Ali Paşa ve Paris Antlaşması*, Eren Yay., İstanbul, 2002, s.39.

¹⁵⁴ Bilal N. Şimşir, "Kırım Savaşı'nda Kars'ın Savunması ve Teslimi(İngiliz Belgelerine Göre Bir Değerlendirme)(1854-1855)", *XV. Türk Tarih Kongresi*, 11-15 Eylül 2006, Ankara, (Cilt-II), s. 472.

¹⁵⁵ Figes, a.g.e.,s.406-407.

Bu arada Osmanlı yönetimi, Kars'ın kuşatmadan kurtarılması için müttefiklerden o bölgeye kuvvet sevk etmelerini istiyordu.¹⁵⁶ Ömer Paşa Kerç ve Yevpatorya'da bulunan Türk kuvvetlerinin Kars'a kaydırılması için müttefiklere baskı yapıyordu. Müttefik komutanları konuyu Londra ve Paris'e havale ettiler ve başta Türk birliklerinin Kırım'daki varlığının devam etmesi istenirse de sonradan Kars'a yürünmesine karar verildi. Bununla beraber Ömer Paşa'nın kuvvetleriyle yola çıkması uzun sürdü. Güney Kafkasya'nın aşılması birkaç haftayı bulmuştu. Diğer taraftan kuşatma altındaki şehir birçok sorunla boğuşuyordu. Açlık ve kolera, şehrin savunucularını hayli müşkül duruma sokmuştu. Ancak yine de direnmeye devam ediyorlardı. Çar da bir yandan Türklerin imdat kuvvetinin yolda olması, diğer yandan Sivastopol'un düşüşü nedeniyle bir an önce Kars'ın alınmasını bekliyordu. Ruslar Kars'a tekrardan büyük bir saldırı düzenlediler. Fakat yine çetin bir direnişle karşılaştılar ve büyük kayıplar vererek püskürtüldüler. Ağır zayıat sonunda Ruslar tekrar kuşatmaya döndüler. Ömer Paşa'nın da birlikleri halen bölgeye ulaşamamıştı. Et tedariki için bütün atlar kesilmiş, insanlar bitki kökleri ve ota beslenmeye başlamıştı. Ekim ortalarında açlıktan kırılmış haldelerdi.¹⁵⁷

Şehir direnmeye devam ederken öte yandan kuşatanlar için de zaman daralıyordu. Şehirdekiler kadar müşkül durumda olmasalar da özellikle Sivastopol'un düşmesine mukabil yeni bir zafer gerektiğinden sabırları azalmıştı. Hepsinden de önemlisi her geçen dakika şehri kurtarmak için takviyelerin gelmesi ihtimali endişeleri arttırmaktaydı.¹⁵⁸

Şehir bu durumdayken Ömer Paşa'nın oğlu Selim Paşa'nın kuvvetlerinin Erzurum'a doğru ilerlediği haberi ulaştı. Kuvvetler yakındı, fakat şehrin durumu daha da kötüye gidiyordu. Her gün birçok insan olumsuz şartlardan ötürü hayatını kaybediyordu ve savaşanların da gücü tükenmişti. Bu arada olmuşuz hava şartları da imdat kuvvetlerinin Kars'a vaktinde ulaşmasını engelliyordu. Ayrıca Ruslar, şehre bir an varmaya çabalayan Ömer Paşa'nın kuvvetlerini oyalamaya çalıştılar. Bu arada Selim Paşa'nın yanında 20.000 askeri olduğu zannedilmişti, fakat kuvvetleri bu sayının yarısı

¹⁵⁶ Osmanlı-Rus savaşlarının iki büyük cephesi olan Tuna ve Kafkasya cephelerinde, Osmanlılar kuvvetlerini dağıtırken genelde gerek nitelik gerekse nicelik anlamında önceliği Balkan cephesinde veriyordu. Düzensiz birliklerin oranı Tuna cephesine göre daha fazlaydı. Bu durum Kırım savaşı içinde geçerli olmuştu. Kars'ın düşmemesi için takviye şarttı.

¹⁵⁷Figes, a.g.e.,s. 407.

¹⁵⁸ Özellikle şehrin beklenilenden daha büyük direnişi göstermesi kuşatanlar üzerindeki baskıyı daha da arttırıyordu. Kars, aynı direnişi 93 Harbi'nde Kafkas cephesinde de gösterecekti.

bile değildi. Bu kuvvetle de başarı şansının çok düşük olmasından ötürü saldırıya geçmeme kararı verdi.¹⁵⁹ Bütün umutların tükenmesi ve şehirdeki kötü gidişattan ötürü Kars sonunda teslim oldu.

Bu savaşta müttefikler, Fransız ordusunda yüzbaşı olan Cladue Etienne Minie'nin piyade tüfekleri için geliştirdiği Minie mermisini atan Minie tüfeklerini kullandı. Minie mermisi, ateşlendiği anda tüfeğin namlusundaki yivleri tutarak şişiyordu. Bu atılım, tüfeğin mermisinin filinta tüfeğinin kurşunu kadar hızlı doldurulmasını sağladığı gibi ayrıca piyadeye, hem menzil ve isabetlilik, hem de etkili bir atış hızı veriyordu. Daha sonra Fransızlar bu mermiyi atan Minie tüfeğini geliştirdiler. Kısa zaman içinde Fransız ordusu bu tüfeği temel piyade silahı olarak piyadelerine kuşandırdı ve Kırım savaşında piyadelerin ana silahı oldu. Ayrıca İngilizler de Enfield tüfeğini geliştirmişlerdi.¹⁶⁰ Bu noktada şu hususa dikkat çekmek gereklidir ki, özellikle piyadelerin ateş gücünü etkilemesi bakımından Kırım savaşının ayrıca önemi büyüktür.

Minie tüfeği kullanılabilirlik olarak da avantaja sahip bir silahtır ve piyadelere yere uzanmalarını ve 300 metreye kadar olan bir menzilden rakiplerini vurabilme imkânını sağlamaktadır.¹⁶¹ Düşmanın menziline girmeden onu vurabilmek, müttefik piyadeleri için büyük bir ayrıcalıktı. Ruslar içinse bu durum, düşmanı vurabilmek için önce onun ateş menziline girmek anlamına geliyordu ve bu durum yaklaşıp kadar önemli kayıplar vermeyi göze almak demektir. Alma'da ki savaşta, sırf bu tüfek yüzünden Ruslar ağır kayıplar verdi. Bir Rus istihkâm subayı olan Eduard Totleben, piyade tüfeği bakımından rakiplerine üstünlüğü ile Minie tüfeğinin etkili menzili ve ateş gücüne şu şekilde vurgu yapmaktadır:

“ Keskin nişancılık rolünü oynamada kendi başına bırakılan İngiliz askerler, ateş altında kalınca duraksamadılar ve talimat ya da gözetim beklemediler. Elleriindeki silahın isabet gücünü ve olağanüstü menzilini anlamaları güven kazanmalarını sağladı. ... Bizim piyademiz msket tüfeğiyle düşmana 300 adımın ötesinde ulaşamazken, onlar bize 1.200 adımdan ateş açmaktaydı. Hafif silahının üstünlüğüne her bakımdan emin

¹⁵⁹ Figes, a.g.e.,s.408.

¹⁶⁰ Robert B. Bruce, vd., *Dünya Savaş Tarihi-İmparatorluk Çağı 1776-1914*, Timaş Yay., C.III, İstanbul, 2011, s. 17(Bütün bu tüfek ile ilgili olumlu gelişmelerin yanında atış hızı ile ilgili sorunlar hala tam olarak çözülememişti. Bu sorunun büyük oranda çözümü, ancak kuyruktan dolma tüfeklerin savaş meydanlarına inmesiyle olacaktı.)

¹⁶¹ Wilson A. Murray, *Mekanize Çağı, Cambridge Savaş Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., ed. Geoffey Parker, (Çev. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç), İstanbul, 2014, a.g.e.,s.243.

olan düşman yakın muharebeden kaçındı; taburlarımızın her hücumunda biraz geriye çekildi ve öldürücü bir yayılım ateşe başladı. Birliklerimiz saldırı için bastırırken sadece feci kayıplar verdi ve bunaltıcı kurşun yağmurundan geçmenin imkânsızlığını görünce, düşmana yetişemedi geri çekilmek zorunda kaldı.”¹⁶²

Osmanlı ordusu müttefiklerin Kırım’da yaptıkları harekâta rol aldı. Burada yapılan Balaklava Muharebesi (1854) Osmanlı birlikleri için talihsiz çarpışmalardan biriydi. Yeni yapılan araştırmalar savaştan kaçmakla eleştirilen Osmanlı birliklerinin aslında düşmana karşı istihkâmalarını gayet iyi savunduklarını göstermiştir.¹⁶³ Balaklava Muharebesi ile ilgili en önemli husus beklenilenden daha uzun sürmesidir.

Kuşatma uzarken aynı zamanda hava şartları da kötüleşmişti. Kışın getirdiği kötü hava koşullarından dolayı kuşatma şartları daha da ağırlaşmıştı. Yeni şartlar İngilizleri zora düşürdü, ikmal düzenin çökmesine ve hastanelerdeki koşulların kısa süre içinde korkunç bir hal almasına sebep oldu.¹⁶⁴ Askerlerin durumları ve yaşam standartları kötü durumdaydı. Kuşatmada görev yapan bir Fransız subayı olan Yüzbaşı Herbe, ailesine yazdığı bir mektupta konuyu şöyle dile getirir:

“Askerler ve subaylar küçük bir çadırda birlikte kalıyor; güzel havada ve yürüyüş sırasında mükemmel olan bu tesis, uzun süreli yağmurda ve soğukta son derece elverişsiz. Ayaklarla çiğnenen zemin bir çamur yığınınna dönüşüyor; her yer bu durumda olduğu için, siperlerde ve ordugâhta dolaşan herkes sağa sola çamur sıçratıyor. Herkes sırlıklam. ... Bu çadırlarda askerler altışar kişilik gruplar halinde yan yana uyuyor; her adama sadece bir battaniye verildiğinden, üçünü çamurlu zeminde altlarına seriyorlar ve diğer üçüyle üstlerini örtüyorlar; yüklü sırt çantaları birer yastık işlevini görüyor.”¹⁶⁵

Kırımdaki kışın özellikle İngiliz birliklerine büyük zarar vermesinden dolayı bundan sonraki savaşın büyük bir bölümünü Fransa ve Piemonte birlikleri üstlenecekti. Kuşatma uzamaya devam etti, Ruslar kuşatmayı kırmak için girişimlerde bulundular. Fakat müttefiklerin teknolojik üstünlüğü karşısında başarılı sağlamaları zordu. Sonunda müttefikler büyük bir saldırı gerçekleştirdiler ve limanın daha fazla savulmasına olanak

¹⁶² Figes, a.g.e.,s. 233.

¹⁶³ Köremezli, a.g.e.,s.199.

¹⁶⁴ Murray, a.g.e.,s.245.(Şartların bu denli kötü olması müttefiklerin Kırım’a çıkarmadan sonra savaşın kısa sürede biteceğini düşünmeleri ve mevcut hazırlıklarını bu duruma göre yapmalarıyla da alakalıydı. Her ne kadar teknolojik üstünlük ellerinde bulunsada savaş lojistiği, ikmal hatlarının verimli çalışması savaşın erken bitebilmesi için son derece önemliydi.)

¹⁶⁵ Figes, a.g.e.,s. 298.

vermeyen bu saldırı ile Sivastopol'a girdiler. Bu saldırıda tarihte ilk kez saldırı kollarına komuta eden subaylar saatlerini eşzamana ayarlayıp harekete geçtiler.¹⁶⁶ Sivastopol'un düşmesiyle savaş sona erdi.

Kırım Savaşı ile Osmanlı Devleti döneminin en büyük rakibine karşı büyük devletlerle beraber savaşma imkânını bulmakla kalmayıp, Avrupalı devletler ile iyi münasebetler kurarken, savaş vesilesiyle Avrupa'nın bazı prensleri de Osmanlı Devleti'ni ziyaret etme fırsatını yakalamıştı. Bunlar arasında Fransa'nın veliahdı olan Prens Napolyon, Avusturya İmparatoru'nun kardeşi olan Arşidük Ferdinand Maksimiyen, Belçika kralının iki oğlu dük de Kembriç ve dük de Braman gibi Avrupa siyasetinin önemli isimleri bulunuyordu. Ayrıca Fransa imparatoru III.Napolyon da İstanbul'a gelerek Kırım'a geçmek istemiş, fakat Fransa'daki siyasi şartlar neticesinde bu seyahat gerçekleşmemişti. Ayrıca Avusturya İmparatoru, askeri birlikleri teftiş için, hudut boyunda seyahate çıkmıştı. Buraya gelen misafirler Türk misafirperverliğinin gerektirdiği gibi en iyi şekilde ağırlanarak memleketlerine büyük memnuniyetle dönmeleri sağlanmıştı.¹⁶⁷

Savaşın sonunda özellikle Kafkas cephesinde önemli sayıda asker esir düştü. Gerek mütteliklerden gerekse Osmanlı ordusundan ne kadar askerin esir düştüğü hakkında sağlıklı bilgi vermek zordur. Çünkü esirlerin muhtelif cephelerde ele geçirilmesi farklı güzergâhlarla farklı yerlere gönderilmesi ve daha da önemlisi savaş devam ederken savaşan devletler mübadeleye olumlu baktıklarından ötürü, ne kadar askerin esir düştüğü ve esir düştükten sonra bunların ne kadarının ülkelerine dönebildiği hususunda kesin bir sayı vermek mümkün değildir. Bununla birlikte Rusya'nın esirlerden sorumlu birimi Savaş Bakanlığı Teftiş Departmanındaki kayıtlarda bu konuyla ilgili bazı bilgiler mevcuttur. Rusların 1856 tarihli kayıtlarına göre savaş boyunca İngilizler 47 subay 594 er Fransızlar 72 subay 1353 er, Sardunyalılar 4 subay 63 er, Osmanlılar 958 subay 11.431 er esir vermiştir. Osmanlı kuvvetlerinden esir düşen asker sayısının fazla olmasındaki temel etken Kafkas cephesindeki yenilgilerdi. Sadece Kars kalesinin kaybıyla esir düşenlerin sayısı 8000 idi. Bu cephedeki diğer muharebelerdeki mağlubiyetleri de sayarsak bu sayı 10.000'e ulaşır. Diğer cepheler ise

¹⁶⁶ Murray, a.g.e.,s.245.(Sivastopol'un işgaliyle sona eren Kırım'daki çarpışmaların gösterdiği Rusların silah teknolojisi olarak rakiplerinden geri kalması, Plevne Savunması'nda da karşısına büyük bir sorun olarak çıkacaktı.)

¹⁶⁷ Besim Özcan, "Kırım Harbi Sırasında Bazı Devlet Adamlarının Osmanlı Ülkesini Ziyaretleri (1854-1855)", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.9, 1998, s.288, 312.

bu cepheye kıyasla esir sayısı çok daha düşüktü. Örneğin Tuna cephesinde esir düşen asker sayısı sadece 400'dü.¹⁶⁸

Kırım Savaşı'ndan sonrası dönemin önemli neticelerinden biri de Kırım ve Kafkas göçleri ile Rusya'nın bu bölgede uyguladığı politikalar. Rusya, muhacereti tetikleyen Kafkas bölgesindeki politikalarının bir benzerini Kırım'da da yürütmüştür. 1774 öncesinde Osmanlı Devletine tabi olan Kırım Hanlığında yaşayan Müslüman halkın kaderi Rusların bu bölgeyi ilhak etmesiyle olumsuz yönde değişmiştir. Kırım Savaşı'ndan sonra da Rusya, Kafkasya'daki egemenliğini kalıcı hale getirebilmek için bölgedeki siyasetini daha da katılaştırmıştır. Ruslar, Karadeniz'in kuzeyinde kalıcı bir egemenliğin sağlanması için Kırım ve Kafkasya'da Hıristiyan ağırlıklı bir nüfusun olması gerektiği düşünüyorlardı. Bundan dolayı baskıcı bir tutum sergileyip bölgede yaşayan Müslüman halkın mülkiyet haklarına kısıtlamalar getirdiler. Bu topraklardaki idari ve demografik yapı yeniden tesise başlandı. Müslüman halk, kurtuluşu halifenin koruması altına girmede aradı. Osmanlı Devleti'ne Kırım'dan yapılan göç hareketleri Kırım Savaşı sürerken başlamıştı ve bunların bir kısmı Kafkas halklarıydı. Kafkasya halkları, Rusların şiddetli baskıcı politikaları, Hıristiyanlaştırma çabaları, Rus ordusuna hizmet ya da zorla göç ettirilmek tehditleri karşısında çareyi Osmanlı Devleti'ne göç etmekte bulmuşlardı. Özellikle 1862'de hız kazanan göç hareketi 1864'te en yoğun düzeyine ulaşmıştı. Bu yıllarda Kafkasya bölgesinden gelen göçmenler Osmanlı topraklarında Anadolu ve Rumeli bölgelerine iskân edildiler.¹⁶⁹

Savaşın ağır mali yükünü sırtlamak, savaştaki diğer devletler gibi Osmanlıları da derinden etkilemişti. Ayrıca bu savaş, Osmanlı ve Rusya'nın son savaşı da olmayacaktı. Zaman içinde Avrupa'daki siyaset arenası tekrar değişecek ve Rusya ilk fırsatta Balkanlardaki emellerini gerçekleştirmek için tekrar harekete geçecekti. Tuna ve Kafkasya, geçici bir süreliğine çatışmadan uzak kalacaktı. Bundan sonra tarafların bir daha ki karşılaşması 93 Harbi'ydi.

2. 93 Harbi Öncesi Balkanların Durumu ve Rusların Panslavizm Politikaları

¹⁶⁸ İbrahim Köremezli, "Kırım Harbi Sırasında Rusya'daki Esir Osmanlı ve Müttefik Askerleri (1853-1856)", *Bellekten*, C.LXXVII, S.280, Aralık 2013, s. 989-990.

¹⁶⁹ Ferhat Berber, "19. Yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler", *Karadeniz Araştırmaları*, S.31, Güz 2011, s.19, 20, 21.

Çar I. Petro'nun başa geçmesiyle Rusya, boğazlardan sıcak denizlere inme ve Balkanlarda yayılma politikalarını başlatmış, Petro'dan sonraki çar ve çariçeler de bu politikaları devam ettirmişti. Rusya'nın bu amaca ulaşabilmesi için önce Osmanlı Devleti'ni yenip boğazlara ve Balkanlara sahip olması gerekiyordu. Bu uğurda da birçok savaş yapmışlardı. Daha 18. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti Rusya'nın hedefindeydi ve amaç için farklı politikalar da uygulamıştı. Daha önce bahsettiğimiz I. Petro ile II. Katerina'nın ortaya koyduğu Greek Projesi de bu politikalardan biriydi ancak henüz başarıyla hayata geçirilememişti. Aslında Katerina sunduğu Greek projesi ile Panslavizm politikalarının ön hazırlığını yapmıştı. İşte Rusya bu sefer amacına ulaşabilmek, Slav kökenli Balkan halkları kendi tarafına çekebilmek için 19. yüzyılın başlarında Panslavizm politikasını ortaya koydu. 19. yüzyılda Sırp'ların özerklik kazanması ve Yunanistan'ın bağımsızlığını elde etmesiyle Balkanlarda bir bunalım süreci başlasa da Osmanlı Devletinin halen Balkanlar, boğazlar ve İstanbul'a hâkim olması Rusya'yı yeni bir projeye itmmişti.¹⁷⁰

Ruslar, Panslavizmi Balkan dağlarındaki Slavları kışkırtıp Osmanlı Devleti'ne karşı isyana sevk etmede ve asıl hedefleri olan İstanbul'u ele geçirme planlarını hayata geçirmede bir araç olarak görüyorlardı. Bunda Rusya'nın gelişimini sınırlayan Paris Antlaşmasından sonra 1871'de imzalanan Londra Antlaşmasının kazanımlarının etkisi büyüktü. Bu politikanın Rusya tarafından şiddetlendirilmesiyle Balkanlarda gergin bir ortam oluştu. Panslavizm hareketlerinin bir sonucu olarak Osmanlı Devleti Bosna-Hersek olayları, Sırp-Karadağ isyanları ve Bulgar meselesi ile uğraşmak durumunda kaldı. Rusya genel olarak Panslavizm ile Osmanlı Devleti'nde yaşayan Slavları bu devletten koparmak amacını güttü. Bu politikaların arkasında olan ve Osmanlı Balkanlarında uygulamaya koyan kişi General İgnatıyef'di. Verdiği ıslahat lâyhâları ile Osmanlı Devleti'nde bulunan Slavları harekete geçirmek için uğraştı ve Rusya'dan da sağlanan yardım ile Balkanlar giderek karışmaya başladı. Nitekim Rusya'nın da teşvikiyle 9 Temmuz 1875'de Hersek'te bulunan Nevesinye Sancağındaki Hıristiyan Sırp'lar, bir bahane ile Osmanlı yönetimine isyan ettiler. Bu isyanı daha sonra Karadağ'daki Sırp'lar ve yeni Panslavistlerin gayretleriyle Bulgar isyanı takip etti. Panslavistlerin bölgedeki çalışmalarıyla ortaya çıkan bu isyanlar, Karadağ ve Sırp'ların Osmanlı Devletine savaş açmasına neden oldu. Rus gönüllüler bu savaşta Sırbistan'ın

¹⁷⁰ Erdoğan Keleş, "Rusya'nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, S.21, Güz 2008, s.123,126.

yanında yer aldı ve Müslümanlara karşı daha önce savaşmış olan Rus General Çernayev Sırp birliklerine komuta etti. Ayrıca Ruslar ile Avusturya’da bulunan Lehler hariç başta Çekler olmak üzere tüm Slavlar da Karadağ ve Sırlara para yardımında bulundular. Böyle bir ortamda Rusya Osmanlı Devleti’ne 24 Nisan 1877’de savaş ilan ederek 93 Harbi’ni başlattı.¹⁷¹

2.1. Balkan İsyanları

Osmanlı Devleti 19. Yüzyılda Avrupa Devletleri’nin tehdidi ve toprak bütünlüğüne karşı paylaşma hırslarıyla yüzleşmek zorunda kalmıştı. Avrupa’daki büyük devletler tarafından gerçekleştirilen çeşitli diplomatik manevralar, Osmanlılar üzerindeki siyasi ve stratejik emellerini gerçekleştirmek için önem arz etmekteydi. Bu durum imparatorluğun parçalanmasına yol açtığından her fırsatta Gayrımüslim unsurları bağımsızlık kazanmaları hususunda Babıali’ye karşı destekliyorlardı. Bu konuda bilhassa Rusya oldukça aktifti. Kırım Savaşı’nda büyük bir darbe yiyen Rusya Paris Antlaşması’nın kendisini kısıtlayan maddelerinden kurtulup Osmanlı toprakları üzerindeki emellerini devreye sokmak istiyordu. Daha önce de belirttiğimiz gibi Ruslar 1871 yılında Londra Antlaşması ile Karadeniz’de donanma bulundurma serbestliğini elde ederek önemli bir adım atmıştı. Ayrıca daha 19. yüzyılın başlarından bu yana Pan-Slavizmin de etkisiyle Balkanlardaki Osmanlı vilâyetlerinde büyük problemler yaşanıyordu. Bu bölgelerdeki isyanlarının bastırılması için büyük çabalar sarf ediliyor, fakat Avrupa diplomasisinin araya girmesi ve müdahalesiyle kalıcı çözüm sağlanamıyordu. Dahası isyan eden guruplar elde ettikleri ile yetinmeyip doğrudan bağımsızlıklarını kazanmak için mücadele ediyorlardı. Hatta Yunanistan örneğinde olduğu gibi bağımsızlıktan sonra da Osmanlı Devleti ile mücadeleyi sürdürüyorlardı. Zaten Bosna-Hersek, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ isyanları, ileride yeni bir Osmanlı-Rus savaşının başlayacağını da işaretliydi.¹⁷² Balkanlardaki durum Osmanlı Devleti açısından hiç iç açıcı değildi.

1875/76 kış aylarında mevsim şartlarından ötürü bölgede önem arz edecek bir çatışma yaşanmamıştı. Bu arada Hersek’te bulunan asilerin bir bölümü Karadağ’a diğer

¹⁷¹ Keleş, a.g.m., s.130-131 (Buradan da anlaşılıyor ki 93 Harbi’nin çıkmasında İgnatıyef’in Balkanlardaki Panslavist politikalarının rolü büyük oldu.)

¹⁷² Süleyman Kızıltoprak, “ 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşına Katılan Mısır Ordusu”, *Karadeniz Araştırmaları*, S.3, Güz 2004, s. 94-95.

bölümü de hava koşulları nedeniyle güneye çekildi. Bosna bölgesinde de kış şartlarından dolayı önemli bir çarpışma vuku bulmamıştı. 1876'da ilkbaharın gelmesiyle her iki bölgede de büyük çatışmalar başladı. Hersek bölgesinde özellikle Nikşik tarafına giden geçitler büyük mücadelelere sahne oldu. Ahmet Muhtar Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri asileri Duga geçitlerinde bozguna uğrattı. Ağır kayıplar veren asiler dağlara çekilmek zorunda kaldılar. Bosna'da bulunan asi çeteleri de Trubar'a kaçtı. Golup Babiç çeteleri de Hersek'ten gelen Ali Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri karşısında tutunamadı.¹⁷³

Ahmet Muhtar Paşa 1876 Mayısında bölgedeki asilerin çatışmalardan sonraki durumunu şöyle dile getirir:

“Halen silah taşıyabilecek 700-800 kadar asi bulunmaktadır. Geri kalan asiler evlerinden ayrılmalarının bir sonucu olarak, sefaletin ağırlığı altında ezilmektedir. Belli bir yerde toplanmaya muktedir olamadıkları gibi, büyük kayıplardan sonra imparatorluk kuvvetlerine karşı koymaya cesaret edemeyeceklerdir. Bunlar arasında yüzde doksanı ayaklanmaya devam etmek istememektedir. Yalnız moral mülahazaları silahlarını bırakmalarına engel olmaktadır. Hersek'te ancak 5-10 kişilik guruplar halinde görünebilmekte ve hatta bunu dahi yapamamaktadırlar. Bir kelime ile ifade edilmek istenirse, asiler ciddi bir hareket yapabilmek için maddi imkânsızlık içinde bulunmaktadır ve ancak büyük ölçüde Karadağ kuvvetleri tarafından desteklenmedikçe bir harekete teşebbüs edemeyeceklerdir.”¹⁷⁴

Hersek ayaklanması devam ederken diğer Balkan devletleri de merkez yönetime karşı harekete geçmek için fırsat kollamaya başlamışlardı. Kışkırtmalar sonucu Bulgaristan'da ortaya çıkan olaylarla birlikte tüm bu isyanlar Osmanlıların bölgedeki hâkimiyetine büyük zarar vermişti. Ayaklanan Bulgarların en büyük destekçisi elbette yine Rusya'ydı. Ruslar bölgede yeni bir idare oluşturulmasını talep ediyorlardı. Bu istek Osmanlı Devleti tarafından reddedilerek bölgede kalıcı bir düzen sağlamanın yolları arandı. Bunun sonucunda bir süreliğine istikrar tesis edilmiş olsa da devam eden süreçte birçok bölgede büyük isyan hareketleri baş gösterdi. Bulgar isyancılar Müslüman köylerine saldırıp buralarda büyük katliamlarda bulundular. Ancak Osmanlı

¹⁷³ Kemal Baltalı, "1875 Hersek Ayaklanmasının Uluslararası Bir Nitelik Kazanması", *Bellekten*, C.LI, S.199, 1987, s.210.

¹⁷⁴ Baltalı, a.g.m., s.210-211(Daha sonra 93 Harbi'nde Kafkas Cephesi'nde Anadolu ordusunun başkomutanı olup, burada başarılı bir savunma verecek olan Ahmed Muhtar Paşa, Balkanlarda da kendini göstermiş, Hersek ayaklanmasında asilere karşı kazanılan başarılarında önemli rol oynamıştı.)

kuvvetlerinin müdahalesiyle bölgede sükûnet sağlandı, Eylül 1875'deki isyan süratle bastırıldı. Avrupa devletleri bölgedeki olaylara tek taraflı bakarak zulme uğramış Müslüman ahaliyi görmezden geldi meseleyi sadece Batak Köyü hadisesi olarak yorumlayıp taraflı tutumunu sürdürdü.¹⁷⁵

Balkanlarda buhran devam ederken Sırbistan ve Karadağ aralarında bir ittifak yaptı ve iki ülke hızla silahlanmaya başladı. Osmanlı Devleti ise Haziran 1876'da bu aşırı silahlanmanın sebebini öğrenmek için Sırbistan'a nota verdi. Aynı süreçte Panslavistler de boş durmayarak bir Rus generali olan Çernayef'i Sırp güçlerinin başına getirttiler. Sırp hükümeti de Osmanlı Devleti'ne cevap vererek Bosna ve Hersek'te meydana gelen olayların ticaretini olumsuz etkilediğini, göçmen sorunuyla uğraştığını ve Osmanlı güçlerinin bu topraklardan çekilip bölgenin kontrolünün Sırlara verilmesi talebini ileterek, buradaki halk Slavlardan olduğundan durumun olumlu karşılanacağını bildirdi. Sırlarını Ruslara dayanan Sırlar, açıkça niyetlerini ortaya koymuşlardı. Sırbistan'ın bu teklifi, Osmanlı Devleti tarafından reddedildi. Bunu üzerine Sırbistan Osmanlı Devleti'ne 1 Temmuz 1876'da savaş ilan etti. Rusya Sırbistan'a para yardımının yanı sıra askeri kuvvet göndererek desteğini esirgemedi. Avusturya yönetimi altındaki Slavlar da Sırların yanında yer aldı.¹⁷⁶

2.2. Londra Konferansı

İstanbul Konferansı'nın sonuçsuz kalmasının ardından Rusya Balkan sorununu çözmek için hamlelerde bulundu. Avusturya, Rusya'nın tek başına hareket edip, Doğu Avrupa'da genişlemesinden endişelendiğinden anlaşmaya sıcak bakıyordu. Bismarck da Üç İmparator Ligi'nin devamından yana olduğu için bu antlaşmayı destekledi. Böylece Avusturya ve Rusya arasında Peşte Antlaşması gerçekleşti (tarih!!!!). Antlaşma şartlarına göre Rusya Balkanlarda istediği gibi hareket edecek buna karşılık büyük Slav devletini kurmayacak, Avusturya ise Bosna-Hersek'i topraklarına katacağı. İmzalanan Peşte Antlaşması ile Rusya Avusturya'nın tarafsızlığını sağlamış oldu. Ayrıca bununla da yetinmeyip Almanya'nın desteğinden sonra Fransa ve İngiltere

¹⁷⁵ Hakkı Yapıcı, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Kafkas Cephesi", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (Doktora Tezi), 2011, s. 13-14 (Avrupa bu tutumuna bir müddet devam ettirecek, ancak Plevne'de alınan sonuçların ardından bu tutumunda büyük değişiklikler olacaktır.)

¹⁷⁶Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3.B., Ankara, 2003, s.504,505.

ile de anlaştı. Nihayetinde Rusya'nın öncülüğünde İstanbul Konferansı'na katılan devletler, Balkan sorununda Osmanlı Devleti'ne karşı nasıl bir yol izleneceğini belirlemek için Londra'da bir araya geldiler ve burada 31 Mart 1877'de bir protokol imzaladılar. Londra protokolü ile Rusya ile Avrupa'nın büyük devletleri Osmanlı Devleti'ne karşı birleşmiş oluyordu. Protokolde aldıkları kararlar Osmanlı silahlı kuvvetlerinin azaltılması, Hıristiyan toplumlara yapılacak ıslahatların gerçekleştirilmesi ve bu ıslahatların İstanbul'daki büyük devlet elçilerinin kontrolü altında olması hususlarını içeriyordu. Osmanlı Devleti yalnız kalmasına rağmen şartları hayli ağır antlaşmayı kabul etmeyerek bu protokolü reddetti. Bu sayede Rusya Kırım Savaşı'nda kendi aleyhine olan ittifakı yıkmayı başardı. Siyasi ortamın uygunluğu dolayısıyla Rusya, Balkanlarda 1875'ten beri süre gelen bunalımdan faydalanarak kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için üzere Osmanlı Devleti'ne karşı savaş kararı aldı. Bu kararını 19 Nisan 1877'de Avrupa devletlerine de bildirdi. Rusya'nın savaş kararını açıklamasıyla Avrupa devletleri (İngiltere, Fransa, İtalya, Avusturya, Almanya) savaşta tarafsız kalacaklarını duyurdular.¹⁷⁷

2.3. Savaşa Öncesinde Diğer Devletlerin Tutumu

İngiltere 93 Harbi'ne doğru giden siyasi süreçte Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünden yanaydı. İlk olarak İngiltere, Osmanlı Devleti ve Rusya arasındaki 1787-1792 savaşından sonra Rus tehlikesini fark etmişti. Rusların Osmanlı Devleti üzerinde emelleri olduğunu ve boğazları ele geçirip Akdeniz'e inmek istediğini idrak etmişti. Eğer Rusya Akdeniz'e inerse İngiltere'nin Hindistan ile arasındaki bağlantıyı tehlikeye sokabilirdi. Bu nedenden dolayı Rusya'nın güneye inmesinin önlenmesi için bölgede Osmanlı varlığı önem arz ettiğinden desteklenmeliydi. İngiliz devlet adamı Lord Palmertson, Avrupa'daki özgürlüğün, sükûnetin, güç dengesinin korunması için Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünün ve bağımsızlığının gerekli olduğunu belirtmişti.¹⁷⁸

Alman birliğini kurmasının ardından Bismarck'ın Rusya'ya karşı olan iktisadi eğiliminin yanında, askeri ve diplomatik anlamda da işbirliği çalışmalarının yapıldığı görülmektedir. Bunun sonucu olarak da iki taraf arasında bir gizli anlaşma da imzalanmıştı. Böylelikle Almanya, İngiltere'ye göre daha ucuz olan endüstri

¹⁷⁷ Ahmet Eycil, *Siyasi Tarih 1789-1939*, Gün Yay., 2.B., Ankara, 2005, s.191-192

¹⁷⁸ Ferhat Durmaz, "93 Harbi'nde Büyük Güçlerin Politikaları Ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.2, Temmuz 2015, s. 105.

mamullerini Rusya'ya satarken karşılığında Rusya'nın ham maddelerini kendi piyasasına akıtabilecekti. 93 Harbi'nde iki devlet arasında çok belirgin bir siyasi ortaklık olmamakla beraber yine de bazı hususlarda uzlaşma sağlanabilmişti. Alman İmparatoru İngiltere sefiri ile yaptığı bir görüşmede Rus ordusunun bazı muharebelerde Osmanlı kuvvetleri tarafından yenilmesinden dolayı üzüntüsünü dile getirmiş, alınan yenilgilerin ordudaki askerlerin iyi kumanda edilmemesinden kaynaklandığını söylemişti. Berlin sefaretinden gönderilen bir telgrafta Rus kuvvetlerinin kışı geçirebilmesi için Berlin'den kışlık elbise, çadır, askeri levazımat ayrıca Köln'den de askeri teçhizat aldıkları belirtilmişti. Ayrıca Rusya, Almanya'nın Krupp fabrikasından 300 sahra 700 büyük çapta olmak üzere top satın almıştı. Bu bilgilere bakıldığında Almanların 93 Harbi'nde izlediği Rus taraftarı siyaset belirgin bir şekilde görülmektedir. Fransa ve İngiltere gibi Avrupa'nın güçlü devletlerinin karşısında Almanya Rusya ile uzlaşmacı bir siyaset izlemeyi tercih etmişti. Ayrıca dönemin gazetelerinden de anlaşıldığı üzere Plevne Savunmasının Almanya üzerinde büyük tesiri olmuştu. Bu savaşlar cereyan ederken Avrupa kamuoyunda da Rusya için ciddi bir ıslahat yapılmasının gerektiği anlayışı hâkimdi.¹⁷⁹

Osmanlı Devleti'nin ilişki içinde bulunduğu bir diğer Avrupa devleti olan Avusturya-Macaristan benzer bir şekilde farklı millet ve mezheplerden müteşekkil bir imparatorluktu. 19.yüzyıl Avusturya için de zorlu geçmiş, milli isyanlardan ötürü dağılma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştı. Bu süreçte Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun iki büyük siyaseti mevcuttu. Bunlar Orta Avrupa'daki hem tarihi hem siyasi konumunu muhafaza etmek hem de Balkanlara doğru Osmanlı aleyhine bir genişlemektir. Bununla beraber Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, 93 Harbi'ne dâhil olup aktif bir rol oynamaktan yana değildi. Osmanlı Devleti'nin Rusya tarafından ya da Rusya ile beraber başka devletler tarafından tasfiye edilmesini istemiyordu. Bu şartlar altında Osmanlı Devleti'nin mevcudiyetini korumasını kendisi için daha uygun görüyordu. Ayrıca Rusya'nın Balkanlardaki emellerini de çok iyi biliyordu. Eğer bu savaşta Rusya başarılı olursa bunun sonuçlarının kendisi içinde tehlike arz edeceğinin farkındaydı. Avusturya savaşın iki devlet arasında kalması için de azami çaba gösterecekti. Savaş gün geçtikçe genişlemeye devam etse de hiçbir şekilde tarafsızlığını bozmayacaktı. Ancak Balkanlarda kendilerini ilgilendirebilecek bir gelişme olursa

¹⁷⁹ Yapıcı, a. g. t., s.31-32.

tarafsız kalamayacaklarını bildirmişlerdi. Fakat yine de Rusya'nın Galiçya'daki tutumu karşısında da bir harekette bulunmamışlardı.¹⁸⁰

Bu Savaşı İran ve Afganistan da yakından takip etti. Özellikle İran, savaşa yakın bir coğrafyada bulunduğundan savaşın gidişatını dikkatle izledi. Bazı arşiv belgelerinde 93 Harbi sırasında Rusya ile İran arasında bir yakınlaşma olduğundan bahsedilmektedir. Buradaki bilgilere göre İran savaşta Rusya'ya asker ve mühimmat desteği vererek 4000 kişi ve bir miktar top yolladı. Rusya da İran Şahı'nın Avrupa gezisinde ona rehberlik etmesi amacıyla Prens Mençikof'u görevlendirmişti. Lâkin İran'daki bazı devlet adamları Osmanlı Devleti'nden yana bir tutum sergiledi. İran gibi Afganistan da bu savaşa ilgisiz kalmamıştı. Afganistan'da Sevad Hâkimi, Avrupalı Hıristiyanların birleşmeleri üzerine artık Osmanlı Devleti'ni desteklemenin farz olduğunu söylemişti. Ayrıca savaşın devam ettiği sürede Afganistan Hâkimi Şir Ali Han'ın 75 taburluk (her taburda 600 kişi) piyade gücü, 2000 civarı Asâkir-i Hassa birliği, 10.000 kişilik piyade ve Herat ile Türkmenistan tarafında bulunan 10.000 kişiden oluşan süvari birliği silahlanmış ve hazır durumda bekletilmişti. Yine Şir Ali Han'ın Türkistan ve Kandahar bölgesinde 20.000 kadar aylıklı başıbozuk süvari gücü ve 300 top bulunuyordu. Bunlar dışında Şir Ali Han Kabil'den her kasaba ve şehre vaziyeti anlatmaları için ulemadan kimseler göndermiş ve Rusya'nın asıl niyetini buralardaki halka anlattırmış ve Osmanlı padişahının emirlerine itaat etmenin çok önemli bir vazife olduğunu beyan etmişti. Bu arada Afgan halkının savaş için gereken günde iki saatlik bir eğitim almalarını istemişti.¹⁸¹ Bütün bunlar Afgan halkının Osmanlı Devleti'ne verdiği desteği ve bu savaşa verdikleri önemi göstermekteydi.

2.4. Savaş Öncesi Osmanlı Ordusunu Durumu

19. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı Devleti'nin temel askeri gücü olan Kapıkulu ocaklarından Yeniçeri Ocağı, 1826 yılında kaldırılmış yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediyye ordusu kurulmuştu. Bu yeni ordu ile paralı askerlik sistemi kaldırılarak milli bir ordu kurma yolunda önemli bir adım atılmıştı. Daha sonra başa gelen Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz dönemlerinde modernleşme anlamında askeri alanda birçok gelişme kaydedildi. Ayrıca iki sultan da asker temin etme

¹⁸⁰ Hakkı Yapıcı, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Yabancı Devletlerin Tutumu" *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 5, Issue 5, October 2012, s.330.

¹⁸¹ Hakkı Yapıcı, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Yabancı Devletlerin Tutumu", s.331-332.

meselesini çözmeye çalıştı. Sultan Abdülmecid döneminde 1843'te yapılan askerî düzenleme ile birlikte kara kuvvetlerinin yeniden teşkilatlandırılması gerçekleşmiş, “Kur’a Usulü” benimsenerek ocak usulü tamamen terk edilmiş ve bu yeni usulle askerliğe alınma şart ve esasları belirlenmişti.¹⁸²

Osmanlı ordusunun ağır silah ihtiyacını karşılamak için 19. Yüzyılın son çeyreğinde önemli çalışmalar oldu. Krupp firmasından Abdülaziz döneminde yapılan alımlara 2. Abdülhamid döneminde de alımlar eklenilerek devam edildi. Ayrıca Rusya, Çin ve Japonya ülkelerden benzer olarak Krupp firmasından alınan alımlar çerçevesinde daha çok 7,5 ve 8,7 cm.’lik olan sahra topları alındı. Ayrıca Boğazların savunmasında kullanılmak üzere büyük çaplı kıyı muhafaza topları ile farklı çapta olan dağ topları, dağ havanları, şirketin Türkiye temsilcisi Huber vasıtasıyla satın alındı. Bunların yanında yerli top üretiminde de gelişmeler vardı. Kuşatma savaşlarından yavaş yavaş siper savaşlarına doğru giden muharebelerdeki dönüşüme uygun olarak daha çok küçük çaplı topların üretimine ağırlık verildi. Bunların içinde 7,5 ve 8,7 cm.’lik sahra ve dağ topları, 12 cm.’lik sahra obüsleri ve az sayıda da olsa 15 cm.’lik kale muhasara topları Tophane tesislerinde üretiliyordu.¹⁸³

Burada ordunun envanterinde bulunan Krupp toplarına Plevne muharebelerindeki etkisinden dolayı ayrı bir parantez açmak gerekir. Bunlar 8.7 cm.’lik Mantelli¹⁸⁴ çelik sahra toplarıydı. Bu top ağızdan değil kuyruktan dolduruluyordu ve bu özelliği o dönem için ona büyük ayrıcalıklar katıyordu. Kuyruktan dolması sebebiyle ağızdan dolma toplara göre çok daha hızlı bir şekilde dolduruluyordu. Mantelli çelik namlusu ile daha büyük hartuç kabul edip etkili uzun bir menzile sahip oluyordu. Tapalı humbara mermisi ağız dolma topların som mermilerinden çok daha fazla hasar veriyordu. Osmanlılar bu topları ilk olarak 1876 yani 93 Harbi öncesinde almışlardı. Akabinde gelen Plevne Savunması’nda da başarıyla kullanacaklardı.¹⁸⁵

Topçuluk anlamındaki gelişmeler bir dereceye kadar piyade silahları ile beraber ilerleyebilmişti. Bununla birlikte piyade tüfeklerindeki gelişmelere nazaran topçuluktaki gelişmeler geride kaldı. Öyle ki kuyruktan dolma tüfeklerin savaş

¹⁸² Uğur Ünal, ”Sultan Abdülaziz Döneminde Bosna Nizâmiye Alayları (1861-1876)”, *Belleten*, C.LXXXI, S.290, Nisan 2017, s.227.

¹⁸³Tetik, Soylyuer, a.g.e.,s.109.

¹⁸⁴ Mantelli olan toplar, daha yanıcı, daha güçlü olan yeni barutlara karşı daha dayanıklıydı. Çünkü bu tür barutlara daha dirençli olması için namlunun arka kısmına ekstra çelik katman sarılması suretiyle namludaki et kalınlığı daha fazlaydı. Tetik, Soylyuer, a.g.e.,s.111.

¹⁸⁵ Tetik, Soylyuer,, a.g.e.,s.111.

alanlarına girmesinden çok sonraları bile ağızdan dolma toplar savaşlarda yoğun bir şekilde kullanılıyordu. Bunun daha uzun menzilden dolayı kuşatma boyunca ağır ve isabetli atışlar ve düzgün nişan almanın, topu doldurmaktan daha uzun sürmesi gibi sebepleri vardı. Kıyı ve kale savunmalarında on dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar genel olarak ağızdan dolma toplar kullanıldı. Bunların dışında namlu üretim teknolojisinde de önemli gelişmeler oldu. Yapılan çalışmalar ile birlikte 1850'lerde demir topların üretimi çok daha güvenilir hale geldi. Üretimlerin çelik kalıplar yapılması için teknikler geliştirildi. Ayrıca yiv açmakta artık mümkün olmuştu. Böylece topların daha güçlü sevk barutu ile doldurulması, bu şekilde hem potansiyel menzillerinin artması, hem de yiv açılmasıyla artan isabetlilik ile topçu atışlarının hedefe oturtmaya devam etmesi mümkündür.¹⁸⁶

Tüfek tipleri arasında Martin-i Henry tüfeğine ayrı bir parantez açmak gerekir. Çünkü bu tüfek Plevne Muharebeleri'ndeki Osmanlı piyadesi için hayati bir rol oynayacaktı. Martin-i Henry, 577 kalibreli yivli kuyruktan dolma bir piyade tüfeğiydi. Bu tüfek Henry'in düzgün namlusu ile Martini'nin modern kapak sisteminden ortaya çıkmıştı. 1880'leri ikinci yarısında Mauser tüfeklerinin Osmanlı piyasasına büyük oranda hakim olmasına kadar en gözde piyade tüfeği olacaktı. Tüfeğin azami menzili 1500 metre, etkili menzili ise 800 metre olması ile uzun bir menzilli bir silahtı. Gerek uzun menzili gerekse hızlı fişek atar merkezi ateşlemeli yapısı ile bu tüfek 93 Harbi'ndeki Rus ordusunun kullandığı Berdan ve Krinka tüfeklerine karşı Osmanlı ordusuna ateş üstünlüğü veriyordu. Osmanlılar Martin-i Henry tüfeklerinde, iğne biçiminde süngü takan İngilizlerden farklı olarak kasatura biçiminde süngü kullanmışlardı. Ayrıca tüfek büyük ve az sayıda parçalardan oluşuyordu. Bu sayede hem dayanıklılığı yüksek, hem de gerek bakımı, gerek kullanımı kolay bir silahtı. Onun bu özelliği sayesinde Osmanlı Tophanesinde nispeten önemli sayıda üretimi olacaktı. Bu Silah sonra Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar kullanılacaktı.¹⁸⁷

Martini Henry dışındaki diğer 93 Harbi piyade silahlarını inceleyecek olursak, özellikle Redif taburları tarafından kullanılan Snyder tüfeğinin nispeten ağır bir mekanizması vardı ve balistik vasıfları da yüksek değildi. Çapı 14,6 milimetre, en fazla

¹⁸⁶ Bruce, vd., a.g.e.,s.195-196.

¹⁸⁷ Tetik, Soyluer, a.g.e.,s. 108,114.

menzili de 1.300 adımdı. Bu tüfeklerin bir kısmı kasaturalı, bir kısmı da süngülü idi.¹⁸⁸ 16 fişek haznesi olan Whichester tüfeği ateş gücü yüksek bir silahtı.¹⁸⁹ 10.9 milimetre çapında ve son menzili 1300 adımdı. Piyade tüfekleri dışında envantere mitralyoz silahları da vardı. Bu silahlar aynı dağ toplarında olduğu gibi iki tekerlekli kundakların üzerinde kullanılıyorlardı. Çok etkili olan bu silahların haznelerini ayrı ayrı doldurmak gerektiğinden bu yönüyle kullanışlılığı düşüyordu. Ayrıca ordudaki bütün subaylar ve süvarilerin bir kısmına altı fişekli olan Rovolver verildi.¹⁹⁰

2.4.1. Rus Ordusunun Durumu

Rus ordusunun en büyük avantajı sayısal üstünlüğüydü. Rusya büyüdükçe ordusunun hacmi de genişlemişti. II. Yekaterina döneminde Rus piyadesinin mevcudu 2 kat artmıştı. Süvari birlikleri de geliştirilmişti. Bu yönüyle dünyanın en büyük kara gücü olan ordunun diğer bir özelliği de gerekli teçhizat ve askere alma bakımından en ucuz maliyetli ordu olmasıydı. Toprak köleliği kurumu ile asker tedarikinde zorlanılmıyordu. Öte yandan toprak köleliği sisteminin büyük sıkıntıları vardı. Bu sistem, eğitilmiş ve hazırda bulunan bir yedek ordunun kurulmasına engel teşkil ediyordu. Ordu gerekli subay ihtiyacını genelde soylulardan özellikle de Baltık Almanlarından seçiyordu. Subaylar konusunda da bazı sıkıntılar mevcuttu. Üst subayların çoğu gerekli taktik beceriye sahip değildi. Birçok subay soylu olmalarından ötürü buldukları konumlara gelebilmişti. Ayrıca bunların altındaki subayların da çok azı eğitilmişti. Ayrıca ordudaki subaylar açısından diğer bir önemli sorun ise Alman ve Rus subaylarının arasındaki gerilimdi. Birçok mücadelede alınan başarısız sonuçları Rus subaylar tarafından orduda görev yapan Alman subaylarına havale ediliyordu. Kırım Savaşı'nda Olteniçe'deki etkisiz hücumu gerçekleştiren General Dannenberg ve Plevne

¹⁸⁸ Bu tüfek ağızdan dolan Enfield yiv-setli silahının 1866 yılında kapaklı kuyruktan dolma mekanizma ile tadil edilmesinden oluşmuştur. Geçiş silahı olan bu tüfek 93 Harbi'nde Rusların kullandığı Krenka gibi benzer rekonfigüre silahlarla aynı sıkıntıları yaşıyordu. Mekanizma gaz kaçırıyor, bunun neticesi olarak tüfeğin menzili hem isabet hem isabet oranı düşüyordu. 93 Harbi'nde bu tüfek genelde stratejik yerlerde olmayan kuvvetlere verildi. Tetik, Soyluer, a.g.e.,s.109.

¹⁸⁹ Tasarım dehası Oliver Winchester'ın imal ettiği bu tüfek dünyanın ilk seri atışlı tüfeği olma özelliğini taşıyordu. Bununla beraber bu silah kısa namlusu onu piyade tüfeğinden çok süvari karabinası olmaya daha uygundu. 93 Harbi'nde bu silah oldukça dikkat çekecek ve Avrupalı savaş muhabirlerinin aracılığıyla savaşta etkisinin çok üzerinde büyük bir üne kavuşacaktı. Tetik, Soyluer, a.g.e.,s.110.

¹⁹⁰ Yapıcı, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Kafkas Cephesi", s. 43-44.

Muharebeleri'nde başarısız olan General Krüdener'e yapılan ithamlar, bu gerilimi açıkça göstermekteydi.¹⁹¹

2.4.2. Piyadede Olan Gelişmeler

19. yüzyılda özellikle piyade silah ve taktiklerinde büyük gelişmeler yaşandı. 18. yüzyılın sonlarında birçok Avrupa devleti piyadeyi savaş alanında daha etkili kullanabilmek için farklı formasyonlar üzerinde çalışmıştı.¹⁹² Dönem boyunca özellikle de Napolyon savaşlarında ordu sistemlerinde birçok yenilik yaşandı.¹⁹³ 19. yüzyıl boyunca başta piyadelerin atış hızı olmak üzere birçok problem de yavaş yavaş çözülmeye başlandı ve bu durum muharebe alanlarında da etkisini gösterecekti. Daha seri ateş edebilen, menzili daha yüksek hale gelen piyadeler halen muharebelerde neticeyi belirleyen aslı unsurdu. 19. yüzyılda piyade tüfeklerinde yaşanan gelişmeler, savaşları büyük ölçüde etkileyecekti.

Öyle ki yivli tüfekler genel olarak avcılar tarafından tercih ediliyordu. Bunun sebebi kaval tüfeklerle kıyaslandığında daha isabetli ve daha uzun menzile sahip olmalarıydı. Ayrıca bu yivli tüfekleri 19. yüzyılın başlarında ordularda istihkâm ve metrislerde de kullanılmaya başlanmıştı. Fakat bu silahlar piyadeler tarafından pek tercih edilmiyordu. Bunun sebebi çok yavaş doldurulmalarıydı. 1826 yılında Fransız Yüzbaşı Henri-Gustave Delvigne, yivli tüfekleri aynı kaval tüfekleri gibi hem hızlı hem de kolay doldurulabilir bir hale getiren bir yeniliğe imza attı. Bu tüfeklerin çakmaklı olan ateşleme mekanizması, 1840 yılında kapsül mekanizmalı çakmaklı tüfeklere

¹⁹¹ Köremezli, a.g.e., s.188,189,191 (Bu bilgilerin haricinde eserde verilen bilgiler neticesinde Rus kara ordusunun mevcudu 1801'de 446.000, 1812'de 597.000, 1815'te 800.000, 1856'da 1.742.343 askerden oluşuyordu. Bu sayı düzensiz birliklerle beraber 2.500.000'a çıkıyordu. Köremezli, a.g.e., s.188)

¹⁹² Örneğin Fransızlar bir yandan ağır piyadenin taktiksel anlamda daha etkin kullanılmalrı için tartışmış, bunun yanında çok sayıda hafif piyadeyle de deneyime girişmişti. Piyade saflarının arasına bir subayın ilerleyebileceği kadar araları açık olan gevşek piyade nizamları uygulandı. Bununla birlikte 18. Yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da bulunan büyük ordular hafif piyadelerin tekrar kullanımına döndüler. Fransızlardaki hafif piyade üzerine olan gelişmeler yivli tüfek gibi teknolojide iyileşmeye bağlı olmadı. Çünkü hafif piyadeler, yivsiz tüfekler kullanmaya devam etti. John A. Lynn, *Yelken ve Top Çağı, Cambridge Savaş Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., ed. Geoffrey Parker, (Çev. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç), İstanbul, 2014, s.213.

¹⁹³ Örneğin Napolyon sefere 1805 seferine başlamadan önce orduda piyade, süvari ve topçulardan oluşan savaşçı tümenler kurulmuştu. Napolyon, sayıları 10.000'in altı ile yaklaşık 30.000 arasında olan tümenleri kolordularla birleştirdi. Napolyon komutasında olan bu kolordularının işlevlerinde diğer kolordularla eşgüdümlü bağımsız düzenler anlamında tümenlerden daha başarılı oldular. Bu kolordu örgütlenmesi komuta ve ikmal ile ilgili sıkıntılarının çözülmesine de yardımcı oldu. Napolyon'un savaş için hazırladığı bu yeni büyük orduları bir tek kişinin verimli bir şekilde kullanabilmesi zordu. Bu bakımdan ordunun kolordulara bölünmesi komutayı ve denetimi olumlu yönde etkiledi. Ayrıca ayrı ileri hatlarda ilerleyen birkaç kolordunun kendi ikmalini sağlaması tek bir yolda yoluna devam eden büyük ordunun ikmal sağlamsından daha kolaydı. Böylece Bu sistem lojistiğe de yarar sağladı. Lynn, a.g.e.,s.221.

dönüştürüldü. Kaval tüfekler de kapsüllü mermileri kullanabilecek şekilde modifiye edildiler. Fransa ordusunda 1842 yılından itibaren piyadelerin yivli tüfek kullanımı yaygınlaşmıştı.¹⁹⁴Kırım Savaşı'nda bahsettiğimiz gibi Minie tüfeklerinin muharebelerde boy göstermesiyle etkili menzil ve isabet oranı anlamında piyade tüfeklerinde büyük bir gelişme ortaya çıkmıştı.¹⁹⁵

Bu dönemdeki diğer bir önemli yenilik dumansız barutun kullanılmasıydı. Dumansız barutun üretimi ile ilgili çalışmalar 19. yüzyılın ilk çeyreğinde başlamıştı. Fakat kara baruta göre üzerinde çalışılmasının daha tehlikeli olmasından dolayı kullanıma uygun hale gelmesi 19. yüzyılın ortalarını bulmuştu. Bu konuda Almanların ilk dumansız barutu üretmesiyle önemli bir aşama kaydedildi. Daha sonra birçok ülkede üretim hızlandı. Dumansız barut, adi kara baruta göre yüksek menzilde ateş etme ve namluya daha az hasar verme bakımından daha ileriydi. Bunların yanında kara baruttaki gibi duman çıkarmadığından, hem görüş darlığı yaratmıyor, hem de savaşçının bulunduğu mevzii nispeten daha az belli ediyordu. Ayrıca depolaması ve nakliyesi daha kolaydı. Rutubete de dayanıklıydı. Dumansız barutla dolu kovanlardan merminin hem çıkış hızı hem de menzili daha fazlaydı. Ayrıca kara barutla dolu kurşuna nazaran dumansız barutla dolu kurşun nispeten daha hafif olduğu için, askerlerin daha fazla kurşunu taşıması mümkün hale geliyordu.¹⁹⁶

19. yüzyıldaki piyade tüfeklerindeki asıl gelişmeler Bismarck'ın önderliğindeki Prusya'nın savaşlarında yaşandı. Daha önce bahsettiğimiz gibi bu zamana kadarki piyade tüfeklerinin sorunlarından biri atış hızıydı. Bu savaşlarla birlikte o zamana kadar ağızdan doldurulan tüfeklerin yanında kuyruktan dolma tüfekler de savaş alanlarına girmişti.¹⁹⁷ Bu piyadeye başta atış hızı olmak üzere birçok avantaj sağlıyordu. Artık muharebelerde kuyruktan dolma tüfekler muharebelerin çehresini önemli ölçüde değiştirecekti ve bu durum 93 Harbi'nde de geçerli olacaktı.

¹⁹⁴ Tetik, Soyluer, a.g.e.,s.106.

¹⁹⁵ Minie marka şeşhane tüfeklerini Osmanlıların avcı tabur birlikleri Kırım savaşında kullanmış, Ruslar ise bu teknolojiden ancak savaş sonrasında yararlanabilmişlerdir. Köremezli, Osmanlı-Rus Harpleri (1768-1878) ,s.191.

¹⁹⁶Tetik, Soyluer, a.g.e.,s.118.

¹⁹⁷ Avrupa'da ilk olarak kuyruktan dolma tüfekler Prusya ordusu tarafından kullanıldı. Bu tüfek ile Prusya piyadeleri silahlarını düşmandan 3-4 kat daha hızlı doldurabiliyorlardı. Üstelik piyadeler yere yatarak da bunu yapabiliyorlardı. Daha sonraki Prusya-Fransa savaşında Fransızlarda kuyruktan dolma tüfek olan Chassepot tüfeğini kullandılar. Bu tüfek Prusyalıların iğneli tüfeğinden daha üstün bir silahtı fakat Prusyalılar bu açığı çelik kuyruktan dolma toplarının gerek isabetlilik gerekse atış hızı üstünlüğü ile kapatıyordu. Murray, a.g.e.,s.264,269.

2.5. Savaşın Başlaması ve Rusların Tuna'yı Geçmeleri

Rumi takvime göre 1293 senesine denk geldiği için 93 Harbi adıyla bilinen savaş önceki birçok Osmanlı-Rus savaşı gibi Tuna ve Doğu Anadolu olmak üzere iki cephede devam etmiştir. Tuna cephesinde Osmanlı kuvvetlerinin başkomutanı Serdâr-ı Ekrem Abdülkerim Paşa'ydı. Balkan cephesindeki Osmanlı ordusunun savunma planı iki hattın korunmasından ibaretti. Birinci müdafaa hattı Tuna Nehri'nin güney kıyısı, ikinci müdafaa hattı da Balkan dağlarıydı. Merkez karargâhı Şumnu olan bu cephedeki Osmanlı kuvvetleri Totrakan, Silistre, Rusçuk, Zıştovi, ve Vidin'de toplanmıştı. Ayrıca Rusların Baltık deniz gücünün Akdeniz'e girme ihtimali göz önünde bulundurularak Çanakkale boğazı da güçlendirilmişti. Balkan Cephesindeki Rus ordusu ise Grandük Nicola komutası altındaydı ve Romanya sınırına yerleşmişti. Doğu Anadolu cephesinde Doğubeyazıt ve Ardahan arasında mevzilenen Osmanlı ordusu naAhmet Muhtar Paşa komutası etmekteydi. Karşısındaki Rus ordusunun başında da General Melikof vardı.¹⁹⁸

Rusya Avusturya-Macaristan'ın tarafsızlığı ile Balkanlarda yapacak saldırılarda rahat edebilmek için Osmanlı Devletini bölgede yalnız bırakmaya çalışmıştı. Bu doğrultuda hareket ederek Romanya'yı kendi tarafına çekerek bir ittifak yapmıştı. Romanya, Rusya'nın tarafına geçmesi ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilanından sonra savaş için gerekli hazırlıkları hızlandırdı. Romanya Meclisi mevcut asker sayısını arttırarak savaş hazırlıkları için büyük miktarda kredi çıkardı. Rusya Romanya'ya askeri malzeme takviyesi yaparak destek vermekteydi. Bunun dışında Kalafat bölgesi güçlendirilerek Osmanlı kuvvetlerinin Vidin'e geçmesinin önüne geçilmesi kararı alındı. Rusların hazırlıkları bittiğinde mevcut seyyar kuvvetleri 260.000'di. Bulgar gönüllüler ve Romanya'dan da 50.000 kişilik kuvvet de orduya dâhil edildi.¹⁹⁹Böylece e artık Osmanlı kuvvetlerinin karşısından bir de Romen kuvvetleri yer alıyordu.

Sultan II. Abdülhamid, savaşa girmek istememiş ve böylesi bir mücadelenin ülkeye birçok sıkıntı getireceğini görmüştü. Oldukça zorlu şartlar altında tahta çıkan ülkenin sıkıntılarına vâkıf II. Abdülhamid, bu savaş ve sonuçlarının birçok sorunu da beraberinde getireceğinin farkındaydı. Savaş taraftarları dışında sultan gibi düşünen 93

¹⁹⁸ Mahir Aydın, "Doksanüç Harbi", TDV İslam Ansiklopedisi, C.9, S.498.

¹⁹⁹ Ayşe Sidre Livaoğlu Alben, "93 Harbi'nin Balkan Cephesindeki Sosyo-Politik Sonuçları (1877-1908)", Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bölümler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Programı (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009, s.27.

Harbi'nde adlarından fazlasıyla söz ettirecek dönemin iki değerli kumandanı Osman Paşa ile Ahmet Muhtar Paşa da bu savaşa karşıydı.

Sultan II. Abdülhamid'in bütün çabalarına rağmen Rusya'nın faaliyetleri ve ülke içindeki savaş taraftarlarının tutumu dolayısıyla istememesine rağmen savaşmaktan başka çare kalmamıştı. Sultanın bu konudaki haklılığı ancak savaş bitip , ağır antlaşma şartlarının imzalanmasından sonra anlaşılacaktı. Rusya'nın savaş ilanının ardından Sultan II. Abdülhamid, 26 Nisan 1877 tarihli telgrafla ordu kumandanlarına şu mesajı verdi:

“Rusya devleti, devletimizle münasebetlerini keserek savaş ilan ettiğinden, bizim de Hak Teâlâ'nın inayetine ve Ümmeti Muhammediye'ye rahmet vesilesi olan Peygamberimizin manevi imdadına sığınarak silaha sarılmamız lazım geldi. Malumunuzdur ki biz barış ve asayişte düşmanlık etmedik ve şimdiye kadar elimizde silah, kalbimizde sulh arzularını tuttuk. İyiliğimizi isteyenlerin ve dost olan devletlerin, asayiş muhafazası için ettikleri nasihatleri dinleyip o yolda birlikte çalıştık. Lâkin düşmanların maksadının hukukumuzu, istiklalimizi ve memleketimizi mahvetmek olduğu ve bunlar feda edilmedikçe arzusunu gerçekleştirmenin mümkün olmadığı anlaşıldı. Hiçbir meşru sebebe dayanmaksızın üzerimize hücum kalktı. Cenâb-ı Ahkemü'l-Hâkim'in, hak ve adaletin hâmisi olduğundan, zafer ve selâmetimizin takdir-i ilahiye uygun olduğu ümit edilmektedir. İnşallah askerimizin çalışma ve gayreti ve sadık tebaamızın maddi ve manevi ittifak ve himmetiyle, düşmanımız merâmına kavuşamaz. Hazret-i Hayru'nnâsirinden ümit ederim ki askerimiz Osmanlılığın şeref ve şanını ve cedlerinin mülklerini muhafaza edip mahcup etmezler. Kumandanızda bulunan subaylara ve evlâdım olan askerlerimize hususi selamlarımı gönderirim. Devlet ve millet kendilerini bugün için büyütmüş olduğundan, beklediğimiz gayreti milli haysiyet ve yiğitliği, bugün hakkıyla ve tamamıyla ispat etsinler. Kumandanıza emanet edilen askerimizin muhafaza ettikleri mevkiilerin her bir taşı ve her bir toprağı atalarından ve vatan kardeşlerinden nice bin gazi ve şehidin gazası ve ömrünün ecriyle satın alınmıştır. O yerleri Rus saldırısından ve zulmünden korusunlar. Askerimiz muhterem vazifesini yaptıkça Allah'ın nusreti Peygamberimizin ruhâniyetinin imdâdı kendilerine rehber, hayır dualarımız dâimâ onlarla beraberdir. Osmanlı milleti asker kardeşlerimizin memleketlerinde olan çoluk çocuklarının bekçisi ve hizmetçisidir.

Padişahları dahi her şeyde kendileriyle beraber olup hilâfet ve saltanatın büyük ve mukaddes sancağı uğrunda canını fedâ etmeye hazırdır. Allah musret ihsân eylesin.”²⁰⁰

Savaş başlarken ordunun cephedeki ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli ikmâl ve iâşenin eksiksiz olarak yapılması için çaba gösteriliyordu. İkmâl-iâşe savaşın kazanılmasında önemli bir etkendi ve bunun doğru bir şekilde temini çağın getirdiği yeniliklerin uygulanması, düzenli bir yol ağı, nakdî güç ve yeterli derecede sanayi kuruluşlarına sahip olunmasına bağlıydı. 93 Harbi sırasında Osmanlı Devleti o dönemdeki teknolojiden zaten tamamen uzak değildi. Savaş öncesinde temelleri atılan iletişim için gerekli telgraf, ulaşımda önemli bir yere sahip olan buharlı gemiler ve demiryolu alt yapısı 93 Harbi’nde daha da yaygınlaştı. Sanayi devriminin getirdiği teknolojik yenilikler birçok alanda kullanılıyordu. Teknolojik gelişmelerle birlikte ikmâl-iâşedeki temel usuller de değişmeye başladı. İkmâl ve iâşenin temin usullerinin değişmesi asker sevkiyatını etkileyerek hazineden daha fazla nakit para harcanmasını gerektirir hale geldi. Fakat savaş esnasında maliyenin sıkıntılı durumda olmasından ötürü gerekli nakdin sağlanması hususunda büyük sorunlar ortaya çıktı.²⁰¹

Rus kuvvetleri Romanya prensliğini kendi tarafına çektikten sonra biri Dobruca diğeri Bükreş olmak üzere iki koldan ilerlediler. Daha da önemlisi Rusçuk-Niğbolu üzerinden Haziran’da Tuna Nehri’ni aştılar. Ardından da 27 Haziran’da Ziştovi, 1 Temmuz’da da Tırnova’yı işgal ettiler. Kısa bir süre direndikten sonra Niğbolu’da düştü. Yollarına devam eden Ruslar, Tuna cephesinde çok önemli bir stratejik mevki olan Şıpka geçidini ele geçirdiler. Balkan geçitlerinden birisi olan bu geçidin Osmanlı ordusunun Rus ordusunun saldırılarına bir müddet başarıyla direnmesine rağmen 19 Temmuz’da düşmesi, savaşın dönüm noktalarından biriydi. Rusların bu ilerleyişleri büyük şok etkisi yarattı. Bu durum karşısında Serasker Redif Paşa ve Serdâr-ı ekrem Abdülkerim Paşa görevden alınarak yerine Tuna ordusunun başkomutanı olarak Mehmed Ali Paşa getirildi. Mehmed Ali Paşa Rusçuk’a yürüyen Grandük Nikola’nın ordusunu yenmesine rağmen 22 Temmuz’da General Gurko Eskizağra’yı işgal etti. Bu arada Süleyman Paşa, Karadağ tarafındaki güçleriyle bu yöne gelerek General Gurko’nun kuvvetlerini bozguna uğrattı. Bu başarı üzerine Süleyman Paşa ileri harekâta devam ederek Rusların Bulgaristan’da işgal ettiği yerleri tekrar

²⁰⁰ Yapıcı, “1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi’nde Kafkas Cephesi”, s.63-64.

²⁰¹ Yüksel Bayıl, ”1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Osmanlı Ordusunun İkmâl ve İâşesi”, *History Studies International Journal Of History*, Volume.5, Issue.1, 2013, s. 35.

almayı da başardı. Kaybedilen Şıpka geçidini geri almak içinde saldırıya geçti ve 21 Ağustos'ta taarruza başladı. Bu mevkii çok şiddetli çarpışmalara sahne oldu. Bununla birlikte bütün çabalara rağmen geçit tekrar alınamadı.²⁰²

Bu ana kadar cereyan eden savaşı değerlendirmek gerekirse başarısızlığın önemli sebeplerin biri inisiyatifin düşmana verilmesinden kaynaklanmıştı. Serdâr-ı Ekrem Müşir Abdülkerim Paşa Rusların kaleleri kuşatarak buralarda zaman geçireceğini düşünmüş ve kuşatmalarla vakit kaybetmeksizin ileri harekette bulunacağını tahmin etmemişti. Bu durumdan ötürü Tuna ve kaleleri asıl savunma hattı gibi düşünülmüş düşmanın ileri hareketına tam olarak karşılık verilemediğinden inisiyatif Ruslar'a bırakılmıştı. Öncelikli strateji, düşmanın yapacağı hareketlere göre bir savunma belirlemektir. Mesela savaş sırasında Rusçuk ve Silistre'nin batısına yayıldığında koşullardan dolayı eldeki kuvvetlerle Tuna'nın savunulamayacağı düşünüldüğü Balkan geçitlerine doğru ilerleyen Rusların yanlardan vurulması taktiği öngörülmüştü. Fakat bu fikir uygulamaya geçirilmedi. Aslında Karadeniz'den başlayarak Köstence, Boğazköy, Mecidiye, Silistre, Tutrakan, Rusçuk hattı, saldırıları püskürtebilecek oldukça sağlam bir savunma hattıydı. Ayrıca Kalafat'a asker geçirilmedi. Dobruca'nın savunması da yalnızca Tuna Nehri'ndeki zırhlı dubalardan ibaretti. Rus ordusunun ikmal yolu olarak yararlandığı Seret köprüsü de zamanında yıkılmadı. Kısa sürede Osmanlı kuvvetlerinin Hırsova'ya çekilmeleri Rusların Dobruca işgalini de kolaylaştırmıştı. Bu durum Rus ordusuna Varna ve Silistre'nin yolunu açmıştı. Ayrıca Niğbolu ve Zıştovi'den geçip Balkanlardan rahatça inebilmek için Bulgaristan'da bir ayaklanma çıkarmayı düşünen Ruslar, Dobruca'dan sonra Silistre, Varna, Rusçuk yerine Niğbolu, Zıştovi, Tutrakan'a saldırmayı tercih ettiler.²⁰³

Savaşın Doğu Anadolu cephesinde ise Rusların karşısında 4. Ordu bulunuyordu. Bu ordu Kars Kolordusu, Ardahan, Batum, Erzurum, Beyazıt tümenleri ve bunlara bağlı topçu ve kale topçu birliklerinden müteşekkildi: Kars Kolordusu Ferik Hamdi Hüseyin Paşa komutasında 1. ve 2. Tümenler, 2. 3. Süvari alayları, üç sahra topçusu ve bir istihkâm bölükleri, Erzurum tümeni Kurt İsmail Paşa komutasında 4 tugay, 4. Süvari alayı, üç sahra topçusu ve bir istihkâm bölüğünden oluşuyordu. Beyazıt Tümeni Ferik Ahmet Paşa komutasında iki tugay, 1. Süvari alayı, iki sahra topçusu ve Van'da bulunan 2. Redif taburunu içeriyordu. Ardahan Tümeni Ferik Hüseyin Paşa ise

²⁰² Aydın, Doksanüç Harbi, s.498.

²⁰³ Efe, a. g. m., s.167-168.

iki tugay ve bir istihkâm bölüğüne kumanda ediyordu. Batum tümeni Müşir Derviş Paşa komutasında iki tugay, bir istihkâm bölüğünden ibaretti. Tümenlerde çeşitli kalibrelerde toplar mevcuttu. Bizzat Ahmet muhtar Paşa'nın malumatına göre Doğu Anadolu cephesindeki Rus gücü 63 piyade taburu, 21 süvari alayı, 189 top olmak üzere toplam 65.000 askerlik bir kuvvetti. Bunun karşısındaki Osmanlı kuvvetleri ise buradaki ordunun dörtte biri gerek dağınmık ve nakliyede görevli olması, gerekse hastalıklar sebebiyle 45.000 civarındaydı.²⁰⁴

Rus ordusu harekât için stratejik mevki olarak Erzurum'u görmüş, hedef belirledikleri nokta burası olduğundan birinci harekât alanı olarak da burayı seçmişlerdi. Ordunun büyük kısmını buraya sevk etmeyi düşünüyorlardı. Bu sevkıyatı gerçekleştirebilmek içinde Gümrü'den Kars'a, Kars'tan da Erzurum'a giden yoldan yürümeyi kararlaştırmışlardı. İkinci harekât alanı ise Beyazid ile Ardahan noktalarıydı. Batum tarafından Karadeniz sahillerini koruyan Osmanlı güçlerine bir Kolordu ile karşı koyulacaktı. Anadolu cephesinde Rus ordusu 4 koldan müteşekkildi: Bu kollar Rus ordusu Başkumandanı General Melikov kumandasındaki 32.000 civarındaki merkez ordu, General Tergukasov kumandasında sol kol olan 20.000 kişilik Revan kolordusu, General Devel kumandasında 20.000 kişilik sağ kol olan Ahaçalık ordusu ve General Oklobico komutasındaki 20.000 kişilik Dübon kolordusuydu.²⁰⁵

Ordunun birçok eksiğine rağmen 24 Nisan 1877 gecesi Rus ordusu Türk sınırına saldırmasıyla çatışma başladı. Bu şekilde hem 93 Harbi hem Balkanlarda hem Doğu Anadolu'da cereyan ediyordu. Rus ordusu 17 Mayıs 1877'de Ardahan'ı işgal etti. Ahmet Muhtar Paşa bu durum üzerine ordusunu Deveboynu ve Köprüköy civarında konuşlandırdı. Ayrıca Erzurum, Eleşkirt, Soğanlı bölgelerine ihtiyat birlikleri yerleştirmişti. Ordunun karargâhı Hünkardüzü'ydü. Ruslar saldırıya devam ederek Doğubayazıt'ı işgal etti ve Kars'ı kuşatma altına aldı. Sınır bölgelerinin bu duruma düşmesinden sonra Ahmed Muhtar Paşa 21 Haziran 1877'de durumu düzeltmek için karşı saldırıda bulundu ve Rus ordusunu Deli Baba (Halyas Muharebesi) çarpışmalarında ardından da Zivin'de bozguna uğrattı.²⁰⁶ Rus Ordusu cepheyi daha geniş bir alana yaymak istiyordu. Rus birlikleri 25 Haziran'da Zivin'deki Osmanlı ordusuna saldırırsa da beklemedikleri bu hamle karşısında yenilgiye uğrayıp Gümrü'ye

²⁰⁴ Yapıcı "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Kafkas Cephesi", s. 47-48.

²⁰⁵ Yapıcı, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Kafkas Cephesi". s. 67.

²⁰⁶ Rıfat Uçarol, Gazi Ahmed Muhtar Paşa, TDV İslam Ansiklopedisi, 1996, C.13, S.446.

kadar çekildiler. Fakat yenilen Rusları gerektiği gibi takip etmek mümkün olmadı. 24 Nisan-25 Haziran 1877 tarihleri arası meydana gelen çatışmalar, Doğu Anadolu Cephesindeki savaşın ilk safhası şeklinde değerlendirilebilir. Bu dönemdeki muharebeler sonucunda Kars ve etrafındaki ambarlar düşmanın eline geçmiş ayrıca bazı askerlerde esir düşmüştü. Daha sonra 4 Ağustos tarihinde Rus ordusu Karakilise yakınlarında tekrar saldırıya geçti.²⁰⁷

93 Harbi genel olarak iki büyük kara gücünün savaşı olduğundan savaş çoğunlukla karada cereyan etmişti.²⁰⁸ Bununla birlikte denizde de bazı çatışmalar yaşandı ve iki tarafın donanmaları Karadeniz ve Tuna Nehri'nde karşı karşıya geldi. Osmanlı deniz gücü bakımından bu savaş donanmanın buharlı ve zırhlı bir yapıya dönüşmesinden sonraki yabancı bir devlete karşı verdiği ilk savaşı. Ruslar Balkan Cephesi'nde Tuna Nehri'nin ağzına mayın dökmüştü. Ayrıca Tuna Nehri'nin Romanya tarafına da bataryalar yerleştirmişlerdi. 11 Mayıs 1877'de, buraya yerleştirilen bataryaların açtığı ateş Lüt-f-i Celîl zırhlısı cephaneliğine isabet etti ve gemiyi batırdı. Mürettebattan ancak iki kişi kurtuldu. Bu çatışmadan iki hafta sonra bir Rus mayın istimbotu, Seyfi ganbotunu vurarak batırdı. Seyfi ganbotunun batmasıyla Tuna'daki filo, Rusların torpido saldırılarına karşı etrafına yüzer kütüklerden salınan balık ağlarından bir mania çekti, bu durumda da hareketten uzak kaldı. Daha sonra Rusların iki zırhlı ganbotu ele geçirmesiyle elde hasar almayan sadece iki gemi olduğundan geri çekilmek zorunda kalındı. Karadeniz'de ise Mirliya Hasan Hüsnü Paşa komutasındaki Karadeniz gücü, Rus mayın gücü ve akıncı kruvazörleri ile savaş halindeydi. 14 Mayıs günü Osmanlı kuvvetleri, çok önemli stratejik bir çıkarma harekâtında bulundular. Osmanlı Karadeniz filosu, Kafkasya kıyısında bulunan Sohumkale'yi top tutarak buraya bir saldırı düzenledi. Daha sonra asker çıkartılarak burası işgal edildi. Eğer bu çıkarma, daha büyük kuvvetlerle yapılmış olsaydı, Rusların Kafkas kuvvetlerinin kıyı boyunca ikmal hatları kesilebilir ve bu şekilde Rusların Kafkaslardaki harekâtı çökebilirdi. Fakat

²⁰⁷ Özellikle düşmanın takip edilememesinin nedeni elde yeterince süvari kuvvetinin bulunmamasından kaynaklanıyordu. Zivin Savaşı sonrası düşman takip edilebilseydi Ruslar toparlanmadan ve takviye almadan bozguna uğratılmaları durumunda cepheye dengeler değişebilirdi. Konuyla ilgili Mehmed Rıfat Bey hatıralarında şöyle yazmıştı: “ *Eğer orduda söz anlar süvari bulunup arkasına düşmüş olsaydı, Moskof fırkası Soğanlı içinde tamamıyla mahvedilirdi. Ne yazık ki süvari yoktu. Beş, altı yüz yardımcı süvari ise bu hizmeti yapmaktan çekindiler.* “ Manastırlı Mehmet Rıfat Bey, *93 Harbi Faciası*, Dün Bugün Yarın Yay., (Haz. Tahsin Yıldırım), İstanbul, 2010, a.g.e.,s.90.

²⁰⁸ Daha önceden de bahsettiğimiz gibi iki devletin kara gücü olmasının dışında özellikle Rusların savaşı karadan sürdürmesinin nedenlerinden biri, o sırada Karadeniz'deki üstünlüğün Osmanlılarda olmasından kaynaklanıyordu.

çıkarma sınırlı bir boyutta kaldı ve büyük bir Rus ordusunun gelmesiyle istenen sonucu vermedi. Kenti ele geçiren Osmanlı kuvvetleri ve Tatarlardan onlara katılan 40.000 kişi şehri boşalttı. 23 Temmuz 1877 günü Osmanlı deniz gücüne ait Feth-i Bülend zırhlı korveti ile Rus silahlı yatı Vesta Bulgar sahili açıklarında karşı karşıya geldi. Bu çarpışmada Feth-i Bülend zırhlı korveti bacasından vurulsa da bir zayıf yaşanmadı.²⁰⁹

²⁰⁹ Yener, a.g.e., s. 241-242.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PLEVNE SAVUNMASI VE OSMANLI PİYADESİ

1. Gazi Osman Paşa'nın Özgeçmişi ve Kuvvetleriyle Vidin'den Plevne'ye İlerlemesi

Plevne muharebelerinin başkumandanı ve 93 Harbi'nin en başarılı paşası Gazi Osman Paşa 1833 yılında Tokat'ta dünyaya geldi. Babasının İstanbul'da olmasından dolayı okul hayatına İstanbul'da başladı. 1844'de lise eğitimini gördü ve burada 5 yıl, daha sonra Harp Okulu'nda 4 yıl eğitimini sürdürdü. Burada başarılı olarak okulu üçüncülükle bitirdi ve Harp Akademisi'ne girdi. Kırım Savaşı'nın çıkmasıyla tahsili yarıda kaldı ve savaşa katıldı. Bu savaştaki başarılarından ötürü büyük takdir topladı. Savaşın bitimiyle tahsiline devam etti ve 1858 Kolağası rütbesiyle mezun oldu. 1864 yılında hassa ordusunun 4. Alayının 2.Taburunda görev aldı ve 1 yıl sonra aynı ordunun 3. Alay 2. Taburunda Binbaşı rütbesiyle vazife üstlendi. Suriye'deki karşılıkları bastırmak için bölgeye gönderildi. Ardından Girit'teki isyanları bastırmak için görevlendirildi. Rus isyancılarına karşı başarılarından dolayı Girit'teki güçlerin komutanı olan Ömer Lütfü Paşa tarafından terfi ettirildi. Böylece miralaylığa yükselip Mecidiye Nişanı ile ödüllendirildi.²¹⁰

1868'de Yemen İsyanının çıkmasıyla burada vazife aldı ve başarılarından ötürü Mirliya rütbesine yükseldi. Daha sonra İstanbul Merkez Komutanlığı'nda görev aldı ve buradan da Arnavutluk'taki İşkodra Kumandanlığı'na atandı. Bundan sonra Bosna Kumandanlığı'na oradan da Erzurum'a tayin edildi. Fakat savaşın başlama ihtimali karşısında burada fazla kalmayarak Niş'e gönderilerek Niş Kumandanı oldu. Bu zamana kadar birçok başarıya imza atan Osman Paşa, Zayçar'da Sırp ordusunu karşı zafer kazandı. Böylece ikinci dereceden Mecidiye Nişanı'na hâiz oldu ve mareşalliğe terfi etti. Daha sonra Vidin'e döndü. Bu esnada savaş söylentilerinin çıkması nedeniyle Vidin Kalesi'nin askerleri tarafından tamiri vasıtasıyla yeniden inşası gerçekleştirilmişti.²¹¹

²¹⁰ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, *Gazi Osman Paşa ve Plevne Savunması*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1982, Ankara, a.g.e., s.8-9

²¹¹ Mahmud Talat Bey, *Plevne Müdafası: Her şey Plevne İle Başladı*, Babıali Kültür Yay.,(Haz. Eyüp KUL), 2. B., İstanbul, 2010, s.22-23-24.

Osman Paşa Rus ordusunun hızla Bulgaristan'a içlerine kadar ilerlediğini öğrendiğinde Serdâr-ı Ekrem Abdülkerim Paşa'ya bir teklifte bulundu. Osman Paşa'nın teklifi şu şekildeydi: Vidin'in 12 taburluk kuvveti ile geri kalmış 19 taburluk yardım kuvvetlerini birleştirerek kurulan Kolorduyla Vidin'den yola çıkılacaktı. Yolda iken Rahovan'ın muhafızlığını yapmakta olan birkaç taburu da alıp Plevne'ye göndermek, Niğbolu'da bulunan Hasan Ali Paşa kumandasındaki fırkanın Rusların saldırısını beklemeden Niğbolu'dan çıkararak Osman Paşa'nın ordusuyla birleşip Lofça'yı geçtikten sonra Tırnova üstüne yüklenerek saldırıya geçmek, daha sonra Eski Cami yoluyla Şumnu'dan gelmiş olan kuvvetlerle birleşerek toplanan iki kuvvetle Zıştovi istikametinde Rus kuvvetlerinin üzerine yürümek teklifinin diğer hususlarıydı ancak reddedilecekti. Haziran ortasında bu teklifini tekrardan sundu. Bu şekilde Osman Paşa Lofça mevkiini ele geçirebilirdi. Zira Lofça birincisi savunma bölgesinde olup, Sofya ile Orhaniye ve Metropol, ikincisi Filibe-Turoyan vasıtası ile temin edilmiş bir hududa sahipti.²¹²

Bu arada Osman Paşa Vidin'de iken beklediği hareket emrini alarak oradan ayrıldı. Osman Paşa kuvvetlerini 9 Nizamiye, 10 Redif olmak üzere 19 piyade taburu, her biri 400 atlıdan oluşan 5 süvari bölüğü, 150 Çerkez atlısı, 54 toptan oluşan 9 bataryadan taksim etti.²¹³

Osman Paşa Plevne yolundayken kendisine iki telgraf ulaştı:

“ Osman ve Mehmet Ali Paşalar'a!

“Hareket hedefinize bir dakika evvel gelmeniz Padişahın emridir. Düşman Yeni Zağra ve Kızanlık'a iki koldan hücum etmiştir. Nereye geldiniz? Askeriniz ne kadardır? Hemen cevaba muntazırdır. (14 Temmuz 1877).”²¹⁴

“İçinde bulunulan durumdan dolayı bugün devlet hayat ve memât içindedir. Askerî hamîyyet ve vataniyyeye en fazla önem gösterecek bugündür. En kısa süre içinde hareket hedefine gelmeniz Padişah emir gereğidir. (14 Temmuz 1877).”²¹⁵

²¹² Mahmud Talat Bey. a.g.e., s.31-32 (Ayrıca Lofça Tırnova ve Gabrovo'Ya yakın bir yerdedi. Lofça'nın önemini bilen Osman Paşa ayrıca planıyla ilgili ilave olarak şayet Sırbistan yönünden bir saldırı gerçekleşirse ya da Flordin karşısına geçip düşmanın Vidin'e hareket etme olasılığından korkulmaması gerektiği söylemişti. Mahmut Talat Bey. a.g.e., s.32.)

²¹³ Enver Behnan Şapolyo, *Türk-Rus Savaşları Tarihi: Gazi Osman Paşa ve Plevne Müdafası*, Türkiye Yay., İstanbul, 1959, a.g.e., s.94.

²¹⁴ Mahmud Talat Bey. a.g.e., s.36.

²¹⁵ Mahmud Talat Bey. a.g.e., s.36.

Rus karargâhına Viyana Rus Sefârethanesi'nden bir telgraf yollandı. Bu telgrafta Osman Paşa'nın kuvvetleriyle birlikte doğuya doğru yöneldiği fakat hangi istikamete doğru gittiklerinin meçhul olduğu belirtiliyordu. Rus ordusu başlangıçta mesaja çok önem vermemekle birlikte daha sonradan süvari keşif birliklerini Plevne istikametine yolladı. Rus ordusu Dokuzuncu kolordularını Plevne'ye göndermeye niyetlendilerse de daha sonra bundan vazgeçtiler. Eğer Ruslar bu Kolorduyu Plevne'ye gönderselerdi vaziyet çok daha vahim olacaktı. Neyse ki bu gerçekleşmemişti. Bundan sonra Ruslar Plevne'yi gözlemlemek üzere bazı kuvvetler sevk etti. Bu kuvvetler 19. Piyade Alayı ve 31. Tümen'e ait iki Kafkas Bölüğü ile 1 Bataryaydı. Rusların bu kuvvetleri sevk ettiği sırada Hasan Paşa tarafından korunan ve büyük önem arz eden Niğbolu şehri işgal edildi ve Hasan Paşa binlerce asker ile birlikte esir düştü. Bu kalenin muhafaza edilmesine büyük önem veren Osman Paşa buranın düşmesinden dolayı çok üzgündü.²¹⁶

Bu arada Ruslar da Osman Paşa'nın hareketleri ile ilgili istihbarat topluyorlardı.²¹⁷ Sofya'dan Plevne'ye doğru bir askeri hareketin olduğu ve daha sonra da Osman Paşa'nın kuvvetleri ile birlikte Vidin'den hareket edeceği haberini aldılar. Bunun üzerine Rus kuvvetleri Osmanlı kuvvetlerinin Plevne'ye ilerleyip ilerlemediği hususunda kesin bir bilgiye ulaştıktan sonra, Vidin'den gelecek Osmanlı kuvvetlerine karşı Plevne'nin hemen ele geçilmesine, aynı gün verilecek diğer emirlerle de Plevne'ye doğru tekmil gücüyle ilerlemenin mümkün olmaması durumunda Kazak Livâsı ile bir kısım piyadenin bölgeye gönderilmesi kararına vardılar. Osman Paşa'nın hareketi Rusları telaşlandırmıştı. Buna önlem olarak da durumu kontrol etmek için Plevne Kasabası'na giden yolların tamamına Kazak alaylarını sevk ettiler.²¹⁸

Osmanlı birlikleri Plevne köprüsünü geçerken bu sıra Osman Paşa da emrindeki kurmaylar ile birlikte arazi hakkında bilgi toplayarak kolordu için uygun bir mahal bulmak amacıyla Plevne'ye hareket etti. Ayrıca Atıf Paşa'nın bulunduğu karargâhı ziyaret etti. Kolordunun birlikleri Plevne'ye yeni varmışlardı ve yorgun birlikler dinlenmeye çekilmişlerdi.²¹⁹ Henüz iki tarafın da ana kuvvetleri çatışmaya girmemiş olmasına rağmen asıl muharebenin çok yakında yaşanacağına hiç şüphe

²¹⁶ Şapolyo, a.g.e.,s.92-93.

²¹⁷ Ruslar bu aşamadan sonra Plevne'nin stratejik önemini kavramış, bununla birlikte yeteri kadar kuvveti buraya sevk etmemişti. Bu hatalarının ne kadar pahalıya patlayacağını ilerideki çatışmalarda göreceklerdi.

²¹⁸ Şapolyo, a.g.e.,s.93.

²¹⁹ Mahmud Talat Bey, a.g.e.,s.40.

yoktu. Plevne'ye yeni varan Osman Paşa, vakit kaybetmeden gerekli hazırlıkları yapmaya koyuldu.²²⁰

Plevne yaklaşık 43 derece kuzey enleminde, Tuna Nehri'nin sağındaki merkezlerin arasında kalan münbit bir arazinin üzerinde yer alıyordu. Vid Çayı'nın 5 km. uzağında, bu çaya karışmadan önce birleşmiş olan Tuçaniçe (Kayalıdere) ve Griviçe derelerinin çatal teşkil ettiği noktada bulunuyordu. Savunma noktası olması bakımından büyük önem arz etmese de sevk yollarının üzerinde yer alması açısından mühim bir konumdaydı. Bölgedeki büyük kavuşma yolları Plevne'de kesişmekteydi. Etrafı tepelerle çevriliydi ve bu tepeler konumları ve yapıları itibari ile doğal bir dere oluşturmaktaydı. Çoğunluğu Bulgarlardan oluşan Plevne'nin nüfusu yaklaşık 17.000'di. Savunma öncesi nüfus, Rus ordusunun istilasından dolayı göç etmek durumunda kalan Müslümanlar ile artmıştı.²²¹ Plevne'ye varılır varılmaz Osman Paşa hemen çevrede tahkimat çalışmalarına girişti. Plevne Savunmasının en çok dikkat çeken ve en meşhur yönlerinden biri de Osman Paşa kurdurduğu tahkimat ve tabya sistemiydi.

Plevne tahkimatında Osman Paşa'nın emrinde tahkimatta son derece önemli rolü olan Tevfik Paşa isimli bir mühendis vardı. Tevfik Paşa buradaki savunma sisteminde yaptıklarıyla dünya siper savaşlarına büyük yenilikler getirecekti. Osman Paşa Plevne savunmasında tahkimatı büyük bir ustalıkla kullanmıştı ki, bu zamana kadar toprak tahkimatı böyle ustaca faydalanan bir komutan yoktu. Gazi Osman Paşa'nın Plevne tahkimatı sahra tahkimatında bir buluş olarak değerlendirilebilecek düzeydeydi. Ayrıca bu tahkimat Plevne'den kalınan süre içinde ve her muharebe öncesinde daha da geliştirilecekti. I. Plevne Muharebesinin başlamasıyla burada ve çevresinde başlayan tahkimat çalışmaları, Rus ve Romen ordularının kuşatması süresi boyunca her gün devam ettirilerek sürekli geliştirildi. Bu şekilde savunma savaşı yapmak için çok da elverişli olmayan Plevne hayli güçlü bir müstahkem mevki haline gelmişti. Savunmanın kurulduğu yerdeki doğal yapı oldukça maharetli bir şekilde kullanılarak Plevne nerdeyse işgal edilmesi imkânsız bir hale getirildi. Ayrıca uzunluğu 36 km. derinliği ise 5 km. olan Osmanlı mevziileri yapılış biçimiyle ihtiyat birliklerini

²²⁰ Osmanlı kuvvetlerinin Ruslardan önce Plevne'ye varmaları Plevne savunmasındaki başarıyı büyük ölçüde etkilemiştir.

²²¹ Mahmud Talat Bey. a.g.e., s.27-28.

Rus topçusunun menzili dışında bıraktığından da önem arz etmekteydi.²²² Bu durum, Plevne Muharebelerinin sonuçları üzerinde hayati bir etki yaratacaktı.²²³

Plevne’de bulunan dereler ile hattı içtimalar yamaçlarda oluşan yağmur sularının birleştiği çizgiler ve Plevne’deki patikalar, savunma hattı kurulurken çok iyi bir şekilde değerlendirilmiş, kurulan mevziler birbirlerine yakın biçimde Plevne’nin etrafında birleştirilmişti. Siperlerin bu şekilde kurulmasının getirdiği en büyük fayda, merkez mevziden gelecek ihtiyat birliklerinin ihtiyaç duyulan yere istenildiği vakitte ve şekilde kullanılmasını kolaylaştırmasıydı. Yani muharebenin şiddetlendiği bölgelere kısa zamanda istenilen miktarda asker sağlanması mümkündü. Buna karşılık Rus kuvvetleri saldırıdayken bu durumdan ötürü birlikleri birbirinden uzaklaşarak kopuyor, kuvvetleri bölünüyordu ve sayısal üstünlüklerinin avantajını zedeliyordu. Plevne’deki Osmanlı tahkimatlarının bir diğer özelliği de tahkimat yapısı ve tabyaların Plevne’yi savunan Osmanlı kuvvetlerinin miktarına göre orantılı bir şekilde yapılmış olmasıydı. Asker sayısı önemli bir faktördü ve tahkimatlar gelişigüzel kurulmamıştı.²²⁴ Ruslar böyle bir tahkimat sistemi beklemiyorlardı. Tahkimatların işlevini ancak muharebeler esnasında anlayabiliyorlardı. Osmanlı savunma sistemine bir de Osmanlı piyade birliklerinin yüksek ateş gücü eklenince siperler geçilmez bir duvar halini alacaktı.²²⁵

Yabancı bir gözlemci Plevne’de kurulan tahkimat hakkında özet olarak şu bilgileri vermekteydi:

“...Plevne Savunma Sistemi, 40 kilometre uzunluğunda bir yarım daire teşkil ediyordu. Türkler burada 20’den fazla tabya inşa etmişlerdi. Bu tabyalar, kural olarak, tepelerin üstünde veya ileriye doğru uzanan kısımlarda kurulmuştu. Tabyalar derin ve kademeli bir şekilde düzenlenmiş siperler, topçu için platformlar (mevziler), piyade için toplanma yerleri, insanlar ve koşum hayvanlarını barındırmak, cephane ve yiyecek maddelerini korumak ve saklamak için sığınaklardan oluşan bir sistemle donatılmıştı. Bütün bunlar, toprak ve ahşaptan yapılmıştı.”²²⁶

²²² Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, a.g.e., s.25-26.

²²³ Rus topları Plevne tahkimatı üzerinde etkili olamadılar. Bunun sebepleri üzerinde ileride ayrıntılı bir şekilde durulacaktır.

²²⁴ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, a.g.e., s.27.

²²⁵ Daha önceki bazı muharebelerde de etkili bir tahkimat sistemi kullanılmıştı. Fakat burada bu güçlü tahkimatın modern tüfekler kullanan piyadelerle daha da güçlenmesiyle birlikte ayrıcalık taşıyordu.

²²⁶ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, a.g.e., s.27.

2. I. Plevne Muharebesi

Osman Paşa kumandasındaki Osmanlı kuvvetleri Plevne'ye girdiğinde Rus orduları Başkomutanı Nikola, ordusunun sağ kanadının tehdit altına düşeceğini görmüştü. Önlem alınması için Rus batı ordusu komutanı General Krodner'e emir verdi. Bunu üzerine General Krodner de General Şuldner'i Plevne üzerine yolladı. General Şuldner ordusunun toparlanması Temmuz'un yedisini buldu. Osman Paşa büyük bir başarıya imza atarak Rus ordusundan 24 saat önce Plevne'ye girmeyi başardı. General Şuldner, asıl büyük hücumunu Temmuz'un sekizine planlamıştı. General Şuldner'in ordusu 3 piyade alayı, 18 Kazak süvari bölüğü, altı batarya toptan oluşmaktaydı. Saldırı için tümenini ikiye bölen General Şuldner'in kuvvetleri şöyleydi: Sağ kol, 7 piyade taburu, süvari bölükleri ve dört batarya. Bu kolun görevi Plevne'nin kuzeyinde yer alan Bok'uva'dan şiddetli bir saldırı yapmaktı. Sol kol ise 5 taburla Graviçe köyünden saldırıya geçecekti. Geri kalan 10 süvari bölüğü bir batarya ile Totçaniçe'den hücumla geçecekti.²²⁷

Rus birlikleri 4 koldan Plevne üzerine taarruza başladı. Kuzey tarafında Rus ordusunun bir Kazak Alayı, iki Osmanlı piyade taburu ile karşılaştı. Buradaki çatışma da Kazaklar geri püskürtüldü. Bununla da kalınmayıp piyade taburlarından biri, Bukova'ya yardıma gitti. Kuzeydoğudan Rus birlikleri iki alay ve üç bataryalık bir kuvvetle saldırıya geçti. Bu kuvvetler 9 taburluk Osmanlı gücüne saldırdı ve henüz çatışmaya girmemiş olan ve merkezden yardım gören 4 tabur mevzilerini korumuş, 5 tabur da Bukova'ya geri çekilmek zorunda kalmıştı. Fakat çatışmaya dâhil olan iki takviye piyade taburu, karşı saldırı yaparak Rusları püskürttü.²²⁸

2.1 Muharebede Osmanlı Piyadesinin Durumu

Mücadelede Osmanlı ve Rus askerleri göğüs göğse büyük bir mücadeleye girişmişlerdi. Osmanlı piyadeleri cesaret ve gayretle Rus piyadeleri dağıtmayı başardı hatta gelen Rus takviyeleri bile firar ettiler. Fakat muharebe sürerken sağ taraftan düşmanın şiddetli top ateşi ve süvari hücumuna müsait bir arazide Rus süvarilerinin Osmanlı birliklerine hücumundan sonra bu kanattaki birlikler geri çekildiler. Osmanlı piyadelerin geri çekilmesinde Rus süvari hücumunun dışında başka sebepler de vardı. Her şeyden önce buradaki piyade birlikleri hayli yorgundu. 6-7 gün boyunca istirahatsız

²²⁷ Şapolyo, a.g.e.,s.99.

²²⁸ Von Herbert, *Plevne Meydan Muharebesi: Bir İngiliz Subayının Anıları*, Kastaş Yay., (Çev. Nurettin Artam), İstanbul, 2004, s.101-102.

yürümek zorunda kalmışlardı. Bunun üstüne akşama kadar durmadan çatışma içine girmişlerdi. Ayrıca bu kanadın komuta kademesinde de kayıplar yaşandı. Sağ kanadın kumandanı Mirliya Ahmet Hıfzı Paşa, muharebe esnasında bir top atışında yaralanarak komutayı bırakmak durumunda kaldı. Yerine geçen Kaymakam Hüsnü Bey de aynı durumdaydı. Onun da yaralanmasıyla emir ve kumanda da büyük buhran yaşandı. Piyadelerin diğer bir sıkıntısı da çatışma anında açıkta olmalarıydı. Mevzilendikleri bölge ve şartlardan ötürü piyade siperi dahi yapamadıklarından açıkta kalıp zayıatları da buna bağlı olarak da kayıpları ağır olmuştu.²²⁹ Bu şartlar göz önünde bulundurulduğunda aslında piyadeler iyi dayandılar. Aynı koşullarda birçok piyade birliği daha erkenden dağılma durumuyla yüz yüze kalabilirdi. Bu kanadın bozulmaya başlamasıyla savaş alanında bütün dikkatler bu yöne çevrildi.²³⁰

Sağ kanatta bunlar olurken Osman Paşa'da dikkatini bu yöne toplamıştı. Buradaki birliklerin müşkül duruma düşmesiyle Osman Paşa karargâhtan bu yöne doğru düşman üzerine şiddetli bir top ateşi açtırdı. Ayrıca bu yöne takviye olarak Miralay Seyid Bey kumandasında 2. Çorum Redif Taburu'yla bir buçuk tabur Griviçe deresinden yollandı. Kuvvetler mücadeleye girdiklerinde çatışma halindeki Simav Redif Taburu'nun zayıata uğrayan avcı bölüklerinin binbaşısı tarafından ricat borusu çaldırıldı ve birlikler çekilmeye başladı. Daha da kötüsü Seyid Bey bu emre uymak durumundaydı ve kuvvetleriyle bulunduğu yerde kalakalmasıyla geri çekilme daha zor bir hal aldı. Fakat bu esnada Ruslara karargâhtan yapılan şiddetli top ateşi, Osman Paşa'nın sert ve kesin ikazları neticesinde birlikler dayandılar ve Ruslar, birliklerin bozulmasından faydalanamadılar. Tekrar hücum ile düşman harekâtı hezimetle sonuçlandırıldı. Muharebe Osmanlı zaferi ile sona erdi.²³¹

Birinci Plevne Muharebesi'nde Osmanlı piyadelerinin katkısına baktığımızda savaşın kazanılmasında önemli rol oynadıkları açıkça görülmektedir. Ayrıca muharebede özellikle Redif piyadelerinin performansı dikkat çekicidir. Yedek ordu olarak konumlandırılan Redif piyadeleri, nizam birlikleri kadar iyi eğitimden geçmemiş ve birçok savaşta muharebe güçleri açısından eleştirilmiş olmalarına rağmen bu muharebede kendilerini gayet iyi bir şekilde gösterdiler. Sadece bir ara sağ kanatta

²²⁹ Mahmud Talat Bey, a.g.e.,s.43.

²³⁰ Ayrıca çatışmalarda bulunan piyadelerin önemli bir kısmının düzenli birlikler olmayıp, düzenli birlikleri destekleyen yedek birlikler olduğuna dikkate almak gerekir.

²³¹ Mahmud Talat Bey, a.g.e.,s.43-44.

Redif piyadeleri sarsıntı yaşadı ama o da yukarıda da belirttiğimiz gibi belirli sebeplerden kaynaklanmıştı.²³² İlk savaşta kendi üstüne düşen görevi yapan Osmanlı piyadeleri ufuktaki yeni muharebeyi bekliyorlardı.

I.Plevne Muharebesinde dikkat çeken en önemeli noktalardan biri de savaştan sonra Osmanlı askerlerinin 6 gün süren zorlu bir yürüyüşten sonra doğru düzgün dinlenmeden çatışmaya girmelerine rağmen galip gelmeleri idi. Böyle bir yorgunluktan sonra büyük bir enerji ile savaşabilmek kolay değildi. Kıtalar uzun yoldan sonra 6 saatlik bir dinlenmeyle tam 18 saat boyunca savaştılar. Üstelik böyle bir çarpışmayı bir peksimetle geçirdiler. Askerlerin birçoğunun ayağı şişmişti bu yüzden de topallayarak savaşa devam etmek durumunda kalmışlardı. Muharebe sonunda yollar cesetlerle dolmuştu. Türk hastabakıcıları da yaralı askerlere yardım ediyordu. Muharebenin bitmesiyle mevzilerinden çıkan bazı askerler Plevne Kasabası'na gittiler. Uzun mücadeleden sonra birlikler sıcak yemek yediler ve ordunun mızıkası da kazanılan muharebe için zafer marşları çaldı. Plevne Kasabası'nda bulunan Türkler evlerinde ne varsa getirip askerlere yardım ettiler. Bulgarların karargâha yaklaşmaları izin verilmezken gece sokaklarda da devriyeler gezmeye başladı. Böylelikle Plevne'de asayiş sağlanmış oldu²³³

3. II. Plevne Muharebesi

II. Plevne Muharebesi'nin hemen öncesinde Osman Paşa, ilk muharebenin bitmesiyle siperler kurdurmaya devam etti. Tepeler siperler için çok elverişli olamamasına karşın yine de siperler kazdırtıyordu. Bu savunma hattının uzunluğu 20 km'yi buluyordu. Bunlar dışında etraftan gelen kıtalar ve gönüllülerle kolordudaki asker sayısını yükseltmeye çalışıyordu. Bunlar dışında çok önemli bir gelişme daha yaşandı. Plevne savunması için çok kritik bir yer olan Lofça, Osman Paşa'nın sevk ettiği kuvvetlerce geri alındı. Burası Plevne savunmasının güçlendirilmesi ve geri hatlar ile Plevne arasında bir bağlantı kurabilmek için büyük önem arz ediyordu. Buranın alınmasından sonra beklenen Rus saldırısı on gün sonra sisli bir havada başladı. Siste yeterli görüş mümkün değildi. Rus kuvvetleri bütün güçleriyle Plevne savunmasına yükleneceklerdi.²³⁴

²³² Yedek kuvvetler bu tip olaylardan düzenli birliklere göre daha fazla etkilenmesi normal karşılanmalıdır. Teçhizat, tecrübe, eğitim bakımın daha ileride olan nizam birlikleri kadar donanımlı olmayan redif birlikleri olumsuzluklara rağmen muharebeye devam edebilmişlerdir.

²³³ Şapolyo, a.g.e.,s.101.

²³⁴ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, a.g.e., s.36.

II. Plevne Muharebesi'nden önce Osmanlı Kolordusu'nun durumu şöyleydi: Lofça'da yer alan taburların dışında 1, 2, 3, 5. Ordular ile Karadeniz sahilleri alaylarının Nizamiye ve Redif piyade taburları olmak üzere toplam 33 piyade taburu mevcuttu. 5 bölükten oluşan Hassa Kazak Süvari Alayı vardı. Sayıları 300-400 olan Çerkez gönüllüler ile Birinci muharebeden mevcut olan toplar bulunuyordu. Bu şekilde kuvvetlerin sayısı 19.000-20.000'a ulaşıyordu. Bu güç, iki fırka ile bir yedek gücüne ayrıldı. Bir Fırka, 12 piyade taburu, 2 bölük süvari ve iki bataryadan oluşmaktaydı. 1. Fırka Ferik Adil Paşa kumandasında, 2. Fırka da Mirliwa Hasan Sabri Paşa kumandasında idi. Ferik Adil Paşa'nın fırkasının kuzey tarafında bulunan hattı koruması için tabya edildi. Mirliwa Hasan Sabri Paşa'nın Fırkası da ikiye bölündü. Birinci kısım güneydoğu ve güney hatlarına mevzilenirken, ikinci kısım yedek kuvvetlerle birlikte yardım gücü görevini görerek karargâhta bulundu.²³⁵

3.1. Osmanlı Piyadelerinin Performansı

Şiddetli top ateşleri devam ederken Osmanlı zabitleri birliklere Rus kuvvetlerinin karşı sırtlarda görüldüğü haberlerini verdiler. Siperlerdeki piyadeler karşı tepeye dikkatlerini toplamışlardı. Bu arada da top sesleri sürmekteydi. İki taraftan da 2 saat boyunca top ateşi susmadı. Siperlerde bulunan piyadeler bir an önce siperlerden çıkıp hücumu kalkmayı bekliyorlardı. Yoğun bir top ateşinden sonra artık siperlerin yeteri kadar zarar gördüğünü düşünen Rus piyadeleri saldırıya geçtiler. Karşılık olarak siperlerden ateş başladı. Rus birlikleri aşağıda bulunan vadiyi ele geçirmek istiyorlardı. Rus piyadeleri birinci siperi ele geçirdi. Birinci siperin düştüğünü Osmanlı piyadeleri, kumandanlarının haykırışından duydular. Daha sonra Rus piyadeleri daha da ilerleyerek ikinci siperlere doğru yüklendi. Piyade hücumları tamamen cepheden oluyordu. Bu arada bütün Osmanlı piyade taburlarından ateş borusu çalındı. Bunu üzerine büyük bir ateş gücü ortaya çıktı. Osmanlı topçu ateşi de buna eklenince Rus piyadeleri hücumlarını durdurdular ve geri çekilmek zorunda kaldılar. Rus birliklerinin ikinci bir hücumu da sonuçsuz kalarak siperlerden yapılan ağır ateş karşısında fazla zayıf verdiler.²³⁶

²³⁵ Mahmud Talat Bey., a.g.e., s.48-49 (Birlikler etkili bir savunma için oldukça iyi bir şekilde mevzileniler. Ayrıca kuvvetlerin dağılımına bakıldığında piyadelerin büyük oranda sayı olarak baskın olduğu görülmektedir.)

²³⁶ Şapolyo, a.g.e.,s.112-113.

Siperlerde bulunan Osmanlı piyadeleri, var güçleriyle düşmana karşı koyuyordu. Siperlerde yapılan büyük mücadeleyi ve Osmanlı piyadesinin ateş gücünü Yüzbaşı Von Herbert şöyle anlatıyordu:

“Ruslar görünür görünmez on iki tane borazan:

Ateş! Borusunu çaldı. Bunun üzerine on bölük tarafından müdafaa edilen her iki yan siper ile tabyadan müthiş bir yaylım ateşi açıldı. Bu ateşle beraber, gök gürültüsünü andıran topçu ateşi düşmanın ileri hareketini tamamıyla durdurmuştu.

Ruslar gerilere ve gerideki siperlere çekildiler. Biraz sonra daha az bir kuvvetle (sanırım bir taburla) hücumlarını tekrarladılar. Bunlar uzun bir hat halinde avcıya yayılmış oldukları için, bundan önceki kesif kütleden daha az hedef teşkil ediyorlardı.

Bunlar, bizim müthiş ateşimize karşı, her adımda birçok askerini döke döke, yandan ve cepheden tabyalara saldırıyorlardı...

Rus hatları yamaçta fırtınalı bir okyanus gibi dalgalanıp duruyordu. Binlerce gırtlaktan çıkan, müthiş sesler geliyordu. Bu sesler, azgın bir deniz sathındaki dalgalar gibi, bir yükselip bir alçalıyordu. Toplar, ilerleyen yığınların üzerine ateş etmekteydi.”²³⁷

Yeri gelmişken bahsetmemiz gereken bir husus, yukarıda Yüzbaşı Von Herbert’ının da altını çizdiği gibi Plevne Savunmasında Osmanlı piyadesinin ateş gücünün yüksekliği, birçok kaynaktan altı çizilerek bahsedilmektedir. Özellikle ilk Plevne Muharebesi’ne nazaran ikinci Plevne Muharebesi’nde bu durum çok daha net bir biçimde çıktı. Rus piyadeleri gerek açıkta savaşmalarından gerekse daha önceden de bahsettiğimiz gibi Osmanlı piyade tüfeklerinin Rus piyade tüfeklerine nazaran daha uzun menzilli ve isabet oranı daha yüksek olmasından dolayı fazla zayıat veriyorlardı. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da Osmanlı piyadelerine koruma ve elverişli ateş etme imkânı sağlayan siperlerin mükemmelliği idi. Rus piyadeleri yalnızca iki siperi ele geçirmeyi başaracaklardı. Fakat Osman Paşa’nın kurduğu Osmanlı savunma sistemi bundan çok daha fazlasıydı.

²³⁷ Herbert, a.g.e.,127-128.(Bu paragrafta Herbert’in bir tabur büyüklüğünde olarak söylediği taburun ağır zayıat verdikten sonra hücumu başlatan başka bir saf olan ikinci safın birleştiğini daha sonra da üçüncü bir safın daha bu hücumu katıldığını söyler. Ayrıca bu savaşta Herbet kendisinin de çatışmaya katıldığını ve tabyanın üstüne sıçrayarak tabancasını çekip altı şarjör dolusu mermi harcadığını söyler. Herbert, a.g.e.,127.)

Çatışma bütün hızıyla devam ediyordu. Özellikle Redif piyadeleri ile Rus piyadeleri arasında şiddetli ve göğüs göğse bir mücadele yaşanıyordu. Gerek süngü gerekse dipçikle yapılan çarpışmalar ağır kayıplara yol açıyordu. Örneğin Rusların Penza alayı, bütün subaylarını, ast subaylarının birçoğunu ve askerlerinin büyük kısmını kaybetmişti. Osmanlı askerleri yaralılarının bir kısmını kendi tarafına taşıyabilmişti. Tüm bu gelişmelere rağmen Rusların hücumları kesilmemişti. Bu sefer dördüncü bir saldırıya giriştiler. Fakat bu hücumu yapan askerler de yine siperlerden gelen yoğun piyade ateşine maruz kaldılar. Ancak hücumlarını sürdürüp tabyalara biraz daha yaklaşmışlardı. Fakat bitmek tükenmek bilmeyen piyade ateşi karşısında fazla dayanamayıp geri çekildiler. Böyle bir ateş gücü karşısında Rus kuvvetleri umutsuz bir şekilde hala hücumu devam etmeye gayret gösteriyordu. Sağ kalan ve hücumu bekleyen Rus askerleri resmen ölüme yürüyor, buna karşın halen tabyalara doğru hücum ettiriliyorlardı. Rus kuvvetlerinin ilk önce yan siperlere saldırması gerekirken, Rus kumandanları askerlerini doğrudan ateş gücünün yoğun olduğu cepheden taarruza kaldırıyorlardı.²³⁸

Buraya kadarki çarpışmalarda, Rusların siperlere doğru güçlü bir ateş gücüne karşı cepheden neden sürekli kıtalarını hücumu kaldırdıklarının cevabını bulmak gerekir. Dünya savaş tarihine bakıldığında bu muharebelerde yaşanan sahnelerinin benzerlerini I. Dünya Savaşı'nda da görmek mümkündür. O savaşta da saldıran konumundaki piyade birlikleri umutsuzca defalarca siperlere hücum etmiş ve çoğunda savunmada olan piyadelerin siperlerden güçlü ateşine maruz kalarak ağır kayıplar vererek geri çekilmişlerdi. Öyle ki bu durum 4 yıl süren savaş boyunca çoğu yerde yaşanmış ve taarruzda bulunan ordular önlerinde canlı örnekler varken bunlardan ders almamışlardı. Plevne Muharebelerindeki bu durum ise I.Dünya savaşından çok daha erken bir zamanda meydana gelmişti. Yani Ruslar güçlü siperlerden kurulu böyle bir piyade ateş gücü ile ilk defa karşılaşmıştı. Bu sebepten ötürü klasik bir şekilde taarruza devam etmişlerdi. Ayrıca birçok kötü örnekleri görüp ağır kayıplar vermelerine rağmen aynı muharebe içinde bu duruma bir çözüm bulmak zordu. Plevne'deki Osmanlı piyadesinin en büyük rollerden biri de savaş tarihinde artık siperlerdeki piyade ateş gücü karşısında piyade taarruzlarının etkisinin düşük olduğunu göstermesidir. Nitekim bu

²³⁸ Şapolyo, a.g.e.,s.113.

durum bundan sonraki dönemde de bu savaşta da görüleceği gibi uzun yıllar boyunca tam olarak kavranamayacaktır.²³⁹

Çatışmalar tüm hızıyla devam ederken Plevne Kasabasının güneydoğusunda yer alan Radişove tepelerinde bir hareketlilik başladı. Buradaki Rus kollarına ait bir müfreze Kayalıdere mevkiinden Plevne'ye doğru harekete geçmişti. Plevne'ye yakın olan değirmen önlerine kadar gelerek ve daha da ilerleyerek saldırıya geçti. Derenin her iki tarafına mevzilenmiş Osmanlı birliklerinin ateşiyle birlikte hepsi yere serildi. Fakat Plevne'nin güney doğusundan gelen Rus tüfek ateşleriyle Osmanlı genel karargâhında zayıflar başladı. Bu sıralarda da Rus kuvvetleri tekrar yardım alarak saldırıya geçti. İşte bu anlarda vaziyet tehlikeli gözüküyordu. Osman Paşa bu vaziyet karşısında gerekli tedbirleri alarak duruma el koydu. Daha önceden yedek kuvvet olarak ayırdığı 1 piyade taburu ile 4 adet Krupp topunu alıp Tahir Paşa'nın tabya ettiği toprakların olduğu yere yetiştirdi. Hiç vakit kaybetmeden toplam sekiz top ile Rus birliklerinin üzerine şarapnel ateşi açtırdı. Daha sonra da yanında bulunan piyade taburunun ilk başta 4 bölüğünü Rusların üzerine hücumla kaldırdı. Bu hücum karşısında düşman şaşkına dönerek ilerlemesini durdurmak zorunda kaldı. Daha sonra Osman Paşa, taburdan geri kalan 4 bölüğünü de sahaya sürdü. Tüm bunlar olurken muharebede zayıflar vermiş ve ümitsiz durumdaki diğer piyade taburları da gayretlenip tekrar hücumla kalktılar. Böyle olunca artık Rus kuvvetleri iyice muharebeden yüzlerini çevirdiler. Gün batarken Rus birlikleri bozulup kaçmaya başladı. Böylece Osmanlı birlikleri mevkiilerinde zafer elde ederek kalmayı başardı.²⁴⁰

Artık Osmanlı birlikleri karşı saldırı için hatlara ayrıldı. Birinci hatta Talat Bey'in kumandası altında 1000 piyade ve 350 atlıdan oluşan bir kuvvet bulunuyordu. Bu kuvvetin içinde şimdiye kadar muharebeye girmemiş olan tam bir tabur ve ayrıca Nizamiye süvari bölükleri de mevcuttu. İkinci hat Osman Paşa kumandasında 1500 piyade ve 150 atlıdan müteşekkildi. Bu kuvvette yenilenip tekrar organize edilen 2 piyade taburu, savaşa çok girmemiş 2 bölük, çeşitli taburlara mensup olduktan sonra muharebe esnasında sahaya sürülen 3 bölük vardı. Ayrıca süvari niteliğinde Osmanlı Kazakları ve Çerkez atlıları vardı. 3. hat Tahir Paşa kumandasında 800 piyade ve 100 atlıyı içeriyordu. Bu kuvvette bozulan ya da dağılan taburlardan meydana getirilmiş iki

²³⁹ 20. Yüzyılın başlarında yapılan birçok muharebede saldıran taraflar, savunmada bulunan piyadenin siperlerin koruması ile yüksek ateş gücünün karşısında ağır kayıplar verecektir.

²⁴⁰ Mahmud Talat Bey, a.g.e.,s.61-62.

tabur mevcuttu. Ayrıca Plevne'nin korunması için görevlendirilen taburdan savaşa girmeyen 1. ve 2. hatta yetişememiş diğer bölükler Tulçenice'de muharebe halinde olan 2 bölük daha vardı. İlaveten iki kanada mevzilendirilmiş yarım nizami süvari bölüğü ile atlı topçu müfrezesi de bekletiliyordu. Son hat yani 4. hat ise Hasan Sabri Paşa'nın kumandası altında 700 piyade ve 100 atlıdan ibaretti. Bu kuvvet bozulan piyade birliklerinden kurulmuş bir piyade taburu, gelişigüzel kurulan 2 bölük, o sıralarda Bukova tabyası tarafındaki muharebe şiddetli olmadığından ötürü buradan gönderilen 4 bölük ve atlı birliklerden müteşekkildi. Bu kuvvetlerin en arkasında da 2000 Osmanlı piyade kuvveti konuşlandırılmıştı. Bu piyade gücü henüz düzene geçmemişti fakat Türk piyadesinin özellikle savunmadaki inatçı ve büyük cesaretiyle kendilerini çok çabuk toplamayı başarmışlardı.²⁴¹ Muharebede piyade birlikleri var güçleriyle savaşıyorlardı. Gerçekten de çatışmaların kritik bölümlerinde kendileri göstermeyi başarıyorlardı. Piyade taburları içerisinde büyük bir uyum söz konusuydu.²⁴²

Çatışma içinde olduklarından hatlar o sıralarda tam bir düzen içinde değildi. Sürekli saldırıda bulduklarından ya da düşman saldırılarını geri püskürtmeye çabaladıklarından yorgundular. Bütün hatlar ve ihtiyat birlikleri düşmanla savaşıyorlardı. Rusların geri çekilmesinden önce 6-8 defa çarpışma yaşanmıştı. Rus birlikleri ele geçirdikleri tabyalardan iki batarya takviye alarak bombardımana devam ediyorlardı. Gerçi o tabyalarda sadece 2 top kalmıştı ve bu toplar daha sonra geri alınacaktı. Bu arada bombardıman devam etmekteydi. Aynı şekilde top ateşi ile düşmana karşılık veriliyordu. Daha sonra Rus birlikleri harekete geçmeye başladı. Bu birliklerin Osmanlı piyadelerinin ateş menziline girmesiyle yaylım ateşiyle karşılaştılar. Her ne kadar Rus birliklerinin yaylım ateşinden ötürü saflarında boşluklar ortaya çıksa da bunları çabuk dolduruyorlardı. Rus birliklerinin yaklaşmasına izin verildikten sonra hücum emri verildi. Osmanlı piyadeleri önce ağır ağır daha sonra da büyük bir hızla harekete geçti. Bu sıra da birliklerin subayları piyadelerin safları bozmadan düz bir çizgi şeklinde hareket etmesine yardım ediyorlardı. İki tarafın kuvvetleri birbirlerine yeteri kadar yaklaştıktan sonra çarpışan iki tren gibi şiddetle birbirlerine girdiler.²⁴³

²⁴¹ Herbert, a.g.e.,132-133.

²⁴² Çarpışmalarda Nizam ve Redif birlikleri arasındaki kusursuz uyum dikkate değerdir.

²⁴³ Herbert, a.g.e.,133-134.

Tam da burada çok büyük bir göğüs göğse mücadele yaşandı.²⁴⁴Bu sırada mücadelenin içinde bulunan Yüzbaşı Von Herbert, birbirine girmiş birliklerin bu büyük mücadelesini şöyle anlatıyordu:

*“Böyle bir temasın ne korkunç bir kargaşa olduğunu tasvir etmek kudretinin kaleminde olmasını ne isterdim. Bağırın, haykıran, küfür eden, ilerleyen, gerileyen, vuran, saplayan insanlardan meydana gelmiş bir mahşer! Yaralanarak yere düşenler vardı ki bir taraftan da savaşlarına devam ediyorlardı. Yukarıda ise insan başları ve tüfek dipçikleri, kızmış bir makinenin sayısız pistonları gibi bir kalkıyor, bir iniyordu. Süvariler, bir şimşek hızı ile ellerindeki kılıçları savurmaktaydılar. Atlar, karşılarındaki insan saflarına saldırıyor, onları deviriyor, ayaklarının altına gömüyor, çıldırılmış, köpürmüş insan çehrelerinden kanlar fışkırıyordu...”*²⁴⁵

II. Plevne Muharebesindeki piyade muharebeleri ve muharebe alanı ile ilgili savaşa bizzat katılmış ve birçok çarpışmada emrindeki askerlerle birlikte bulunmuş olan Mahmud Talat Bey şöyle bahsediyordu:

“Muharebenin başlangıcından yani sabahtan beri de Plevne ve etrafında hava sis ve dumanlı olduğu gibi atılan topların tesiriyle bu duman biraz dağılmış ve etraf az da olsa görülmeye başlamıştı. Sonradan başlayan piyade muharebesinin boğucu ateş dumanından hâsıl olan kesif bir bulut etrafı karanlık bir bulut haline getirmişti...

Savaşta öne çıkan piyade taburlarından biri Rus saldırılarına karşı saatlerce direnmeyi başaran Milas redif taburuydu.²⁴⁶ Buradan da anlaşıldığı gibi savaştaki en büyük rollerden birini Redif piyade taburları oynamıştır. Muharebelerde yedek kuvvetlerden ziyade nizam kuvvetlerinin performansını ve disiplinini göstermişlerdir. En zor zamanlarda gerek siperlerde gerekse süngü hücumlarında bozulma göstermemişlerdir. Böylelikle zaferin kazanılmasına büyük katkı sağlamışlardır.

Sonuç olarak II. Plevne Muharebesi şu şekilde özetlenebilir: Rus ordusu General Krudener komutası altındaki iki kolordu ile saldırıya geçti. Bu saldırıyı gerçekleştiren kolordular kuzey, kuzeydoğu, güney ve doğu taraflarından olmak üzere 4 yönden saldırı da bulundular. Kuzey bölgesinin ilerisinde Opaneç taraflarında

²⁴⁴ Piyadeler arasında Bu tip göğüs göğse süngü muharebesi Plevne Savunması boyunca sıklıkla yaşanacak ve bu mücadelelerin çoğundan Osmanlı piyadesi zaferle ayrılmayı bileceklerdi.

²⁴⁵ Herbert, a.g.e.,134 (Buradaki anlatımdan anlaşılacağı üzere göğüs göğse savaşta süngü hücumuna kalkan piyadelerin dışında çatışmada süvarilerin de önem rolü olmuştu.)

²⁴⁶ Goltz, Von Der, *Goltz Paşa Plevne: Târih-i Harpten Asâkir-i Redife Kısımına Dâir Tedkikât*, Kayıhan Yay., (Haz. Habibe Kazancıoğlu), İstanbul, 2017. s.37.

savunmada bazı bozulmalar oldu. Fakat yanlış bir taktikte bulunan General Loşkaref asıl kuvvetleri Vid tarafına çekerek muharebe sahasından çekti ve bu fırsattan yararlanamadı. Kuzeydoğu tarafında olan saldırıyı General Veljâminov komuta etti. Buraya yapılan saldırı başta başarısız olsa da yine de daha sonra yan siperleri işgal edebildiler. Fakat güçlü direniş karşısında daha sonra burandan da çekilmek durumunda kaldılar. Hatta bazı Rus yazarlarının da kabul ettiği gibi bu geri çekilme düzensiz korkunç bir izdihama dönüşmüştü. Doğu tarafındaki saldırılar General Prens Şahofskoy tarafından komuta edildi. Buradaki saldırıda nispeten bazı başarılar elde edildi. Sağ taraftan gelen bu saldırı ile iki tabya düşmanın eline geçti. Ayrıca Rus birlikleri Osmanlı birliklerini batıya Plevne'ye doğru zorlamıştı ve kuvvetler arasına girmeye başlamıştı. Bundan sonra olan saldırılar ve karşı saldırılar neticesinde Osmanlı birlikleri burada da galip geldiler. Akşam yaklaştığında artık Rus kuvvetleri kesin olarak yenilmişti. Düşmanın geri çekilişi de düzenli olmaktan hayli uzaktı. Muharebede işgal edilen iki tabya da Osmanlı birlikleri tarafından kurtarıldı. Bu sıralarda güney tarafında bulunan ve General Skoblev komutasındaki Rus kuvvetleri Tulçeniça vadisinde ve batıda Yunus Bey'in kuvvetlerinin karşısında tutunmuştu. General Skoblev Plevne Muharebelerinde Rusların en güçlü komutanıydı ve bu yönde bazı yerleri de ele geçirmişti. Fakat bu sıralarda Rus kuvvetleri çekildiğinden o da bu emre uymak zorunda kaldı ve düzenli bir şekilde çekildi.²⁴⁷

II. Plevne Muharebesi Rusya'da büyük bir şok etkisi yarattı. Bu hiç beklemedikleri ikinci hezimetti. Bu iki bozgunla sadece Balkan Cephesi'nde büyük bir yara almadılar aynı zamanda Avrupa'da kendi aleyhlerindeki kamuoyu da gittikçe güçlenmeye başladı. Artık tüm dünyanın gözü Plevne Kasabası'nın üzerindeydi ve alınacak her başarısızlık daha büyük yankı bulacaktı. Bu durum Rus ordusunun üzerindeki baskıyı daha da artırdı. Plevne'ye kadar ki bütün planlar tutmuş olsa da (özellikle Tuna Nehri'nin aşılması ve Şıpka Geçidi'nin geçilmesi) Rus kuvvetlerinin Plevne'de takılıp kalması bütün planları altüst etmişti. Rus Orduları Başkomutanı Grandük Nikola bu durumu düzeltmek için bir çare arıyordu. Nitekim Romanya'dan yardım istemek zorunda kalmıştı. Plevne muharebeleri başlarken buradan yardım istemeyi hiç hesaplamamışlardı. Bu durum, daha önceki 19. yüzyıl boyunca Osmanlı-

²⁴⁷ Herbert, a.g.e.,141-142.

Rus savaşlarında görülmemiş bir şeydi.²⁴⁸ Ruslar savaşa başlarken, Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa müdahale etmesinden endişe ederken şimdi kendileri dışarıdan yardım istemek durumunda kalmışlardı. Plevne'deki Osmanlı zaferlerinin Rusları nasıl bir duruma düşürdüğü bu şekilde anlaşılmaktadır. Nikola'nın Romanya Prensi Karol'a çektiği telgrafta söyledikleri, Rus kuvvetlerinin ne kadar zor durumda olduğunu göstermektedir:

*"...Yardıma geliniz, nereden isterseniz, nasıl isterseniz, ne şekilde isterseniz Tuna'yı geçiniz. Fakat bir an önce bizim yardıma koşunuz, Türkler bizi mahvediyorlar. Hıristiyanlık davası kayboluyor..."*²⁴⁹

Zaferden sonra Sultan II. Abdülhamid'den Osman Paşa'ya bir mektup geldi. Bu mektupta II. Abdülhamid, Osman Paşa'yı zaferlerden dolayı tebrik ediyordu. Ayrıca Sultan kendisine hediye olarak elmasla işlenmiş bir kılıç gönderdiğini bildiriyordu. Sultan II. Abdülhamid'in bu mektubu bütün askerlere iletildi. Her komutan kendi birliğine bu mektubu okudu. Kazanılan bu iki zafer moralleri yükselttiği gibi savaşan askerlere muharebe tecrübesi de kazandırmıştı. Bu moralle birlikler, Ağustos ayında yeni saldırıları karşılamak için tabyalar yapmaya devam etti. Askerlerin korunması için siperler ve sığınaklar kazıldı. Birer piyade taburu ile bataryayı alacak şekilde tabyalar hazırlanıyordu. Bunlar dışında da bütün ileri karakollara da birçok siper yapıldı. Büyük emeklerle kurulan tabyalar ve siperler gizli patikalarla birbirlerine bağlandı. Bu çalışmalarda dikkat çeken önemli bir husus, neredeyse bütün tahkim işlerini subay ve astsubaylar emir beklemeksizin ve savunma için önemini kavrayarak kendi istekleriyle yapmış olmasıydı.²⁵⁰

Osmanlı piyadeleri bu muharebeyle birlikte sadece siperlerde değil, siper dışında da ne kadar etkili olabileceklerini gösterdiler. Bir piyade için hem saldırıda hem de savunmada nitelikli olması çok büyük bir ayrıcalıktı. Osmanlı piyadelerinin bu ayrıcalığı muharebenin kazanılmasında büyük rol oynadı.²⁵¹

²⁴⁸ En son Rusya 1787-1792 savaşında Avusturya ile beraber Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa girişmişti.

²⁴⁹ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, a.g.e., s.38.

²⁵⁰ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, a.g.e., s.38-39.

²⁵¹ Tabii bunların yanında Osmanlı piyade tüfeklerinin hasımlarından daha üstün olması da performanslarındaki önemli bir faktördü.

3. III. Plevne Muharebesi

İki büyük bozgunun sonra Ruslar tekrar ordularını toparlamaya başladılar. Osman Paşa'nın yeni bir saldırı ile ilgili ikazları birliklere 40 günden beri konuşulan Rusların bir intikam saldırısını akıllarına getirmişti. Rus saldırısı evvelinde Plevne savunmasındaki kolordu önemli yardımlar aldı. Ayrıca muharebe öncesi savunmanın Kuzey, kuzeydoğu ve kuzeybatı istikametlerinde ikinci muharebeden sonra bazı gerekli tamirler yapılarak onarıldı. İlaveler de yapıp savunma daha dirençli hale getirildi. Güneydoğu ve güneybatı istikametlerinde de istihkâmlar tesis edildi.²⁵²

II. Plevne Muharebesi'nde Rus ordusu dağılmaktan zor kurtulmuştu ve üçüncü bir muharebe ile Plevne'yi zapt etmek istiyorlardı. Bazı Rus komutanlarının yeni bir saldırıya karşıydı. Neticede Rusya'dan büyük miktarda asker getirilmesine karar verildi. Bunun dışında Romanya Kralı'ndan da 30.000 kişilik bir kuvvet gönderilmesi istenecekti. Ayrıca General Krodner'in yerine ordunun başına General Zotob getirildi. Askeri şura dağıldıktan sonra Çar Aleksander, Plevne taraflarındaki araziye inceledi ve Rus ordusuna Plevne düşmeden buradan gitmeyeceğini söyledi. Çar, Plevne karargâhına geldiğinde burada birçok sefir, gazeteci ve diplomat da yanında bulunuyordu. Bunlardan biri de savaşın başlamasında önemli rol sahibi olan İgnatiev'di. Burada Çar İgnatiev'e daha önce ona söylediklerinin çıkmadığını ve bu mağlubiyetin sorumlusunun kendisi olduğunu söyledi.²⁵³

Rusların II. Plevne Muharebesi ile III. Plevne Muharebesi arasında geçen zaman zarfında en çok korktukları Mehmet Ali Paşa'nın kuvvetleri ile ne yapacağıydı. Eğer Mehmet Ali Paşa ordusu ile harekete geçerse Rus kuvvetleri Plevne kuvvetleri ile Mehmet Ali Paşa'nın kuvvetleri arasında kalacaktı. Rusların iki ateş arasında kalma tehlikesi fırsatına rağmen Mehmet Ali Paşa hızla harekete geçmeyip zamanı boş yere harcadı. Bu durum Rusların zaman kazanıp yeni kuvvetleri cepheye sevk etmesini sağladı. Nitekim yavaş yavaş yeni kuvvetler gelip cephede konuşlanmaya başladı. Bu sefer kesin başarıya ulaşmak isteyen Ruslar asıl Taarruzlarını Çarın doğum günü olan 11 Eylül'e göre ayarladılar. Bu şekilde Çar'a doğum günü hediyesi sunacaklardı. Ayrıca Romanya Kralı'ndan da yardım istendi.²⁵⁴

²⁵² Mahmud Talat Bey, a.g.e.,s.91.

²⁵³ Şapolyo, a.g.e.,s.130-131(Burada Çar, İgnatiev'e kendisinin bir ayda İstanbul'a varılacağını iddia ettiğini fakat 5 aydır muharebe edip Türklerle başa çıkamayıp mağlup olduklarını ve kendisi yüzünden dünyaya rezil olduklarını söylemiştir. Şapolyo, a.g.e.,s.131)

²⁵⁴ Şapolyo, a.g.e.,s.132.

Muharebe öncesi Osmanlı kuvvetleri, 45 piyade taburu, 2. Ordu 3. Alay'dan 5 Bölük Nizamiye Süvarisi, 1 Selanik yardımcı asker alayı süvarisi, 2 bölük Kazak-Hassa süvarisi ile 1000-1500 kadar Çerkez gönüllülerinden oluşmaktaydı. Ayrıca II. Plevne Muharebesi'nde kullanılan 70 kadar sahra Krupp topu mevcuttu. Piyade kuvveti 40.000'e ulaşmıştı. Ayrıca bu kuvvetler dışında Lofça'dan geri çekilen kuvvetler ile 2 top daha vardı.²⁵⁵

7 Eylül Cuma sabahı güneş ağarırken beklenen Ruslar Plevne Kasabası'nın kuzeydoğusundaki Griviçe yönünden ve kasabanın güney ile güneydoğuda yer alan Radişova sırtlarında görüldü ve bu mevkiilerden şiddetli bir top ateşine başladı. Böylece Osman Paşa'nın bir gün önce verdiği emirlerin önemi ve isabetliliği ortaya çıkmıştı. Düşman ateşine karşılık onların saldırı istikametine doğru tabyalardan ateşle karşılık verildi. Bu arada Osman Paşa tabyalar için gerekli tedbir ve tabyaların takviyeleri için çalışmaları başlattı. Rusların asıl hedeflerinin Plevne'ye hâkim bir mevki konumundaki Kayalidere'yi ele geçirmek olduğu düşünülüyordu. Bu yüzden Kayalidere'nin her iki tarafına takviyeler verildi. 7 Eylül'de yaşanan çatışmalar iki tarafın karşılıklı top ateşiyle akşama kadar sürdü. Rus ordusu gece biraz ara verse de yine top ateşine devam etti. Özellikle Radişova ve Pelişad mevkiilerindeki birlikleri rahatsız etmeye çalışıyorlardı. Buna karşılık Osmanlı ordusu tarafı gece olduğu için boşuna cephane harcamak istemediğinden karşılık vermeyerek sadece Griviçe tarafındaki açık araziden dolayı o yöne gündüzden alınan nişan ile ara da bir karşılık verildi.²⁵⁶ O günkü muharebe de sabah özellikle güney ve güneydoğu taraflarında yoğun sis yüzünden görüş engellenmiş, buna rağmen ilerleyen saatlerde Rus topçu ateşi giderek şiddetlenmiş ve akşam karanlığına dek topçu muharebesi sürmüştü.²⁵⁷

Ertesi gün (8 Eylül Cumartesi) gün ağarırken düşmanın bombardımanı aynı yönde tekrar başladı. Bu sefer ateş gücü daha yüksekti ve buradan top sayısının arttığı anlaşılmıştı. Griviçe Köyü'nün güney istikametinden Pelişad Köyü'ne doğru giden bir yol vardı. Bu yolda bir direğin tepesine çıkararak etrafı gözetleyen biri görüldü. Bir süre sonra da bu noktaya büyük çapta bir batarya yerleştirildi ve buradan top ateşi başladı. Düşman hedefine ulaşmak adına bombardımana devam ediyordu. Griviçe mevkiine

²⁵⁵ Mahmud Talat Bey, a.g.e.,s.94(Lofça'dan çekilen bu kuvvet, 12'şer piyade taburu ve bu taburların mevcuduna oranla top ve süvari ile müteşekkil olmuş 3 fırka ile 9 taburdan ibaret olup, bir de yedeğe ayrılmış şekilde kurulmuştu. Mahmud Talat Bey, a.g.e.,s.94)

²⁵⁶ Mahmud Talat Bey, a.g.e.,s.95,98.

²⁵⁷ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, a.g.e., s.39.

dođru yapılan bombardıman çok Őiddetliydi. Özellikle RadiŐova mevkiinde de ateŐ çok bűyűműŐtű. Bu durum űzerine Osmanlı topçuları en kısa zamanda Rus topçularını tespit etmek için bűyűk gayret gűsterdi. Daha sonra sayı olarak az ve kűk toplarla bu ateŐe karŐılık verdiler. KuŐluk vakti yaklaŐtıđında Ruslar bataryaları için uygun yer ararken açıkta ilerliyorlardı. Bu arada da Rus piyade ve sűvarisi Lin Sırtı ve Bođut tarafında gűrűlmeye baŐladı. Bunun űzerine Yunus Bey tabyasından bu dűŐman birliklerinin űzerine top ateŐi açıldı ve bunun űzerine Lin Sırtı'ndaki bu birlikler geri çekildiler. Daha sonra Rus topçusu tabya ettikleri 8 topluk batarya ile Yunus Bey'in tabyasına top ateŐi atılar. Fakat Yunus Bey Tabyası gűlű bir Őekilde karŐılık verdi ve kendisine ateŐ açan tabya geri çekilerek Lin Sırtı'na çekildi. Bu nedenle Lin Sırtı'nda dűŐman karŐısında çeŐitli yerlere 15 topluk sűvari bataryaları tabya edildi. İki taraf arasındaki karŐılıklı top ateŐi akŐama kadar devam etti. OŐundol Kűyű ile Bristovi Kűyű dereleri tarafında Rus ordusu bombardımana devam edip, Osmanlı ordusu tarafından bu ateŐe műmkűn olan karŐılık verilmekteydi.²⁵⁸

Ertesi sabah gűn yađmurlu bir hava ile baŐladıysa da kısa sűre sonra hava açtı. Rus birliklerinin bombardımanı devam etmekteydi. Ancak Osmanlı topçusu daha sert karŐılık veriyordu. Bűylece iki taraf arasında çok bűyűk bir top dűellosu baŐladı. Muharebe bu Őekilde devam ederken bazı Rus piyade ve sűvari birlikleri Lofça űzerinden harekete geçtiler. Bu durum vakit kaybetmeksizin Osman PaŐa'ya haber verildi. Bombardıman sűrerken Rus topçusu űzellikle Yunus Tabyası'na yűkleniyordu. Bu esnada tabyanın ara siperleri arkasındaki bulunan toprak isabet aldı ve bu 3 toprađın 2'si zarar gűrerek kayıplar yaŐandı. 50 kadar kayıp verilen bu tabya zor duruma dűŐtű. Dumanlardan anlaŐıldıđı űzere tabyada cephaneye isabet almıŐtı. Bunların yanında Rus Ordusunun bazı bűlűkleri de Plevne Kasabası'nın etrafındaki bađlık bahçelik bűlgelere dođru sokulmaya baŐladı. Bunun űzerine Yunus Bey Osman PaŐa'ya da haber verip bir bűlűklűk bir kuvveti Rus bűlűklerinin űzerine yolladı. Osman PaŐa yardım olarak bu yűne Ankaralı ve Yozgatlı birliklerden oluŐan 3 piyade taburunu yolladı. Bu piyade taburları baŐarılı oldu ve Rusları geri pűskűrttűler. Top sesleri ve yaralıların taŐınması iŐleri sűrerken sabah oldu.²⁵⁹

²⁵⁸ Mahmud Talat Bey, a.g.e.,s.98-99.

²⁵⁹ Şapolyo, a.g.e.,s.137-138.

4.1. Rusların Büyük Yanılgısı

Günlerce süren büyük bombardımandan sonra Rus ordusu artık taarruz vaktinin geldiğini düşünüyordu.²⁶⁰ Fakat bu büyük bir yanılgıdan başka bir şey değildi. Osmanlı hatları sağlam bir şekilde duruyordu. 4 gün süren büyük bombardımandan sonra, Rusların ana saldırısı öncesi Osmanlı tabyalarının ve Osmanlı askerlerinin durumunu Yüzbaşı Von Herbert şöyle anlatıyordu:

“Rusların kendi taarruzlarını hazırlayabilmek için yaptıkları bombardıman, böylece 4 gün sürmüştü. Fakat düşman amacına ulaşamamıştı. Ciddi bir zarar yoktu. Bütün tabyalar ayın 6’sında ne durumdaysalar, on birinde de o durumdaydılar. Ufak tefek zarar ve hasar, geceleyin tamir ediliyordu. Bundan başka, bazı istihkâmlar da yeniden yapılandırılmıştı. Mesela, Ömer Tabyası’nın önündeki siperler de bunlardan biriydi.

İnfilaklarda kazaya uğrayan 80 kişi ile sağ taraftaki piyade muharebesinde ölen ve yaralanan 300 kişi de dâhil olmak üzere, bütün kaybımız toplam 500’ü bulmuştu. Düşmanın bu dört gün içinde verdiği kayıp(Kuropatkin’e göre) 2000 kişidir. Türk askeri manevi kudretinin kaybetmek şöyle dursun, Rus bataryalarına karşı gülüyorlardı.

İşte dört günde harcanan 30 bin güllenin meydana getirdiği sonuç bundan ibaretti.”²⁶¹

Rusların düştüğü bu yanılgıya, yıllar sonra I. Dünya Savaşı’nda da birçok ordu düşecekti. Piyade taarruzu için siperleri top ateşiyle dövmek ve sonuç alamamak çokça görülen bir durum haline gelecekti. Artık bu dönemden sonra siperlerin top ateşine olan dayanıklılığını, piyade taarruzu öncesi bombardımanın kesin çözüm getirmediğini göstermesi bakımından III. Plevne Muharebesi ayrı bir öneme sahiptir. Burada yaşanan çatışmalardan yeterli dersler çıkarılmadığı için ileriki dönemdeki savaşlarda özellikle taarruzda bulunan kuvvetler ağır kayıplar verecekti. Birçok muharebede iyi tahkim edilmiş bir hatta saldırmanın ne demek olduğu ancak saldırının ağır kayıplar vermesinden sonra anlaşılacaktı.

²⁶⁰ Muharebenin başında Rus top ateşinin bu kadar uzun sürmesinin temel nedeni önceki iki muharebedeki gibi siper önlerinde çok kayıp vermemek için siperdeki savunmayı zayıflatmak için yapılmıştı. Bu bakımdan bakarsak Ruslar Osmanlı savunma sisteminin ne kadar güçlü olduğunun farkına varmışlardı.

²⁶¹ Herbert, a.g.e.,163.

Rusların asıl saldırısından önce Osmanlı ordusu bu saldırının güney Plevne tarafından geleceğini düşünüyordu. Bu cephede Emin Paşa'nın kumandası altında Yunus Bey ve Talat Bey tabyaları bulunuyordu. I. Plevne ve II. Plevne Muharebeleri'nde de Rus kuvvetleri daha çok Emin Paşa'nın korunduğu bölgeye yüklenmişti. Buradaki kumandanların mesleki bilgileri ve savaş tecrübeleri ile Rus kuvvetlerinin hücumları başarıyla püskürtülmüştü. Sabah olması ile birlikte topçu ateşi tekrar başladı. İki tarafın top ateşi şiddetli bir şekilde devam etti. Fakat Osmanlı tarafında hava açıkken Rus tarafındaki tepelerde hava sisliydi. Yunus Bey tabyası, Rus piyadelerinin ve mühimmat arabalarının bulunduğu Lofça yolu üzerine top ateşini sürdürdü. Sisten dolayı yaklaşmaya başlayan bazı Rus topçuları yakın mesafen Yunus Bey tabyasını top ateşine tuttular. Rusların bu ana kadarki hedefi, Kapalı Dere'den Plevne'ye girip bu şekilde Osmanlı birliklerini ikiye bölmektir. Bunun ardından asıl büyük saldırıyı emrini vereceklerdi.²⁶²

4.2. Savaşta Doğru Zamanda Doğru Karar Almanın Önemi

Sayı üstünlüğünün düşmanda olması durumunda eldeki kuvvetleri bölmek, savaşın temel ve kadim kâidelerinden biridir.²⁶³ Düşmanın niyetinin Osmanlı birliklerini ikiye bölmek olduğu anlaşıldığından ve bir önlem alınması gerektiğinden Osman Paşa hemen harekete geçti. Emin Paşa, düşmanın durumunu ve kendi durumları ile harekât durumunu soran Osman Paşa'ya şunları söyledi:

“Düşman mevziimize haylice yaklaşmıştır. Bundan başka Yunus Bey'in arzı üzere düşman Oşundol köyü derelerine, 13 ile 14 tabur piyade ve bir alay kadar süvari indirdiği gibi Bristoviç Köyü önünden dahi gittikçe sair kıtaları ilerleyip bize doğru mevki olmaktadır. Durumumuz gerektiğinde hem Yunus Bey'den ve hem de solumuzda Kayalıdere tarafındaki müfrezeyle yardım etmek üzere Yunus Bey Tabyası'nın solundan itibaren Lofça yoluna doğru avcı hendeklerinde bir buçuk tabur harp safı nizamında ve bunun solundan itibaren adı geçen istikamete 19 Kovanlık Tabyası ileri hizalarına ve çeşme civarına kadar bulunmaktadır. Sonradan yapılan bağ hendeklerinde dahi üç buçuk tabur yine harp safı nizamında ve artan üç tabur dahi yedek olmak üzere,

²⁶² Şapolyo, a.g.e, s.140.

²⁶³ B. Bruce, v.d., a.g.e, s.93(Özellikle 93 Harbi'nde Ruslar bu kuralı Kafkas cephesinde kullanmak istemişlerdir. Osmanlı ordusu sayı olarak dezavantajda olduğu için farklı yerlerden saldırarak Osmanlı kuvvetlerini ayrı yerlerde savaşmaya zorlamışlardır.)

bunların ortasına, gerisine düşmanın görüş ve ateşinden saklanmış olarak, derin kol nizâmında tabya olunmuştur.”²⁶⁴

Daha sonra iki paşa arasında başka konuşmalar da geçmiş Osman Paşa Emin Paşa'ya 5-6 piyade taburu ilave ile saldırıya geçilmesinin mümkün olup olmayacağını sormuş, Emin Paşa da saldırıdan iyi bir sonuç elde edebileceğini ümit ettiğini fakat düşmanın ağır top ateşi altında kaldıklarını, Yunus Bey tarafından top ateşi desteğiyle saldırının kolaylaşacağını söylemişti. Sonuç olarak Osman Paşa, Emin Paşa'ya ileri harekâta bulunmayıp korudukları mevziilerde kalmalarını ve buralarda düşman saldırıları karşısında direnmeye devam etmelerini emretti. Osman Paşa'nın bu kararı çok isabetli bir karardı. Zira Emin Paşa kuvvetleriyle birlikte ileri mevziye konuşlanmıştı. Bu mevziiden üstün düşman birlikleriyle muharebeye girişecek olursa Rus kuvvetleri tarafından çevrilme ve bu durumda birlikleri ya teslim ya da imha edilebilirlerdi. Daha sonra Emin Paşa kuvvetlerinin yanına gidip bir piyade taburunu yedek kuvvet olarak geri çekti ve birliklerini dayanma noktalarından uzaklaştırdı. Bunlar olurken düşman piyadelerinin avcı birlikleri tüfek ateşine başladı. Bu ateşe hemen karşılık verildi. Buradaki çatışma büyüyerek tüm savaş hattına sıçradı. Çatışma devam ederken Emin Paşa'nın kuvvetlerinin olduğu hat ile sol tarafındakilerle temas geçilerek iki bölük ve muharebe hattının ortasındaki cephelerden ayrılan tabur ve bölükler destek olarak ateş açmaya başladılar. Bunun sonucunda Rus birlikleri hareketlerini durdurup ertelemek zorunda kaldı.²⁶⁵

Buradaki piyade çatışmaları ve destek olarak piyade taburları ve bölüklerinin tüfek ateşleri ile birlikte, bundan sonra piyadeler muharebelerde daha çok rol oynayacaklardı. Şimdiye kadar olan iki tarafın top ateşi düellosundan sonra, artık orduların yüz yüze karşılaşmaya başlamasıyla Osmanlı piyadesi kendinden daha fazla söz ettirecekti.²⁶⁶

Bu çatışmadan sonra tepelerdeki sis çekildi. Hafif bir yağmur yağıyordu ve sisin kalkmasıyla Ruslar tekrar saldırıya geçtiler. İki taraf arasında şiddetli bir çatışma başladı. Rus birlikleri Emin Paşa'nın sol kanadından ilerliyorlardı. Emin Paşa ilk başta hücum borusunu çaldırdı fakat daha sonra düşmanın sol taraftan giderek sokulmasıyla

²⁶⁴ Mahmud Talat Bey, a.g.e, s.107.

²⁶⁵ Mahmud Talat Bey, a.g.e, s.108-109.

²⁶⁶ Düşmanın Osmanlı piyadelerine bombardıman sonucunda yeteri kadar zarar verildiği yanılığısına kapılması, bozgunlarının başlıca sebeplerinden biri olacaktı.

önce sola, sonra sağa doğru ricat borusunu çaldırmak durumunda kaldı. Rusların ilerlemesi Emin Paşa birliklerini tehlikeye düşürdü. Bu vaziyeti gören Osman Paşa 4 piyade taburunu takviye olarak Emin Paşa'nın bulunduğu bölgeye gönderdi fakat Rusların hücumlarından oluşan tehlike hala sürmeye devam etti. Rus kuvvetleri ağır kayıplar vermelerine rağmen yeni gelen kuvvetlerle bunları telafi etmekteydi. Mecburen buradaki Osmanlı birlikleri geri çekilmeye başladılar. Öğleye doğru muharebede Ruslar 25 taburluk bir güçle savaşıyorlardı. Rus birlikleri ilk olarak Kovanlı tabyasını ele geçirdiler. Daha sonra Emin Paşa'nın çekildiği İsa Baba tabyasına hücum ettiler. Saat 5'te 6 tabur ilaveyle birlikte Rus General İskoblev Rus Piyadelerini bu tabyaya doğru hücumu kaldırdı. Buna karşılık Emin Paşa emrindeki Osmanlı piyadelerine yorgun ve zayıf vermiş olmalarına rağmen karşı süngü hücumuna kaldırdı. Piyadelerin süngü hücumunun içinde kılıcını çekmiş olarak Emin Paşa'da vardı. İki tarafta süngü süngüye, boğaz boğaza girişmişken Yarbay Ali Rıza Bey ve Binbaşı Galip Bey çatışmalarda şehit düştüler ve birliklerin kumandanı olan Emin Paşa da başından ağır yaralandı. Bu durum dengeleri tamamen değiştirerek piyadelerin bozguna uğramasına yol açtı ve Ruslar Plevne'den içeri girip İsa Baba tabyasını ele geçirdi.²⁶⁷

Bundan sonra Rus birlikleri ilerlemeye başladı. Fakat burada bazı düşman birlikleri bazı tabyalara geldiklerinde hareketsiz kaldılar ve buradaki Kaymakam Rıza Bey ve yanındaki askerlerce süngülandılar ve gelen düşman da püskürtüldü. Bu arada Osman Paşa, Emin Paşa'nın ağır yaralandığı haberini alır almaz hemen yerine Mirliya Refet Paşa'yı tayin etti. Ayrıca 3. Hassa Talia ile 2. Ordu 5. Alayın 2. Taburu çatışmaların yoğunlaştığı bu bölgeye sevk edildi. Mirliya Refet Paşa tayin olduğu bölgeye geldiğinde kuvvetler çekilmekteydi. Daha sonra 3. Hassa Talia taburu da çatışma bölgesine vardı. Bu piyadelerin gelmesiyle buradaki cephe de canlanmaya başladı. Çok geçmeden Rıza Bey bu yeni gelen taburun 4 bölüğünü Rus kuvvetlerinin saldırdığı yöne tabya ettirdi. Geri kalan bölüklerin 2 bölüğünü 4 bölüğün sağına yerleştirdi, iki bölüğü de geride yedek kuvvet olarak ayırdı. Emin Paşa hattında bunlar oluyorken Yunus Bey tabyası ileri mevkiye ve önem arz eden bir noktada kalacağı için topların önemi yoktu. Ancak bir tehlike anında burada bulunan topların kaçırılması gerekmekteydi. Bu husus Hasan Sabri Paşa'ya bildirdi.²⁶⁸

²⁶⁷ Şapolyo, a.g.e, s.142-143.

²⁶⁸ Mahmud Talat Bey, , a.g.e, s.111-112.

Refet Paşa²⁶⁹ bölgeye geldiğinde birlikleri toparlamak için çok gayret etti. Ama piyadeler 9 saattir savaştıklarından ötürü bunu yapmak kolay olmadı. Rus piyadelerinin hali de kötüydü. Ele geçirdikleri tabyaların etrafında bulunan bütün tabyalar hala Osmanlı kuvvetlerinin elindeydi. Osmanlı birliklerinin güçlü ateşi üzerlerine yağmaya devam ediyordu bu yüzden fazla zayıt veriyorlardı. Tabyalardaki çatışmalarda bazı Rus taburları verdiği kayıplarla dağıldı. Ruslar için daha da kötüsü Rus birliklerinin ihtiyat kuvvetleri de eridiği için artık yardım alamıyorlardı. Fakat yine de Rusların Plevne'ye inme tehlikeleri vardı. Bu durum karşısında Osman Paşa Rusların sol kanadı tarafındaki piyade taburlarından muharebe hattı kurdu. Burada piyadeler saldırıya geçti. Başlarında tabancasını çekmiş bir şekilde Refet Paşa bulunuyordu ve Kovanlık Tabyasına doğru ilerlediler. Fakat aynı Emin Paşa da olduğu gibi yine kritik bir anda Refet Paşa vurularak ağır yaralandı. Kurşun yarası alan Refet Paşa Emin Paşa'nın da yaralı olarak yattığı Bağlı sırtı İstihkâmına götürüldü. Onun vurulmasıyla bozulan sol kanadı Yarbay Nazif Bey emrindeki taburlarla korumayı başardı.²⁷⁰

Düşmanın tabyaları ele geçirmesinde günlerdir süren bombardımandan ziyade saldırdıkları tabyalardaki sayı üstünlükleri ve Osmanlı piyadelerinin hücumları sırasında en kritik anlarda başlarındaki kumandanlarının yaralanarak savaş dışı kalmaları neden olmuştu. İki yetenekli kumandanın aldıkları yaralar nedeniyle savaş dışı kalmaları, üstelik bunun sıcak çatışmanın tam ortasında olması Rusların ilerlemesini kolaylaştırdı. Aynı zamanda piyadeler uzun bir süre içinde sürekli savaş halinde olduklarından dolayı yorgun düşmüşlerdi. Bununla beraber Rusların ele geçirdiği kısım Osmanlı kuvvetlerinin elindeki diğer tabyalara kıyasla çok küçük bir yerden ibaretti ve burada da sıkışık kalmışlardı. Gün boyunca yukarıda sayılan bütün olumsuzluklara rağmen Plevne'de mevziilerin çoğu Osmanlıların elindeydi. Bunda da uzun süre çatışmalara dayanan ve hatlarını koruyan Osmanlı piyadesinin payı büyüktü.

İki noktanın kaybedilmesiyle birlikte gerekli önlemler alınmaya çalışıldı. Diğer bölgelerden buraya doğru düşmanın ele geçirdiği yerlere kuvvetler göndermesini engellemek amacıyla top ateşi açıldı. Toplanan bazı düşman kuvvetleri Ternina deresine indiler. Bu arada düşman Talat Bey Tabyası'nın karşısına batarya kurarak ateşe başladı. Bu ateşe karşılık verilmesiyle top mevzilerini değiştirdiler. Düşmanın buraya tabya

²⁶⁹ Mahmud Talat Bey'in eserinin aksine Refet Paşa, Şapolyo'nun eserinde ve bazı kaynaklarda Rıfat Paşa adıyla geçmektedir.

²⁷⁰ Şapolyo, a.g.e, s.143.

kurması, Talat Bey tabyasını tahrip ederek Yunus Bey'in tabyasına saldırmak, ya da Talat Bey tabyasından gelen ateşi üzerine çekip saldırısının kayıplarını azaltmak olarak düşünöldü. Yunus Bey tabyasındaki toplar olmadığından ve düşman yaklaşımadan görmek de pek mümkün olmadığından ikinci ihtimal ağır basmaktaydı. Bununla birlikte Talat Bey tabyası Yunus Bey tabyasının iki cephesini koruduğundan önce Talat Bey Tabyasını düşürmek istemeleri birinci ihtimale de dikkat çektiyordu. Düşmanın amacı ne olursa olsun akşama kadar top ateşini sürdürdüler. Ayrıca Yunus Bey Tabyası aşırma şarapnel ateşi altındaydı ve bu tabyada top olmadığı için bu ateşe karşılık verilemiyordu. Ayrıca ateş açan düşman mevkiisi yüksek tepede bulunduğundan görüş açısı dışında bulunması başka bir engeldi. Akşam vakti olduğunda sağ kanattaki durum bu şekildeydi.²⁷¹

Ertesi gün de çatışmalar devam etti. Rus topçuları siperlere doğru şiddetli bir bombardımana başladılar. Bu ana ateşe top ateşiyle karşılık verildi. İkinci üzeri düşman 11 Romanya taburu ile 3 Rus taburundan oluşan büyük bir kuvvetle Griviçe tabyasına doğru saldırıya geçti. Osmanlı Piyadeleri de bu hücumu kırmak için karşılık verdi. Nis redif piyade taburu buldukları yerden düşmana ateş etmeye başladı. Kırşehir piyade taburu ileri atıldı. Bu saldırıda özellikle Çankırı piyade taburu çok başarılıydı. Piyade hücumu etkili bir şekilde devam ederken ve Rus piyadelerinin de geri çekildiği bir anda birden bire Tahir Paşa ricat borusunu çaldırmaya başladı. İlerleyen Osmanlı piyadeleri ne olduğunu anlayamadı ve işarete uyararak geri çekilmeye başladı. Bu arada Rus birlikleri de kaçıyordu. Osman Paşa Tahir Paşa'ya neden ricat borusunu çaldırıldığını sorduğunda Tahir Paşa, hücumu devam edilmesinin orduyu tehlikeye düşürebileceğini söylemişti. Rus birlikleri Griviçe tarafında hücum halindeydi. Osman Paşa da tabyaların kurtarılması için harekete geçti ve birkaç piyade taburu seçip başlarına da Tefvik Bey'i getirdi. Bu piyadeler Osmanlı topçu ateşinin desteğiyle çok başarılı bir piyade hücumu gerçekleştirdiler ve 19.Tabya'yı kurtarmayı başardılar.²⁷²

Tabyanın geri alınmasındaki başarılarından ötürü Tefvik Bey Mirivalık rütbesine yükseltildi. Tefvik Bey'in başarısında Yunus Bey ve batısındaki tabya kumandanlarının da büyük payı vardı. 12 Eylül akşamı düşmanın elindeki Griviçe tarafındaki Kanlı Tabya'nın geri alınması için harekete geçildi. Buraya doğru çok fazla

²⁷¹ Mahmud Talat Bey, a.g.e, s.114-115(Artık bu saatten sonra üstünlük Osmanlıların elindeydi ve artık Rusların ele geçirdiği tabyaların bu tabyalarla sınırlı olacağı görölmüştü.)

²⁷² Şapolyo, a.g.e, s.148-149.

top mermisi ve şarapnel atışı yapılsa da artık akşam olmuştu. Zaten düşmanın burayı kullanabilmesi ve barınabilmesi de mümkün gözüküyordu. Sonunda 6 gün süren şiddetli muharebeden sonra Rus kuvvetleri savaş alanını terk ettiler. Güney ve Güneybatı cephesi önünde bıraktıkları birçok ölü Osmanlılar tarafından defnedildi. Muharebenin dışında kalan yaralıların sayısı tahminen ölülerinin iki katından fazlaydı.²⁷³

III. Plevne Muharebesi'ni ayrıntılı olarak ele aldıktan sonra özetlemek gerekirse: Rus ordusu Plevne mevzilerine doğru 3 noktadan taarruza girişti. Sağ kanattan General Krüdener kumandasındaki 9. kolordu 3 Romanya fırkası, sol kanattan General Skobelev kumandasındaki müfreze, merkezden General Krilof kumandasında 4. Kolordu'nun saldırıya geçmesi planlandı. Saldırı 11 Eylül saat 3'te yapılacaktı. Fakat merkez kuvvetlerinden iki alay planlanan saatten 2 saat önce harekete geçti. Rus kuvvetleri Kanlı Tabya'ya 3 defa saldırıda bulundu. Kanlı çatışmaların yaşandığı saldırılarda bu tabya dayanmayı başardı. 4. Saldırıda Rus birlikleri bu tabyayı ele geçirdi. Bu tabyanın geri alınması için teşebbüste bulunulsa da geri alınamadı. Merkezden gelen Rus saldırısı oldukça başarısızdı. Rusların tecrübeli Generali Skoblev bazı başarılar elde ederek Krişin Tabyasına saldırıda bulundu ve ilerlemeyi başarıp Plevne istihkâmlarına girdi. Bu şekilde ileri sokularak Osmanlı kuvvetlerini böldü. Fakat o da ayın 12'sinde girdiği yerden atıldı. Muharebe sürerken 60 bölük ve 36 hafif toptan oluşan Rus-Romen süvarileri Orhaniye yolunu ele geçirip Ahmed Hıfzı Paşa'nın kuvvetlerinin hücumuna uğrayana kadar burayı ellerinde tuttular.²⁷⁴ III. Plevne Muharebesi büyük bir zafer olarak tarih sayfalarında yerini aldı.

Muharebede Osmanlı piyadeleri yine hem saldırı hem savunma niteliklerini başarıyla ortaya koydular ve özellikle bazı tabyaların düşman eline geçmesine ve muharebenin kritik noktalarında bazı kumandanlarından mahrum kalmalarına rağmen düzenlerini ve disiplinlerini bozmadılar ve bu son 3. zaferin kazanılmasında büyük rol oynadılar.²⁷⁵

²⁷³ Mahmud Talat Bey, a.g.e, s. 131.

²⁷⁴ Herbert, a.g.e.,s.187-188.

²⁷⁵ Dikkat edilmesi gereken bir husus Plevne muharebelerinde birçok defa piyadeler göğüs göğse süngü çatışmasının tam ortasında kumandanlarını kaybetmiş olmalarıydı. Böyle bir anda birliklerin dağılıp savaş dışı kalması kaçınılmazdır. Bu durumlarda dahi Osmanlı piyadesinin mücadeleyi sürdürmesi onların disiplin ve düzenini göstermesi bakımından güzel bir örnektir.

Savaşta Rus-Romen birliklerinin kayıpları 13.000 Rus, 3000 Romen askeri iken Osmanlı tarafının kaybı 3000'di.²⁷⁶ Bu muharebeye Rus güçleri tam 6 haftadır hazırlanıp ellerinde bulunan bütün kuvvetlerle Osman Paşa'nın müstahkem mevkillerine karşı saldırıya geçmişlerdi. Ayrıca bu saldırıyı 4 gün boyunca yaptıkları büyük bir bombardımandan sonra gerçekleştirmişlerdi. Bu sefer işi daha da garanti almak için askerlerini en yetenekli kumandanların emrine vermişlerdi. Çar Aleksander, Grandük Nikola, Romanya Prensi, askerî ve siyasi şahsiyetler, diplomatlar askerlerinin maneviyatlarını arttırmışlardı. Bütün bu yaptıkları Osmanlı savunmasının gösterdiği fedakârlık sayesinde bir hiç olup gitti. Savaşta sadece tabya ele geçirdiler ki bu tabya onlara daha çok zarar getirdi.²⁷⁷ Artık Rus ordularının üzerindeki baskı çok daha fazla artmış oldu. Plevne'nin düşmesiyle ilgili umutları tükenmek üzereydi. Buradaki destansı direniş artık Avrupa kamuoyunun dilinden düşmeyecekti.

III. Plevne zaferinden sonra Sultan II. Abdülhamid tarafından Osman Paşa'ya gazilik unvanı verildi. Sultanın bu gazilik unvanı fermanı bütün askerlere okundu. Bu fermanda Osman Paşa'ya verilen gazilik unvanı dışında askerlere ve zabıtlere Sultanın selamları ve teşekkürü de vardı. Ayrıca Gazi Osman Paşa'ya zaferinden ötürü Osmanlı nişanı, kılıç ve iki tane de donatılmış at hediye edildi.²⁷⁸

5. Rumeli ve Kafkas Cephesindeki Gelişmeler

III. Plevne zaferinden sonra düşman ağır kayıplara uğramıştı. Fakat düşman bu kadar çok kayıp vermesine rağmen karşı saldırıya geçilemedi. Eğer Plevne dışındaki Osmanlı kuvvetleri düşmana saldırıda bulunsalardı Rus ordusu iki ateş arasında kalıp büyük bir hezimete uğrayabilirdi. Bu durumda da Rumeli Cephesi'ndeki bütün üstünlük Osmanlıların eline geçerdi. Fakat dışarıdan bir yardım gelmeden Osman Paşa'nın Rus birliklerine tek başına hücum etmesi çok zordu. Çünkü Ruslar bozguna uğramasına rağmen hala sayı üstünlüğü açık ara onların lehineydi. Ayrıca saldırıya geçilmesi durumunda Plevne tahkimatlarının avantajından da yararlanılması mümkün değildi. Rus birliklerinin kuşatması ancak dışarıdan gelecek olan Osmanlı kuvvetlerinin yardımıyla kırılabilirdi.

²⁷⁶ Köremezli, Osmanlı-Rus Harpleri (1768-1878), s.202

²⁷⁷ Herbert, a.g.e.,s.187.

²⁷⁸ Şapolyo, a.g.e, s.163.

Kuşatma devam ederken Plevne dışındaki Mehmet Ali Paşa'nın kuvvetlerinin saldırıya geçmesi Rusları iki ateş arasında bırakabilirdi. Nitekim üçüncü saldırı öncesi Rus Harbiye Nazırı Miloten, bu durumu şu sözlerle dile getirdi:

*“Plevne’ye üçüncü defa hücum etmek adeta çılgınlıktır. Eğer hücum olunacak olursa, şüphesiz Osman Paşa bir kere daha bizi mağlup edecektir. Hâlbuki bu hücum için diğer ordulardan bir kısmının alınması o ordu kuvvetlerinin zaafa duçar olmasını mucip olacaktır. Bugün veyahut yarın, Mehmet Ali Paşalar da bize mukabil hücumla kalkarak, bu muharebeden istifade edeceklerdir!”*²⁷⁹

Fakat Rusların endişe ettikleri ve kuşatmadan ötürü bütün dünya ile ilişkisi kesilen Plevne kuvvetlerinin acil yardım bekledikleri Mehmet Ali Paşa'nın kuvvetleri, beklenen kurtarma harekâtını gerçekleştiremedi. Yardım beklenen bu kuvvetler General Gurko yönetimindeki Rus kuvvetlerini geçemedi ve yenilgiler alarak Plevne yardımdan uzak kaldı. Bu durum Plevne için moral bozukluğu getirdi. Bunların yanında kötü hava şartları ortalığı çamura bulamıştı.²⁸⁰

Savaş boyunca dengeleri değiştiren ve Plevne'ye yardım gelmesine büyük engel teşkil eden durum Şıpka Geçidi'nin Rus kuvvetlerinin elinde olmasıydı. Mehmet Ali Paşa kuvvetlerinin başarıya ulaşamaması Plevne'yi yardımsız bırakmıştı. Aslında daha savaşın başında Şıpka Geçidi'nin güçlü bir kuvvetle müdafaasının mümkün olmasıyla burasının düşman tarafından zapt edilmesine engellenebilseydi savaşın seyri değişebilirdi. Plevne'deki ablukanın kırılmaması ve beklenen yardım gelmemesi sebebiyle Plevne kuvvetleri açlık ve cephanenin bitmek üzere olmasından ötürü huruç hareketi yapmak durumunda kalacaktı. Zaten bu yüzden Şıpka Geçidi'ndeki çatışmalar Avrupa basının da odağındaydı.

Savaşın Kafkas Cephesi'ne bakacak olursak, 1877 yılının yazında Ahmet Muhtar paşa kumandasındaki Osmanlı kuvvetleri Rus kuvvetlerine karşı birçok muharebe kazanmıştı. Bununla birlikte yeterince takviye alamayan Osmanlı ordusu çok sayıda kayıp vermişti. Diğer bir sıkıntı da Ekim ayının ortalarına gelinmesiyle Kars'ta kış mevsimin başlamasıyla yaşandı. Askerlerin kış için yeterince kalın elbiseleri olmadığından moralleri bozulmaya başladı. 14-15 Ekim tarihlerinde Kars'ın Digor ilçesi yakınlarında bulunan Alacadağ'ın yakınında Alacadağ meydan muharebesi gerçekleşti. Kafkas Cephesinin dönüm noktası olacak bu muharebede Ruslar başarıya

²⁷⁹ Şapolyo, a.g.e.,s.130.

²⁸⁰ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, a.g.e., s.45.

ulaştı. Rusların bu galibiyeti onlara Kars'ın önünü açtı. 15 Ekim'de Rus kuvvetleri Evliya Tepe'deki Osmanlı kuvvetlerine saldırdılar. Rus ordusu bu saldırıda da başarılı oldu ve Osmanlı tarafında büyük kayıplar verildi. Gazi Ahmet Muhtar Paşa, kayıpların daha da artmaması için çekilme emri verdi. Çekilme harekâtı Erzurum önlerindeki Aziziye tabyalarına kadar devam edecekti ve 4 Kasım'a kadar sürecekti.²⁸¹

Alacadağ Muharebesi'nin kaybedilmesinin ardından cephe kumandanı Ahmet Muhtar Paşa, Kars'a çekilip ordunun genel durumunun değerlendirmesini yaptı. Kış mevsimi yaklaşmıştı, bu yüzden Bayezid, Kars ve Erzurum'daki kuvvetlerin kışı sağ salim geçirebilmeleri için tedbirler alınmaya çalışıldı. Nakit para olmadığından ötürü erzak temini konusunda da problemler mevcuttu. Bundan sonraki asıl hedef Erzurum'un savunulmasıydı ve Bayezid'deki kolordu kumandanı İsmail Hakkı Paşa, ordusuna Köprüköy'e çekilme emri verdi. Osmanlı ordusunun bir kısmı 19 Ekim 1877'de Kars'tan ayrılarak Soğanlı Dağı'na doğru yürüyüşe geçti. Bunu haber alan Rus kuvvetleri harekete geçti ve Osmanlı kuvvetleri ile Rus kuvvetleri arasında çarpışma yaşandı. Keşifte bulunan Rus süvarileri, Ahmet Muhtar Paşa'nın kuvvetleri tarafından 4-5 saat süren bir muharebeden sonra geri püskürtüldüler. Genel olarak bakıldığında Rus ordusunun 24 Nisan 1877'de Kafkas Cephesi'nde sınırı geçmesinden Ekim ayının ortalarına kadar birçok muharebe yaşandı ve çok şiddetli çatışmalar meydana geldi. Bu durum sonucunda iki tarafın da askeri gücü büyük kayıplar verdi. Bu yüzden iki tarafta gerekli olan takviyelerin yapılmasını istiyordu.²⁸²

Alacadağ yenilgisinin akabinde Osmanlı kuvvetleri önce Kars'a daha sonra da Aziziye'ye doğru çekilmeye başladı. Rus komutanı Melikof, Erzurum'un alınmasıyla yoluna devam etmek amacındaydı. Ayrıca ordusunun büyük bölümünü Kars kuşatmasına ayırdı. 18 Kasım'da Kars işgal edildi ve Ruslar Erzurum'a doğru hareket ettiler. Fakat Erzurum'a varmadan Kars-Erzurum yolunda Osmanlı kuvvetleri tarafından durduruldular. İki taraf arasında 4 Kasım 1877'de gerçekleşen Deveboynu Muharebesi'nden sonra Gazi Ahmet Muhtar Paşa kuvvetlerini Erzurum Kalesi'ne çekti.

²⁸¹ Yıldırım(haz.), a.g.e., s.92-93.

²⁸² Yapıcı, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Kafkas Cephesi", s. 142-143(Ordunun ihtiyaçları ile ilgili gönderilen raporda Ahmet Muhtar Paşa'nın kumandası altında 15.000 kişilik(başlıbozuklar dahil) bir kuvvet olduğu bu kuvvetin cephe için yetersiz olup en kısa zamanda gelecek takviyeler 20.000-25.000 çıkarılması gerektiği belirtiliyordu. Ahmet Muhtar Paşa'nın istekleri doğrultusunda Dersaadet'ten ve Batum'dan 17.400 kişiden bir kuvvet, 4. Ve 5. Ordularının Redif ve müstahfaz askerleri içinde bekaya kuvvetlerinden oluşan 24.000 kişilik kuvvet tertip olundu. Ayrıca 6. Ordudan 10-12 tabur bir kuvvet ve bu kuvvetlerin donanımı için 25.000 Martin Henry tüfeği ile 12500 sandık fişeginin hemen Erzurum'a gönderilmesi kararına varıldı. Yapıcı, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Kafkas Cephesi", s.143.

Özellikle bu muharebede hem kanatlar hem de merkez yoğun topçu ateşi altında kalmıştı. Buna rağmen Gazi Ahmet Muhtar Paşa çok fazla zayıat vermeden gerekli olan taktiklerle orduyu Erzurum Kalesi'ne çekmeyi başarmıştı. Ayrıca 21 Aralık 1877'de Erzurum'un doğusunda bulunan Delibaba'da iki taraf tekrar karşı karşıya geldi ve başta Osmanlı kuvvetleri kısmen geri çekilse de Rus ordusunu püskürtmeyi başardı.²⁸³

6.Plevne'nin Düşmesi

Rumeli Cephesi Rus Orduları olan Başkomutanı Grandük Nikola, Osman Paşa'ya yolladığı mektupla şu mesajı ilettiler:

“Mareşal hazretleri, zatı devletinize aşağıdaki hususları bildirmekle şeref kazanırım.

Gorna Dubnik ve Telis'deki Osmanlı kıtaları esir edilmişlerdir. Rus orduları Osikovo ve Vratça mevzilerini ele geçirmişlerdir. Plevne, imparatorluk muhafızları ve humbaracıardan oluşan bir kolordu ile takviye edilmiş olan Batı Ordusu tarafından kuşatılmıştır. Haberleşme ve ulaşım yolları kesilmiştir; bundan böyle hiçbir yardım kolunun gelmesi beklenemez.

İnsaniyet namına ve sorumluluğu şahsınıza ait olacak fazla kan dökülmesine mani olmak üzere, ben sizi bütün direnişleri kesmeye ve tayin edeceğiniz bir yerde teslim şartlarını görüşmeye davet ederim.”

Mareşal Hazretleri, yüksek saygılarımı kabul ediniz.

Nikola, Avrupa'daki Rus Orduları Başkumandanı”²⁸⁴

Bu mesaja karşılık Gazi Osman Paşa Grandük Nikola'ya şu cevabı verdi:

“Plevne civarındaki genel karargâh, 12 Kasım 1877

Altes Emperyalinin bana hitap eden 30 Ekim tarihli mektubunuzu aldım.

Kumandam altında bulunan imparatorluk ordusu cesaret, sebat ve enerjilerini ispat etmekten hiçbir surette geri kalmamışlardır. Bugüne kadar yapılan bütün savaşlarda da muzaffer olmuşlardır. Bu sebepte majeste Çar, kendi muhafız kuvvetleriyle humbaracılarını imdat kuvvetleri olarak buraya getirmek lüzumumu duymuştur.

Gorna Dubnik ve Telis mağlubiyetleri, buralarda bulunan kıtaların teslim oluşu, haberleşme ve ulaşım yollarının kesilişi, büyük yolların işgal olunması, ordumu düşmana teslim etmem için yeterli sebepler değildir. Bu suretle askerlerimin şevkinden

²⁸³ Yıldırım (Haz.), a.g.e., s.93,94,95.

²⁸⁴ Herbert, a.g.e.,223.

hiçbir şey eksilmemiştir; ve bunlar, Osmanlı askeri şerefini muhafaza etmek için yapmaları lâzım gelen her şeyi de henüz yapmış değillerdir.

Bugüne kadar vatanımızın ve imanımızın uğrunda seve seve kan döktük; bundan sonra da teksim olmaksızın buna devam edeceğiz. Dökülen kanın mesuliyetine gelince bu, bu dünyada da, öteki dünyada da bu harbe sebep olanların üzerindedir.

Altes Emperyalinize saygılarımı sunarım.

GAZİ OSMAN, Plevne Ordusu Kumandanı”²⁸⁵

Gazi Osman Paşa bu cevabıyla Plevne'nin savunulmasında ne kadar kararlı olduğunu göstermiştir. Ayrıca düşmana savunma güçlerinin olduğunu da göstermiştir. Onun bu cevabı, emri altındaki askerlere de moral vermiştir.²⁸⁶

Rusların Plevne üzerine hücum yerine abluka altına alarak teslim olmasını bekledikten sonra Plevne'nin durumu kötüye gidiyordu. Ordunun cephaneye ihtiyacı vardı ve kuşatma yüzünden bu cephane tedariki gerçekleşmiyordu. Hepsinden de kötüsü yiyecek stokları bitmek üzereydi ve ordu açlıktan kırılma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştı. Artık huruç hareketi yapmaktan başka bir çare kalmamıştı. Siperlerin korumasından uzak kalabalık düşman karşısına çıkmak, elbette ki çok büyük bir riskti. Fakat yardım başka çare yoktu. Ya ordu teslim olacak ya da açlıktan kırılacaktı. Bu yüzden Gazi Osman Paşa huruç harekâtını gerçekleştirmeye karar verdi.²⁸⁷

Huruç öncesi Osmanlı ordusunun durumuna bakacak olursak Gazi Osman Paşa'nın kumandasındaki Osmanlı kuvvetleri 136 taburdan ibaretti. Eldeki taburlar, 1,2,3,5. Ordulara bağlı küçük bir kısmı nizamiye birlikleri, büyük kısmı redif birlikleri, koruyucu taburlarla Karadeniz Sahili Redif Alayları'nın taburlarından oluşuyordu. Birliklerin harp mevcutları azalmış ve 250/400 mevcuduna düşmüştü. Bazı taburlar bu miktarında altında olduğundan tabur olarak adlandırılmaları zordu. Toplam olarak ordunun mevcuduna bakıldığında 30.000 savaşabilecek 10.000 savaşmayacak askerden olmak üzere 40.000 kişiden ibaretti. O sıralarda Plevne Hastanesi'nde yatan 2.500'den fazla yaralı asker ile hasta olan askerler bu hesabın dışındaydı. Bu şartlar altında

²⁸⁵ Herbert, a.g.e.,223-224.

²⁸⁶ Osman Paşa'nın verdiği mesaj ordunun moralini yükselttiği gibi Rus tarafına da hala kuvvette olduklarını göstermesi bakımından da önemlidir.

²⁸⁷ Aslında o sıralarda dışarıdan bir yardım gelenebilseydi Plevne'nin kurtarılması hala mümkündü. Böylece Plevne kuvvetleri huruç harekâtı yapmak zorunda kalmayacak ve dışarıdan gelecek kuvvetlerle Rus ordusu iki ateş arasında kalacaktı.

taburların harekâtlarının sekteye uğrama ihtimali vardı. Buna mani olmak için taburların mevcutları düzenletilerek 62 tabura düşürüldü ve bu tabulardan 7 liva oluşturuldu.²⁸⁸

Huruç öncesi Rus ordusunun kuvvetleri de şu şekildeydi: 6 mıntıka da toplanan kuvvetlerinin birincisinde 29 piyade taburu, 5 süvari alayı, 78 top, ikincisinde 15 piyade taburu 2 süvari bölüğü 56 top, üçüncüsünde 13 piyade taburu 2 bölük süvari 64 top, dördüncüsünde 27 piyade taburu 6 süvari bölüğü 96 top, beşincisinde 16 piyade taburu, 2 süvari bölüğü, 54 top, altıncısında 30 piyade taburu, 18 süvari bölüğü ve 124 top. Bunun yanında 12 piyade taburu, 24 top, 1 alay da Romen birlikleri Rus kuvvetlerinin yanında yer almakta idi. Osmanlı birlikleri huruç için ilerlerken Rus ordusu da Plevne'den aldığı haberlerle Osmanlı ordusunun bir yarma hareketi yapacaklarını anlamışlardı. General Totleben, Türk birliklerinin doğu ve güney doğu istikametlerine saldırı yapacağını düşündüğünden 6. mıntıkeyi güçlendirdi ve 5. mıntıkadaki piyadeleri de Vid Nehri üzerine saldırmak için hazırladı. General İskoblef de harekete geçip, Lofça ve Plevne yolunu tuttu.²⁸⁹

Osmanlıların saldırı plan şöyleydi: 1'nci fırka Rus birliklerine saldırıp müstakil tugay ve ağırlık kollarını himaye edip bunların köprülerden emniyetli bir şekilde geçip çıkmalarını sağlayacaktı. 2. Fırka genel olarak artçılık görevini üstlenecekti. Vid Nehri'ndeki tahkimatı koruyup olabildiğince güneybatıdaki tabyalarla yan istihkâmları koruyacaktı. Nakliye kısmının geçmesi gün doğmadan bitmiş olup 1. Fırka savaş düzenini aldıktan sonra havanın kararmasıyla nehri geçecekti. 1. Fırka'nın kumandası bizzat Gazi Osman Paşa'da bulunacak ayrıca muharebeyi o yönetecek ve yardımcısı Tahir Paşa olacaktı. 2. Fırka ise Adil Paşa kumandasında bulunacaktı.²⁹⁰

Osmanlı birlikleri kuşatmayı yarma hareketinden önce hazırlıklarını tamamlanmasının ardından köprübaşında toplanmaya başladı. Bütün piyade taburları buradaydı. Zabitler ve çavuşlar emrinde bulunan birliklerin başlarında ilerliyorlardı. Askerler üzerlerine yağın top mermilerine aldırılmadan birbirleriyle vedalaşıyorlardı. Yolculuk devam ederken gece sisli ve sıcaklık 1 dereceydi. Ayaz vardı, etraftaki dağlar karla kaplı idi. Birliklerin ilerlediği yollar çamur içindeydi. Bir yandan da kar

²⁸⁸ Mahmud Talat Bey, a.g.e, s.186.

²⁸⁹ Şapolyo, a.g.e, s.186.

²⁹⁰ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, a.g.e., s.53-54.

yağmaktaydı. Taburlar köprülerden ağırlıklarıyla ilerliyor ve yürüyüş zorlu geçiyordu.²⁹¹

Bu mücadele Osmanlı piyadesi için daha önceki muharebelerden çok daha zorlu olacak idi. Artık onlara çok iyi koruma sağlayan ve düşmana karşı koruma altında ateş etme imkânını veren siperlerden uzaktaydılar. Üstelik hücumlarını yöneltecekleri düşman kuvvetleri sayıca kendilerinden çok üstündü. Bu zorlu şartların onlar da farkındaydılar. Yine de yorgunluğa, hastalıklara ve açlığa rağmen saflarını bozmadan kararlılıkla düşmanın üzerine atılmak için emir bekliyorlardı.

Osmanlı piyadeleri hücumu gerçekleştirirken düşman ateşine en fazla maruz kalıp kayıplara uğrayan 3. Liva'daki Manastır Tali Redif Piyade Taburları oldu. Bu piyade taburları Rus piyadelerinin ardı ardına yaylım ateşine maruz kalıp kayıplar verdiler ve bu ateşten 5. talia da etkilendi. Birliklerin hücumu çok hızlı bir biçimde gerçekleşti ve daha düşman topların arabalarını dahi yerleştirememişti. İlk olarak 1. Fırka, Rus kuvvetlerinin 1. Kuşatma hattını ele geçirdi. Burada bulunan tabyalardaki 11 top da Osmanlıların ele geçti. Fakat bu hattın zapt edilmesiyle piyade taburlarının önüne bir engel çıktı. O engel zapt edilen hattın hemen gerisinde bulunan ikinci başka bir hattı. Bu hat merkez Liva'dan Küçük Dibnik'e kadar uzanıyordu ve bir savunma hattıydı. Yeni ele geçirilen hattı korumak için bu hattın ele geçirilmesi gerekiyordu. Bunun için Yunus Bey Livasından 4 piyade taburu ileri atılarak burası da alındı.²⁹² Osmanlı piyadeleri kanlı boğuşmalardan sonra Rus birliklerini başlangıçtaki siperlerinden atmaya bilmişti.

Siperlerdeki boğuşmaya bizzat katılmış olan Yüzbaşı Von Herbert, yaşananları şöyle anlatıyordu:

“İnanılmayacak kadar kısa bir zaman içinde birinci siperleri, biraz sonra ikincileri, daha sonra üçüncüleri ele geçirmiştik. Daha vaziyetin farkında olmaksızın kendimizi Rus toplarının arasında bulmuştuk. Çarpışıyor, boğuşuyor, tüfek dipçiklerini, kılıçları, tabancaları, süngüleri kullanıyorduk. Her iki taraftan atılan güller ısıklık olarak başımızın üzerinden geçip gidiyor, cehennemden nişan veren bir fırtına, bir kasırga uyandırıyor. Kargaşa dehşetli idi. Dumanlar içinde düşmanla dostu bile birbirinden ayırt etmeye imkân yoktu. Gürültü kulakları sağır ediyordu. Avazım çıktığı

²⁹¹ Şapolyo, a.g.e, s.184.

²⁹² Mahmud Talat Bey, a.g.e, s.199-200. (Buradaki taarruzlarda Osmanlı piyadesinin başarıları onların iyi kumandanlar tarafından yönetildiklerinde siperler dışında da büyük işler başarabileceğini göstermektedir.)

kadar askerleri teşvik edecek sözler söylüyordum: Fakat bu sesleri kendi kulağım bile duymuyordu, insan dalgalarının bu kadar çılğın, köpürmüş bir halde kaynaşmasını tasvir etmeye imkân olamaz."²⁹³

Plevne tahkimatlarının dışında Osmanlı birlikleri çatışmaya devam ederken ilerleyen saatlerde yavaş yavaş düşmanın sayı üstünlüğü kendini göstermeye başladı. Çarpışmalar devam ettikçe Rus kuvvetleri takviye almaktaydılar. Buna rağmen özellikle birliklerinin başında bulunan Türk subaylar büyük bir gayretle emirlerindeki askerlerini toplamaktaydılar. Askeri tarih boyunca ender görülecek bir biçimde o kadar olumsuzluğa rağmen subaylar askerlerini 15-30 dakikada düzene sokuyorlardı. Fakat saatler geçtikçe birlikler üstün düşman karşısında erimeye başladı. Vaziyet bu haldeyken Rus birlikleri Plevne'nin kuzey, doğu ve güneyindeki tabyaları ele geçirdi. İşte savaş bu haldeyken o an ordunun başına gelebilecek en büyük felaket yaşandı: Plevne Ordusu Başkumandanı Gazi Osman Paşa, üzerine doğru gelen bir top mermisi ile yaralandı. Merminin parçaları bacağına isabet emişti ve yarası ağırdı. Savaşın başında elinde kılıç ile başlarında bulunan kumandanlarının artık aralarında göremeyen askerlerin morali iyice sarsıldı.²⁹⁴

Savaş meydanında Gazi Osman Paşa, Miralay Yunus Bey, Kaymakam Rasim Bey, Eyüp Sabri Bey yaralanmışlardı. Ayrıca Binbaşılardan İbrahim Efendi, Sami Efendi, Rıza Bey, Yusuf Ağa da yaralıydı. Şehit olan kumandanlar Erkan-ı Harp Miralay Veli Bey, Piyade Kaymakamı Abdullah Bey ve Rauf Beyler, Binbaşılardan Hacı Akif Efendi, Esat Efendi, Kadri Bey ve daha birçok subaydı. Birçok kumandan hareketten bu şekilde geri kaldı. Artık bu şartlar altında saldırılar karşısında direnme ya da işgal edilen mevkileri geri almak imkân dışındaydı. Fırka ve Liva Kumandanlarının görüşlerinin sonucunda teslim olmaya karar verildi. Gazi Osman Paşa gözleri yaşlı bir şekilde teslim için mevkilere emirler verdi. Beyaz bayraklar çekilmişti.²⁹⁵

Bu son muharebede Osmanlı birlikleri başlangıçta düşman kuvvetlerinin sayı üstünlüğü karşısında bozulmadan ilerleyip Ruslara ait bazı tabya ve topları ele

²⁹³ Herbert, a.g.e.,264.

²⁹⁴ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, a.g.e., s.57 (Özellikle askerlerin çarpışma dışında değil, çatışmanın sıcaklığı içinde bulduklarında bu haberi almalarından dolayı üzücü durumun etkisi daha büyük oldu.)

²⁹⁵ Mahmud Talat Bey, a.g.e, s.205.

geçirmeyi başarmışlardı. Ayrıca düşmana da önemli zayıat verdirmişlerdi.²⁹⁶ Bununla birlikte harekât bazı nedenlerden dolayı sekteye uğradı. Cephane taşıyan arabalar, kapaklı mühimmat arabaları, sivillere ait olan arabalar, muharebe alanını doldurduğundan karmaşa doğmuştu. Askerler yüklerinden dolayı rahat hareket edebilecek durumda değillerdi. Yanlarında 6 günlük peksimetleri ile 12-20 deste arası cephanelerini taşımışlardı. Ağır yükün altında Rus hatlarına saldıran askerler, doğal bir korumanın olmadığı açık bir arazide 1 saate yakın düşmanın ağır ateşi altında ilerlemek durumunda kaldılar. Ayrıca karşılarındaki birlikler seçkin kuvvetler olan Rus Hassa ve Grenadiye kuvvetleri ile daha önceden çatışmaya sokulmamış olan taze Romen kuvvetleriydi. Bu kuvvetler açık ara sayı üstünlüğüyle Osmanlı birlikleriyle mücadeleye giriştiler. Sadece bu sebepten ötürü yarma harekâtından zaferle çıkılması çok zordu.²⁹⁷ Fakat daha önceden de değindiğimiz gibi bu çıkış harekâtı zorunlu yapılan bir harekâttı. Ordunun açlıktan kırılmaması ya da teslim olmaması için yapılacak başka bir seçenek yoktu. Böylece uzun bir süre düşman karşısında çok zor şartlar altında başarıyla direnen Plevne düşmanın eline geçti. Plevne'nin düşmesiyle artık Rus ordusunun ilerlemesi için önündeki en büyük engel de kalkmış oldu.²⁹⁸

Bu son huruç harekâtında Osmanlı piyadeleri yine büyük bir mücadele verdi. Daha da önemlisi bu mücadele bu sefer siperlerin koruması altında olmayıp doğrudan düşmanın üzerine hücum şeklinde gerçekleşmişti. Şimdiye kadar siperlerin koruması karşısında düşmanın sayı üstünlüğü varken bu sefer hem sayı üstünlüğü hem siperlerin koruması düşmanın elindeydi. Bu şartlar altında Osmanlı piyadelerinin son ana kadar bozulmaması, ilk hücumlarda düşman siperlerinin bazılarını ele geçirmeleri dikkate değerdir. Ayrıca sayı ve diğer şartların getirdiği düşman üstünlüğü karşısında bir de muharebe esnasında Gazi Osman Paşa'nın yaralanmasının getirdiği moral bozukluğunun da, onların performansını etkileyebileceğini göz önünde bulundurmak gerekir. Ayrıca bu muharebe, daha önceki Plevne muharebelerinde süngü hücumlarında yaptıkları gibi Osmanlı piyadesinin siperler dışında da saldırıda iyi işler ortaya çıkarabileceğini bir kez daha göstermiştir.

²⁹⁶ Buradaki çatışmalar özellikle Osmanlı piyadesinin siperler dışında da iyi bir performans sergileyebileceğini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

²⁹⁷ Mahmud Talat Bey, , a.g.e, s.206-207.

²⁹⁸ Plevne'nin düşmesiyle Rusya'nın güçlü bir direnişle karşılaşmadan kolay bir şekilde İstanbul'a doğru yürümesi Plevne direnişinin Rusya için nasıl büyük bir engel olduğunu ve bu direnişin savaşta ne kadar büyük önem arz ettiğini göstermektedir.

Muharebe sonunda ordunun teslim olmasıyla yaralı olan Gazi Osman Paşa ile Grandük Nikola arasında şu konuşma geçti:

Grandük: *“Pelişad taarruzunu niye yaptınız?”*

Osman Paşa: *“Bir keşif için başka çaremiz yoktu.”*

Grandük: *“Lofça tarafına bu kadar tabya niçin yaptınız?”*

Osman Paşa: *“Dikkatinizi oraya çekmek için. Çünkü Griviçe tarafı pek sıkıştırılıyordu.”*

Grandük: *“Küçük Dibnik’ten askerinizi niçin çektiniz?”*

Osman Paşa: *“Bu kıta ufak olduğundan bilinir ki kolay yutulurdu.”*

Grandük: *“Teslim için yazılan mektuba niçin öyle cevap verdiniz?”*

Osman Paşa Hasip Bey’e hitaben: *“Benim yerime Grandük cenapları bulunsaydılar ne şekilde yazardılar?”*

Grandük: *“Haklıdır. Bende olsam öyle yazardı!”*

Grandük, Hasip Bey’e hitaben: *“Söyle Paşa’ya Ben Rusya’nın başkumandanı olduğum halde Paşa’nın hareketinden ve istihkâmından büyük istifade ettim. Yani ibret dersi aldım.”*

Hasip Bey: *“Abarttınız.”*

Grandük: *“Namus hakkı için.”*

Grandük: *“Hangi tarafın topları size zarar vermekteydi?”*

Osman Paşa: *“Hiçbir tarafın.”*

Grandük şaşkınlık içerisinde bakarken Tudlin: *“Çok sıkıntı çektiniz, yoruldunuz.”*

Osman Paşa: *“Hayır sıkıntı çekmedik, yorulmadık.”*

Tudlin: *“Sivastopol’da Malakof Tabyası’nda benim de başıma geldi. O vakit kaymakamdım. Böyle kuşatmalar, bir komutan için zorluk ve sıkıntı verir.”*

Osman Paşa: *“Hayır, hakikaten zahmet görmedim.”²⁹⁹*

7. Savaşın Sonu Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları

Ruslar Edirne’ye yürüdükten sonra Filibe ve Edirne’yi işgal ettiler ve daha sonra oradan da İstanbul’a doğru ilerlediler. Bu durum İngiltere’yi telaşa düşürdü. İngiltere, Rusların İstanbul’u zapt etme tehlikesine karşı donanmasını harekete geçirdi. İngiliz donanması İstanbul’un yanına gelerek Ruslar karşısında bir vaziyet aldı. Rusların ilerlemesi karşısında Bâbiâli barış müzakerelerinin görüşülmesi için girişimde bulundu fakat Rus ordusu Ayastefanos’a kadar ilerlemeye devam etti. Fakat bu arada İngiliz

²⁹⁹ Mahmud Talat Bey. a.g.e., s.217.

donanması boğazlara inmişti ve burada Ruslar İngiliz donanmasının toplarını gördüklerinde ileri harekâtlarını durdurup barış müzakerelerinin yapılmasına muvafakat ettiler.³⁰⁰

Sonuç olarak taraflar anlaşma masasına oturdular ve anlaşmaya vardılar. Toplam 29 maddeden oluşan Ayastefanos Antlaşmasının (3 Mart 1878) önemli bazı maddeleri şunlardı:

- Osmanlı Devleti Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın bağımsızlıklarını kabul edecekti.
- Sırbistan Niş'i alıp Karadağ'ın da sınırları Adriyatik denizine kadar uzanacaktı.
- Bulgaristan özerk bir prenslik olup Osmanlı Devleti'ne bağlı olacaktı.
- Bulgaristan prensi halk tarafından seçilip tayini Osmanlı Devleti tasdik edecekti. Bu prens seçilirken Avrupa devletlerinin tasvibi alınacaktı.
- Bulgaristan'ın sınırları Ege'den Tuna denizine uzanacaktı.
- Arnavutluk'un sınırları Karadeniz'e kadar uzanacaktı.
- Bosna ve Hersek'te, Rumeli'deki Hristiyan bölgelerinde ve Doğu Anadolu'da Ermenilerin bulunduğu bölgelerde ıslahatlar yapılacaktı.
- Osmanlı Devleti Rusya'ya 1.410.000.000 ruble savaş tazminatı ödeyecekti. Ödenecek olan bu tazminatın büyük bir kısmının karşılığında Rusya'ya Kars, Batum, Ardahan ve Doğubayazıt ile Rumeli'deki bazı yerler bırakılacaktı. Bunların karşılığında kalan tazminat 300.000.000 olacak ve bu da parayla ödenecekti.
- 1868 Nizamnamesi Girit bölgesinde uygulanacaktı.
- Rus kuvvetleri Rumeli'yi (Bulgaristan hariç), antlaşma imzalandıktan 3 ay sonra boşaltacaktı.³⁰¹

Avrupa devletleri Rusya'nın politikasından son derece rahatsız olmuşlardı. Hatta İngiltere'nin donanmasını Karadeniz'e göndermesi ihtimali doğmuştu. Bu ihtimal, Rusları bazı tedbirleri almaya itti. İngiliz donanmasının Karadeniz'e girmesini engellemek için boğazlara mayın döşemek ve St-Petersburg'a bir donanma saldırısı karşı Kronştad kalesini güçlendirme fikirleri benimsendi. Fakat bunlardan bir sonuç alınamadı. Çünkü boğazları mayınlamak için elde yeterli kadar mayın yoktu ve Kronştad Kalesi'nin güçlendirilmesi de İngiliz Donanmasının Karadeniz'deki

³⁰⁰ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'e Kadar*", Türk Tarih Kurumu Basımevi, B. 6, Ankara, 2014, s.374.

³⁰¹ Ali İhsan Gencer, "Ayastefanos Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.04. 1991, s.225.

faaliyetlerine engel teşkil etmiyordu. İngiltere'nin yanında Avusturya da antlaşma maddelerinden rahatsızdı. Çünkü kurulacak güçlü bir Slav devleti Rusya'yı destekleyerek topraklarını Rusya'nın askeri üs olarak kullanıma açması, Avusturya-Macaristan'ın güvenliği için büyük bir tehditti. Nitekim bu durum karşısında Avusturya, Rus sınırına birlikler gönderdi. Buna karşılık Rusya da Avrupa devletleri ile ayrı ayrı anlaşmaya çalışırken İgnatiyef de olumsuzlukları kaldırmak için Viyana'ya gitti.³⁰²

İgnatiyef Avusturya-Macaristan ile görüşmesinden bir sonuç alamadı. Bu durum onun diplomatik kariyerinin bitmesine yol açtı. Avusturya onun beklemediği antlaşma şartları ile karşısına çıkmıştı. Bosna-Hersek'in kendi egemenliği altında olması, Karadağ'ın sınırlarının tekrar belirlenip denizlerden uzaklaşması, Karadağ ve Sırbistan ile ticari anlaşmaların yapılması, Bulgaristan'ın İstanbul'dan uzaklaştırılarak Rus kuvvetlerinin Bulgaristan'da 6 ay kadar kalmasını istemişti. Bunları kabul etmeyen Rusya, Avrupa'da daha da yalnızlaştı. Avusturya-Macaristan'ın dışında Bulgarlar dışındaki diğer Balkan halkları da Ayastefanos Antlaşması'ndan memnun değildi. Nitekim Yunan ve Sırp yöneticiler, bu antlaşmanın sadece Bulgar çıkarlarına hizmet ettiğini söylediler ve antlaşma maddelerinin tekrar ele alınması için 1878'de talepte bulundular. Romanya'ya kuzey Dobruca'nın verilmesi karşılığında Beserabya'nın Rusya'ya verilmesi de büyük bir tartışma konusuydu. Kuzey Dobruca'nın kendisine verilmesine bir itirazı olmayan Romanya, bunun yanında Berserabya'nın da kendinde kalmasını istiyordu. Romanya Parlamentosu ve basını harekete geçerek yeni bir savaş çıkma ihtimaline karşılık Rusya'ya karşı yeni bir ittifak bulabilmek için İstanbul, Londra, Viyana ve Berlin'e temsilciler gönderdi. Ayrıca Romanya, kuzey ve batı sınırlarına kuvvetler yerleştirmeye başladı.³⁰³

Ayestefanos Antlaşması, İngiltere ve Avusturya'nın tepkisi, barış görüşmelerinin ancak bir Avrupa Konferansı'nda olabileceği konusundaki itirazları ve sonunda da Rusya'nın bunu kabul etmek durumunda kalması ile *geçici* bir antlaşma halini almıştı. Bu şartlar altında Rus Başbakanı Gorçakov, Avrupa Kongresi çatısı altındaki görüşmeleri Ocak 1878'de kabul etti. Avusturya yeni antlaşmanın Viyana'da görüşülmesini istedi. Gorçakov ise ne Londra'yı ne de Viyana'yı kabul ederek görüşmelerin Berlin'de yapılmasını talep etti. Rus Başbakanı Goçakov, Ayastefanos

³⁰² Gülnar Kara, Serap Toprak,"19. Yüzyıl Sonunda Balkan Siyaseti Gölgesinde Rusya'nın Yalnızlaşması", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.5, S.4, Nisan 2016, s.685-686.

³⁰³ Kara, Toprak, , a.g.e.,s.686-687.

Antlaşması'ndaki maddelerin büyük devletlerin kongresinde ele alınmasını onayladı. Fakat antlaşma maddeleri ele alınırken yalnızca Avrupa'yı ilgilendiren konuların görüşülmesine dikkat çekmişti. İngiltere ile Avusturya-Macaristan bu isteği reddetti. Özellikle İngiltere bu konuda daha katıydı. Bu antlaşmanın Paris Antlaşması'na katılan devletlerle yürütülmesi gerektiğini dile getirdiler. Çünkü Ayastefanos Antlaşması Rusya'ya büyük üstünlük getirmişti. Hem Asya'da hem de Balkanlarda ona büyük avantaj sağlamıştı. İngiltere ve Avusturya içinse en büyük problem, antlaşma sonunda ortaya çıkan "Büyük Bulgaristan"dı.³⁰⁴

Berlin Antlaşması öncesi Avusturya³⁰⁵, özellikle kurulan Büyük Bulgaristan'ın kendisinin Selanik yolunu kesmiş olmasından rahatsızdı. Rusya'nın etkisi altındaki Bulgaristan ile ittifak kurması ona Balkanlarda büyük bir güç kazandırmıştı. Bunların yanında Ayastefanos Antlaşması ile Rusya'nın Karadağ'ın sınırlarını büyütüp onu bağımsız hale getirmesiyle Avusturya'nın Adriyatik Denizi'ne çıkışı da engellenmişti. Avusturya için sorunlar bunlarla da bitmiyordu. Diğer bir mesele de Bosna-Hersek'in durumuydu. Mart 1877'de Peşte Antlaşması ile Bosna-Hersek Avusturya'ya bırakılmıştı. Fakat daha sonraki Ocak 1878'de ele alınan Edirne Barış Tutanağı ile Bosna-Hersek özerk bir bölge haline gelmişti. Son olarak Ayestefanos Antlaşması ile de Rusya'nın özerklik verdiği Bosna-Hersek üzerinde Avusturya ile birlikte ortak bir kontrol tesis edilecekti. Yeni antlaşma ile Avusturya, bu problemlerin hepsinin çözülmesini istiyordu.³⁰⁶

Sonuç olarak Berlin'de yeni anlaşma şartlarının görüşülmesi için masaya oturuldu. Toplam 64 maddeyi içeren bu antlaşmandaki bazı önemli hususlar şunlardı:

- Daha önceden Ayestefanos Antlaşması ile sınırları belirlenen Bulgaristan 3 bölüme ayrılacaktı. Bu bölümlerden birinci bölge olan Bulgar Prensiği Osmanlı Devleti'ne tabi ancak iç işlerinde de serbest olacaktı. Bu bölgenin başındaki prens halk tarafından seçilecek, Osmanlı Devleti asker bulundurmayacak ve sınırları da daraltılacaktı. İkinci bölge Şark Rumeli Eyaleti, bağımsız olmakla birlikte askeri ve siyasi yönden Osmanlı Devleti'ne tabi olacaktı. Burayı Avrupa devletleri tarafından tasvip edilen, Osmanlı

³⁰⁴ Armaoğlu, a.g.e.,s.523.

³⁰⁵ Bu zamana kadar Avusturya sıcak çatışmaya girmemiş, fakat tam yanında gerçekleşen bu savaşı dikkatle izlemişti. Özellikle Rusya'nın galibiyeti ile birlikte bölgede bir Slav gücünün oluşmasından son derece endişeliydi. Bundan ötürü Rusya'nın emellerini gerçekleştirmemek için elinden geleni diplomatik yollarla yapacaktı.

³⁰⁶ Armaoğlu, a.g.e.,s.523.

Devleti tarafından atanan ve hizmet süresi 5 sene olan valiler idare edecekti. Üçüncü bölge olan Makedonya da ıslahat yapılması koşuluyla Osmanlı Devleti'nde kalacaktı.

- 1868 Nizamnâmesi Girit bölgesinde uygulanacak ve Avrupa devletleri uygulama hakkında bilgilendirileceklerdi.

- Avusturya Bosna ve Hersek'i işgal edip, Yunanistan da bazı toprakları elde edecekti.

- Karadağ bağımsız olacak, fakat topraklarında bazı düzenlemeler yapılacaktı.

- Niş ve Pirot Sırbistan'a verilip, Sırbistan'ın bağımsızlığı kabul edilecekti.

- Romanya bağımsız olacak, Ruslara Besarabya'yı teslim edecek, bunun karşılığında Tulcı ve Dobruca Romanya'ya kalacaktı.

- Tuna nehri ticaret gemilerine açık olup savaş gemilerine kapatılacaktı.

- Osmanlı Devleti harp tazminatının bir kısmının karşılığı olarak Ardahan, Kars, Batum'u Rusya'ya verecekti. Eleşkirt vadisi ve Doğubayazıt Osmanlı Devleti'nde kalacaktı.

- Savaş Tazminatını Osmanlı Devleti ve Rusya kendi aralarında görüşüp belirleyeceklerdi.

- Osmanlı Devleti ve Rusya savaş tazminatı ile ilgili 8 Şubat 1879'da antlaşma sağladılar. Bu antlaşma ile Rusya'ya verilmiş olan yerlerin bedeli düştü. Daha sonra Tazminat miktarı 802.500.000 frank olarak belirlendi. Bu miktar 7 yıl içinde eşit miktarda 21 taksitte ödenecekti. Daha sonra 14 Mayıs 1882'de yapılan anlaşma çerçevesinde miktar yıllık olarak 350.000 liralık Osmanlı lirası olarak ödenecekti. Aşar vergisi ödemeler için teminat olarak gösterilecekti.

- Boğazların durumunda Londra(1841) ve Paris(1856) antlaşmalarındaki statü geçerli olacaktı.³⁰⁷

93 Harbi ile Rusya bazı kazanç elde etmiş olsa da Berlin Antlaşması ile bu kazançların sınırlanması büyük bir hayal kırıklığına yol açtı. Bu durum, Almanya ve Avusturya-Macaristan'a karşı düşmanlık ve güvensizliği arttırdı. Antlaşma ile Sırbistan ve Romanya'nın bağımsızlığının tanınması ve Osmanlı himayesinin altında da olsa bir Bulgar beyliğinin kurulması ile Balkan Slavları için antlaşma şartları son derece olumluydu. Sırlar ile Bulgarlar, Çarı kurtarıcı gibi görseler de bu durum pek uzun sürmedi. Zamanla Rusların asıl niyetlerinin Slavları kurtarmak değil, onları kendi amaçları için kullanmak olduğunu anladılar. Rusların bu niyetlerinin ortaya çıkmasıyla

³⁰⁷Ali İhsan Gencer, "Berlin Antlaşması", TDV İslam Ansiklopedisi, C.05, 1992, s.517.

Güney Slavlarından bazı kişiler Çar'a karşı harekete geçtiler. Bu dönemlerde Bulgaristan'da bir Rusya düşmanlığı kendini gösterdi ve Rusların Bulgaristan'ı bir Rus eyaleti yapmasını engellemeye çalıştılar. Bu yüzden ki 1885-1914 yılları arasındaki kurulan bütün bloklarda daima Rusya karşısındaki blokta yer almayı tercih ettiler.³⁰⁸

Savaş sonrası Doğu Anadolu'ya bakacak olursak Ayastefanos Antlaşması ile Kars, Bayezid, Ardahan, Batum sancakları verilmiş, daha sonra Berlin Antlaşması ile Beyazid sancağı geri alınmıştı. Bu antlaşmalarla oluşan sınır değişimleri hem Osmanlı Devleti, hem Rusya için bölgedeki idari yapılarda yeni bir düzenlemeye gidilmesine sebep oldu. Örneğin Artvin kazasındaki bazı köyler sınırın Osmanlı tarafında kalarak Yusufeli kazasına bağlandı. Daha sonra kaza merkezi köylere çok uzak düştüğünden, kaza merkezi Öğdem köyüne taşındı. Bu sefer de idari başka problemler baş gösterdi. Yeni sınır boylarında yer alan köyleri diğer kazalara bağlayıp idari sorunların bu şekilde çözülmesi yoluna gidildi. Fakat köylerin ihtiyaç duyduğu meraların bazılarının Rusya tarafında kalması ile başka sıkıntılar ortaya çıktı. Yeni sınırlar içindeki iki bölgenin halkının çoğunluğunun Türk ve Müslüman olması, iki tarafın kavuşma hasretini arttırıyordu. Yeni sınırlarla birlikte bazı sınırlarda akrabalar dahi bölünmüştü. Bir sınırdan diğer sınıra geçmek, gerek akrabalık, gerekse ekonomik sebeplerden ötürü zorunlu hale geliyordu.³⁰⁹

93 Harbi'nden sonra Osmanlı Devleti ekonomisini sarsacak yüklü bir savaş tazminatı ile karşı karşıya kaldı. Böyle büyük bir savaşla tahta çıktıktan sadece 1 sene sonra yüz yüze kalan Sultan II. Abdülhamid, devletin içinde bulunduğu durumu hemen fark ederek devletin, siyasi, askeri, mali, büyük bir buhranla karşı karşıya olduğunu görerek bunun çözümü için çaba sarf etti. İçinde bulunulan durumdan kurtulmak için ilk olarak ekonominin düzeltilmesi meselesine eğildi maliyet gerektiren yatırımlara daha sonra yöneldi. Zaten dönemin rakamlarının da gösterdiği gibi bu politikalarda da başarılı oldu. Ayrıca aynı kara gücünde olduğu gibi donanmada da önem atılımlar yaptı. Saltanatının ilk yıllarından itibaren tersane ile donanmanın durumu ile ilgili görevlilerin düzenli raporlar getirmelerini istedi. Donanma için idari düzenlemeler yapıldı.

³⁰⁸ Kurat, a.g.e.,s.356.

³⁰⁹ Muammer Demirel, "Doğu Anadolu'da İdari Yapılanma (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Sonra)", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.37, Erzurum 2008, s.247,257.

Donanmanın gelişimi için büyük önem arz eden 1880 tarihli Bahriye Kanunnâmesi hazırlandı.³¹⁰

8. Savaşın Demografik Etkileri Bağlamında Göçler

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Rus topraklarından Anadolu'ya göçlerin temel sebebi Rusların uyguladığı baskı politikasından kaynaklanıyordu. Rusya'nın bu politikası 93 Harbi'nden sonra da birçok alanda (siyasi, ekonomi, kültürel) bütün hızıyla devam etti. Yani Rusya'nın Türk ve Müslüman halkların zorla göç ettirilmesi politikaları çok yönlüydü. Rus olmayan halkların kimliklerini zorla değiştirme çabaları, topraklarının ellerinden alınıp fakirleşmelerinin sağlanması, bu şekilde etkisizleştirip yerlerinden sürülmeleri ve yetkilerinin ellerinden alınmaları Rusların politikalarını uygulamasındaki temel yöntemlerdi. Özellikle 93 Harbi'nde Osmanlı Devleti'ni destekleyen ve Rusya'ya karşı ayaklanan Türk ve Müslüman uluslar çok ağır fatura ödemek durumunda bırakıldı.³¹¹

93 Harbiyle birlikte düşmanın ilerlemesi karşısında birçok bölge boşaltıldı ve bu bölgelerde yaşayan insanlar da yerlerinden göç etmek zorunda kaldı. Genel olarak savaş boyunca göç etmek durumunda kalan insan sayısı 1.250.000 civarındaydı. Savaş ağırlıklı olarak Tuna ve Edirne vilâyetlerinde gerçekleşmişti ve bu yüzden en fazla göç veren bölgeler de buralarıydı. Bu vilâyetlerde kalabalık bir Müslüman nüfus yaşıyordu ve savaşın başlamasıyla beraber buralardaki Müslüman halka işgalciler tarafından yoğun baskı uygulandı. Önce Müslüman halkın elinden silahlarını alarak onları savunmasız bir duruma getirmeye çalıştılar. Daha sonra Bulgar çeteleri kuruldu ve Bulgar halkı da silahlandırıldı.³¹²

Rus kuvvetlerinin Müslüman halka gerçekleştirdiği acımasız saldırılar Tuna Nehri'ni geçmeleriyle başlamıştı. Bu saldırılar üzerine Müslüman halkın kitlesel göçü başlayınca, Rus süvarileri bu insanlara yetişip onlara saldırmaktan da geri durmadılar. Hain Boğazı, Tırnova-Kazanlık arasında 1877 Temmuz'un da çok sayıda göçmen, Bulgar çetelerinin saldırılarına uğrayarak katledildi. Katledilenlerin büyük bölümü kadın ve çocuklardı. Aynı tarihlerde General Gurko komutasında bulunan Rus öncü

³¹⁰ Ali Fuat Öreñç, Deniz Kuvvetleri Ve Deniz Harp Sanayii, *Dünya Savaş Tarihi: Osmanlı Askeri Tarihi Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri 1798-1918*, Timaş Yay. (ed. Gültekin YILDIZ), İstanbul, 2013, s.147.

³¹¹ Erol Kaya, "1877-1878 Harplerinde Ağrı Bölgesinde Göç Hareketleri", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, C-S.10-1, 2008, s.205.

³¹² Emine Gümüşsoy, "Doksanüç Muhaceretinde Gümülcine", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.25, 2011, s.318.

birlikleri Bali Efendi Boğazı, Varna yolu, Tunca vadisi, Şumnu, Eskizağra'daki göçmen kabilelerine saldırdı. 1878 Ocak ayında başka bir olayda Kazaklar (Rus ve Don Kazakları), sayıları 40.000-100.000 arası olan muhacirlere hücum ettiler. Bu saldırıdan kurtulabilenler açlık ve soğuktan Meriç üzeri ve dağlarda kırıldılar. Bu ve buna benzer olaylar sonucunda Balkanlarda çoğu Türk ve Müslüman olmak üzere, 250.000-300.000 kişi katledilmişti.³¹³ Bu örnekler Balkanlarda yapılan büyük zulmü açıkça göstermektedir.

Karadağ'da da büyük göç hareketleri ortaya çıktı. Balkanlardaki Bulgaristan ve Sırbistan, Slavları bir çatıda birleştirmek için bu amaç uğruna hazır olarak bulunmuşlardı. Bunların dışında Karadağ da Panslavist politikalarının en büyük destekçilerinden biriydi ve bu politikaları uygulamaktan da geri kalmadı. Karadağ eline geçen topraklardaki Müslüman halkı ya zorla göç ettirmeye zorladı ya da katletti. Zaten önceden beri topraklarında yaşayan Müslüman halka baskı da yapıyordu. Eskiden beri baskı altında tuttuğu topraklar dışında sıra Berlin Antlaşması ile kazandığı topraklar da eklenmişti. Buradaki halkın büyük bir kısmı, Berlin Antlaşması'nın getirdiği yeni duruma yani Karadağ hâkimiyetine girmeye karşı çıktı. Böylelikle bu topraklarda güvende olmayan halk, Bosna, Hersek, Arnavutluk, Kosova ve Sancak bölgelerine göç etmeye başladı. Berlin Antlaşması'ndan sonra Karadağ, özellikle Podgoriça'daki Müslümanlar üzerine baskı uygulayarak onları göç etmeye mecbur bıraktı. Örnek olarak 1880 yılında sadece iki günde 6.600 kişilik Podgoriça nüfusundan 600 kişi göç etmek zorunda kalmıştı. Buradaki nüfusun yüzde yetmişlik bölümü Müslüman'dı ve Karadağ'ın bölgeye hâkim olmasıyla birlikte Müslümanların yüzde altmış altısı göç etmeye mecbur bırakılmıştı.³¹⁴

Anlattığımız bu katliam ve baskılardan sonra yapılan göçlerde pek çok zorluklarla karşılaşıldı. Göç eden halk yollarda, kaldıkları yerlerde büyük sıkıntılar yaşadılar ve güvenlikleri için öncelikle büyük kentleri ve Osmanlı askeri üslerini tercih ettiler. Fakat Rus kuvvetlerinin buralarda saldırılarda bulunmalarından dolayı bu yerlerden de ayrılmak durumunda kaldılar. Gidilen yerlerin düşman tarafından işgale uğraması ile göçmenler başka bölgelere tekrar göç etmek için yollara koyuldular. Bu arada bölgede göçler sürerken Rus ve Bulgar saldırılarının da devam etmesinden ötürü,

³¹³ Yazıcı, Demirel, a. g. m., s.269.

³¹⁴ Zübeyde Güneş Yağcı, "Berlin Antlaşması'ndan Sonra Müslümanların Karadağ'da Kalan Arazileri Meselesi", *Belleten*, C.LXXX, S.287, Nisan 2016, s.184-185.

göç eden gruplara her gün yenileri ekleniyordu. Ayrıca yukarıda da bahsettiğimiz gibi göç devam ederken de saldırılar devam ediyordu. Rus birlikleri, ihtiyaçları olan iâşe ve mühimmatı Müslüman köylerden zorla aldıkları gibi Müslüman köyleri yağmalayarak onların zahire, ot ve saman stoklarına da el koydular. Ayrıca göç eden insanların bir daha evlerine dönmeleri için geride kalan mallarını da Bulgarlara paylaştırdılar. 1879 başlarına kadar Bulgarlar Türklere ait olan köyleri ve evleri yok ederken bir şekilde tekrar geri dönebilenlere de yeni ev yapmalarına izin vermediler. Ayrıca Ruslar ve Bulgar bazı şehirleri top ateşine tuttular ve Rusçuk şehrine yaptıkları gibi halkı topluca göçe zorladılar.³¹⁵Tüm bu zulümler her geçen gün göç edenlerin sayısının artmasına neden oldu.

93 Harbi, Tuna Vilâyetinin ve özellikle de Filime ve İslimye sancaklarının demografik yapısının bozulmasına yol açtı. Savaş sonu Bulgarların yaptığı baskılardan ötürü Türk ve Müslüman halkın çoğunun göç etmesiyle bölgenin demografik yapısında büyük değişiklikler meydana geldi. Savaş sırasında da gerek Rus kuvvetlerinin gerekse Bulgar ve Kazakların yaptığı saldırılar neticesinde Türk ve Müslüman halkın, kitleler halinde göç etmesi bölgedeki dengeleri değiştirdi. Soğuk, salgın hastalıklar ve açlık yüzünden on binlerce insan yaşamını yitirdi. Tuna Vilâyeti'nin Filime ve İslimye sancaklarındaki Türk ve Müslüman halkın yarıya yakını tasfiye edildi.³¹⁶

Osmanlı Devleti bu büyük göçleri engellemekten ziyade doğdukları topraklardan kaçıp gelmiş bu insanlara yardım edebilme ve onlara huzurlu bir yaşam sağlama meseleleriyle uğraşıyordu. Bunun sonucu olarak da Osmanlı Devleti göç eden insanların yerleştirilmesi yani iskân faaliyetlerine ayrı bir önem gösterdi. Bir yandan yeni gelen insanların iskân edilmeleri üzerinde çalışılırken, iskân edilen bölgelerdeki yerli halk ile yeni gelen insanların uyum içinde birlikte sorunsuz yaşamalarını sağlayacak iskân politikalarına da itina edildi.³¹⁷

93 Harbi ile Kafkasya'dan da büyük göç hareketleri oldu. Özellikle Anadolu'ya yapılan göçler hayli büyüktü. Kafkasya bölgesi, birçok savaşta olduğu gibi bu savaşta da Osmanlıların yanında yer almıştı. Kafkasya bölgesinde yaşayan Türkler, Dağıstanlılar, Abhazlar, Çerkesler, Çeçenler, Acara bölgesinde bulunan Müslüman

³¹⁵ Gümüşsoy, a. g. m., s.318-319.

³¹⁶ Aşkın Koyuncu, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Öncesinde Şarkî Rumeli Nüfusu", *Avrasya Etüdlere*, 44, 2013-2, s.177.

³¹⁷ Yakup Ahbab, "93 Harbi Sonrası Bulgar Muhacirlerinin Üsküp Sancağı'nda İskânı", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.3, S.5, 2016, s.2.

Gürcüler savaş boyunca Osmanlı Devleti'yle birlikte hareket etti. 93 Harbi'nin kaybedilmesiyle birlikte, Rusya'nın Kafkaslara hâkim olmasıyla bu bölgedeki Müslüman halk zor duruma düştü. Her halk, sıkıntısız bir şekilde yolculuk etmek için farklı güzergâhlar denedi. Örneğin Artvin ve Batum'dan göç edenlerin bir bölümü deniz yolunu seçerken, diğer bir bölüm de kara yolunu kullanarak Bayburt ve Erzurum gibi yerlere göç etti. Bunların dışında Muş, Tokat, Amasya gibi yerlere de göçmenler akın etti. Göç sürecinde özellikle salgın hastalıklar, sefalet, açlık yüzünden büyük insanlık dramları yaşandı. Osmanlı Devleti imkânlar elverdiğince gerek barınma ve iâşe konusunda gerekse vasıta ihtiyacının giderilmesi bakımından göçmenlerin gereksinimlerini karşılamaya çalıştı. Bunların dışında Osmanlı Devleti göçmenlere karşılıksız olarak ev, arazi, hayvan ve tohumluk gibi yardımlar yaptı.³¹⁸

Sultan II. Abdülhamid Müslümanların halifesi olarak 93 Harbi sonucu Bulgaristan, Romanya, Kafkasya, Bosna, Batum gibi pek çok yerden gelen göçmenlere kucak açtı. Sultan, bu göçmenlerin durumuna bizzat önem verdi. Ayrıca iş gücü sağlayacak olan bu muhacirler ile Anadolu'da bulunan boş araziler canlanacak ekonomiye de katkı sağlanacaktı. Bu muhacirlerin göç hareketlerinin sağlıklı yürütülmesi için yapılan çalışmalar kapsamında Muhacirler Komisyonu kuruldu. Daha sonra bu komisyonun yerine Umimiye-i Muhacirin Komisyonu tesis edildi ve bu komisyon 1894'e kadar hizmet verdi. Daha sonra göç işleri ile ilgilenmesi için Dâhiliye Nezâreti ve Şehremâneti görevlendirildi. İstanbul'da yirmi yerde şube kuruldu. Ayrıca Sultan II. Abdülhamid, bizzat kendisinin başkanlığını yaptığı Umum-u Muhacir Komisyonu'nu Yıldız Sarayı'nda teşkil etti. Göçmenlerin iskân edildiği yerlerde İskân-ı Muhacir Memurluğu kurularak göçmenlerle ilgili çalışmalar yapıldı. Ayrıca göçmenlerin güvenlikleri için karakollar kuruldu.³¹⁹

Osmanlı topraklarına gelen göçmenlerin daha rahat bir yaşam sürmeleri için çalışmalar yapıldı.³²⁰ Belirli bir süreliğine muhacirler vergi ve askerlik hizmetinden muaf tutuldu. Tarım ile uğraşabilmeleri için gerek olan arazi, tohum gibi ihtiyaçları da karşılanarak yemeklik zahire verildi. Bunun yanında kasaba ve şehirlerde bulunup

³¹⁸ Muammer Demirel, "Artvin ve Batum Göçmenleri (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Sonra)", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.40, Erzurum, 2009, s.1123.

³¹⁹ Ayşe Pul, "1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı Sonrası Beykoz'da Muhacirler İçin İskân Yeri Çalışmaları", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Y.6, S. XV, Eylül 2013, s.161-162.

³²⁰ Bu kadar zorluklar içinde Osmanlıların muhacirleri topraklarına iskân etmekle kalmayıp onların hayat standartlarını da iyileştirmeye çalışmaları dikkate değerdir.

zanaatkârlık edenler için sermaye ve dükkân sağlanıp buralarda geçimlerini sağlamaları mümkün kılındı. Muhacirlerin sorunlarıyla ilgilenen görevli memurlarına gerekli talimatnâmeler gönderilip onların daha verimli çalışmaları sağlandı. Bu talimatnâmelerde, salgın hastalıklardan korunma, iklim şartların korunmak için gerekli olan barınakların sağlanması, yiyecek ve ilaç temini, sıhhi görevlilerin vaktinde tayin edilmeleri gibi konular yer alıyordu.³²¹

8. Plevne Muharebelerinde Osmanlı Piyadesi İle İlgili Genel Değerlendirme

Plevne Muharebelerindeki başarının en büyük unsurlarından biri kuşkusuz Osmanlı piyadeleri idi. Gerek Düzenli (Nizam) piyade birlikleri gerekse yedek (Redif) ve düzensiz piyade birlikleri muharebeler boyunca disiplinden kopmayıp son ana kadar çatışmayı sürdürmüşlerdir. Böylece Plevne'nin az bir kuvvetle üstün düşman karşısında aylarca direnmesine katkıda bulunmuşlardır. Bu direnişte güçlü Osmanlı siperleri büyük rol oynamıştır.

Çok iyi korunan savunma hattı, farklı tasarımlardaki güçlü siperler, düzenli ve bilinçli bir savunma sistemiyle konuşlandırılmış piyadeler ve piyadelerin kullandığı özellikle isabet ve menzil açısından modern silahlar... Böyle bir savunma hattı daha önce Rusların karşılaştığı bir savunma hattı değildi. Hatta modern silahları da katarsak 19. yüzyıl boyunca böyle bir savunma ile taarruz eden hiçbir ordu karşı karşıya gelmemişti. Rus ordusunun böyle bir ateş gücüne karşı cepheden yaptığı taarruzlar ve hataları eleştirilmekle birlikte şunu da görmek gerekir ki Gazi Osman Paşa'nın eseri Plevne'deki savunma, o zamana kadar görülmemiş bir şeydi ve Rusların bocalamasının asıl sebeplerinden biri buydu. Savunma sistemini anladıklarında aradan tam 3 muharebe geçmişti. Dolayısıyla savaşın sonucunu belirleyen Rus ordusunun hatalarından çok Plevne Gazi Osman Paşa'nın taktikleri ve etkili savunma sistemiydi.

Aslında 19. yüzyılın ilk yarısındaki ortaya çıkan üretim teknolojilerinin sağladığı yenilikler ile yeni silahların çıkmasını daha da kolaylaştırması, bu gelişimlerle birlikte kapsüllü mekanizma ve yivli tüfek teknolojisi olan Minie teknolojisinin piyadelerde yayılmasına yol açtı. Buna bağlı olarak artan menzil ve isabet, 1860'larda ortaya çıkan kuyruktan dolma tüfeklerin ortaya çıkması ile ateş gücü iyiden iyiye güçlendi. Bir gediğe yapılacak olan bir piyade hücumunun geleneksel kuşatma sonuçları

³²¹ Pul, a. g. m., s.162.

üzerindeki etkisi dikkat çekti. Ama piyadenin kazandığı yeni ateş gücünün asıl etkisi açık savaş alanlarında çok daha belirgin bir şekilde görüldü. Fakat 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan bu ateş gücü I. Dünya savaşına kadar tam olarak anlaşılamadı.³²² İşte Plevne Muharebeleri yeni piyade ateş gücünü göstermesi bakımından dünya savaş tarihi açısından oldukça önemli bir yerde durmaktadır. Burada yaşananların, saldıran ve savunanın oynadığı rolün ve sonuçlarının ilerideki birçok muharebede de yaşanacak olması dikkat çekicidir.

Plevne'deki başarının bir diğer sebebi de askerlerin ve bütün subayların Osman Paşa'ya olan güvenleri ve hayranlıklarıydı.³²³ Plevne savunmasıyla dünya savaş tarihine yeni prensipler getiren Gazi Osman Paşa savunma gayreti ve kahramanlığıyla kendini bütün dünyaya tanıtmıştı. Osmanlı ordusunda Plevne Muharebelerinde görev yapmış olan İngiliz Yüzbaşı Herbert, Osmanlı kuvvetlerinin III. Plevne Muharebesi'nden sonraki durumları ve Osman Paşa'ya duydukları güveni şu sözlerle belirtmiştir: “... erzak ve cephane kalmamıştı. Artık bütün dünya ile olan alakamızı kesmiş bulunuyorduk. Lakin askerlerin kumandanlarına olan güvenleri o kadar büyüktü ki hepsi, onun çabaları ile bu kötü günlerin pek uzun sürmeyeceği kanaatinde idiler. Bu sebeple maneviyatları sarsılmamıştı.”³²⁴ İşte askerlerin Osman Paşa duydukları bu büyük güven ve hayranlık başarının anahtarıydı. Birçok ordunun göğüs geremeyeceği zorluklara Osmanlı piyadesi göğüs germesini bilmişti. Ne erzak cephane kıtlığı ne de diğer güçlükler Osmanlı piyadesinin moralini bozmamıştı, mücadeleyi sonuna kadar sürdürmüşlerdi.

Plevne Müdafası'nda Gazi Osman Paşa askerlerine moral aşılama için büyük çaba harcadı. Kısa bir süre içinde askerler üzerinde Osman Paşa'nın büyük bir nüfuzu oluşmuştu. Emrindeki birliklere cesaret ve gayret verebilmek için büyük fedakârlıklarda bulundu. Bu duruma bir örnek vermek gerekirse, askerlerin sıkıntılarını görmek, yaşadığı zorluklara ve sıkıntılara ortak olabilmek için savaşta karargâhını açık sahraya kurdurdu. Bu şekilde ne kadar adil bir insan olduğunu göstermişti. Ayrıca Osman Paşa bunu yaparak askerlerine her an başkumandanları tarafından teftiş ediliyor

³²² Bruce, vd., a.g.e., s.194-195 (Plevne Muharebeleri piyade ateş gücünü göstermesi bakımından askeri tarihte önemli bir yer arz eder.)

³²³ Osman Paşa savaşın başından sonuna kadar emrindeki kumandan ve askerleri üzerinde büyük bir tesir bıraktı. Kumandanlarının ve askerlerinin ona karşı olan güveni ve hayranlığı başarının önemli faktörlerinden biri oldu.

³²⁴ Fatma Ahsen Turan, "Toplumsal Bellekte Ve Sözlü Şiir Geleneğinde Plevne Harbi ve Gazi Osman Paşa", *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, Vol: 6, Issue: 20, September 2015, s.23-24.

hissi uyandırdı bu da askerlerinin istek ve gayretlerini arttırdı.³²⁵ Yanlarında Osman Paşa'nın varlığını hisseden askerlerin savaş performansları da arttı. Çok zor şartlar altında piyade taburlarının direnebilmesi, özellikle kuşatmanın sonlarında askerlerin açlık, hastalık ve daha birçok zorluğa dayanabilmesinin nedenlerinden birisi de buydu. Gazi Osman Paşa sadece muharebelerdeki taktikleriyle değil, psikolojik anlamda da emrindeki askerleri olumlu yönde etkilemeyi başarmıştı.

Plevne muharebelerinde Nizam piyadeleri birçok muharebede olduğu gibi yine kendilerini göstermişlerdi. Aslında o dönemde peabody-martini tüfeği ile donanmış bir nizam piyadesi, Avrupa'nın en iyi piyade birliklerinden biriydi. Bu piyadeler nitelikliydi, asıl zaafı nicelikten kaynaklanıyordu. Düzenli piyade birlikleri olan nizam piyadelerinde birçok savaşta istenilen sayıya ulaşamadı. Bu nedenle açık düzensiz birliklerle kapatıldı. İyi kumanda ve gerekli şartların yerinde olması durumunda nizam piyadeleri ile redif piyadelerinin birlikte uyum içinde savaşabileceklerinin görülmesi, Plevne Muharebelerinin başka bir önemli yönüydü. Düzenli piyadelerle onlara destek olan yedek piyade birliklerinin beraber bu kadar uyumlu savaşmaları, üstelik piyadelerin oldukça mahir bir komuta kademesi tarafından yönetilmeleri, o dönemin kara muharebeleri için ayrıcalıklı bir özellikti.

Bu noktada Redif birliklerine özellikle vurgu yapmak gerekir. Osmanlı kara gücünün yedek takviye güçleri olarak tesis edilen ve 1834 yılında kurulan redif teşkilatı kurulduktan 25 yıl sonra süvari birlikleri ile topçu birlikleri dağıtılmıştı. Teşkilatın dağıtıldığı 1913 yılını kadar geçen yaklaşık 80 sene içinde bazı istisnalar hariç bu teşkilattan savaşlardan beklenen verim alınamadı ve Osmanlı'nın düzenli birlikleri olan nizamiye birliklerini nitelik anlamında gerekli olan takviyeyi sağlayamadı. Savaş dışı zamanlarda da daimi bir komuta heyeti bulunmadı ve birlikler gerekli olan talim ve tatbikattan da eksik kaldılar. Alt yapıdaki bazı sıkıntılardan ötürü de savaş sırasında cepheye zamanında varamadılar. Silah ve teçhizat anlamında da bu birliklerin eksikleri vardı. Muharebe meydanlarında yeterli verim alınamayan Redif tabur ve alaylarında 93 Harbinden sonra birlikler daha da büyütülüp tümen sistemine geçildi ve bu sistem olumsuz yönde etki yaptı.³²⁶ Genel performanslarının dışında bu birlikler Plevne

³²⁵ Kazancıoğlu (Haz.), a.g.e.,s. 38.

³²⁶ Yıldız, Kara Kuvvetleri, s. 61-62.

muharebelerindeki başarıda büyük rol üstlenip gerekli şartlar sağlandığında neler yapabileceklerini gösterdiler.³²⁷

Plevne'de savaşıyan piyadelerin çoğunluğunu Redif piyadeleri oluşturuyordu. Goltz Paşa'nın Plevne isimli eserinde belirttiği üzere ordudaki 10 Aralık günü yaptığı yoklama cetveline göre hazır durumda bulunan 63 taburun 42'si redif, müstahfiz ve gönüllü efrâddan oluşuyordu. Askerler muharebelerde büyük bir gayret göstermiş, şiddetli sıcaklara ve zorlu yürüyüşlere dayanmasını bilmişlerdi. Gece kötü ve zorlu yollarda yürümelerine rağmen, sıralarının düzen ve uyumunu bozmadan ilerlemişlerdi. Hatta General Belohér “ *Düşmandan daha çok gece yürüyüşlerinden korkarım*” sözü onların zamanında mevziilerine yetişmelerinin önemini açıkça göstermektedir. Siperlerde büyük başarı sağlayan Redif birlikleri sadece Pelişat karşı saldırısında etkili olamadı. Bu durum kendi yetersizliklerinden değil, genel eksiklikler ve mevcut koşulların güçlüğünden kaynaklanmıştı.³²⁸ Savaşta askerlerin insanca fakat disiplinle yönetilmesi başarıyı getirirdi ve eldeki kuvvetler disiplinle yönetilmeliydi.³²⁹

Redif piyade taburlarının başarısında Goltz Paşa'nın belirttiği bazı sebepler vardır. Buna göre ilt etken taburlarda bulunan askerlerin aynı memleketten yani hemşeri olmalarıdır. Bu şekilde düşman karşısında cesaretleri artmıştır. Anadolu'dan gelen piyade taburları, Balkanlardaki Rodop Ahalisi, Kırcaali Ahalisi gibi birçok tabur cesaretleri ile iftihar ediyorlardı. Gazi Osman Paşa'nın Redif piyade taburlarını eksikliklerine rağmen nizam piyadelerinden ayrı tutmaması onlara mükemmel askerlermiş gibi davranması da bu birliklerin başarısını arttırmıştı. Gazi Osman Paşa Plevne Muharebelerinde nizam ve Redif piyade taburları arasındaki farkı gözetmeksizin iki birliğe de gerekli olan vazifeleri vermiş, muharebe esnasında vaziyet neyi gerektiriyorsa ona göre iki birliğin de o görevleri ayırım yapmaksızın uygulamasını istemişti. Böylelikle askerler Osman Paşa'nın kendilerine duyduğu güven mukabelesinde onların da özgüvenleri artmıştır.³³⁰ Bu sayede askerler görevlerini eksiksiz bir şekilde yerine getirebilmek için büyük çaba sarf etmişlerdir.

³²⁷ Bu durum, acaba diğer savaşlarda Redif birlikleri Plevne'deki gibi etkili bir kumanda altında kumanda edilselerdi performansları değişebilir miydi sorusunu akıllara getirebilir. Şu bir gerçektir ki gerekli teçhizat ve iyi kumanda ile Redif piyadeleri daha büyük işler başarabilirdi.

³²⁸ Goltz, a.g.e.,s. 59-60.

³²⁹ Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., (Çev.Pulat Oktan, Giray Fidan), 2.B., İstanbul, 2015, s.28.

³³⁰ Kazancıoğlu(Haz.), a.g.e.,s. 38.

I. Balkan Savaşı'ndan büyük bir yenilgiyle çıkılmasından sonra ordunun kara kuvvetlerinde yeni bir yapılanma çalışmasına gidildiğinde (bu yapılanma çalışmasını Liman Von Sanders başkanlığında bir Alman heyeti gerçekleştirmiştir) Plevne Savunmasındaki performanslarına rağmen Redif Teşkilatı “Teşkilat-ı Umumiye-i Askeriye Nizamnamesi” ile yürürlükten kaldırıldı.³³¹ Kırım savaşıdan Balkan savaşının sonuna kadar birçok savaşta (Kırım Savaşı, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi), 1897 Osmanlı-Yunan Savaşları ve Balkan Savaşları) yararlanan Redif kuvvetleri bu nedenle I. Dünya Savaşı sürecine ulaşamamıştır.

Plevne Muharebelerinde piyadelerin performansında topçu birlikleri de büyük katkı sağladı. Topçu bataryaları, piyadelerin taarruza kalkmasına ortam hazırlar ve çarpışmada düşman birliklerini geri püskürtüp piyadeleri koruma altına alırdı. Ayrıca düşman top ateşini karşı ateşle bastırarak piyade birliklerinin güvenli bir şekilde çekilip düşman birliklerinin saldırısına engel olurdu. Bunların doğru bir şekilde uygulanabilmesi için piyadelerle topçular arasında sağlıklı bir koordinasyon gerekirdi. Bu koordinasyonun kurabilmesi için piyadeler ve topçuların birbirlerinin özelliklerini iyi bir şekilde bilmeleri, ayrıca cephedeki komutanların arasındaki irtibatın çok güçlü olması lazımdı. Muharebe esnasında bu düzen kurulurken bir batarya içindeki topların düzeni yeterli değildi, savaş meydanındaki tüm bataryalar arasında sağlıklı bir iletişim şarttı. Bataryaların muharebede birlikte hareket etmeleri, ayrıca bataryalar arasında atış hakkında elde edilen önemli malumatların paylaşılması ile mümkündü.³³² İşte bu yöntemleri çok iyi bir uygulayan Osmanlı topçuları, Plevne muharebelerinde piyadelerin ihtiyacı olan top ateşi desteğini başarılı bir şekilde sağladılar ve piyadelerin başarısında rol oynadılar.

Osmanlı piyadeleri etkili bir topçu desteği alırken Rus piyadeleri çoğu kez bu destekten mahrum kaldı. Açıkta saldırıya geçtikleri için büyük kayıplar verdiler. Savaşta asıl vazifeleri siperlere taarruz eden Rus piyadelerine saldırı ortamı oluşturmak ve onların geri çekilmelerini en az kayıpla gerçekleştirmelerini sağlamak olan Rus topçuları, piyadelere gerekli taarruz ortamını sağlayamadı. Örneğin muharebelerin ikinci safhasında Rus piyadeleri gereken top ateşi desteğini almadan hücum girişmişti. Diğer bir örnek, muharebelerin üçüncü safhasında siperlerin tam 5 gün boyunca ateş altına alınmasına rağmen tahrip olmamalarıydı. Ruslar geçici siper kazabilecek kadar

³³¹Kazancıoğlu(Haz.) , a.g.e. s.18.

³³² Remzi Çavuş, “Plevne Müdafaası'nda Topun Önemi”, *OTAM*, 38, Güz 2015, s.4-5.

bile kazma kürek bulamadılar. O kadar ki şarapnel ve mermi yağmuru altında kendilerini ateşten koruyabilmek için kasaturalarını kullanmak zorunda kalmışlardı. Buna karşılık Rusların kullandığı topların geneli Gazi Osman Paşa'nın kurdurduğu toprak istihkâmlar karşısında fazla etki gösteremedi.³³³

Plevne muharebelerinde Rus topçusunun etkili olamamasının temel sebeplerinden biri Rus ordusunda bulunan topların Gazi Osman Paşa'nın kurduğu savunma sistemine etki yapacak cinsten olmamalarından kaynaklanmıştı. Top sayısı bakımından üstünlük Rus tarafındaydı. Elleriindeki top sayısı Osmanlıların elindeki 4-5 katıydı. Ama bu topların çoğu uzun namluluydu ve yüksek açılı ateş için uygun değildi. Rus topçularından açılan ateş, Osmanlı siperlerinin önünde bulunan yığılı topraklara takılıp kalıyordu. Buraya takılmayan top mermileri de siperlerin gerisine düşüyordu. Nitekim III. Plevne Muharebesi öncesinde Rusların Osmanlı siperlerine yaptığı 5 gün süren 30.000 atış, siperler karşısında pek etki gösteremedi.³³⁴

Ruslar ellerindeki sahra toplarından tam olarak faydalanamadılar. Napolyon'unun daha önceki muharebelerde yaptığı gibi 200-300 topu aynı anda kullanılıp büyük bir ateş gücü yaratma çabasında da bulunmadılar. Önceden de bahsettiğimiz gibi etkili bir top ateşinin desteği olmadan etkili bir piyade hücumunu gerçekleştirmek çok zordu. Sahra topları dışında istihkâmlara karşı etkili olabilecek 6-8 inçlik obüsle ile havan topları gerekiyordu ve aslında bu tür havanlar Rus ordusunda mevcuttu. Fakat bu silahlar o zaman zarfında Rusya'nın batı kaleleri ile Brest-Litovsk kuşatmasında kullanıldığından Plevne'de bulunmuyorlardı. Bu silahlardan 1867 dökümlü 200 kadar 6 inçlik istihkâmlara karşı işe yarabilecek havan topu vardı. Ayrıca bu silahlar zorlanılmadan Plevne önlerine de getirilebilirdi. Bütün bunların yanında Osmanlı birliklerinin elinde havan topu yoktu 8 ve 6 inçlik havanlarla kapalı mevzilerden siperlere etkili atış yapılması mümkün olabilirdi. Bununla birlikte 6 saatlik etkili bir bombardıman sonunda bile saldırıya geçen kuvvetlerin başarısı garanti değildi.³³⁵

93 Harbi Rus topçusunun ihtiyaç duyduğu mühimmatın temini için oldukça elverişsiz bir zamanda vuku bulmuştu. Bunun sebebi savaştan önce Rus ordusunda

³³³ Çavuş, "Plevne Müdafaası'nda Topun Önemi", s.5-6.

³³⁴ Çavuş, "Plevne Müdafaası'nda Topun Önemi", s.6-7.

³³⁵ Şirakorad., a.g.e.,s.425-426(Birinci dünya savaşında birçok muharebede son derece gelişmiş toplar ve obüslerle siperlere doğru yapılan hazırlık ateşinden sonra dahi saldırıya geçen piyadeler birçok muharebede ağır kayıplar verip geri çekildiler.)

yapılan değişikle yeni toplar kullanılmaya başlanmasıydı. Fakat bu yeni toplara gerekli yeni mühimmat tedariki yeterince yapılmadan savaşa girilmişti. Toplarla mermiler ile gönderici arasındaki uyum, Rus topçusunun beklediğinin altındaydı ve bundan dolayı da top mermilerinin çıkış hızı düşük kaldı. Ayrıca cepheye sevk ve depolama sırasında mühimmatta nemlenme olabiliyordu. Bu da topların ateş performansını düşüren diğer bir etkendi. Rus topçusunun başka bir problemi de, atışlardan sonra ısınan top namlusunun suyla yıkanmasının gerekmesiydi. Harp sürerken bütün topların suya yakın bir yere yerleştirilmeleri mümkün olmamıştı. Sürekli atışlar sonunda tunç namlulu topların çok ısınması ve topların soğutulması meselesi savaşta Rus topçusu için büyük problem teşkil etti. Muharebe boyunca yapılan üst üste atışlar ile fazla ısınan toplar işlevlerini yitirdi.³³⁶

Osmanlı kara gücü için 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'ndan sonra gelen Balkan Savaşları çok kötü geçti. Osmanlı Devleti için asıl çatışmaların yaşandığı ve ağır yenilgi aldığı I. Balkan Savaşı Balkanlarda iki cephe de cereyan etti ve buna bağlı olarak Osmanlı kuvvetleri iki bölüme ayrıldı. Bu cephelerden Doğu Trakya'da konuşlanan kuvvetler Şark Ordusu'nu oluşturuyordu ve bu kuvvetin karşısındaki güç, Balkan ittifakında yer alan en zorlu ve Osmanlı Devleti'ne en yakın kuvvet olan Bulgaristan'dı. Diğer kuvvetler Makedonya merkezli Garp Ordusu idi ve bu ordunun karşısındaki güç ise Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan kuvvetleriydi. Savaşta Osmanlı Devleti sürekli olarak iki cephede de geri çekilmek zorunda kaldı. Sadece Mehmed Şükrü Paşa'nın Edirne savunması (2 Kasım 1912-26 Kasım 1912) gibi bazı savunmalar dışında savaş, Osmanlı orduları için başarısız geçti. Kara muharebelerinde Sırlarla yapılan Kumanova (23 Ekim 1912), Bulgaristan'la yapılan Kırklareli (24 Ekim 1912) ve Lüleburgaz (3 Kasım 1912), Deniz muharebelerinden Yunanistan'la yapılan İmroz deniz muharebesi(16 Aralık 1912) gibi birçok muharebede Osmanlı güçleri seri yenilgiler olarak geri çekilmek zorunda kaldı. Nitekim bu muharebelerin sonucu olarak Bulgar kuvvetleri Çatalca hattına dayandılar.³³⁷ İkinci Balkan Savaşı ile Balkan devletlerinin kendi arasında savaşa tutuşmasından faydalanarak I. Balkan Savaşı'nda kaybedilen

³³⁶ Çavuş, "Plevne Müdafaası'nda Topun Önemi", s.7.

³³⁷ Mehmet Beşikçi, On Yıllık Harp ve Topyekün Seferberlik, *Dünya Savaş Tarihi: Osmanlı Askeri Tarihi Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri 1798-1918*, Timaş Yay. (ed. Gültekin Yıldız), İstanbul, 2013, s.210,212.

topraklarında bir kısmı kurtarıldı. Ayrıca belirttiğimiz gibi Balkan Savaşları, Redif birliklerinin de son savaşıydı.

9-AVRUPA BASININDA PLEVNE SAVUNMASI

93 Harbi Avrupa basını ve savaş muhabirliği için önemli bir yer tutar. Savaşla ilgili doğru ve zamanında bilgi alabilmek için birçok devlet en iyi muhabirlerini cepheye göndermiştir. Savaş muhabirleri cephede birçok tehlikeyi göze alarak, aldıkları haberleri bağlı oldukları gazetelere aktarmaya çalışmışlardır.

Savaş muhabirliği, tanım olarak harp meydanı ve çevresi ile ilgili ulaşılan bilgilerin iletilmesi için savaş sırasındaki bütün gazetecilik faaliyetleri olarak bilinir. Cephe hattında savaşan askerlerden sonra en zor mesleklerden birisi de savaş muhabirliğidir. Bu meslek mesai saatleri belli olmayan iş yükü ve uzun yolculuklar gerektirir. Savaş muhabirliğinin zorlukları cephe hattında hayati tehlikeyle sınırlı değildir. Aynı zamanda görev yapılan yerin coğrafi, sosyal, kültürel vb. imkânlarının bilinmemesi de önemli bir konudur. Rusya'nın savaş ilan etmesiyle birlikte birçok devlet de muhabirlerini cepheye yollamaya başladılar. Moskova, Petersburg, Zürih, Roma, Milano, Berlin, Viyana, Madrid, Londra, Paris ve New York'tan birçok gazeteci savaşın gerçekleştiği bölgeye akın etmiştir. Ayrıca basın mensupları, yazar ve çizerler, sanatçılar da cephede bulunmuşlardır.³³⁸

Bu savaşa toplumun her kesiminden okuyucular dışında okuma yazma bilmeyen insanlarda büyük ilgi gösterdiler. Savaşla ilgili gazete ve haberler okunup dilden dile dolaşır hale geldi. Aynı zamanda boş zamanlarında toplanan insanlar savaşla ilgili (savaş haberleri, savaş muhabirleri) sohbetler etmekteydi. Ayrıca bazı Rus muhabirler gazetelere haber vermek dışında ciltler dolusu savaş notlarını eserler verip kayıtlara geçirdiler. Aynı zamanda günlükler kaleme aldılar.³³⁹ Savaşla ilgili bazı gazetelerin haberlerinden aşağıda kesitler sunulmuştur.

Bridport News Gazetesi The: The Re-Capture of Plevna Redoubts başlığı altında Plevne'deki tabya çatışmaları ile ilgili bilgiler verdi. Bu haberde muhabirin (Sunrise

³³⁸ Aytaç Yürükçü, *1877-1878 Rus - Osmanlı Savaşı'nda Propaganda: Avrupalı Gazetecilerin Faaliyetleri Ve Rus Savaş Muhabiri Vasili İ.N. Dançenko'nun Savaş Notları*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı(Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2018, s.36-37.

³³⁹ Yürükçü, a.g.e s.41.

Gazetesi) bildirisine buradaki çatışmaların sonunda Rus tarafının kayıpları korkunç bir hale geldi. General Skobeloff yaklaşık 2000 askerini yitirdi.³⁴⁰ Aberden Journal gazetesi 30 ve 31 Temmuz 1877 tarihli Osmanlı ordusunun zaferlerini “Great Turkish at Plevna” başlığıyla okuyucularına duyurdu. Türkler hakkında pek olumlu düşünmeyen bir savaş muhabiri Plevne savunmasındaki Osmanlı ordusunun başarısını kabullenerek ikinci safhadaki sonucun Rusların hayra yorulmayacağını söyledi. Falkirk Herald gazetesinde yapılan değerlendirmede 30 ve 31 Temmuz’da kazanılan muharebelerle birlikte Türkler “dünya basınında anılmaya değer bir zafer kazanmışlardır.” Böylece şanlı zaferler kazanılan eski günlere geri dönüldü. Yine gazeteye göre harp meydanında Osman Paşa’nın ve Osmanlı askerlerinin kendilerine olan güvenin çok fazla olduğu görüldü. Ayrıca Avrupa’nın farklı bölgelerinden Osman Paşa’ya tebrik telgrafları ulaştı. Temmuz ayında kazanılan zaferlerin ardından İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Derby, “Osmanlı Devleti, dünyada süper bir askerî devlet olduğunu ispat etti” dedi.³⁴¹ Aberdeen Press 3 Ekim 1877 tarihli sayısında Plevne Kaymakamı’ndan gelen telgrafa göre Rus ve Romen kuvvetlerinin Osman Paşa’ya saldırdığını fakat ağır kayıplar vererek geri çekildiğini yazmaktaydı.³⁴²

Manchester Times gazetesi “Plevne’nin Kuşatılma Haberi (Times’dan)” başlığı altında okuyucularına haber sundu. Bu habere göre çatışmalarda Prens Schackowski’nin alayı yaralı ve ölümler olmak üzere 4000 zaiyat verdi.³⁴³ Morpeth Herald gazetesinde yapılan değerlendirmede 31 Temmuz’da Rus kuvvetleri çok umutlu bir biçimde Plevne’ye doğru hücumla geçmişlerse de perişan bir şekilde geri çekilmek durumunda kaldılar. Rus ordusu eğer güney mevkiinde ilerlemek istiyorsa öncelikle burayı ele geçirmeleri gerekmektedir. Ancak bu şekilde yolun güvenli olması sağlanacaktı. Rus ordusu Osman Paşa karşısında itibarlarını korumak için mücadeleden vazgeçmeseler de Osman Paşa karşısında kayıplar vermeye devam ettiler.³⁴⁴

Manchester Times gazetesi “Plevne Savaşları” başlığı altında Daily News’ten bir muhabirin Rus orduları ile ilgili özel bilgilerine yer verdi. Bu bilgilere göre ilk Plevne muharebelerinde Rus ordularının Avrupa desteğini görmesine rağmen bozguna

³⁴⁰ “The War: The Re-Capture Of Plevna Redoubts”, *Bridport News*, 21 Eylül 1877, s.4.

³⁴¹ Remzi Çavuş, “İngiliz Basınında Plevne Savunması (19.07.1877-10.12.1877)”, *International Journal of Historical Researches*, Vol.1, N.1, Mart 2016, s.170-171.

³⁴² “The War: The Position At Plevna: Renewed Fighting At Plevna: Great Battle on Friday: Alleged Repulse of the Russians: The Station in Bulgaria”, *Aberdeen Press*, 03 Ekim 1877, s.2

³⁴³ “Reported Recapture Of Plevna:(From The Times)”, *Manchester Times*, 04 Ağustos 1877, s.5.

³⁴⁴ Çavuş, “İngiliz Basınında Plevne Savunması (19.07.1877-10.12.1877)”, a.g.e., s.171.

uğramasındaki en büyük sebep askerî ihmalkârlıklardı. 9. ordunun komutanı Niğbolu'ya ilerlediğinde kanatlarını yeterince iyi korumadı ve ordularını Plevne'ye gönderdi. Bu yüzden kendi tabyası bozguna uğradı. Türk orduları bu fırsattan faydalanıp Vidin'den yola çıkarak Plevne'yi kuşattı. Yapılan hatayı telafi etmek isteyen Rus Generali Kründer, savaş alanı ile ilgili hiçbir keşif yapmadan 3 Rus piyade alayını Plevne'ye gönderdi. Sonuç olarak da Plevne Osmanlı kuvvetleri tarafından kuşatma altına alındı.³⁴⁵

The Times'ın haberine göre Ekim ayının sonlarına doğru Osman Paşa'nın elindeki tüm kaynaklar bitme noktasına geldi. Osmanlı ordusunun dışarı ile olan bağlantısı da kesildiğinden ikmal alabilme ihtimali de kalmadı. Osman Paşa çatışmada kuşatma hatlarına oldukça az sayıda top mermisi ile karşılık verme durumunda kalmıştı. Bunun sebebi Rus toplarının etkisizliği kadar Plevne'ye dışarıdan yardım gelmemesi ve cephane yetersizliği idi. Bu yüzden Rus ordusunun bombardımanına karşı mümkün olduğunca tasarruflu bir şekilde karşılık verilmekteydi. Yine Times, "The Fall of Plevna" başlığıyla Plevne'nin düşüşünü okuyucularına haber verdi³⁴⁶. Plevne'deki mücadele askerler kadar cephedeki muhabirler için de son derece tehlikeli oldu. Bridport News gazetesinde "Basın Muhabiri ve Savaş" başlıklı bir haber yapıldı. Bu habere göre Plevne'ye karşı yapılan seferberlik çok sertti. Ünlü bir ressam olan Verastchagin'in erkek kardeşi (muhabir) hayatını kaybetti.³⁴⁷ Aberden Press'in haberinde de General Borelschu, görevinden kovulması nedeniyle intihar etti. Rus tarafı subay sayısındaki eksikliği hissetmeyi başladı³⁴⁸

Morpeth Herald gazetesinde yapılan bir değerlendirmede Osman Paşa gibi savunmada kararlı bir kumandan dünya savaş tarihinde görülmedi. Savaş malzemesi, yiyecek, giyecek noksanlığına rağmen aylarca Plevne'yi savunmayı başardı. Açlığın bütün orduda tesir etmesiyle ümitsiz bir şekilde düşman hatlarını yarmaya çalıştı. Sonunda birlikleriyle beraber teslim olmak durumunda kaldı. London Standard ve Falkirk Herald gazetelerinde yapılan değerlendirmelerde Plevne'de Osmanlı ordusunun kazandığı zaferler neticesinde yabancıların Osmanlı ve Rus ordusuna bakış açıları değişmiş olup savaşların sonuçları askeri çevrelerde bomba etkisi oluşturdu. Aynı

³⁴⁵ "The Battles At Plevna", *Manchester Times*, 04 Ağustos 1877, s.5.

³⁴⁶ Çavuş, "İngiliz Basınında Plevne Savunması (19.07.1877-10.12.1877)" a.g.e., s.173,174,175.

³⁴⁷ "The War: Press Correspondents And The War", *Bridport News*, 21 Eylül 1877, s.4.

³⁴⁸ "The War: The Position at Plevna: Suicide of a Russian General", *Aberdeen Press*, 3 Ekim 1877, s.2.

zamanda Türk ordusunun zindeliğine geri döndüğü de gazetelerde ifade edildi.³⁴⁹Bridport News gazetesi, 21 Eylül 1877 tarihinde “Türk Başarıları” başlığı altında bir haber sundu. Haberde Plevne’de bulunan Rus ordularının dün Türkler tarafından ağır bir şekilde bozguna uğratıldığı haberi verilmekteydi. Büyük Dük Nicholas’ın komutanı olduğu Rus ordusunun boydan boya vahim bir şekilde telef olduğu yazmaktaydı ve 5000’den fazla kişi hayatını kaybetti.³⁵⁰

Aberdeen Press gazetesi 3 Ekim 1877 tarihli haberinde Plevne Nöbet Değişimi (Rusya Genel Merkezi, Çarşamba) başlığı altında bir haber sundu. Habere göre yaklaşık 10.000 Türk piyadesinin topların desteği ile Sofya’dan Plevne’ye geçmeleri sağlandı.³⁵¹ Aynı gazetenin Rusçuk Etrafı ve Balkanlar Sessizliğini Koruyor.”(standart telgraf, Schumla, Çarşamba) başlıklı haberde, gelen bir telgraf bilgisine göre, Rusların Plevne’ye girmesi büyük bir zaiyatla birlikte Türk siperleri tarafından geri püskürtüldüler. Ağır mücadelenin kaybı 4 top ve 8000 adamdı.³⁵² Gazeteler cephele ile ilgili bilgiler vermekle kalmayıp savaşın daha iyi anlaşılması için harp bölgelerinin harita ve krokilerine de yer ayırdılar. Özellikle The Times’da haritalı anlatımlara diğer gazetelere nazaran daha fazla yer verildi. The Times, Plevne ve civarının haritasını 19 Kasım 1877 tarihli baskısında verdi. Bunun dışında 24 Kasım 1877’de Plevne etrafında kurulmuş olan tahkimat krokisini okuyucularına sundu. 23 Temmuz 1877 tarihli sayısında Aberden Journal, bütün Rumeli cephesini gösteren bir haritaya yer verdi. Yine The Times, Şıpka Geçidi’nin haritasını 11 Ocak 1878 tarihli sayısında okuyucularına sundu.³⁵³The Scotsman, Lofça’yı alan Rus kuvvetlerinin Meritinsky ve Skobeleft komutası altında, Lofça yolundaki Plevne’ye doğru uzanan sırt boyunca hızla ilerlediğini yazmaktaydı.³⁵⁴

Gazeteler çatışmalar dışında, savaşılan bölgelerde bulunan önemli yerleşim yerleri ile ilgili okuyucularına bilgiler verdiler. Örneğin 7 Kasım 1877 tarihli sayısında Pall Mall Gazette Plevne’nin Tutjeniza ve Gravitza akarsularının arasında olmasından kasabadaki nüfus miktarına kadar birçok özelliğini okuyucuları ile paylaştılar. 93

³⁴⁹ Çavuş, ”İngiliz Basımında Plevne Savunması (19.07.1877-10.12.1877)”, a.g.e., s.171.

³⁵⁰ “The War: Turkish Successes”, *Bridport News*, 21 Eylül 1877, s.4.

³⁵¹“The War: The Position At Plevna: The Relief of Plevna”, *Aberdeen Press*, 03 Ekim 1877, s.2.

³⁵² “The War: The Position At Plevna: Round Rustchuk And In The Balkans All is Quiet:(Standard Telegram.)”, *Aberdeen Press*, 03Ekim 1877, s.2.

³⁵³ Remzi Çavuş, ”Doksanüç Harbi’nin Kaynaklarından İngiliz Gazeteleri”, *Humanitas*, 4(7), 2016, s.108.

³⁵⁴ “The War.: The Struggle at Plevna.”, *The Scotsman*, 14 Eylül 1877, s.5.

Harbi'nin Doğu Anadolu cephesinde çok önemli bir yere sahip olan Kars şehrinden Western Daily Press'te(19 Kasım 1877) uzun uzadıya bahsedildi.³⁵⁵ Doğu Anadolu cephesi ile ilgili Manchester Times, 14 piyade taburu ve 3 batarya ile güçlendirilmiş Rus ordusunun Genel Melikoff liderliğinde saldırıya geçtiği haberine yer verdi.³⁵⁶ Aynı gazete Türk karargâhından gelen bir telgrafın verdiği habere göre, Osmanlı kuvvetlerinin Rus topraklarına dört mil kadar ilerlediği belirtilmişti.³⁵⁷ The Times Asya'daki seferin her iki taraf için önemli bir saptırma sağlayamayacağını altını çizmekteydi.³⁵⁸ Aberden Press, Rus ve Romen kuvvetlerinin Osman Paşa'ya saldırdığını, tam dokuz saat süren savaştan sonra Rusların 8000 kişilik bir kayıpla Divardem'e geri döndüğünü ve Osman Paşa'nın bazı topları ele geçirdiğini yazdı.³⁵⁹

Ruslar bölgeye çok sayıda gazeteci göndermiş ve bu gazetecilerden cephede olup bitenleri öğrenmeye çalışmıştı. Savaş öncesinde batıda savaş muhabirliği yaygınlaşmışken, Rusya'da henüz oluşmamıştı. Plevne muharebelerinin ardından Rusya'da savaş muhabirliği konusu gündeme geldi ve gönüllü gazetecilerin durumu genelkurmay'a taşındı. İlk etapta yabancı gazetecilerin savaş alanına alınıp alınmayacağı tartışılmıştı. Rus gazetecilerine izin verip verilmeyeceği de netlik kazanmamıştı. Konu Rus gazeteciler tarafından tekrar gündeme getirilince Genelkurmay'da bulunan üst düzey komutanlar durumu tekrar ele aldılar. Daha sonra orduda bulunan birliklere savaşın başlamasına bir hafta kala gazetecilerin savaş alanında yapacağı faaliyetlerinin şartlarını belirten bir yazı gönderildi. Gazetecilerle ilgili kararlar Balkan Cephesi Rus ordularının komutanı olan Çar II. Aleksander'ın kardeşi Nikolai tarafından da onaylandı. Böylece 93 harbiyle beraber Rus savaş muhabirliğinin temelleri de atılmış oldu. Rusya'nın savaşa nasıl hazırlandığı, savaşın gidişatı, ordudaki subay ve askerlerin savaş psikolojileri gibi konular cephede bulunan gazeteciler tarafından öğrenilmeye çalışıldı. Savaş gazetecileri, Rus Çarlığı başkenti olan St. Peterbug'u bilgilendirmekle birlikte aynı zamanda batılı ve o bölgede bulunan meslektaşları ile savaş izlenimleri ile

³⁵⁵ Çavuş, Doksanüç Harbi'nin Kaynaklarından İngiliz Gazeteleri, s.108.

³⁵⁶ "The War in The East: Fighting in Asia", *Manchester Times*, 4 Ağustos 1877, s.5.

³⁵⁷ "War in The East: Advance of The Turks in Asia", *Manchester Times*, 4 Ağustos 1877, s.5.

³⁵⁸ "The War: The Great Issue to Be Tried on The Danube", *Fife Herald*, 9 Ağustos 1877, s.2.

³⁵⁹ "The War: The Position at Plevna: The Russians Defeated At Plevna", *Aberdeen Press*, 3 Ekim 1877, s.2.

ilgili fikir alışverişinde bulundular. Daha sonra da ortaya çıkan analizleri bağlı oldukları gazetelerle paylaştılar.³⁶⁰

93 Harbi'ne Avrupa basınının özellikle de İngiliz basının büyük ilgisi vardı. Birçok İngiliz gazetesi savaşın başından sonuna kadar cephede olup bitenleri günü gününe okuyucularına aktardı. Öyle ki bu yayınlardan 93 Harbi'ni kronolojik bir sıra ile takip etmek mümkündür. Hatta muharebelerin başlama saati ve bitiş saatleri bile belirtilmiştir. İngiliz gazeteleri haber kaynaklarını farklı yerlerden temin ediyorlardı. 93 Harbi'ndeki komutanlar, kendi muhabirleri, önemli şehirlerin telgraf ve posta merkezleri, Osmanlı ordusunda görev yapan İngiliz doktorlar, haber ajansları, diğer gazeteler ve mektuplar 93 Harbi'nin haber kaynaklarını teşkil ediyordu. Bazı haberler daha ayrıntılı bir şekilde yer alıyordu. 15 Aralık 1877'de Morpeth Herald'ın baskısında Plevne'nin düşmesi detaylı biçimde anlatılmıştı. Falkirk'in 2. baskısında 2 Ağustos-9 Ağustos) kronolojik bir şekilde Şıpka Geçidi Muharebelerine yer verilmişti (21-27 Ağustos 1877 tarihi arasındaki muharebeler). 23 Ağustos 1877 tarihli sayısında ise The Times, uzun bir şekilde Plevne Savunması'nı okuyucularına sundu. Ayrıca gazeteler muharebeler dışında hem Osmanlı komutanlarından hem Rus komutanlarından da bahsetmekteydi. İki tarafın idari kadrolarında herhangi bir değişiklik söz konusu olduğunda bu konulara da değiniliyor, yeni gelen kişiler hakkında bilgiler veriliyordu. Bu çalışmalar yapılırken muhabirlerin verdiği bilgiler ve komutanların sunduğu raporlar kaynak olarak alınmaktaydı.³⁶¹Şıpka Geçidi'ndeki çarpışmalar da basının ilgi odağındaydı. Aberden Press, "Süleyman Paşa'nın Zaferi" başlığı altında Süleyman Paşa'nın, Schipka ve Sofya arasında yer alan Teke Geçidi'nde bir Bulgar ordusunun üç taburunu mağlup ettiğini bildirdi.³⁶²

İngiliz gazetelerinde 93 Harbi'nin bütün gelişmeleri aktarıldığından aynı sayfa da hem Rumeli Cephesi'ndeki gelişmeler hem de Kafkas cephesindeki gelişmeleri görmek mümkündür. Böylelikle bütün savaşta ne olup bittiği öğrenilmesi imkân dâhilindeydi. Örneğe 14 Temmuz 1877 tarihli sayısında Aberden Journal, Tuna, Kars, Doğu Beyazıt ve diğer bölgelerdeki olan olaylara değinildi. Buna benzer uygulamalar diğer gazetelerde de (Telgraph, London Standard, Evening Telegraph, The Times)

³⁶⁰ Mustafa Öztürk, "93 Harbinde Rus Gazeteciler ve Faaliyetleri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.27, Aralık 2012, s.25,27.

³⁶¹Çavuş, Doksanüç Harbi'nin Kaynaklarından İngiliz Gazeteleri, s.105-106.

³⁶²"The War: The Position at Plevna: Victory of Suleiman Pacha: Winter in The Schipka Pass", *Aberdeen Press*, 3 Ekim 1877, s.2.

görülmekteydi. Savaşta cereyan eden önemli olaylar gazetelerde büyük başlıklar altında veriliyordu. 24 Temmuz 1877 tarihli sayısında The Star, Plevne Savunmasındaki Osmanlı birliklerinin 19-20 Temmuz'daki başarılarını ‘Turkish Victories’ başlığıyla duyurdu. Morpeth Herald, ‘‘Osman Pasha’s Brave Defence’’ başlığı ile 15 Aralık 1877’de 19 Temmuz 1877-10 Aralık 1877 arasındaki mücadeleyi 4-5 sayfalık geniş bir şekilde verdi. Gazeteler cepheleri ayrı sütunlara bölerek olup bitenleri anlatıyordu. Ayrıca gazetelerin verdikleri haberlerde diğer olaylar da yer almaktaydı. Örnek olarak 10 Mayıs 1877 tarihinde Evening Telegraph, Romenlerin Rusya’nın yanında savaşa katılacağını okuyucularına duyurdu. Gazetelerin yayınladığı haberler ile savaşan ülkelerin yaşadıkları zorlukların da görülmesi sağlanıyordu.³⁶³ Savaşın buhranı muhabirleri de derinden etkilemekteydi. Northern Whig, 16 Ekim 1877’de ‘‘The Roumanians at Plevna’’ başlığıyla haber sundu. Bu haberde Rus ordusuna eşlik eden bir The Times muhabirin düşüncelerini aktardı. Muhabir, Bükreş’ten ayrıldığında kısa süreli bir rahatlama döneminden sonra, savaş koltuğuna dönmek için seferin başında neredeyse yalnız bir izleyiciye döndüğünü söyledi. Neredeyse tüm vatandaşlarını bıraktığını, İngiliz muhabirlerinin çok hasta ya da seferin zorluğuyla boğulduklarını, ön cephedeki görevlerini sürdüremediklerini düşünmenin çok rahatlatıcı olmadığını belirtti.³⁶⁴

Sonuç olarak 93 Harbi ve Plevne Savunması, Avrupa gazeteleri ve kamuoyunda geniş yankı uyandırmıştır. Bu savaş Avrupa basınında savaş muhabirliği anlamında bir dönüm noktası olmuştur. Aşağıda bazı Avrupa ülkelerinin cephedeki gazete/muhabir eşleşmelerine yer verilmiştir:

Rusya

Naş Vek: G. Stambolov

Odesskiy Vestnik: P.P. Sokalskiy, Yan Kob,

Sankt-Peterburger Zeitung: N. V. Maksimov

Almanya

Militar Wochenblatt: Danngauer

Hambourger Nachrichten: Danngauer

National Zeitung: Danngauer

³⁶³ Çavuş, Doksanüç Harbi’nin Kaynaklarından İngiliz Gazeteleri, s.107,110.

³⁶⁴ ‘‘The War: The Roumanians at Plevna(From The Times Correspondent The Russian Army)’’, Northern Whig, 16 Ekim 1877, s.6.

Neue Militarische Blatt: Fon Brauhic

Avusturya – Macaristan

Politik (Plajki Vestnik): Peinştein Lahman

Di Presse / Alte Viner Presse: Lihtenştadt

İngiltere

Daily News 1877-78 (London): A.Forbes (İli Forbes)

London The Weekly Graphic Grafik (İllustripovanni Jurnal): Geil F.Villiers

Standart 1877-78 (London): F.Boil (Mr. Boyle)

Fransa

XX. Siecle: Breban

Jordan d'Odessa: Breban

Figaro: İvan de Wocstyne (Vestin)³⁶⁵

10-Plevne Savunması Boyunca Piyadelerin Çektiği Sıkıntılar ve Gösterdiği Fedakârlıklar

Osmanlı piyadelerinin gösterdiği fedakârlıklar, sadece cephe hattında değil, harbin dışında da oldu. Açlık, susuzluk, ilaç eksikliği dışında önlerinde yürümeleri gereken uzun mesafeler vardı. Düşman karşısında başarılı olabilmek için bu sıkıntıların üstesinden gelmeleri gerekmekteydi.

Osmanlı ordusunun Ruslardan önce Plevne'ye varmaları büyük önem arz etmekteydi. Osmanlı piyadelerinin ve diğer birliklerin uzun yürüyüş sonucu düştükleri durum hakkında orduda doktor olarak bulunan Avusturyalı cerrah Charles S. Ryan hatıralarında şunları belirtmişti:

“Yakınlarda bulunması muhtemel Rus keşif birliklerine mevcudiyetimizi sezdirmemek için, değil türkü söylemek, fısıltı ile konuşmak bile yasak edilmişti. En ilerde giden alay, uykusuz, ayakları yaralanmış, açlıktan hasta ve susuzluktan baygın haldeydi. Âdeta hiç su içmiyorduk. Askerin çektiği azap korkunçtu. Birçok erin ayak derileri soyulmuş, kızıl bir et parçası hâline gelmişti.”³⁶⁶

³⁶⁵ Yürükçü, a.g.e., s.53, 57, 58, 60.

³⁶⁶ Turan, a.g.m., s.28.

İşin daha da kötüsü yürüyüşten hemen sonra doğru dürüst dinlenmeden piyadeler Rus kuvvetleri karşısında savaşa tutuştular ve çatışmadan zaferle ayrıldılar. Uzun yolculuk sonrası böyle bir zafer kazanmak büyük bir başarıydı. Bu mücadelede piyadelerin ne kadar zorlu şartlar altında zafer kazandığını Osmanlı ordusunda görev yapan İngiliz Yüzbaşı Von Herbert şu şekilde dile getirmiştir:

“Şurası hayrete şayandır ki bu askerler, yedi gün süren kaçınılmaz bir yürüyüşten sonra, ancak altı saat dinlenerek savaşa girmişler ve on sekiz saat içinde, bir iki peksimetten başka bir şey de ağızlarına koymamışlardı. Birçoklarının ayağı şişmişti; fena halde topallıyorlardı. Yorgunluk, sıcak ve açlık insanı öldürecek dereceyi bulmuştu. Biz mülâzımlar ve küçük subaylar, askerleri kendilerine getirebilmek için ellerimizden geleni yapıyorduk.”³⁶⁷

Osmanlı piyadeleri çatışmalar içinde ciddi anlamda bir bozulma göstermedi, hem siperlerde savunmada, hem süngü hücumlarıyla saldırı anlamında başarılı bir performans gösterdi. Çarpışmalar esnasında her zaman siperlerin koruması altında kalmadı. Özellikle çıkış harekâtında siperlerden uzak büyük bir düşman ateşi altında mücadeleye girmek gibi oldukça zorlu işleri üstlendi. Bu durum ölüme gitmekten farksızdı. Plevne muharebelerinin canlı tanıklarından olan Kemah Büyük Mehmet oğlu Mehmet Bey, çıkış harekâtıyla ilgili şunları söylemişti:

“Plevne’den çıkışımız dil ile tarif edilemez bir vakadır. Biz, Vit Irmağı’na doğru harekete geçerken düşman bütün kuvvetlerini sağ ve sol kanatlarımıza toplamıştı. Zaten ardımızda sürüler vardı. Ölüm dirim savaşı yapıyorduk. Üstümüzden şarapnel yağmuru bir saniye bile eksik değildi. Düşman bataryaları var kuvveti ile ateş ediyor, kafa, kol, bacak... Havada uçuyor parçalanan vücutlar sağanak halde yağıyordu. Boğaz boğaza harp ediyorduk. İnsan ölüsü, hayvan ölüsü güzergâhı doldurmuş serbest yürümeğe imkân kalmamıştı.”³⁶⁸

Osmanlı piyadeleri Plevne muharebeleri boyunca birçok sıkıntı ile karşılaşsa da bunların hepsine göğüs germeyi bildi. Savaşın sonuna kadar açlığa, susuzluğa, hastalığa, yorgunluğa rağmen cepheye çarpışmasını sürdürdü. Onların gösterdikleri fedakârlıklar, muharebelerin kazanılmasına büyük katkı sağladı.

³⁶⁷ Herbert, a.g.e., s.103.

³⁶⁸ Turan, a.g.m., s.28.

Sonuç

Plevne Savunması Türk tarihinin en şanlı savunma savaşlarından biri oldu. Mücadele boyunca gösterilen kararlı direnişin birçok sonucu oldu. Savaş sadece Osmanlı Devleti'ni değil, bütün dünyayı derinden etkiledi. Gazi Osman Paşa ve silah arkadaşlarının gösterdiği başarı, uzun yıllar hafızalardan silinmedi.

Plevne'deki Osmanlı piyadesinin rolünün önemi maddeler halinde şu şekildedir:

- Piyadelerin direnişi sayesinde Rus ordusu beklediklerinden çok geç bir tarihte ve çok ağır kayıplarla İstanbul önlerine geldiler. Böylece kazandıkları büyük avantaj törpülenmiş oldu.
- Plevne'deki direniş ile birlikte Avrupa ve Dünya kamuoyunda Osmanlı Devleti'ne karşı bir sempati oluştu. Bu şekilde savaş öncesindeki olumsuz hava da dağılmış oldu.
- Rus ordusunun Plevne önlerinde defalarca yenilmesi Osmanlı Devleti'nin savaş sonu yapılan antlaşma masalarında elini daha da güçlendirdi.
- Piyadelerin siperlerdeki ateş gücü, dünya askerî tarihinde yeni bir dönemin açıldığının habercisi oldu.
- Osmanlı birliklerinin sağlam tahkimatlar ardında ne kadar etkili oldukları bir kez daha kanıtlanmış oldu.

Plevne'deki Osmanlı piyadelerinin olumlu performansları üzerinde durmuşken bu performanslarının neden 93 Harbi genelinde görülmediği üzerinde de değerlendirme yapmak gerekmektedir. Birliklerin 93 Harbi'nin genel şartlarında olmayan Plevne'deki şartları olduğunu şu şekilde sıralayabiliriz:

- Öncelikle piyadeler Gazi Osman Paşa gibi taktik ustası bir kumandanın komutasında savaştılar.
- Plevne'deki birliklerin piyade silahları, Rus piyade silahlarından daha üstündü.
- Osmanlı Piyadeleri muharebelerde o zaman denk görülmemiş tasarımda güçlü tahkimatların korunması altında savaştılar.
- Piyadeler birçok cepheye nazaran çok daha kuvvetli bir topçu desteği altında savaştılar. Böylece hem saldırıda hem savunmada işleri daha da kolaylaştı.

- Tüm birlikler Plevne'nin son savunma hattı olduğunu, buranın düşmesi halinde düşmanın İstanbul'a ilerlemesinde bir engel kalmayacağını biliyordu. Bu durum, kuvvetlerin canla başla mücadele etmesini sağladı.

Aslında Türk piyadesinin savunmadaki dirayeti daha önceki savaşlarda da görülmüştür. Siperlerde ve güçlü istihkâmlarda neler başarabileceğini defalarca kanıtlamıştır. Osmanlılar için ağır bir yenilgiyle biten 1787-1792 Osmanlı-Avusturya ve Rusya Savaşı'na katılan Avusturyalı Mareşal Laudon, Türk askerinin güçlü istihkâmlarda neler yapabildiğini şu sözlerle belirtmiştir:

*“Bu yerlerin-Osmanlı savunma hatlarının- ne kadar güçlü yapıldığı ve Türklerin bunları nasıl bir inatla savunduğu insanın kavrayış gücünün ötesine geçiyor. Bir istihkâm yıkılır yıkılmaz, kendilerine derhal yenisini kazıyorlar. Bir kaleyi koruyan Türklerle savaşmaktansa, herhangi bir geleneksel kalede başka herhangi bir orduyla uğraşmak daha kolaydır.”*³⁶⁹

Mareşal Laudon'un Osmanlılar karşısında galibiyet aldığı bir savaşta bunu söylemesi önemlidir. Balkanlarda Osmanlı aleyhine faaliyetlerde bulunan ve 93 Harbi'nin başlamasında büyük rolü olan İgnatief bile Osmanlı piyadesinin savunma gücünü kabul ederek Plevne başarısızlığı sorulduğunda şu cevabı vermiştir:

*“Her zaman söyledim... Savunmada Avrupa'nın en iyileri Türk piyadeleridir.”*³⁷⁰

Plevne'de Osmanlı piyadesi sadece savunmada değil, gerektiği zaman saldırıda da etkili olabileceğini kanıtlamıştır. Muharebeler boyunca çatışmanın birçok anında rakibiyle göğüs göğse süngü harbine girip bu mücadelelerin birçoğundan galip gelmeyi başarmıştır. Daha önceden de belirttiğimiz gibi bu zaferlere imza atan Osmanlı piyadesinin önemli bir kısmı düzenli birlikler olmayıp düzensiz ve yedek kuvvetlerden oluşmuştur. Bu da onların başarısını daha da değerli kılmaktadır. Plevne'deki performansları ile hem siyasi hem askeri tarihte önemli değişikliklere sebep olan Osmanlı piyadeleri, gerekli imkânlara sahip olduklarında neler yapabileceklerini göstermişlerdir.

³⁶⁹ Aksan, a.g.e.,s.180.

³⁷⁰ Köremezli, *Osmanlı-Rus Harpleri (1768-1878)*, s.203.

KAYNAKLAR

1-Gazeteler

“Reported Recapture of Plevna:(From The“Times”)”, *Manchester Times*, 04 Ağustos 1877, s.5.

“War in The East: Advance of The Turks in Asia”, *Manchester Times*, 4 Ağustos 1877, s.5.

“The Battles at Plevna”, *Manchester Times*, 04 Ağustos 1877, s.5.

“The War in The East: Fighting in Asia”, *Manchester Times*, 4 Ağustos 1877, s.5.

“The War: Press Correspondents And The War”, *Bridport News*, 21 Eylül 1877, s.4.

“The War: The Great Issue to be Tried on The Danube”, *Fife Herald*, 9 Ağustos 1877, s.2.

“The War: The Position at Plevna: Renewed Fighting at Plevna: Great Battle on Friday: Alleged Repulse of the Russians: The Station in Bulgaria”, *Aberdeen Press*, 03 Ekim 1877, s.2

“The War: The Position at Plevna: Round Rustchuk And in The Balkans All is Quiet:(Standard Telegram.)”, *Aberdeen Press*, 03 Ekim 1877, s.2.

“The War: The Position at Plevna: Suicide of a Russian General”, *Aberdeen Press*, 3 Ekim 1877, s.2.

“The War: The Position at Plevna: The Relief of Plevna”, *Aberdeen Press*, 03 Ekim 1877, s.2.

“The War: The Position at Plevna: The Russians Defeated at Plevna”, *Aberdeen Press*, 3 Ekim 1877, s.2.

“The War: The Position at Plevna: Victory of Suleiman Pacha: Winter in The Schipka Pass”, *Aberdeen Press*, 3 Ekim 1877, s.2.

“The War: The Re-Capture of Plevna Redoubts”, *Bridport News*, 21 Eylül 1877, s.4.

“The War: The Roumanians at Plevna: (From The Times Correspondent With The Russian Army)”, *Northern Whig*, 16 Ekim 1877, s.6.

“The War: The Struggle at Plevna.”, *The Scotsman*, 14 Eylül 1877, s.5.

“The War: Turkish Successes”, *Bridport News*, 21 Eylül 1877, s.4.

2- Diğer Kaynaklar

ADIYEKE, Nuri, “Girit’te Askeri ve Toplumsal Bir Kurum: Yerli Yeniçeriler-Gönüllüyan Zümresi”, *XV. Türk Tarih Kongresi*, C.4, K.3, Ankara, 11-15 Eylül 2006, ss.1611-1620.

AGOSTON, Gabor, “Avrupa’da Osmanlı Savaşları”, *Top, Tüfek, Süngü: Yeni Çağda Savaş Sanatı*, Kitap yay., ed. Jeremy Black, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul, 2003, s.135.

_____, *Osmanlı’da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları*, İş Bankası Kültür Yay., Çev., Kahraman Şakul, İstanbul, 2017.

AHBAB, Yakup, ”93 Harbi Sonrası Bulgar Muhacirlerinin Üsküp Sancağı’nda İskân”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.3, S.5, 2016, ss.1-14.

AKSAN, Virginia H., *Kuşatılmış Bir İmparatorluk: Osmanlı Harpleri 1700-1870*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., (çev. Gül Çağalı Güven), İstanbul, 2010.

ANDIÇ, Fuat, Süphan ANDIÇ, *Kırım Savaşı: Ali Paşa ve Paris Antlaşması*, Eren Yay., İstanbul, 2002.

ARIKAN, Zeki, “XVI. Yüzyılda Osmanlı-Fransız İlişkileri”, *XIV. Türk Tarih Kongresi*, C.II, K.I, Ankara, 09-13 Eylül 2002, ss.43-57.

ARMAOĞLU, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3.B., Ankara, 2003.

AYDIN, Mahir, “Kaleler”, *Dünya Savaş Tarihi: Osmanlı Askeri Tarihi Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri 1798-1918*, Timaş Yay. (ed. Gültekin Yıldız), İstanbul, 2013, ss.11-33.

_____, “Doksanüç Harbi”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.9, ss.498-499.

BACHRACH, Bernard S., *Kâgir Kaleler Çağı: Roma Surlarında (300-1300)*, *Cambridge Savaş Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., ed. Geoffrey Parker, (Çev. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç), İstanbul, 2014, ss.69-91.

BALTALI, Kemal, ”1875 Hersek Ayaklanmasının Uluslararası Bir Nitelik Kazanması”, *Belleten*, C.LI, S.199, 1987, ss.205-230.

BAŞTAV, Şerif, ”Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşunda Bizans Ve Avrupa”, *XIII. Türk Tarih Kongresi*, C.III, K.I, Ankara, 04-08 Ekim 1999, ss.11-17.

BAYBURTLU, A. Selçuk, “Türklerde Askeri Müzik Tarihi Hakkında Bir İnceleme”, *Çevrimiçi Müzik Bilimleri Dergisi*, Volume.2 Issue: 1, 2017, ss.07-30.

BAYIL, Yüksel, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Ordusunun İkmal ve İaşesi", *History Studies International Journal Of History*, Volume.5, Issue.1, 2013, ss.17-38.

BAYKARA, Tuncer, "Osmanlı Reformunun İlk Zamanları: Yeniçeri Ocağının Kaldırılması Ve İlk Tatbikat", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 10, S. 1, 1995, ss.1-11.

Bediz, DANYAL, "Osmanlı Donanma Ve Ticaret Filolarının İnkişafında Jeopolitik Ve Ekonomik Faktörler", *VI. Türk Tarih Kongresi*, III. Sektiyon, 1961, ss.519-522.

BENNETT, Matthew, v.d., *Dünya Savaş Tarihi: Ortaçağ 500- 1500*, Timaş Yay., (çev. Özgür Kolçak), 2. B. İstanbul, 2012.

BERBER, Ferhat, "19. Yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler", *Karadeniz Araştırmaları*, S.31, Güz 2011, ss.17-49.

BEŞİKÇİ, Mehmet, On Yıllık Harp ve Topyekün Seferberlik, *Dünya Savaş Tarihi: Osmanlı Askeri Tarihi Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri 1798-1918*, Timaş Yay. (ed. Gültekin Yıldız), İstanbul, 2013, ss.205-225.

BOSTAN, İdris, "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması Ve Osmanlı İmparatorluğu (1700-1787)", *Belleten*, C.LIX, S. 225, 1995, ss.353-394.

BRUCE, Robert B., v.d., *Dünya Savaş Tarihi-İmparatorluk Çağı 1776-1914*, Timaş Yay., C.3, İstanbul, 2011.

ÇADIRCI, Musa, "Anadolu'da Redif Askeri Teşkilatının Kuruluşu", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 8-12, 1975, ss.63-75.

_____, "Ankara Sancağında Nizâm-ı Cedîd Ortasının Teşkili ve "Nizâm-ı Cedîd Askeri Kanunnâmesi", *Belleten*, XXXVI, S. 141, Ocak 1972, ss.1-13.

ÇAVUŞ, Remzi, "Plevne Müdafaası'nda Topun Önemi", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 38, Güz 2015, ss.1-12.

_____, "İngiliz Basınında Plevne Savunması (19.07.1877-10.12.1877)", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, International Journal of Historical Researches, Vol.1, N.1, Mart 2016, ss.165-179.

_____, "Doksanüç Harbi'nin Kaynaklarından İngiliz Gazeteleri", *Humanitas*, 4(7), 2016, ss.103-113.

DEMİREL, Muammer, "Doğu Anadolu'da İdari Yapılanma (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Sonra)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.37, Erzurum 2008, ss.247-258.

_____, "Artvin ve Batum Göçmenleri(1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Sonra)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.40, Erzurum, 2009, ss.317-340.

DEVRIES, Kelly, DICKIE, Iain, v.d., *Dünya Savaş Tarihi-Haçlı Seferleri*, Timaş Yay., Çev. Emir Yener, İstanbul, 2012.

DURMAZ, Ferhat, "93 Harbi'nde Büyük Güçlerin Politikaları Ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.2, Temmuz 2015, ss.103-122.

EFE, Ayla, "Silistre Eyaletinde Osmanlı-Rus Savaşları Küçük Kaynarca'dan Berlin'e", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.19, 2006, ss.139-174.

EMECEN, Feridun, *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, Timaş Yay., İstanbul, 2010.

EYİCİL, Ahmet, *Siyasi Tarih 1789-1939*, Gün Yay., 2.B., Ankara, 2005.

FIGES, Orlando, *Kırım: Son Haçlı Seferi*, Yapı Kredi Yayınları, (Çev.Nurettin Elhüseyni), İstanbul, 2012.

FINKEL, Caroline, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı: Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü (1300-1923)*, Timaş Yay., (Çev. Zülal Kılıç), 7. B., İstanbul, 2017.

GENCER, Ali İhsan, "Ayastefanos Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.04. 1991, ss.225.

_____, "Berlin Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.05, 1992, ss.519-517

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, *Gazi Osman Paşa ve Plevne Savunması*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1982.

GOLTZ, Von Der, *Goltz Paşa Plevne: Târih-i Harpten Asâkir-i Redife Kısımına Dâir Tedkîkât*, Kayıhan Yay., (Haz. Habibe Kazancıoğlu), İstanbul, 2017.

GÖKSU, Erkan, *Türkiye Selçukluları'nda Ordu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010.

GÜL, Abdülkadir, "Eğin Kazasından Redif Taburlarına Asker Alımı (1834-1848)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXV, S.1, 2010, ss.231-252.

GÜMÜŞSOY, Emine, "Doksanüç Muhaceretinde Gümülçine", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.25, 2011, ss. 317-327.

HANSON, Victor Davis, *Yanaşık Nizam Piyade Çağı (MÖ 600-1300)*, *Cambridge Savaş Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., ed. Geoffrey Parker, (Çev. Fusun Tayanç-Tunç Tayanç), İstanbul, 2014, ss.13-63.

HERBERT, Von, *Plevne Meydan Muharebesi: Bir İngiliz Subayının Anıları*, Kastaş Yay., (Çev. Nurettin Artam), İstanbul, 2004.

İNALCIK, Halil, , *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I: Klasik Dönem(1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., C.I, 55.B., İstanbul, 2015.

_____,*Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II: Tagayyür ve Fesat(1603-1656): Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, C.II, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2014.

_____, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-IV: Klasik Dönem Ayanlar, Tanzimat, Meşrutiyet*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., C.4, 3.B., İstanbul, 2017.

_____, ”Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei Ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)”, *Belleten*, C.XII, S.46, Nisan 1948, ss.349-402.

JORGA, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 5 (1774-1912)*, Yeditepe Yay.,(Çev. Nilüfer Epçeli), C. 5, 4. B., İstanbul, 2012.

JÖRGENSEN, Christer, vd., *Dünya Savaş Tarihi: Erken Modern çağ (1500-1763)*, Timaş Yay., (çev. Özgür Kolçak), C.II, İstanbul, 2011.

KAÇAR, Mustafa,” Osmanlı Ordusunda Görevli Fransız Subayı Saint-Rémy’nin İstanbul’daki Top Döküm Çalışmaları (1785-87)”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, V/1, 2003, ss.33-50.

KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, 38.B., İstanbul, 2015.

KARA, Adem,”1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı Ve Anadolu’da Alınan Tedbirler”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.8, S.14, Aralık 2005, ss.115-131.

KARA, Gülnar, TOPRAK, Serap,”19. Yüzyıl Sonunda Balkan Siyaseti Gölgesinde Rusya’nın Yalnızlaşması”, *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.5, S.4, 2016, ss.677-689.

KAYA, Erol, ”1877–1878 Harplerinde Ağrı Bölgesinde Göç Hareketleri”, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, C-S.10-1, 2008, ss.203-210.

KEHA, Murathan,”1877-1878 Osmanlı Rus Harbi’ne Kadar Yaşanan Kırım Kafkas Göçleri Ve Erzurum’un Durumu”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:17, S.57, Güz 2013, ss.91-106.

KEMALOĞLU, İlyas, “XVI. Yüzyılda Rus Elçisi İvan Novosilytsev’in Osmanlı Devleti’ne Seyahati Ve İlgili Raporu”, *XVI. Türk Tarih Kongresi*, C.IV, K.II. Ankara 20-24 Eylül 2010, ss.587-596.

KELEŞ, Erdoğan, ” Rusya’nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, S.21, Güz 2008, ss.123-140.

KIZILTOPRAK, Süleyman, “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşına Katılan Mısır Ordusu”, *Karadeniz Araştırmaları*, S.3, Güz 2004, ss.94-106.

KOÇ, Yunus, YEŞİL, Fatih, *Nizam-ı Cedid Kanunları (1791-1800)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2012.

KOYUNCU, Aşkın, ”1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Öncesinde Şarkî Rumeli Nüfusu”, *Avrasya Etüdüleri*, 44, 2013-2, ss.177-208.

KÖREMEZLİ, İbrahim, “Kırım Harbi Sırasında Rusya’daki Esir Osmanlı ve Müttefik Askerleri (1853-1856)”, *Belleten*, C.LXXVII, S.280, Aralık 2013, ss.983-1030.

_____ , “Osmanlı-Rus Harpleri (1768-1878)”, *Osmanlı Askeri Tarihi Karadeniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918)*, (ed. Gültekin Yıldız), Timaş Yay., İstanbul, 2013, ss.181-203.

KÖYMEN, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu Tarihi: İkinci İmparatorluk Devri*, C.II, 4.B., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011.

KUNT, Metin, FAROQHİ, Suraiya, YURDAYDIN, Hüseyin G. ÖDEKAN, Ayla, *Türkiye Tarihi 2*, Cem Yay., Yay. Yönetmeni: Sina Akşin, 8.B., İstanbul, 2005.

KURAT, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917’e Kadar*”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, B. 6, Ankara, 2014.

KUZUCU, Serhat, “Rusya Ahidname Defterine Göre XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Rus Ticari İlişkilerinin Seyri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 35/ S. 59, 2016, ss.63-83.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., “ Sultan II. Mahmud Devri Yedek Ordusu Redif-i Asâkir-i Mansûre”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 12, 1981-82, ss.127-157.

LiVAOĞLU ALBEN, Ayşe Sidre, *93 Harbi’nin Balkan Cephesindeki Sosyo-Politik Sonuçları (1877-1908)* , Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009.

LYNN, John A., Yelken ve Top Çağı: Silahlanan Uluslar (1763-1815), *Cambridge Savaş Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., ed. Geoffey Parker, (Çev. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç), İstanbul, 2014, ss.207-234.

Mahmud Talat Bey, *Plevne Müdafaası: Her şey Plevne İle Başladı*, Babıali Kültür Yay.,(Haz. Eyüp Kul), 2. B., İstanbul, 2010.

Manastırlı Mehmet Rıfat Bey, *93 Harbi Faciası*, Dün Bugün Yarın Yay., (Haz. Tahsin Yıldırım), İstanbul, 2010.

MURRAY, Wilson A., Mekanize Çağı: Savaşın Sanayileşmesi (1815-1871), *Cambridge Savaş Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., ed. Geoffey Parker, (Çev. Füsun Tayanç-Tunç Tayanç), İstanbul, 2014, ss.241-272.

MUSTAFAZADE, Tofig, “Osmanlı Tarihi İle İlgili Rus Arşiv Belgeleri Üzerine”, *XIV. Türk Tarih Kongresi*, C.II, K.II, Ankara, 09-13 Eylül 2002, ss.1559-1566.

NİCOLLE, David, *Osmanlı Ordusunda Nizam-ı Cedid 1793-1826*, İş Bankası Kültür Yay., (Çev. Özgür Kolçak), İllüstrasyonlar: Angus McBride, İstanbul, 2015.

OMAN, C.W.C. *Ok, Balta ve Mancınık: Orta Çağda Savaş Sanatı 378-1515*, Kitap Yay., (İngilizce baskıyı yayına haz. John H. Beeler), (çev. İsmail Yavuz Alogan), İstanbul, 2002, s.20.

ORTAYLI, İlber, *Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek*, Timaş Yay., 35. B. İstanbul, 2012.

_____, *Son İmparatorluk Osmanlı*, Timaş Yay., 6. B., İstanbul, 2007.

ÖRENÇ, Ali Fuat, “1827 Navarin Deniz Savaşı ve Osmanlı Donanması”, *Tarih Dergisi*, Sayı 46, 2007, ss.37-84.

_____, “Deniz Kuvvetleri Ve Deniz Harp Sanayii”, *Dünya Savaş Tarihi: Osmanlı Askeri Tarihi Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri 1798-1918*, Timaş Yay. (ed. Gültekin Yıldız), İstanbul, 2013.

ÖZCAN, Besim, “Kırım Harbi Sırasında Bazı Devlet Adamlarının Osmanlı Ülkesini Ziyaretleri (1854-1855)”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.9, 1998, ss.287-321.

ÖZTÜRK, Mustafa, “93 Harbinde Rus Gazeteciler ve Faaliyetleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.27, Aralık 2012, ss.25-37.

PELIDIJA, Enes, “Sultan Mehmet II, Bosna ve Boşnaklar”, *XIII. Türk Tarih Kongresi*, C.III, K.I, Ankara, 04-08 Ekim 1999, ss.39-46.

PUL, Ayşe, “1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı Sonrası Beykoz'da Muhacirler İçin İskân Yeri Çalışmaları”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Y.6, S. XV, Eylül 2013, ss.159-182.

SANDER, Oral, *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, 32. B., Ankara, 2017.

SEKUNDA, Nicholas, *Antik Yunan Savaşçıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., (Çev. Mete Aksan), İstanbul, 2011.

SHAW, Stanford J., *III. Selim: Eski ve Yeni Arasında: Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu (1789-1807)*, Kapı Yay., (Çev. Hür Güldü), İstanbul, 2008.

SUN TZU, *Savaş Sanatı*, Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi Türkiye İş Bankası Kültür Yay., (Çev. Pulat Oktan, Giray Fidan), 2. B., İstanbul, 2015.

ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Türk-Rus Savaşları Tarihi: Gazi Osman Paşa ve Plevne Müdafası*, Türkiye Yay., İstanbul, 1959.

ŞAYİN, Cevat, YILDIZ, Gültekin, *Osmanlı Askeri Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar Yeni Yaklaşımlar*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2012.

Şehdi Osman Efendi, *Rusya Sefaretnamesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, (Haz. Türkân Polatçı), Ankara, 2011.

ŞİMŞİR, Bilal N. "Kırım Savaşı'nda Kars'ın Savunması ve Teslimi(İngiliz Belgelerine Göre Bir Değerlendirme)(1854-1855)", *XV. Türk Tarih Kongresi*, C.II, Ankara, 11-15 Eylül 2006. ss.471-479.

ŞİRAKORAD, A.B., *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı Rus Savaşları: Kırım-Balkanlar-93 Harbi Ve Sarıkamış*, Selenge Yay., (Çev.D.Ahsen Batur), İstanbul, 2009.

TANSEL, Salâhaddin, "Osmanlı-Prusya Münasebetleri Hakkında", *Belleten*, C.X, S.38, Nisan 1946, ss.271-292.

TEMİZKAN, Abdullah, "Rusya Ve Osmanlı Devleti'nin Kafkas-Ötesinde Nüfuz Mücadelesi", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C.VI, S.2, 2006, ss.447-462.

TETİK, Fatih, SOYLUER, Serdal, "Silah İthalatı Ve Kara Har Sanayii", *Osmanlı Askeri Tarihi Kara-Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918)*, Timaş Yay., (ed. Gültekin Yıldız), İstanbul, 2013, ss.99-119.

TEYMUROVA, Günel, "1806-1812 Osmanlı-Rusya Savaşı Ve Azerbaycan", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.2, Ocak 2016, ss.45-59.

TURAN, Fatma Ahsen, "Toplumsal Bellekte Ve Sözlü Şiir Geleneğinde Plevne Harbi Ve Gazi Osman Paşa", *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, Vol: 6, Issue: 20, September 2015, ss.21-38.

TÜRK, İbrahim Caner, *Kırım Harbi Esnasında: Osmanlı-İran Münasebetleri*, Arı Sanat Yay., İstanbul, 2013.

UÇAROL, Rıfat, *Siyasi Tarih(1789-1994)*, Filiz Kitabevi, 4.B, İstanbul, 1995.

_____, *Gazi Ahmed Muhtar Paşa*, TDV İslam Ansiklopedisi, C.13.ss,445-448.

UYAR, Mesut, ERİCKSON, Edward J., *Osmanlı Askeri Tarihi*, İş Bankası Kültür Yay., 2. B., İstanbul, 2017.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “Kaynarca Muahedesinde Sonraki Durum İcabi Karadeniz Boğazının Tahkimi”, *Belleten*, C. XLIV, S. 175, Temmuz 1980, ss.511-534.

ÜNAL, Uğur, *III. Selim Dönemi Islahat Çabaları: Nizam-ı Cedid*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), 2001.

_____, “Sultan Abdülaziz Döneminde Bosna Nizâmiye Alayları (1861-1876)”, *Belleten*, C.LXXXI, S.290, Nisan 2017, ss.227-242.

YAĞCI, Zübeyde Güneş, “Berlin Antlaşması’ndan Sonra Müslümanların Karadağ’da Kalan Arazileri Meselesi”, *Belleten*, C.LXXX, S.287, Ankara, Nisan 2016, ss.177-199.

YAPICI, Hakkı, *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi’nde Kafkas Cephesi*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (Doktora Tezi), 2011.

_____, “1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi’nde Yabancı Devletlerin Tutumu” *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume. 5, Issue. 5, October 2012, ss. 325-333.

YAZICI, Hakkı, DEMİREL, Muammer, “93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı)’nden Sonra Eskişehir’e Yerleştirilen Göçmenler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.29, 2006, ss. 267-278.

YEŞİL, Fatih, “Kara Kuvvetlerinde Avrupalı Danışmanlar”, *Osmanlı Askeri Tarihi Kara-Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918)*, Timaş Yay., (ed. Gültekin Yıldız), İstanbul, 2013, ss.79-97.

_____, “Nizâm-ı Cedîd Ordusunda Tâlim ve Terbiye (1790-1807)”, *Tarih Dergisi*, Sayı 52 (2010 / 2), İstanbul, 2011, ss.27-85.

YENER, Emir, *Deniz Muharebeleri ve Müşterek Harekatı (1792-1912)*, *Osmanlı Askeri Tarihi Kara-Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918)*, Timaş Yay., (ed. Gültekin Yıldız), İstanbul, 2013.

YILDIZ, Gültekin, “Kara Kuvvetleri”, *Osmanlı Askeri Tarihi Kara-Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918)*, Timaş Yay., (ed. Gültekin Yıldız), İstanbul, 2013, ss.35-77.

_____, *Osmanlı Kara Ordusunda Yeniden Yapılanma ve Sosyo-Politik Etkileri (1826-1839)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Bölümü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı (Doktora Tezi), İstanbul, 2008.

YILMAZ, Fevzi, “Fatih Sultan Mehmet Dönemi Toplari ve Değişen Üretim Paradigması”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S.4, Güz, 2014, ss.219-236.

YUSUF, Gülderen, “Kanuni Sultan Süleyman Döneminde(1520-1566) Tuna ve Tuna’ya Akan Diğer Nehirlerdeki Türk Filosu Ve Gemilikleri(Tersaneleri)”, *X. Türk Tarih Kongresi*, C.IV/B, Ankara, 22-26 Eylül 1986, ss.1773-1794.

YÜRÜKÇÜ, Aytaç, *1877-1878 Rus - Osmanlı Savaşı'nda Propaganda: Avrupalı Gazetecilerin Faaliyetleri Ve Rus Savaş Muhabiri Vasili İ.N. Dançenko'nun Savaş Notları*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı(Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2018.

ZINKEISEN, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1774-1802)*, Yeditepe Yay., (Çev. Nilüfer Epçeli), C. 6, İstanbul, 2011.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1802-1812)*, Yeditepe Yay., (Çev. Nilüfer Epçeli), C. 7, İstanbul, 2011.

HARİTALAR

371

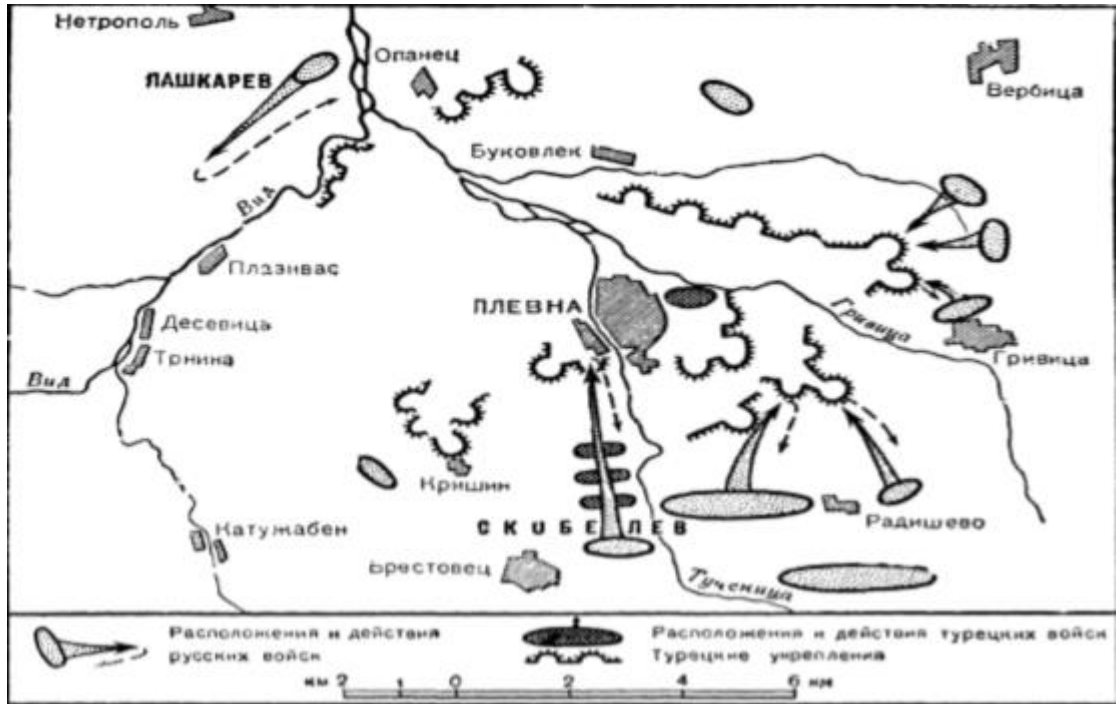
1-Plevne'deki birinci saldırı haritası

³⁷¹ Yürükçü, a.g.e.,s.28.

372

2-Plevne'deki ikinci saldırı haritası

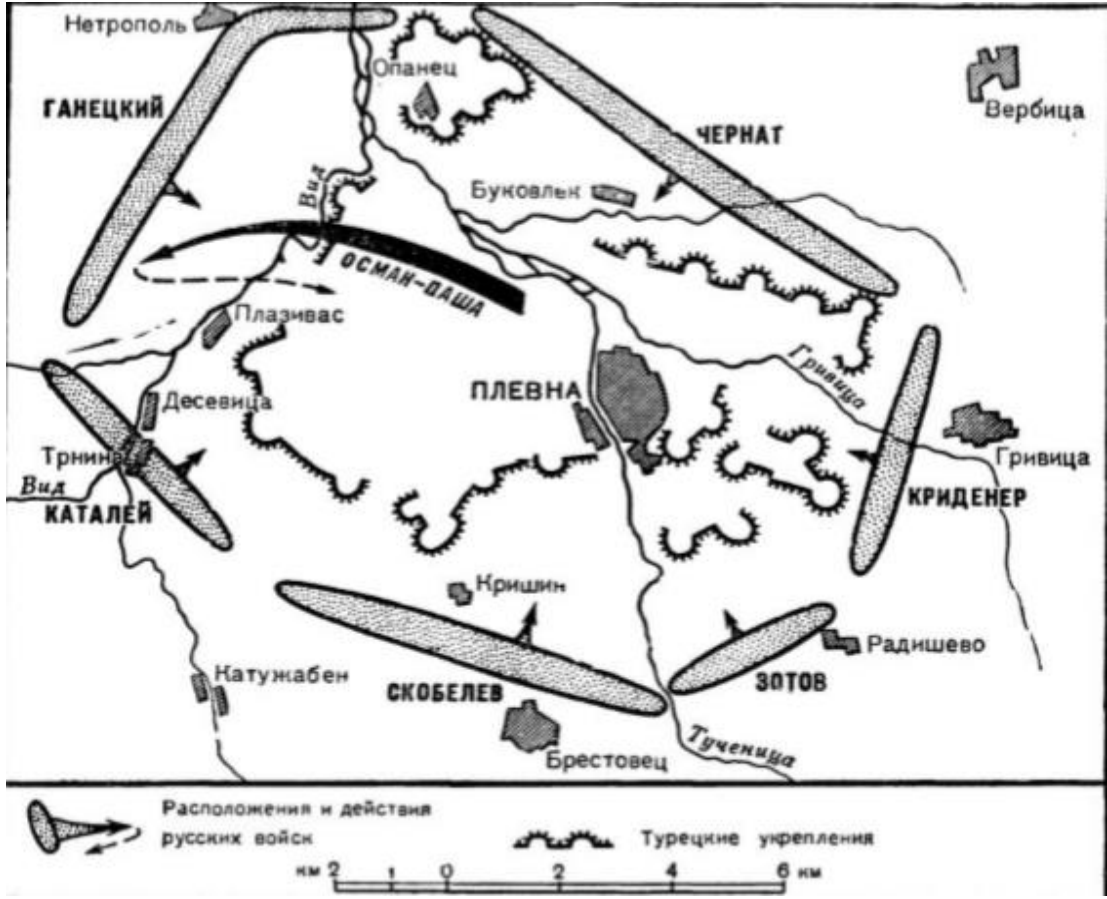

373

3-Plevne'deki üçüncü saldırı haritası

³⁷² Yürükçü, a.g.e.,s.29.

³⁷³ Yürükçü, a.g.e.,s.29.

374

4- Plevne'deki Mücadele Hatları ve Komutanların Konumları

³⁷⁴ Yürükçü, a.g.e.,s.27.

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı	İsmail Bülent	ELALMIŞ	
Doğum Yeri ve Yılı	BURSA	11.01.1982	
Bildiği Yabancı Diller			
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lise	1996	2000	Bursa Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi Müzik Bölümü
Lisans	2000	2004	Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Bölümü
Yüksek Lisans			
Doktora			
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı	
1.	2006	2007	İdil Y.İ.B.O İlkokulu
2.	2007	2012	Orhaneli Sait Yılmaz İlkokulu
3.	2012	—	Işıktepe Rüveyde Dörtçelik Orta Okulu
Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	bulent8582@hotmail.com		
	Tarih		
	İmza		
	Adı-Soyadı		